

მეცნიერება

114/2
1996

2/64

7-8

1996

ენციკლოპედია

საქართველოს მწერალთა კავშირის ორგანო

შ ი ნ ა ა რ ს ი

გიგლია, ქველი აღთქმა. გაგრძელება 3

პროზა, პოეზია

გურამ გიგეშიძე — ნაცრის მამა. რომანი. გაგრძელება 26

მარი აბრამიშვილი — ლექსები 67

თენგიზ გოგოლაძე — იაგო და სანტიპო. მოთხრობა 71

ჯაზა თვარაძე — ლექსები 88

გიორგი ჩარკვიანი — ლექსები 94

ნუნუ კარბილიძე — ლექსები 97

მარეჯან ბაბიაშვილი — ლექსები 99

ლალო სულაბერიძე — ცხადსიზმარიანა. ნაწილი მეორე. გაგრძელება 102

მსახვი

ალზერ ქაშიუ — მსახვი. თარგმანა მანანა მიქელაძემ 125

კრიტიკა, კულუბისტიკა

გურამ ბენაშვილი — ბალახტიონის კომპოზიტი პროკონიტი ირავლი 133

მაია ნინიძე — რწმინის ტრავალი 145

შატავი, ვოვონავი

უინსტონ ჩარჩილი — მიმარაბი თარგმანა რუსუდან მახაიაძემ 155

ალექსანდრე პაპაბა — დოვონავი თუ კანონოვონიტი. პუბლიკა 168

მოამინა უნარ კვატიშვილი 168

ნინო ბერიძე (მედიკალიტი) 168

ნინო ბერიძე (მედიკალიტი) 168

ნინო ბერიძე (მედიკალიტი) 168

ბიბლიოთეკა

თბილისი, 1925 წელი

№ 1-2

საქართველოს

საქართველოს ბიბლიოთეკის გამომცემი

ბ ი ბ ლ ე ბ ი ბ

შთავარი რედაქტორი არჩილ სულაკაური

სარედაქციო კოლეგია:

რეზო ავაშუკელი, მერაბ ბერაქენიშვილი, გურამ გვერდუთელი, ალექსანდრე გომიაშვილი, გურამ დოჩანაშვილი, გენო კალანდია, შურვან ლუბანიძე, ელგუჯა მაღრაძე, ლადო მრეღაშვილი, გიორგი ნატროშვილი, რამაზ კატარიძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, ვაჟა ჩორღელი (პასუხისმგებელი მდივანი), ნოდარ ფ. ლეიხკირი, ოთარ ჭილაძე, გენიკ სარანაული (შთავარი რედაქტორის მოადგილე), რეზა ჯაფარიძე.

ბ ი ბ ლ ი ა

კველი აღთქმა

პირველი მარტოველი

თავი პირველი

1. გამოჩნდა ალექსანდრე მაკედონელი, ფილიპეს ძე, რომელიც გამოვიდა ხელელთა ქვეყნიდან და დაამარცხა დარიოსი, სპარსთა და მიდიელთა მეფე და გამეფდა მის ნაცულად, თავდაპირველად საბერძნეთზე. 2. გადაიხადა მრავალი ომი. დაიპყრო ციხე-სიმაგრენი და გაწვეიბა ქვეყნის მეფენი 3. მიაღწია ქვეყნის კიდემდე და აკრიფა დიდძალი ხარკი ხალხებისაგან. როცა დაეცრა ქვეყანა მის წინაშე, აღზედა იგი და გადიდგულდა. 4. შეკრიბა დიდძალი ჯარი და განაგებდა ქვეყნებს, ხალხებს და ხელმწიფეებს, და იქცნენ მის მოხარკეებად. 5. ამის შემდეგ ჩაეარდა იგი ლოვინად და მიხვდა, რომ კვებოდა. 6. მოუხმო თავის დიდებულებს, ემანუილობიდანვე მასთან გამოზრდილთ, და გაუყო მათ თავისი სამეფო ჯერ კიდევ თავის სიცოცხლეში. 7. იმეფა ალექსანდრემ თორმეტი წელი და მოკვდა. 8. შემდეგ განაგებდნენ მისი მსახურნი - თითოეული თავის ადგილზე. 9. მისი სიკვდილის შერე თითოეულმა დაიდგა თავზე გვირგვინი, მათ შემდგომ კი ასევე იქცოდნენ მათი ვაჟები მრავალი წლის განმავლო-

ბაში. და განამრავლეს ბოროტება ქვეყანაზე. 10. მათგან გამოვიდა ცოდევილი ფესვი - ანტიოქოს ეპიფანე, ძე მეფე ანტიოქესი, რომელიც იყო მძევლად რომში, და გამეფდა ელინთა მეფობის ასოცდამეჩვიდმეტე წელს. 11. იმ დღეებში ისრაელიდან გამოვიდნენ ურჯულონი და აცლუნებდნენ მრავალს, ამბობდნენ: წავიდეთ და შევეკრათ ჩვენს ირგვლივ ხალხებს, რადგან მას შემდეგ, რაც მათ გამოეყავით, მრავალი ბოროტება მოიწია ჩვენზე. 12. მოეწონათ მათ ეს სიტყვა. 13. ზოგიერთმა ხალხიდან მოიწადინა და გაეშურნენ მეფისაკენ. და მან დართო მათ ნება, დაეცვათ წარმართთა წეს-ჩვეულებანი 14. ააშენეს იერუსალიმში სასწავლებელი წარმართთა წესისკემბრ, 15. დაიწესეს თავიანთთვის წინდაუცვეთულობა და განდგნენ წმიდა რჯულისგან, შეეკრნენ წარმართებს და ავის საქმნელად გაყიდეს თავი. 16. როცა განმტკიცდა ქვეყანა ანტიოქოსის წინაშე, გადაწვეიბა მან ევვიბტეზე გამეფებულეყო, რათა ორ სახელმწიფოზე ემეფა. 17. შევიდა ევვიბტეში ურიცხეი ლაშქრით, ეტლებით და მძევლებით.

2070

საქართველოს
საბჭოთაო მთავრობის
გამომცემლობა

დრებითა და მრავალი ხომალდით. 18. და შეებრძოლა ეგვიპტის მეფე პტოლემეოსს. დაფრთხა პტოლემეოსი მის წინაშე და გაიქცა, და მრავალი დაჭრილი დაეცა. 19. დაუფულნენ ეგვიპტის ქვეყანაში ციხე-ქალაქებს და აიღეს ნაღავლი ეგვიპტის ქვეყნიდან. 20. გაბრუნდა ანტიოქოსი ეგვიპტის დაპყრობის შემდეგ ასორმოდამესამე წელს და გაილაშქრა ისრაელზე და მიადგა იერუსალიმს დიდძალი ლაშქრით. 21. ქედმაღლურად შევიდა საწმიდარში. აიღო ოქროს სამსხვერპლო, სასანთლე და ყოველი მისი ჭურჭელი, 22. შესაწირავე ტაბლა, ხალერელი ფიალები, ოქროს ბარძიმი, ფარდა, ვეირგვინები და ტაძრის გარეთა ოქროს მორთულობა. 23. მიითვალა ვერცხლი და ოქრო, ძვირფასი ჭურჭელი და მიიტაცა დამალული განძი, რაც კი იპოვა. 24. მოხვეტა ყოველივე და გაბრუნდა თავის ქვეყანაში. სწადიოდა მკვლევლობას და ამპარტავნულად ლაპარაკობდა. 25. შეიქნა დიდი გლოვა ისრაელის ყოველ მხარეში. 26. კუნესოდნენ მთავრები და უზუცუებები ქალიშვილები და ჭაბუკები დაუძღურდნენ, გატუდდა ქალების სიტურფე. 27. გლოვას მიეცა ყოველი სიძე და ქორწილის სარტყელზე მჯდომი ვაჟბა. 28. მიწაც კი შეიძრა მასზე მცხოვრებთათვის და მთელი სახლი იაკობისა სირცხვილმა დაფარა. 29. ორი წლის შემდეგ გაგზავნა მეფემ გადასახადის უფროსი იუდას ქალაქებისკენ და შევიდა იერუსალიმში დიდძალი ლაშქრით. 30. მიუთხორო მათ სამშვიდობო სიტყვები ეშმაკობით და ერწმუნენ მას. მაგრამ უცერად შეიტრა ქალაქში და სასტიკად მოაოხრა. 31. მოკრიფა ალაფი ქალაქიდან და ცეცხლით გადაბუკა, დააქცია მისი სახლენში და გარეშემოკედლები. 32. დაატყვევეს ქალები და ბავშვები და დაუფულნენ საქონელს. 33. შემოხლულეს დაეთის ქალაქი დიდი და მტკიცე კედლით, მტკიცე კოშკებით და იქცა მათ ციხე-სიმაგრედ. 34. დაახანდეს იქ ცოდეილი ხალხი

და ურუგულო კაცები დაუფულნენ. 35. მოიმარავეს იარაღი და საზრდო, მოხვეტეს იერუსალიმიდან ხარკი. განლაგდნენ იქ და შექმნეს დიდი მახე. 36. ჩაუსაფრდნენ საწმიდარს და ექმნენ ბოროტ მტრად ისრაელს ყოველმხრივ 37. დაღვარეს უცოდველი სისხლი საწმიდარის ირგვლივ და წაბილწეს საწმიდარი. 38. მათ გამო გაიქცნენ იერუსალიმის მკვიდრნი. უცხოთა საცხოვრებელი გახდა იგი და უცხოად ექცა მათ ჩამომავლებს, და მიატოვეს იგი მათმა შეილებმა. 39. გავერანდა მისი საწმიდარი, როგორც უდაბნო. მისი დღესასწაულები გლოვად შეიცვალა. მისი შაბათები — ძაძუბად, დიდება მისი — ხირცხვილად. 40 მისი დიდების წილ გამრავლდა მისი უბატობა და მისი ზეობა გლოვად შეიცვალა. 41. მისწერა მეფემ მთელს თავის სამეფოს, რომ ყველა ხალხი ერთი ყოფილიყო და 42. ყველას დაეგდო თავისი წეს-ჩვეულება. ყველა ხალხი დაქვეა მეფის სიტყვას. 43. ისრაელიდან ბევრმა მოიწონა მისი სამსახური და მსხვერპლს სწირავდნენ კერპებს და ბილწავდნენ შაბათს. 44. გაგზავნა მეფემ წიგნი იერუსალიმში და იუდას სხვა ქალაქებში, რომ ქვეყნისთვის უცხო ზნე-ჩვეულებებს მიჰყოლოდნენ. 45. აუკრძალათ აღსაულები, მსხვერპლი და ხალერელი სამსხვერპლოზე, და წაებილწათ შაბათი და დღესასწაულები. 46. შეესვართ საწმიდარი და წმიდა ხანები, 47. აღმართათ ბოძონები, ნაკრძალები და საკერპოები, შეეწირათ ღორები და უსურმაგები, 48. დაეტოვებინათ თავიანთი ვაყები წინდაუცვთლად, შეებლალათ თავი ყოველი უწმიდურობითა და სიბილწით, 49. რათა დაეიწყოლათ რჯული და ყოველი მცნება. 50. და თუკი ვინმე არ მოიქცეოდა მეფის სიტყვისამებრ, უნდა მომკედარიყო. 51. ამ სიტყვების თანახმად მისწერა მთელ თავის სამეფოს და დაუდგინა ზედამხედველნი მთელ ხალხს და აიძულა იუდას ქალაქებს ზორვა. 52. ხალხიდან ბევრმა, ვინც

დააგლო მცნება და შეუერთდა მათ. ყველამ დაიწყო ბოროტების ჩადენა ქვეყანაში. 53. აიძულეს ისრაელი, და-მალულიყო ყოველ მის თავშესაფარში. 54. ქისლეთის მეთხუთმეტე დღეს, ას-ორმოცდამეხუთე წელს, დაამკვიდრეს გატიალების სისამაგლე სამსხვერპლო-ზე და ბომონები წამოჭიმეს იუდას გა-რშემო ქალაქებში, 55. და აკმევედნენ სახლების კარის წინ და ქუჩებში. 56. რჯულის წიგნს თუ იპოვნდნენ, ფლეთ-დნენ და ცეცხლში წვავენ. 57. სად-აც კი ვინმეს აღთქმის წიგნს აღმოუ-ენდნენ, ან თუკი ვინმე რჯულს აღიარ-ებდა, მეფის სამართლით კლავენ. 58. მძლავრობდნენ ისრაელზე, ყველა-ზე, ვინც კი თვიდან თვემდე ქალაქში აღმოჩნდებოდა. 59. თვის ოცდახუთს უზორავდნენ კერპს, რომელიც სამ-სხვერპლოს წინაშე იდგა. 60. ცოლებს, რომლებიც თავიანთ შვილებს წინდა-ცვეთდნენ, ბრძანებისამებრ აშთობდნენ. 61. ჩვილებს კისრებით ჰკიდებდნენ. მათ სახლებს არბევდნენ, წინდაცვეთი-ლებს კი ხოცავდნენ. 62. მაგრამ მრავალნი გამხრევდნენ ისრაელში და მტკიცედ დადგნენ, რომ არ ეჭამათ უწმიდურება. 63. მიიღეს სიკვდილი, რათა არ წაბილწულიყვნენ საქმელით და არ შეერყვნათ წმიდა აღთქმა. ასე დაიხოცნენ. 64. დიდზე დიდი რისხვა იყო ისრაელის თავზე.

თავი მერვა

1. იმ დღეებში აიძრა იერუსალიმი-დან მატათია, ძე იოანესი, ძისა სიმე-ონ მღვდლისა, იოარიბიანთაგან, და მოდენში დასახლდა. 2. ჰყავდა მას ხუთი ვაჟი: იოანე, მეტსახელად გადი-3. სიმონი, მეტსახელად თასი, 4. იუდა, მეტსახელად მაკაბელი, 5. ელეაზარი, მეტსახელად აუარანი, და იონათესი. მეტსახელად აფუსი. 6. იხილა მკრეხ-ელობანი, რომელნიც გავრცელდა იუდა-სა და იერუსალიმში, 7. და თქვა: ვა-იმე, რატომ გავჩნდი ჩემი ხალხის დაქ-

ცივისა და წმიდა ქალაქის დასახლების სახილველად! რატომ უზივარ აქ, როცა იგი მტრის ხელშია გადაცემული და სამსხვერპლო-უცხოთა ხელში? 8. გა-მონდა მისი ტამარი, როგორც კაცი ვინმე შურაცხი. 9. შესამოსელი მისი დიდებისა მიტაცებულია, მისი ჩვილ-ბი მისსავე ქუჩებში დახოცეს და მისი ფაწვილები მტრის მახვილით არიან განგმირულნი. 10. ვინ აღარ მიიღო სამეგვიდრეოდ მისი სამეფო და ვინ არ დაეპატრონა მის მონაგარს, 11 მთელი მისი სამკაული წაღებულია, თავისუფლების ნაცვლად მონა შეიქ-ნა. 12. და აჰა, ჩვენი სიწმიდეები, ჩვენი მშვენიერება და სახელი გატიალდა, წარმართებმა წაბილწეს. 13. რა-ღასთვის გვინდა კიდევ სიცოცხლე? 14. შემოიგლიჯეს მატათიამ და მის-მა ვაჟებმა ტანისამოსი, ჯვალო ჩა-იცვეს და მწარედ ტირიდნენ. 15. მაშ-ინ მივიდნენ მოდენში მეფის მოხელ-ენი, რათა აეძულებინათ ხალხი, მსხვე-რპლი შეეწირათ კერპებისთვის. 16. ისრაელიდან ბევრი შეუერთდა მათ. 17. მიუვებს მეფის წარგზავნილებმა და უთხრეს მატათიას, თქვეს წინამძლო-ლი, პატივდებული და დიდი კაცი ხარ ამ ქალაქში, ვაჟებითა და ძმებით ძლი-ერი. 18. ახლა პირველი წადი და აას-რულე მეფის ბრძანება, მოიქციე, რო-გორც ყველა წარმართი, იუდას ხალხი და იერუსალიმში დრჩენილები მოიქც-ნენ. და გახდებით შენ და შენი შვილ-ბი მეფის მოყვარეები და პატივნაცემი იქნებით შენ და შენი შვილები ვერცხ-ლით, ოქროთი და მრავალი ძვევით. 19. პასუხი გასცა მატათიამ და თქვა ხმამაღლა: მეფის სამეფო სახლის ყველა ხალხიც რომ დაემორჩილოს მას, ყველა საითთაოდ რომ განუდგეს თავისი მამაპაპისულ მსახურებას და მისი მცნებები ამჯობინონ, 20. მე მა-ინც დავრჩები მამა-პაპის აღთქმაში ჩემს ვაჟებთან და ძმებთან ერთად. 21. შორს იყო ჩვენგან მცნებებისა და რჯულის დატოვება. 22. მეფის სიტ-ყევებს არ დავემორჩილებით, არ გადა-

ვუხვეთ ჩვენს რჯულს არც მარჯვნივ, არც მარცხნივ. 23. დაასრულა ამ სიტყვების თქმა და წინ გამოვიდა ერთი იუდაელი კაცი, რომ ყველას თვალწინ ბოძონზე მსხვერპლი შეეწირა მოღვიწში მეფის ბრძანებისამებრ. 24. დანახა ეს მატათიამ და შურით აღინთო და გული აემღვრა, განრისხებული მივარდა მას და ბოძონს დააკლა. 25. იქვე მიაკლა მეფის კაციც, რომელიც მსხვერპლის შეწირვას აიძულებდა. სამსხვერპლოც მიღწა. 26. შურით აღნთო რჯულის გულისთვის, როგორც ფინხასი მოიქცა ზიმრი შლომის ძის წინააღმდეგ. 27. მოუწოდა მატათიამ ქალაქს დიდი ხმით. ამბობდა: რჯულისთვის და მცნებებისთვის ყველა მოშურნე გამოვიდეს ჩემს წინაშე! 28. შემდეგ გაიქცნენ ის და მისი ვაჟები მთაში და მიატოვეს ყველაფერი, რაც ქალაქში ებადათ. 29. მამინ მრავალნი, სამართლისა და მსჯავრის მოშურნენი, გავიდნენ უდაბნოში, რათა იქ დასახლებულიყვნენ, 30. თავად ისინი, მათი ვაჟები, მათი ცოლები და მათი ნახირი. რადგან მძლავრობდა მათზე ბოროტება. 31. მეფის ხალხსა და ჯარებს, რომლებიც იერუსალიმში, დავითის ქალაქში იდგნენ, ემცნოთ, რომ ხალხი, რომელმაც უგულუბელყო მეფის ბრძანება, უდაბნოს იღუმალ ადგილებს შეეფარა. 32. ბევრნი დაედევნენ მათ და მიეწვივნენ და განეწყვენენ მათ პირისპირ და შაბათ დღეს საომრად გაემზადნენ მათ წინააღმდეგ. 33. ასე უთხრეს მათ: გამოდით. დამორჩილეთ მეფის ბრძანებას და გადარჩებით. 34. მაგრამ მათ მიუგეს: არც გამოვალთ, არც მეფის ბრძანებას შევასრულებთ და არც შაბათ დღეს არ შეურაცხვოთ. 35. და დააჩქარეს ომი მათ წინააღმდეგ. 36. ისინი კი არ შეპასუხებიან, მათთვის ქვაც არ უსროლიათ და არც საფარი გადაულობათ. 37. ამბობდნენ: ყველა დავიხოცებით ჩვენი სიმათლით. ცა და მიწა მიწამე, რომ უსამართლოდ გვლუპავთო ჩვენ. 38. და დაესხნენ მათ შაბათ დღეს და დაიხოცნენ ისინი, მა-

თი ცოლები, მათი შეიღებულნი ნახირი, ათასამდე კაცი. 39. როცა გაიგეს ეს ამბავი მატათიამ და მისმა მეგობრებმა. დიდად დამწუხრდნენ მათ გამო. 40. უთხრეს ერთიმეორეს: თუკი ყველანი ისევე მოვიქცევით, როგორც ჩვენი ძმები მოიქცნენ, და არ შევებმებით წარმართებს ჩვენი სიცოცხლისთვის, მალე აღგვეკვიან მიწიდან. 41. გადაწყვიტეს იმ დღეს და ითქვა: ყოველ კაცს, ვინც კი შაბათ დღეს დაგვესხმება თავს, შევებრძოლოთ. ისე ნუ გავწყდებით, როგორც ჩვენი ძმები გაწყდნენ სამალავებში. 42. მამინ შეუერთდა მათ ხასიდიანების საკრებულო. ისრაელი, მაგარი მეომრები, ყველანი, რჯულისთვის თავგანწირვის მოსურნენი. 43. ყველა, ვინც კი გასაჭირს გამოექცა, მათ შეუერთდა და მხარში აილოუდა. 44. შეკრიბეს ჯარი და დაამხეს ცოდვილნი თავიანთ მრისხანებაში და ურჯულო კაცები თავიანთ მძინეარებაში. დარჩენილები კი წარმართებთან გაიქცნენ და თავს უშველეს. 45. მოიარეს მატათიამ და მისმა მეგობრებმა და დაამხეს კერპები. 46. წინდაუცვეთელი ბიჭები, ვინც კი ისრაელის საზღვრებში ნახეს, წინდაცვიტეს იძულებით. 47. განდევნეს ამპარტაუნები და საქმე კეთილად წარიმართა მათ ხელში. 48. ხელიდან გამოსტაცეს რჯული წარმართებს და მეფეს, და რქა ცოდვილს არ დაანებეს. 49. მოაწია მატათიას აღსასრულის დღეებმა და უთხრა მან თავის ვაჟებს: ახლა ამპარტაუნობა და გმობაა მოძალებული და დგება ჭამი გადატრიალებისა და რისხვის მძინეარებისა. 50. ახლა, შეილებო, შურით აღნთეთ რჯულისათვის და თავი დადეთ ჩვენ მამა-პაპის აღთქმისათვის. 51. გაიხსენეთ მამა-პაპის საქმენი, რომლებიც ჩაიდინეს თავიანთ თაობაში, და მოიხვეჭთ დიდი პატივს და საუკუნო სახელს. 52. განა აბრაამი განსაცდელში არ გამოჩნდა მორწმუნედ და მართალ კაცად არ შეირაცხა. 53. იოსებმა მეტად მძიმე გასაჭირში დაიცვა მცნება და

ვეკიტის ბატონი შეიქნა. 54. შურით აინთო ფინხასი, ჩეენი მამა, და საუკუნო მღვდლობის აღთქმა მიიღო. 55. იესო ბრძანების აღსრულებისათვის გახდა ისრაელის მსახური. 56. ხალხებს საკრებულოს წინაშე მოწმობისთვის ერგო სამკვიდრო ქვეყანაში. 57. დაეთოს თავის მოწყალებისთვის ხვდა რუკუნო მეფობის ტახტი. 58. ელია რუკუნისადმი შურის გამო იქნა ცად აყვანილი. 59. ხანანამ, ყაზარიამ, მისაელმა ირწმუნეს და გადარჩნენ ცეცხლის აღში. 60. დანიელი თავისი უბიწოების გამო გადაურჩა ლომების ხახას. 61. და ასე; გაიხსენეთ თაობიდან თაობამდე, რომ მის მოიმედეთაგან შეშწილება არავის მოკლებია. 62. ხოლო ცოდვილი კაცის სიტყვები ნუ შევამინებთ, რადგან მისი დიდება ნებვად და მატლად გადაიქცევა. 63. დღეს აღზევებულია, ხვალ კი აღარსად ჩანს, რადგან მტკერს დაუბრუნდა და მისი ზრახვებიც ვაცამტკერდა. 64. შეიღებო, განმტკიცდით და რუკუნში გამხნევდით, რადგან მისით მოიხვეჭთ პატრიკს. 65. ახლა კი, აჰა, ვიცი, რომ სიმეონი, თქვენი ძმა, გონიერი კაცია, ყოველთვის მას დაუჯერეთ: ის იქნება თქვენი მამა, 66. იუდა მკაბული მავარი მეომარი იყო სიჭაბუკიდანვე. ის იქნება თქვენი ჯარის უფროსი და შეებრძოლება ხალხებს. 67. თქვენ კი შემოიკრიბეთ ვარშემო ყველა რუკუნის დამცველი და თქვენი ხალხის შური იძიეთ. 68. სამავგიერო მიაგეთ წარმართებს და გაუფრთხილდით რუკუნის მტნებებს. 69. შემდეგ აკურთხა ისინი და შეერთო მამა-პაპას. 70. მიიცვალა ასორმოცდამეექვსე წელს და დაიმარხა მოდენში, თავისი მამა-პაპის სამარხში, და დიდი გლოვით იგლოვა იგი მთელმა ისრაელმა.

თავი მესამე

1. მის ნაცელად აღდგა იუდა, მისი ვაჟი, რომელსაც მკაბელი ერქვა. 2. მზა-

რში ამოუღწენ მას მისი ძმები და ყველა, ვინც კი მამამისს შეუერთდა და სიხარულით იბრძოდნენ ისრაელისთვის. 3. შორს გაიტანა თავისი ხალხის დიდება. თორი შეიმოსა როგორც ბუმბერაზმა, შეისხა საომარი საჭურველი და იბრძოდა, მახვილით იცავდა ბანაკს. 4. თავისი საქმეებით ლომს ჰგავდა და ლომის ბოკვერს, მსხვერპლზე რომ ბღღენავს. 5. დეგნიდა ურუკუნოებს, ექებდა მათ და წვაავდა თავისი ხალხის მამულოთებლთ. 6. მისი შიშით დადგნენ ურუკუნოები. გაწბილდა ყოველი ძვირისმოქმედი და კეთილად წარიმართა ხსნა მისი ხელით. 7. გაამწარა ბევრი მეფე და თავისი საქმით გაახარა იაკობი, და კურთხეულია მისი ხსოვნა უკუნისამდე. 8. მოიარა იუდამ ქალაქები და გაწვიტა იქ ღვთისმგებოლნი და მიიტკა რისხვა ისრაელიდან. 9. სახელი გაითქვა ქვეყნის კიდემდე და შეკრიბა დასალუბად განწირულნი. 10. ამასობაში აპოლონიოსმა შეკრიბა წარმართები და დიდძალი ლაშქარი სამარიიდან ისრაელის წინააღმდეგ საბრძოლველად. 11. გაიგო ეს ამბავი იუდამ, გაემართა მის შესახვედრად, სძლია მას და მოკლა ბევრი დეცა განგმირული, დანარჩენებმა კი თავს უშველეს. 12. მოხვეტეს ნადავლი, აპოლონიოსის მახვილი კი იუდამ აიღო და იმით იბრძოდა მთელი სიცოცხლე. 13. როცა გაიგო სერონმა, სირიის ლაშქრის სარდალმა, რომ შეკრიბა იუდამ მთელი კრებული და მორწმუნეთა მრევლი, და საომრად გავიდა, 14. თქვა: ვავითქვამ სახელს და სამეფოში პატიუს მოვიხვეჭ. შევებრძოლები იუდასა და მის თანამდგომთ, მეფის სიტყვათა შეურაცხყოფელთ. 15. და გაეშურა მისკენ ღვთისმგებოლთა ძლიერი ბანაკი, რომ მიხმარებოდნენ მას ისრაელიანების დასახველად. 16. ბეთზორონის აღმართს რომ მიუახლოვდა, გამოვიდა იუდა მის შესახვედრად მეტად მცირე რაზმით. 17. როცა მათ წინააღმდეგ გამოსული ლაშქარი დაინახეს, უთხრეს იუდას: როგორ შევებრძო-

ლოთ ასე ცოტანი ამ ურიცხე და ძლიერ ლაშქარს? დაქანცულებიც ვართ, რადგან დღეს არაფერი გვიჰამაია. 18. მიუგო იუდამ: ადვილია მცირეთა ხელით მრავალთა ძლევა — ბევრის ხელით მოხდება ხსნა თუ მცირეს ხელით, ცის წინაშე სულერთია. 19. ლაშქრის სიმრავლე კი არ იმარჯვებს ომში. არამედ შველა ზეციდან მოდის. 20. ისინი ჩვენზე აღბრუნდნენ დიდი თავხედობითა და ურჯულოებით, რათა მოგვსპონ ჩვენ, ჩვენი ცოლები და ჩვენი შვილები, და გაგვძარცვონ. 21. ჩვენ კი ვიბრძვით ჩვენი სიცოცხლისათვის და რჯულისთვის. 22. თავად უფალი გააცამტკერებს მათ ჩვენს თვალწინ თქვენ კი ნუ შევეშინდებით. 23. როგორც კი შეწყვიტა ლაპარაკი, მოულოდნელად მიეჭრა მათ და შეიმუსრნენ სერონი და მისი ლაშქარი მის წინაშე. 24. და მიხდიეს მათ ბეთ-ხორონის დღამართზე ვაკემდე და დაეცა მათგან რეაბი კაცი, დანარჩენები კი ფილისტიმელთა ქვეყნისკენ გაიქცნენ. 25. ვანითქვა შიში იუდასი და მისი ძმებისა, და თავზარი დაეცა მათ ირველივ წარმართებს. 26. მეფესაც მისწვდა მისი სახელი და აღაპარაკდნენ წარმართები იუდას ბრძოლებზე. 27. შეიტყო ეს ამბები მეფე ანტიოქოსმა და ძალზე განრიხსდა. დაგზავნა ხალხი, რომ შეეკრიბათ მისი სამეფოს მთელი ძალა, დიდი და ურიცხვი ლაშქარი. 28. ვახსნა თავისი განძთსაცავი და მისცა წლიური გასამრჯელო ლაშქარს, უბრძანა, მზად ყოფილიყვნენ ყოველი საჭიროებისათვის. 29. ნახა, რომ გამოიღია ვერცხლი საგანძურში და ქვეყნის შემოსავალმაც დაიკლო განხეთქილებათა და უბედურებათა გამო, რაც ქვეყანას დაატემა მაჰაპაეულ რჯულდებათა გაუქმებით. 30. და შეშფოთდა, რადგან მხოლოდ ერთი-ორჯერ თულა შექმლო ვაეცა საჩუქრები, რომელთაც წინათ თავის წინამორბედ მეფეებზე უფრო უხედა და ხელგაშლილად იძლეოდა. 31. დიდად შეწუხებულმა განიზრახა, სპარსეთში წასუ-

ლიყო, აეკრიფა მხარეთა შემოსავალი და ბევრი ვერცხლი დავერჯელებინა, რომ სახელმწიფო საქმეები კი მდინარე ევფრატისა და ქვეყნის კიდემდე ლისიას, სახელგოვან კაცს სამეფო გვარისას, ჩააბარა. 32. მასვე ჩააბარა აღსაზრდელად თავისი ვაჟი, ანტიოქოსი, ვიდრე მობრუნდებოდა. 33. ჩააბარა ჯარების ნახევარი და სპილოები, დაუტოვა მას განკარგულება ყველაფერზე, რასაც აძირებდა იუდასა და იერუსალიმის მკვიდრთათვის. 34. რომ გაეგზავნა ჯარი ისრაელის ძლიერებისა და იერუსალიმის ნატამალის გასაცამტკერებლად და მათი სახსენებლის აღსაგველად იმ ადგილიდან, 35; უცხო ტომის დასახსნელად მთელ მიწა-წყალზე და მის ქვეყანაზე წილის საყრელად. 36. მეფემ კი წაიძღვანა ჯარების დარჩენილი ნახევარი და გაემგზავრა ანტიოქიიდან, თავისი სამეფო ქალაქიდან, ასორმოცდამეშვიდე წელს. გადაცურა მდინარე ევფრატი და მოიარა ზემო ქვეყნები. 37. გამოარჩია ლისიამ ბტოლემეოსი, დორუმენოსის ძე, ნიკანორი და გორგია მაგარი ვაჟკაცები შეფის მეგობართაგან, 38. და გაგზავნა მათთან ერთად ასოციათასი ქვეითი და შვიდი ათასი მხედარი, რომ შესულიყვნენ იუდას ქვეყანაში და აეოხრებინათ ის მეფის ბრძანებისამებრ. 39. და გაემართნენ მთელს ჯართან ერთად მივიდნენ და დაეწყვიტნენ ემაუსის მახლობლად ვაკეზე. 40. როდესაც იმ ქვეყნის ვაჭრებს მოესმათ მათი სახელი, აიღეს ურიცხვი ოქრო-ვერცხლი და ჯაჭვები და გაეშურნენ ბანაქისკენ, რომ მონებად აეყვანათ ისრაელიანები. და შეუერთდნენ მათ სირიისა და უცხოეთსელთა ქვეყნის ძალები. 41. იუდამ და მისმა ძმებმა დანიახეს, რომ გამარჯვლდა უბედურებანი და ჯარები დგანან მთელს მათ მიწა-წყალზე. გაიგეს მეფის ბრძანება, რომელიც გაცემული იყო ხალხის გასანადგურებლად და ამოსაწყვეტად. 42. თქვეს ერთმანეთში: ადვადგინოთ დაცემული ჩვენი ხალხი და ვიბრძოლ-

თო ჩვენი ხალხისთვის და საწმიდარი-
 სთვის. 44. შეიკრიბა საკრებულო, რომ
 მხად ყოფილიყვნენ საომრად, ელოცათ
 და გამოეთხოვათ წყალობა და შებრა-
 ლება. 45. იერუსალიმი კი უკაცრიელი
 იყო როგორც უდაბნო აღარ იყო მიმ-
 სვლელ-მომსვლელი მის მკვიდრთაგან
 საწმიდარი გათელილი იყო, ციხე-სიმ-
 გრე უცხოთესლს ეჭირა, წარმართთა
 ბუნაგად ქცეულყო. წაერთვა სიხარ-
 ული იაკობს და დადუმდა სტვირი და
 ებანი. 46. შეიკრიბნენ და ვაეშურნენ
 მიფასკენ, იერუსალიმის პირდაპირ,
 რადგან მიცვა წინათ სალოცავი აღვი-
 ლი იყო ისრაელისთვის. 47. იმარხულ-
 ეს იმ დღეს, ჩაიცივეს ჯვალთ, თავზე
 ნატარი დაიყარეს და ტანისამოსი შე-
 მოვიღივეს. 48. გადაშალეს რჯულის
 წიგნი, რომლის შემყოობითაც წარმარ-
 თები ცდილობდნენ დაჰკითხოოდნენ თა-
 ვიანთი კერპების გამოსახულებებს. 49.
 მოიტანეს სამღვდელი შესამოსელი,
 ნათავარები და მეთოდები, და მოუხმეს
 მოწმიდარებს, რომელთაც შესრულებ-
 ული ჰქონდათ თავიანთი დღეები. 50.
 ცისკენ აღმალეს ხმა, თქვეს: რა უ-
 ყოთ ამით, საით წავიდოთ? 51. სიწმი-
 დე შენი გათელილია და წაბილწული,
 და შენი მღვდლები გლოვაში და დამ-
 ცირებაში არიან. 52. აჰა, წარმართე-
 ბი შეკრულან ჩვენს ასაოხრებლად. შენ
 ხელავ რაც განუზრახავით ჩვენთვის.
 53. როგორ გაუწევთ წინააღმდეგობას,
 შენ თუ არ შეგვეწევი? 54. საყვირებს
 ჩაპერეს და დიდი ხმით აყვირდნენ.
 55. ამის შემდეგ იუდამ დანიშნა ერის
 წინამძღოლები: ათასისთავები, ასისთავ-
 ები. ორმოცდაათისთავები და ათისთავ-
 ები. 56. მათ კი, ვინც სახლის შენება-
 ში იყვნენ ან ცოლს ირთავდნენ, ან ვ-
 ნახს ამუნებდნენ, ან ბრძოლა ამინებ-
 დათ, გამოუცხადა შინ დაბრუნებული-
 ყვნენ, რჯულის თანახმად. 57. დაიძრა
 ლაშქარი და ემუსის სამხრეთით და-
 ბანაკდა. 58. თქვა იუდამ: სარტყელი
 შემოირტყით და გამხრევდით, დილაად-
 რიანად მხად იყავით წარმართებთან
 საომრად, ჩვენს წინააღმდეგ რომ ამ-

ხედრებულან, რათა დაგვახმონ
 საწმიდართან ერთად. 59. უმჯობესია
 ბრძოლაში დავიხოცოთ, ვიდრე ჩვენი
 ხალხისა და საწმიდარის უბედურება
 ვიხილოთ. 60. და რა ნებაც ზეცაში
 იქნება, ისე მოახდინოს!

თავი მეოთხე

1. გორგამ წაიყვანა ხუთიათასი ქვეი-
 თი და ათიათასი რჩეული მხედარი, და
 დაიძრა ღამით ლაშქარი, 2. რათა თავს
 დასხმოდნენ იუდაელთა ბანაკს და მუს-
 რი გაველოთ მათთვის მოულოდნელად
 მისი მეგზურები ციხე-სიმაგრიდან იყ-
 ვნენ. 3. შეიტყო იუდამ და გამოვიდა
 თავისი ლაშქრითურთ მეფის ჯართან
 შესაბმელად ემაუსში. 4. როცა ჯარები
 ჯერ კიდევ შორს იყვნენ ბანაკიდან. 5.
 შევიდა გორგია ღამით იუდას ბანაკში
 და ვერაყინ ნახა იქ. მერე მთებში ეძ-
 ებდა მათ, რადგან იფიქრა: გაგვექცაო
 ეს ხალხი. 6. გათენებისთანავე გამოჩ-
 ნდა იუდა ვაკეზე სამიათასი კაცით.
 ფარები და მახვილები არ ჰქონიათ,
 რადგან ასე ისურვეს. 7. დაინახეს წარ-
 მართთა ბანაკი, ძლიერი და გამაგრებ-
 ული, მხედრობით გარსშემორტყმული
 ბრძოლებში გამოწრობილნი იყვნენ
 ისინი. 8. უთხრა იუდამ კაცებს, რომ-
 ლებიც თან ახლდნენ მას: მათი სიმრა-
 ვლისა ნუ შეგვეშინდებათ და მათი შე-
 მართება ნუ დაგაფრთხოვთ. 9. გაიხე-
 ნეთ, როგორ გადარჩნენ ჩვენი მამები
 შეწამულ ზღვაში, როდესაც ჯარით
 გამოუდგა მათ ფარაონი. 10 ახლა კი
 შევლადლოთ ცას, ვინძლო ინებოს
 ღმერთმა ჩვენი გადარჩენა და გაიხე-
 ნოს მამათა აღთქმა, და შემუსროს ეს
 ლაშქარი დღეს ჩვენს წინაშე. 11. და
 გაიგოს ყოველმა ხალხმა, რომ არსებ-
 ობს გამომსყიდველი და მხსნელი ისრა-
 ელისა. 12. როდესაც უცხოთესლმა
 ააყრო თვალი, დაინახეს ისინი, მათ
 წინააღმდეგ მომავლები, 13. და გამო-
 ვიდნენ საომრად თავიანთი ბანაკიდან
 მაშინ ბუკსა სცეს იუდას მხრიდან 14.

სეროენსული

და შეუტოებს და სძლიებს წარმართებს. და დაბლობისკენ გააქციეს. 15. ჩამორჩენილი კი მახვილით განგმირეს. მისდევს მათ გაზერამდე და ედომის ვაკემდე, აშლოდამდე და იამნიამდე. გაწყდა მათგან სამიათასამდე კაცი. 16. მობრუნდა იუდა ლაშქართან ერთად მათი დევნიდან 17. და მიმართა ხალხს: ნუ დახარბდებით ნადავლს, რადგან წინ იმი გვიდევს. 18. გორგია და მისი ჯარი ჩვენს ახლოს არიან, მთებში. ახლა განეწყვეთ მტრის წინააღმდეგ და შეებრძოლეთ მათ, ამის შემდეგ გაბედულად იალაფეთ. 19 ამ ლაპარაკში იყო, რომ რაღაც რაზმი გამოჩნდა მთიდან. 20. დაინახეს, რომ მათი ჯარი გაქცეულია. ბანაკს კი ცეცხლს უკიდებენ. აღენილი კვამლიდან ჩანდა, რაც მოხდა. 21. ამის მხახველთ თავზარი დაეცათ. ხოლო ვაკეზე საომრად გამზადებული იუდას ლაშქარი რომ დაინახეს, 22. ყველანი ფილისტიმელთა ქვეყნისკენ გაიქცნენ. 23. მაშინ მიბრუნდა იუდა ბანაკის გასაძარცვავად და მოხვეტეს დიდძალი ოქრო-ვერცხლი, იაკინთი და ზღვის პორფირი, დიდი დოვლათი. 24. როდესაც უკან დაბრუნდნენ, გალობანი და ლოცვები აღავლინეს ცისკენ. რადგან კეთილია, რადგან უკუნისამდეა მისი წყალობა. 25. აღსრულდა ისრაელზე იმ დღეს დიდი ხსნა. 26. ხოლო ვინც გადარჩა უცხოეთელთაგან, ვახლნენ და აუწყეს ლისიას ყოველივე, რაც მოხდა. 27. როცა მოისმინა ეს, შეშფოთდა და დაღონდა, რადგან ისე არ წაუვიდა საქმე ისრაელს, როგორც მას სურდა, და არ ახდა ისე, როგორც შეფემ უბრძანა. 28. მეორე წელს შეკრიბა სამოცი ათასი რჩეული კაცი და ხუთიათასი ცხენოსანი. რომ შებრძოლებოდნენ მათ. 29. მივიდნენ ედომში და ბეთ-ცურში დაიბანაკეს. და დაუხვდა მათ იუდა ათათასი კაცით. 30. როცა დაინახა, რომ ძლიერი იყო მათი ლაშქარი, ილოცა და თქვა: კურთხეულ ხარ, მხსნელო ისრაელისა, რომელმაც შემუსრე ძლიერი მტერი შენი მსახურის, დავითის ხელ-

ით, და უცხო თესლიმ მტერი შენი ჩაუგდევ იონათანს, საულის ძეს. და მის საჭურველთმტვირთველს. 31. ასევე მოამწყვედი ეს ლაშქარი შენი ერის, ისრაელის ხელში, რომ შერცხვნილათ თავიანთი ჯარისა და მხედრობისა. 32. აავსე ისინი სიმხდალით, დაადამბლავე მათი ძალა, და შეარყია ისინი მარცხმა. 33. შემუსრე ისინი შენს მოყვარულთა მახვილით და საგალობლებში განგადიდებენ შენი სახელის მცნობელნი. 34. შემდეგ ეკვეთნენ ერთმანეთს და დაეცა ლისიას ბანაკიდან ხუთი ათასამდე კაცი და გაწყდნენ მათ წინაშე. 35 დაინახა ლისიამ თავისი ლაშქრის უკუქცევა და იუდას მებრძოლთა სიმამაცე, თუ როგორ მზად იყვნენ, ან ეცოცხლათ ან ღირსეულად დახოცილიყვნენ, და ანტიოქიისკენ გაემართა. გულში ჩაიდო ჯარი დაეპირავებინა და უფრო დიდი ლაშქრით კვლავ იუდაელებს შესეოდა. 36. მაშინ თქვეს იუდამ და მისმა ძმებმა: აჰა, შეიპუსრა ჩვენი მტერი. ავადეთ სამსხვერპლოს განსაწყმედად და განსაახლებლად. 37. შეიკრიბა მთელი ჯარი და ავიდნენ სიონის მთაზე. 38. ნახეს გაპარტახებული საწმიდარი, წაბილწული სამსხვერპლო, ვადამწვარი კარბოჭე ეზოში კი ბუჩქები იყო ამოსული, როგორც ტყეში ან მთაში. სიწმიდეთა საცაეები მოოხრებული იყო. 39. შემოიგლიჯეს ტანისამოსი, გამართეს დიდი ვლოვა და ნაცარი დაიფარეს თავზე. 40. პირქვე დაემხენ მიწაზე, მაუწყებელ საყვირებს ჩააბერეს და ხმამაღლა ღაღადისი აღავლინეს ცისკენ. 41. მერე გამოყო იუდამ მებრძოლები ციხე-სიმაგრეში მყოფებთან საომრად. ვიდრე თავად სამსხვერპლოს გაწმედა. 42. ამოიჩნია უბიწო მღვდლები, რჯულის ერთგულნი, 43. და გაასუფთავეს საწმიდარი და ბინძური ქვები უსუფთაო ადგილზე გაიტანეს. 44. შემდეგ გამართეს ბჭობა შენდალული აღსავლენის სამსხვერპლოს გამო, თუ როგორ მოქცეულიყვნენ. 45. მაშინ გაუჩნდათ მათ კეთილი აზრი, დაენგრიათ იგი რომ

სირცხვილად არ ქვეულოყო მათთვის, რადგან წარმართთაგან იყო წაბილწული და დანგრეის სამსხვერპლო. 46. ქვები კი დააწყვეს ტაძრის მთაზე, შესაფერ ადგილას. სანამ მომავალი ვინმე წინასწარმეტყველი მათ შესახებ იტყოდა რამეს. 47. მოაგროვეს წესისამებრ გაუთლელი ქვები და აავებს ახალი სამსხვერპლო ძველის მიხედვით. 48. ააშენეს საწმიდარი და ტაძრის შიგადი, და აკურთხეს ეზო. 49. ახლად დაამზადეს წმიდა ჭურჭელი და ტაძარში შეიტანეს სასანთლე, საკმეველის სამსხვერპლო და ტრაპეზი. 50. აკმეიხს სამსხვერპლოზე, შანდლებზე სანთლები დანთეს და გაანათეს ტაძარი. 51. ტრაპეზზე პურები დააწყვეს, ჩამოკიდეს ფარდები და აღასრულეს ყოველი საქმე, რაც წამოიწყვეს. 52. ასმეორმოცე წელს. მეცხრე თვის (ქისლევის თვის) ოცდამეხუთე დღეს, დილით ადრე აღგნენ 53. და ახლადავებულ აღსავლენ სამსხვერპლოზე ჯერისამებრ მიიფანეს შესაწირავი. 54. სწორედ იმ დროსა და იმ დღეს, როცა წაბილწეს წარმართებმა, განაახლეს იგი ვალობებით, ბობღნებით, ებნებითა და წინწილებით. 55. პირქვე დაეშო მთელი ხალხი, თაყვანისცეს და ქმადლობდნენ ცას, რომელმაც სიკეთე მოიღო მათზე. 56. რვა დღეს ასრულებდნენ სამსხვერპლოს სატფურებას. სიხარულით მოჰყავდათ აღსავლენი და სწირავდნენ ხსნისა და ქების შესაწირავს. 57. ტაძრის შუბლი დაამშვენეს ოქროს გვირგვინებითა და ფარებით, განაახლეს კარიბჭეები და სიწმიდეთსაცაეები, და კარი შეაბეს. 58. დიდზე დიდმა სიხარულმა მოიცვა ხალხი და განქარდა წარმართთაგან მოყივნება. 59. დააწყვეს იუდამ. მისმა ძმებმა და მთელმა ისრაელის კრებულმა ეზეიმით სამსხვერპლოს სატფურების დღე წლიდან წლამდე რვა დღის განმავლობაში, ქისლევის თვის ოცდამეხუთე დღიდან, ღებნითა და სიხარულით. 60. იმავე ხანებში სიონის მთა შემოზღუდეს მალალი კედლებით და მაგარი კოშკებით, რათა

ოდესმე მომხდურ წარმართებს აღარ დაექციათ ისინი უწინდელივით. 61. ჩააყენა იქ ჯარი მის დასაცავად და გაამაგრა ბეთ-ცურიც დასაცავად, რათა ხალხს ედომის მხარეს ჰქონოდა სიმაგრე.

მთავი მხუთი

1. დიდად ვანრისხდნენ წარმართები, როცა გაიგეს, რომ უწინდელივით აღმართა სამსხვერპლო და განახლდა საწმიდარი. 2. გადაწყვიტეს, აღმოეფხვრათ იაკობის მოდგმა, რომელიც მათ შორის იყო, და დაიწყეს ხოცვა და მუსკრა ხალხში. 3. ხოლო იუდა შეებრძოლა ესავიანებს ედომში, აკრაბატუნესთან, რადგან მათ ალყაში ჰყავდათ ისრაელი. სასტიკად დაამარცხა ისინი, დაიმორჩილა და აიღო ნადავლი. 4. მერე გაიხსენა ბოროტებანი ბენიანთა, რომლებიც მახედ და ხაფანგად იყვნენ ხალხისათვის და გზებზე უსაფრთღებოდნენ მათ. 5. მათ ციხე-სიმაგრეებს შეაფარეს თავი, ხოლო იუდა ვარსშემოადგა მათ და დაარისხა ისინი, ცეცხლში გახვია მათი ციხე-სიმაგრეები ყველა მასში მყოფითურთ. 6. მერე მიადგა ყმონიანებს და შეხვდა იქ მაგარ ხელს და ურიცხვ სიმრავლეს ტიმოთეოსის წინამძღოლობით. 7. ბევრი ბრძოლა გადაიხადა მათ წინააღმდეგ და შეიმუსრნენ ისინი მის წინაშე. ასე დაამარცხა ისინი. 8. მერე სწრაფადვე აიღო იაფხერი მისი სოფლებითურთ და იუდასკენ შემოიქცია. 9. მაშინ ვალაადის წარმართები სამტროდ შემოეწყვენენ მათ მიწა-წყალზე მცხოვრებ ისრაელს, რომ მოეხრათ ისინი, მაგრამ გაქცნენ დათემას ციხეში, 10. და წერილები გაუგზავნეს იუდასა და მის ძმებს, შეუთვალეს; შეიკრიბნენ ჩვენს წინააღმდეგ ჩვენს ირგვლივ მყოფი წარმართები, რომ გაგვანადგურონ. 11. აშზადებენ შეტევას და აპირებენ სიმაგრის აღებას, რომელსაც შეფარებულნი ვართ. ტიმოთეოსი მოუძღვის

მათ ჯარს. 12. მამ, ახლა მოდი და გვიხსენი მათი ხელიდან, რადგან დაცემულია ბევრი ჩვენგანი, 13. ჩვენი მოძმენიც, ყველა ვინც კი ტობში იყო, დახოცილნი არიან. მათი ცოლ-შვილი მონებად წაახსხეს, ქონება დაიტაცეს, და ათასამდე კაცი გაწვეიტეს იქ. 14. ჯერ კიდევ წერილებს კითხულობდნენ, რომ აპა. სხვა შიკრიკები მოვიდნენ გალილეადან, სამოსელშემოგლეჯილნი და ეს ამბავი აუწყეს. 15. თქვეს: შეიკრიბნენ პტოლემეაიიდან, ტვიროსიდან, ცილონიდან და წარმართთა გალილეადან ჩვენს გასანადგურებლად. 16. როდესაც გაიგეს ეს ამბები იუდამ და ხალხმა, შეიყარა დიდი კრებული იმის გადასაწყვეტად, თუ რა ეფლნათ გასაქირში მყოფი და მათგან მიძძალარებული მოძმეებისათვის. 17. მიძმართა იუდამ სიმონს, თავის ძმას: ამოირჩიე კაცები, წადი და იხსენი შენი ძმები გალილეაში. ხოლო მე და ჩემი ძმა იონათანი გალაადისკენ. გავემართებით. 18. ხალხის წინამძღოლებად კი ზაქარიას იოსები და ფაზარია დატოვა ლაშქრის დარჩენილ ნაწილთან ერთად იუდაში მის დასაცავად. 19. და უბრძანა მათ: განავით ხალხი და ჩვენს მობრუნებამდე წარმართებს ნუ შეებრძოლებით. 20. სიმონს ჩააბარეს სამიათასი კაცი გალილეაში სალაშქროდ, ხოლო იუდას რვაათასი კაცი გალაადისთვის. 21. გაემართა სიმონი გალილეასკენ, მრავალი ბრძოლა გადაიხადა წარმართებთან და შეიმუხრნენ წარმართები მის წინაშე. 22. მისდია მათ პტოლემეაიის კარიბჭემდე და დაეცა წარმართთაგან სამიათასამდე კაცი და წამოიღო მან ნაღველი. 23. წამოასხა გალილეასა და არბატეში მყოფი იუდაელნი დედა-წულისანად და იუდაში მიიყვანა დიდი სიხარულით. 24. ხოლო იუდა მაკაბელმა და მისმა ძმამ იონათანმა გადღაბეს იორდანე და სამი დღის სავალი გზა გაიარეს უდაბნოში. 25. გადაეყარნენ ნაბატელებს, მშვიდობიანად შეეკებნენ მათ და ყველაფერი უამბეს, რაც

შეემთხვათ მათ ძმებს გალაადში. 26. რომ მრავალი მათგანი ჩაკეტილები არიან ბოცრასა და ბოსორში, ალემოში, ხაფსოში, მაკედსა და კარნაინში, — ყველა ეს ქალაქი დიდია და გამაგრებული, 27. სხვები კი გალაადის დანარჩენ ქალაქებში არიან ჩაკეტილნი, რომ მტერი ხვალისთვის აპირებს თავდასხმას სიმაგრეებზე, მათ აღებას და დარბევას ერთ დღეში. 28. სწრაფად შებრუნდა იუდა და მისი ლაშქარი უდაბნოში ბოცრას გზაზე აიღო ქალაქი და გაწყვიტა მთელი მამროვანი მახვილის პირით, მოხვეტა ურიცხვი ნადავლი და ცეცხლში დაწვა. 29. აქედან ლამით გაემართა და დათემას ციხესიმაგრემდე იარეს. 30. დილით კი, როცა გათენდა, გაიხედეს და, აპა, უამრავი ხალხი, რომელსაც სათვალავი არ ჰქონდა, მოათრევს კიბეებს და მანქანებს ციხე-სიმაგრის ასაღებად და მათთან საბრძოლველად. 31. დანახა იუდამ, რომ დაიწყო ომი და ქალაქის ხმაურმა ცას უწია საყვირებითა და დიდი ყვირილით, 32. და შეუძახა ლაშქარს: იომებთ დღეს თქვენი ძმებისთვის! 33. სამი რაზმით ზურგიდან შემოუარეს მტერს, საყვირებს ჩაჰბერეს და ხმამაღალი ლოცვა დაიწყეს. 34. მიხვდა ტიმოთეოსის ლაშქარი, რომ ეს მაკაბელი იყო და უკუიქცნენ მისგან, და მან მუსრი გაავლო მათ. იმ დღეს დაეცა მათგან რვაათასამდე კაცი. 35. გადაინაცვლა ალემასკენ და შეებრძოლა, აიღო იგი და ამოხოცა მთელი მისი მამროვანი. მოხვეტა ნადავლი და ცეცხლში დაწვა. 36. იქედან გაემართა და დაიპყრო ხაფსო, მაკედი და ბოსორი და გალაადის დარჩენილი ქალაქები. 37. ამ ამბების შემდეგ ტიმოთეოსმა ახალ ჯარს მოუყარა თავი და დააყენა რაფონის წინ, ხვეის მხრიდან. 38. გაგზავნა იუდამ ხალხი ბანაკის დასაზვერავად. და მოახსენეს მას: მასთან არიან შემოკრებილნი ჩვენს ირგვლივ მყოფი წარმართები, დიდძალი ჯარია. 39. მოქირავენ არაბებიც მოუყვანიათ

სამეველად, ხევის მხარეს განლაგებულან და შზად არიან ჩვენს წინააღმდეგ საბრძოლველად, და გაეშურა იუდა მათ დასახედრად. 40. ტიმოთეოსმა ასე უთხრა თავისი ჯარების მეთაურებს, როცა იუდა და მისი ლაშქარი ხევს მიუახლოვდა: თუ პირველმა გადმოლახა ხევი, ვერ შევაკავებთ, უეჭველად დაგვაძარცხებ. 41. ხოლო თუ შეშინდა და მდინარის გაღმა დაბანაკდა, თავს დაუეხხათ და დაეძარცხებთ მას. 42. როცა იუდა ხევს მიუახლოვდა, ხეთთან დააყენა ხალხის მწიგნობარნი და უბრძანა მათ: არავინ გააჩეროთ აქ, ყველანი საბრძოლველად გაიყვანეთ. 43. და მან პირველმა გადალახა ხევი მტრისკენ და მთელი ხალხი უკან მიჰყვა და დაეცნენ მათ წინაშე წარმართები, დაყარეს საჭურველი და თავი შეაფარეს წმიდა ნაკრძალს კარნაიმში. 44. ქალაქი აიდეს, ხოლო წმიდა ნაკრძალი ცეცხლით დაწვეს ყველა შიგმოყოფითურთ. ასე იძლია კარნაიმი. წინააღმდეგობა ვეღარ გაუწიეს იუდას. 45. შეკრიბა იუდამ მთელ გალაადში მოსახლე ისრაელობა დიდთან-პატარიანად, მათი დედა-წყლითა და საბადებლითურთ, უამრავი ხალხი, იუდას ქვეყნისკენ გასამგზავრებლად. 46. მიადგნენ ეფრონს ეს დიდი ქალაქი გზაზე, ძალზე ძლიერი. ვერ გაუხევედნენ ვერც მარჯვენა, ვერც მარცხენა, მხოლოდ მის შუაგულში უნდა გაელოთ. 47. მაგრამ ნაკეტეს ის ქალაქელებმა და ქვებით ჩახერგეს კარიბჭე. 48. შეუთვალა მათ იუდამ სამშვიდობო სიტყვა. გავატარე შესს ქვეყანაზე, რომ ჩვენს ქვეყანაში მივიდეთ. ცუდს არაფერს შეგამთხვევთ, მხოლოდ ფეხს დაეადგამთო. არ მოისურვეს მათი შეშვება. 49. ბრძანა იუდამ, გამოეცხადებინათ ლაშქარში, რომ ყველა თავის ადგილას დამდგარიყო. 50. დაიბანაკეს მეომრებმა და ებრძოდა ქალაქს მთელ იმ დღეს და მთელ ღამეს, და ჩაბარდა ქალაქი მის ხელს. 51. და გაწვიტა მთელი მამროვანი მახვილის პირით, დააქცია ქალაქი, ნადავლი აიღო და ქალაქში დახოცილთა ვაჟებზე

გადაატარა ჯარი. 52. გადალახეს ღირსი დანე დიდი ვაკისკენ, ბეთ-შანის პირდაპირ. 53. გზადაგზა იუდა კრებდა ჩამორჩენილთ და მთელ გზაზე ამხნევებდა ხალხს, ვიდრე იუდას ქვეყანას მიადგებოდნენ. 54. შემდეგ შეუბოთა და სიხარულით აფიდნენ სიონის მთაზე და შესწირეს აღსაყლენი, რადგან ერთი მთიანიც არ დაეცემულა სამშვიდობოში მობრუნებამდე. 55. იმ დროს, როცა იუდა და იონათანი გალაადის მიწაზე იყვნენ, ხოლო სიმონი მისი ძმა, გალილეაში პტოლემეისის პირდაპირ იღვა, 56. ზაქარიას იონებს და ყაზარიას — ჯარების სარდლებს ესმათ მათი გმირობისა და გადახდილი ომის ამბავი. 57. თქვეს: ჩვენც მოვიხვევით სახელი, ჩვენც გავემართოთ და შევებრძოლოთ წარმართებს ჩვენს ირგვლივ. 58. მოუწოდეს ჯარებს, რომლებიც თან ჰყავდათ, და აიბნაისკენ გაემართნენ. 59. გორგია და მისი მეომრები ქალაქიდან გამოვიდნენ, რომ ბრძოლით შეგებებოდნენ მათ. 60. უკუიქცნენ იოსები და ყაზარია და იდევენბოდნენ იუდას მისადგომებამდე. ორიათასამდე კაცი დაეცა იმ დღეს ისრაელიდან. 61. შეიქნა ხალხში დიდი ღლოთვილება რადგან არ ესმოდათ იუდასი და მისი ძმებისა, გმირობის გამოჩენა კი სურდათ. 62. მაგრამ ესენი არ იყვნენ იმ თესლისანი, ვისი ხელითაც უნდა მოვლენოდა ხსნი ისრაელს. 63. კაცი იუდა და მისი ძმები კი ფრიად განითქვენენ მთელი ისრაელისა და ყველა ხალხთა წინაშე, სადაც გაგონილი ჰქონდათ მათი სახელი. 64. და შემოკრბენ მის ირგვლივ მისი მაქებარნი. 65. გაემართნენ იუდა და მისი ძმები წამხრეთისკენ და შეებრძოლნენ ესაფიანებს. დაამარცხა მან ხებრონი და მისი სოფლები, დაღწვა მისი ციხე-სიმაგრენი და გადაწვა გოდლები მის გარშემო. 66. მერე დაიძრა ფილისტიმელთა ქვეყნისკენ წახასკელვლად და გადაიარა მარეშაზე. 67. იმ დღეს დაეცნენ ბრძოლის ველზე მღვდლები, გმირობის ჩადენის მსურველნი, რადგან უგუნურად ჩაებნენ

ბრძოლაში. 68. ხოლო იუღამ გაუხვია აშლოდისკენ ფილისტიმელთა ქვეყანაში და დაღუწა მათი ბომონები, ცეცხლს მისცა მათი ღმერთების ქანდაკებანი და მოხვეტა ნადავლი ქალაქებიდან. მერე იუღა ქვეყნისკენ გაბრუნდა.

თახი მკვეხს

1. მოიარა მეფე ანტიოქისმა ზემო ქვეყნები და შეიტყო, რომ სპარსეთში ყოფილა ქალაქი ელიმასი, სიმიდრით, ვერცხლითა და ოქროთი ვანთქმული. 2. რომ არის იქ ტაძარი, ძალზე მდიდარი, სადაც ინახება ოქროს ფარები, თორები და საჭურველი, რომელიც დატოვა მაკედონიის მეფემ, ალექსანდრე ფილიპეს ძემ. საბერძნეთის მეფე რომ იყო თავდაპირველად. 3. მიადგა ქალაქს და ცდილობდა მის აღებასა და გაძარცვას, მაგრამ ვერ შეძლო, რადგან ცნობილი გახდა მისი განზრახვა ქალაქელებისათვის. 4. ბრძოლით დახედნენ მას, გაიქცა იგი და დიდად შეწუხებული გაემართა იქიდან ბაბილონისკენ. 5. მაშინ ეახლა მას ვინმე სპარსი და მოახსენა, რომ დაფანტულია იუღას ქვეყნისკენ მომავალი ლაშქარი, 6. რომ პირველად ლისია მიდიოდა დიდძალი ჯარით, მაგრამ უკუიქცა მათ წინაშე, რომ იუღაელები გაძლიერდნენ საჭურველითა, ჯარით და დიდძალი ნადავლით, რომელიც დამარცხებული ლაშქრისგან აიღეს, 7. რომ იერუსალიმის საკურობეველებე დაშენებული სისამაგლე დაღუწეს, საწმიდარი უწინდელივით მოზღუდეს მაღალი კედლით, და ბეთ-ცურიც, მისი ქალაქი. 8. როდესაც მეფემ მოისმინა ეს ამბავი, გაოგნდა და შეშფოთდა დიდად. ლოვინად ჩაჰარდა და დახნულდა მწუხარებისგან, რადგან არ აუსრულდა საწადელი. 9. ასე იწვა იქ მრავალი დღე რადგან უახლდებოდა უზომო მწუხარება და ფიქრობდა, ვკვდებო. 10. მოუხმო თავის ყველა მეგობარს და თქვა მათ წინაშე: განშორდა ძილი ჩემს თვალებს და გუ-

ლი შემიღონდა მწუხარებისგან. 11. მწუხარია ჩემს თავს: ეს რა გასაჭირში ჩავეარდი-მეთქი! რა ნიაღვარმა წამლეკა, ჩემს ზეობაში კი საჭირო და ძვირფასი კაცი ვიყავი-მეთქი. 12. ახლად მაგონდება ბოროტებანი, იერუსალიმში რომ ჩავიდინე, გამოვზიღე იქიდან მიეღი ოქრო-ვერცხლის ტურტული და ტყვიულბრალოდ ვგზავნიდი ხალხს იუღას მოსახლეობის მოსახორებლად. 13. მივხვდი, რომ მათი გულისთვის მეწია ეს უბედურება და აჰა, უცხო მიწაზე ვიღუპები დიდ მწუხარებაში. 14. და უხმო ფილიპეს, ერთს თავის მეგობართაგანს, და დაუმტკიცა მას მიუღი თავისი სამეფო. 15. მისცა თავისი გვირგვინი, მოსახსამი და ბეჭედი, რომ აღეზარდა ანტიოქე, მისი ვაჟი და სამეფოდ გაეწვინა იგი. 16. ასორ-მოცდამეტბრე წელს მოკვდა იქ მეფე ანტიოქოსი 17. როცა გაიგო ლისიამ, რომ მოკვდა მეფე, გაამუფა მისი ძე ანტიოქოსი, რომელსაც ზრდიდა ბავშვობისას, და სახელად ევატორი უწოდა. 18. ამასობაში ციხე-სიმაგრეში მყოფნი ავიწროვებდნენ ისრაელს სამსხვერპლოს მიდამოებში მუდამ ცდილობდნენ ევთო მათთვის, ხოლო წარმართებისთვის მხარი დაეჭირათ. 19. გადაწვიტა იუღამ მათი განწყვეტა და მოუწოდა ერს, გარს-შემორტყმოდნენ. 20. შეიკრიბნენ და გარსშემოადგნენ ციხე-სიმაგრეს ასორმოცდამეთე წელს და გააკეთეს სატყორცნები და სხვა საომარი მანქანები. 21. ნაწილმა თავი დააღწია ალყას და ზოგიერთი უღუთო მათ მხარეზე გადავიდა ისრაელიდან. 22. წავიდნენ მეფესთან და უთხრეს: როდემდის აბრკოლებს სამართალს და არ იძიებ შურს ჩვენი ძმებისთვის? 23. ჩვენ კმაყოფილებით დავემორჩილეთ მამაშენს, ვცხოვრობთ მის ნებაზე და მივეყვებით მის განკარგულებებს. 24. ჩვენი ხალხის შვილები გარსშემოადგნენ ციხე-სიმაგრეს და მტრად გადაკვიდნენ ჩვენიანს ვისაც წააწყდებიან, კლავენ და ჩვენს მამულს იტაცებენ.

25. მხოლოდ ჩვენზე როდი აღმართეს ხელი, არამედ მთელს მათ მიწა-წყალზე. 26. და აპა, შემოადგნენ დღეს იერუსალიმში ციხეს ასაღებად და გაამაგრეს საწმიდარი და ბეთ-ცური. 27. თუ არ დაასწარი მათ, შეტსაც იზამენ, და ვედარ შეძლებ მათ დამარცხებას. 28. განრისხდა მეფე, ეს რომ მოისმინა, და შეკრიბა ყველა თავისი მეგობარი, ჯარის მეთაურები და ხელისუფალნი. 29. მივიდნენ მასთან მოქიარავე ჯარები სხვა სამეფოთაგან და ზღვათა ქანძულებიდან. 30. მათი ჯარების რიცხვი იყო: ასი ათასი ქვეითი, ოცი ათასი მხედარი და ოცდაათორმეტი საომრად განრთენილი სპილო. 31. გადაიარეს ედომი და შემოადგნენ ბეთ-ცურს. მრავალ დღეს იბრძოდნენ და აწყობდნენ საბრძოლო მანქანებს მაგრამ გამოვიდნენ იუდაელები და ცეცხლით გადაწვეს ისინი და მამაკურად შეებრძოლენ. 32. გამოვიდა იუდა ციხიდან და დაბანაკდა ბეთ-ზაქარიასთან, მეფის ბანაკის პირისპირ. 33. დილაადრიანად იდგა მეფე და ჩქარი სვლით წაიყვანა ბანაკი ბეთ-ზაქარიას გზაზე საომრად განეშხადა ლაშქარი და დაკრეს ბუკებს. 34. დაანახეს სპილოებს ყურმნის და თუთის სისხლი, საბრძოლველად რომ გაეხელებინათ. 35. ცხოველები რაზმებად გაანაწილეს და ყოველ სპილოს დაუყენეს ათასი თოროსანი და მუხარადიანი კაცი, და გაიცა განკარგულება, ყოველ ცხოველს ხუთი ათასი ცხენოსანი მისჩენოდა. 36. ესენი: წამსვე იქ უნდა გაჩენილიყვნენ, სადაც ცხოველი იყო, და საითაც წავიდოდა, იქით უნდა წაჰყოლოდნენ, არ უნდა მოსცილებოდნენ. 37. სპილოებზე ხის მაგარი კოსკები იდგა, რომლებიც ფარავდა თითოეულ ცხოველს და საგანგებო მოსართავეებით იყო მათზე დამაგრებული თითოეულ მათგანზე ოთხი ღონიერი კაცი იდგა, რომლებიც იბრძოდნენ იქიდან, და ერთიც მისი ინდოელი გამძღოლი. 38. დანარჩენი ცხენოსნები აქეთ-იქიდან დაუყენეს ლაშქარს, ორსავე მხარეს, რომ დაერთვათ მტრი-

სთვის, თავად კი დაეცუნა ყოველგვან ვეჯდომიდან. 39. როდესაც ოქროსა და სპილენძის ფარებს მზე აკაშკაშებდა, მთებმა ლაპლაპი დაიწყეს მათგან და აელვარდნენ ტიციხლის ლამპრებით. 40. ერთი ნაწილი მეფის ლაშქრისა მაღალ მთებში გაიშალა, სხვები კი — ბარში, და მიაბიჯებდნენ შუედრეკლად და შწყობრად. 41. შემფოთდა ყველა, ვინც კი გაიფო მათი სიმრავლის ხმა, ამ უამრავი ხალხის სვლა და იარაღთა ვლარუნი, რადგან მართლაც ძალზე დიდი და ძლიერი ლაშქარი იყო. 42. ჩაერთო იუდა და მისი ბანაკი ბრძოლაში და დაეცა მეფის ბანაკიდან ექვსასი კაცი. 43. შეხედა ელუაზარმა, აუარანის ძემ, ერთ-ერთ ცხოველს, სამეფო ჯავშნით დაფარულსა და აღმატებულს ყველა ცხოველზე, და ვგონა, რომ მასზე იყო მეფე. 44. და ვასწირა თავი, რათა ეხსნა თავისი ხალხი, ხოლო თავისთვის საუკუნო სახელი მოეხეჭა. 45. შევარდა ვაბეღულად რაზმებს შორის, რომ გაეღწია მისკენ კეთილად მარჯვნივ და მარცხნივ, და აქეთ-იქით იხეხებოდნენ მის წინა. 46. სპილომდე გააღწია, ქვემოდან შეუვარდა მას და ვაფატრა იგი, მიწას დაენარცხა სპილო და ქვეშ მოიყოლა, და იქვე მოკვდა ელუაზარი. 47. როცა დაინახეს იუდაელებმა მეფის ძალა და ჯარების შემოტევა, გაბრუნდნენ მათგან. 48. მებრძოლები მეფის ლაშქრიდან იერუსალიმისკენ წავიდნენ მათ წინააღმდეგ, მეფემ კი იუდაში და სიონის მთასთან დაიბანაკა. 49. დაუხავდა ბეთ-ცურელებს და ისინიც ქალაქიდან გამოიშალნენ, რადგან არ მქონდათ იქ სარჩო ალყაში გასაძლება: შაბათის წელი იდგა ქვეყანაში. 50. აიღო მეფემ ბეთ-ცური და დაცვა ჩააყენა იქ. 51. მერე საწმიდარს შემოადგა და დიდხანს ჰყავდა ალყაშემორტყმული, აღმართა იქ სატყორცნები და საომარი მანქანები: ცეცხლსატყორცნები, ლოდსატყორცნები და ისართსატყორცნები, რომ ისრება და ლოდები ეტყორცნათ. 52. იუდაელებმაც გააკეთეს საომარი მანქანები

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავი მესამე

მათი საომარი მანქანების საპირისპიროდ და იბრძოდნენ მრავალი დღე.

53. მაგრამ ჭურჭლებში სურსათი აღარ იყო, რადგან მესამე წელი იდგა, და წარმართთაგან გადარჩენილმა იუდაელებმა მარავის ნარჩენებიც შეკამეს. 54. საწმიდარში ცოტანილა დარჩნენ, რადგან შიმშილმა ძლია მათ და ყველანი თავ-თავისი ადგილებისკენ გაიფანტნენ. 55. როცა შეიტყო ლისიაამ, რომ ფილიპე, რომელიც მეფე ანტიოქემ ჯერ კიდევ თავის სიცოცხლეში დააყენა თავისი ძის, ანტიოქოსის მეფედ აღსაზრდელად, 56. სპარსეთიდან მობრუნებულა და მოემართება რომ მას მოკვება ურიცხვი ძალა და გადაწყვეტილი აქვს ხელში აიღოს სახელმწიფო საქმეები, 57. სასწრაფოდ გასცა ბრძანება, დაძრულიყვნენ და მიმართა მეფეს, ჯარების სარდლებსა და კარისკაცებს: დღითიდღე ემცირდებით და საზრდოც აღარ გვეოფნის, ადგილიც, რომლისთვისაც ალფა გვაქვს შემორტყმული. მაგარია სამეფო საქმეებიც მძიმედ გვაწევს. 58. მოდით, გაუწოდოთ ამ კაცებს მარჯვენა და დაუდოთ ზავი მათ მთელ ხალხს. 59. ნება მივცეთ მათ, მიჰყვნენ თავიანთ წესებს უწინდელივით, რადგან იმ წესების გულისთვის, რომლებიც აკრძალეთ, გაშმაგდნენ და ეს ვოველივე მოიმოქმედეს. 60. მოეწონათ ეს სიტყვა მეფეს და მთავრებს, შეუთვალეს და შესთავაზეს მათ ზავი, მათაც მიიღეს. 61. შეტყობეს მათ მეფემ და მთავრებმა და ამ სიტყვაზე გამოვიდნენ სიმაგრიდან იუდაელები. 62. მაგრამ როცა აუიდა მეფე სიონის მთაზე და იხილა გამაგრებული ადგილი, გატეხა დადებული ფიცი, და ბრძანა, შემოეწვრიათ ირგვლივ კედელი. 63. შემდეგ საჩქაროდ დაიძრა და ინტიოქიაში დაბრუნდა, სადაც ფილიპე დახვდა ქალაქის განმგებლად. და შეება მას და ძალით დაიმორჩილა ქალაქი.

1. ასორმოცდამეთერთმეტე წელს რომიდან გამოვიდა დემეტრიოსი, სელევსკის ძე, გაემართა ზღვისპირა ქალაქისკენ მცირეოდენი ხალხით და იქ გამეფდა. 2. როდესაც შედიოდა თავისი მამა-პაპის სამეფო სახლში, ჯარმა შეიპყრო ანტიოქე და ლისია, რომ მიეგვართათ მისთვის. 3. გაიფო მან ეს ამბავი და თქვა: ნუ მიჩვენებთ მათ სახეებს. 4. მომრებმა დახოცეს ისინი და დაბრძანდა დემეტრიოსი სამეფო ტახტზე. 5. ყველა ურჯულომ და უღვთო კაცმა ისრაელიდან მას მიაშურა. მიუძლოდა მათ ალკიმოსი, მღვდელმთავრობის მოწადინე. 6. როცა შეიკრიბა ხალხი მის წინაშე, თქვეს: გაწვევტეს იუდამ და მისმა ძმებმა ყველა შენი მოკეთე, ჩვენც გაგვაძევა ჩვენი ქვეყნიდან. 7. ახლა გაგზავნე კაცი, ვისაც ენდობი. წავიდეს, ნახოს მთელი უხელდურება, რაც ჩვენ და მეფის ქვეყანას გვიყო, დასაჯოს ისინი ყველა მათ მშველელთან ერთად. 8. ამოირჩია მეფემ თავის მოკეთუთაგან ბაკხიდე. რომელიც მდინარისგაღმა მხარეს განაგებდა დიდ კაცად შეირაცხებოდა სამეფოში და მეფის ერთგული იყო. 9. გაგზავნა იგი და მასთან ერთად უღვთო ალკიმოსი, რომელიც მღვდელმთავრად ჰყავდა დანიშნული, და ისრაელიანთა დასჯა დაავალა. 10. გაემართნენ და დიდძალი ჯარით იუდას ქვეყანას მიაღწენ. გაუგზავნა მოციქულები იუდას და მის ძმებს მშვიდობის სიტყვით, მაგრამ მზაკერულად. 11. მაგრამ მათ ყურად არ იღეს მათი სიტყვები, რადგან დაინახეს, რომ დიდძალი ჯარით იყვნენ მოსულნი. 12. მაშინ ალკიმოსთან და ბაკხიდესთან შეიკრიბა მწიგნობართა კრებული სამართლის საძიებლად. 13. პირველნი ზასიდიანები იყვნენ ისრაელიანთაგან, რომლებიც მათგან მშვიდობას მოელოდნენ. 14. თქვეს: ჯარით არის მოსული მღვდელი კაცი, აარონის მოდგმიდან, და არ შეურაცხვეოფს. 15. სამშვიდობო სიტყვები

უთხრა მათ და შეჰფიცა: აეს არაფერს შევამთხვევითო არც თქვენ არც თქვენს მეგობრებს. 16. და ერწმუნენ მას. მაგრამ მან გამოიყვანა მათგან ექვსასი კაცი და დახოცა ისინი ერთ დღეში თანახმად დაწერილისა! 17. შენს წმიდათა სხეული და მათი სისხლი დაღვარეს იერუსალიმის გარშემო და დამმარხავი არავინ იყო. 18. და მოიცვა მათგან შიშმა და ძრწოლამ მთელი ხალხი და თქვეს: არ არის მათში სიმაართლე და სიპართალი, რადგან გატებეს პირობა და ფიცი, რომლითაც დაიფიცეს. 19. ბაკხიდე კი წავიდა იერუსალიმიდან და ბეთსაიდაში დაბანაკდა. გაგზავნა და დაატყვინა ბევრნი, რომლებიც მისგან იყვნენ გატყუვნი, და ზოგიერთნი ხალხიდანაც, და ერთ დიდ ჭაში ჩახოცა ისინი. 20. ჩააპარა ქვეყანა ალკიმოსს და დაუტოვა ჯარი დასახმარებლად. შერე გაბრუნდა მეფესთან. 21. ალკიმოსი მღვდელმთავრობისთვის იბრძოდა. 22. და თავი მოიყარა მისთან მათი ხალხის ყველა მამფითებულმა. გაბატონდნენ იუდას ქვეყანაზე და დიდი რბევა მოაწყვეს ისრაელში. 23. როცა დაინახა იუდამ მთელი ბოროტება რაც ჩაიდინეს ალკიმოსმა და შისმა თანადგომებსა ისრაელიანებს შორის, რომ გადაამტკეს წარმართებს, 24. მოიარა იუდაელთა მთელი მიწა-წყალი ირვული და შური იძია განდგომილ ხალხზე და შეწყვიტეს მათ ქვეყანაში შემოსვლა. 25. დაინახა ალკიმოსმა, რომ გაძლიერდნენ იუდა და მისი თანამდგომნი, და მიხვდა, რომ ვერ გაუძლებდა მათ. დაბრუნდა მეფესთან და ბოროტად დაადანაშაულა ისინი. 26. მეფემ გაგზავნა ნიკანორი, ერთ-ერთი თავის სახელოვან მთავართაგანი, მოძულე და მტერი ისრაელისა, და უბრძანა მას ხალხის აწიოკება. 27. მიადგა ნიკანორი იერუსალიმს დიდძალი ჯარით და შეუთვალა იუდასა და მის ძმებს სამშვიდობო სიტყვები, მაგრამ შაკვერულად: 28. ნუ მოხდება ბრძოლა ჩემსა და თქვენს შორის. მანდ ვიქნებით 2. „მნათობი“ № 7-8.

მცირეოდენი ხალხით, რათა პირისპირ გახილოთ მშვიდობით. 29. გაგზავნა იუდასკენ და მშვიდობით შეხვდნენ ერთმანეთს. მეომრები კი მზად იყვნენ იუდას შესაყრობად. 30. მაგრამ შეიტყო იუდამ, რომ შაკვერობით იყო მოსული მის წინააღმდეგ, და შეტად აღარ მოუხურვებია მისი პირისხილვა. 31. მიხვდა ნიკანორი, რომ გამკლავნდა მისი განზრახვა და გავიდა იუდასთან საბრძოლველად ხაფარხალამას მახლობლად. 32. დაეცა ნიკანორის მხრიდან ზუთათასსამეფე კაცი და გაიქცნენ დავითის ქალაქისაკენ. 33. ამ ამცების შერე იყო, რომ ავიდა ნიკანორი სონის მთაზე და გამოვიდნენ საწვიდარიდან სამღვდელიანი და ხალხის უხუცესები, რათა მშვიდობით მიეგებებოდნენ და მეფისთვის შეწირული აღსავლენი ეჩვენებინათ მისთვის. 34. მან აბუნად აიგლო ისინი, დასცინა მათ, წაბიღწა ისინი და თავხედურად ლაპარაკობდა. 35. შერე რისხვით დაიფიცა და თქვა: თუკი ახლავე არ ჩამაპარებთ იუდას და მის ლაშქარს, ასე მიხდება: მშვიდობით თუ მოებრუნდი, გადავწყვე ამ სახლს. და გამოვიდა დიდად განრისხებული. 36. შევიდნენ მღვდლები და დადგნენ სამხსვერპლოსა და ტაძრის წინაშე, ატირდნენ და თქვეს 37. შენ აირჩიე ეს სახლი, რომ შენი სახელით წოდებულყო, რათა ჰქონოდა იგი შენს ერს სამლოცველო და სავედრებელ სახლად. 38. შური მიიავე ამ კაცსა და მის ლაშქარს. დაე, მოისრნენ მახვილით. მოიხსენე მათი მკრეხელობა და მეტს ნუღარ აცოცხლებ. 39. ხოლო ნიკანორი გამოვიდა იერუსალიმიდან, ბეთ-ხორონში დაბანაკდა და შეუერთდა მას სირიის ჯარი. 40. იუდა კი დაბანაკდა ხადამაში სამი ათასი კაციოთრთ. ილოცა იუდამ და თქვა: 41 როდესაც მოჰყვენენ მკრეხელობას მეფის მოციქულები. გამოვიდა შენი ანგელოზი და მოხრა მათგან ასოთხმოცდახუთი ათასი კაცი. 42. ასევე დააქციე ეს ლაშქარი დღეს ჩვენს წინაშე. დაე, იცნან დარჩენილებმა, რომ ბოროტად

სამეგრეთვე
პატარა მშენებნი
მარტოვანი
ბინადრობები

ილაპარაკა მან შენს საწმიდარზე, და უყავ სამართალი თავისი ბოროტებისა-მებრ. 43. შეიბნენ ჯარები საომრად ადარის თვის ცამეტს და განადგურდა ნიკანორის ლაშქარი. პირველი ის დავა ბრძოლაჲ. 44. როდესაც დაინახა მისმა ჯარმა, რომ დავა ნიკანორი, დაყარეს იარაღი და გაიქცნენ. 45. მისდევს მათ ერთი დღის ვხაზე ხადაშადან გეზერის მისადგომამდე და მათ უკან ომის მუწეველ ბუკებს აყვირებდნენ. 46. გამოვიდნენ იუდას გარშემო ყველა დაბიდან და გარსშემოერთყნენ მათ მტერი შემობრუნდა მათკენ და მახვლით დაეცა ყველა. 47. ახეტებს ნადავლი და სარჩო, ხოლო ნიკანორს მოკვეთეს თავი და მარჯვენა, რომელიც შედიღურად გაიშვირა. წაიღეს და იერუსალიმს გარეთ ჩამოკიდეს. 48. ძლიერ გაიხარა ხალხმა და ის დღე გაატარეს, როგორც დიდი სიხარულის დღე. 49. და დადგინეს რომ ედღესასწაულათ ეს დღე ყოველ წელიწადს ადარის ოცდაათში. 50. მცირე ხნით დაწყნარდა იუდას ქვეყანა.

თავი მერვე

1. ესმა იუდას რომაელთა სახელი, რომ მხენი და ძლიერნი არიან ისინი, რომ კეთილგანწყობილნი არიან ყველა მათი მოკავშირის მიმართ და, ვინც კი მათთან მისულა ყველა მათი მეგობარი გამხდარა, რომ მხენი და ძლიერნი არიან. 2. მოუთხორობდნენ მას მათ გადახდილ ომებზე და საგმირო საქმეებზე, ვალატებს შორის რომ მოახდინეს, რომ სძლიეს მათ და მოხარკეებად აქციეს, 3. და ყველაფერზე, რაც ესპანეთის ქვეყანაში მოიმოქმედეს, რათა დაპატრონებოდნენ ვერცხლისა და ოქროს იქაურ მადნებს. 4. დაეპატრონენ მთელ მხარეს თავიანთი გონიერებით და მოთმინებით, მათგან ფრიად დასორებულ ადგილსაც კი. ხოლო მათზე ქვეყნის კიდვიდან წამოსულ მეფეებს ყოველთვის ძღვედნენ და ხსენებდნენ ამ-

არცხებდნენ. დანარჩენები მათ ხარკს უხდიდნენ ყოველწელიწადს. მათ სძლიეს ომში და დაიმორჩილეს ფილიპე და პერსევსი, მაკედონელთა მეფე და სხვანი, ვინც ალუღგნენ მათ. 6. ასევე ანტიოქოსიც, აზიის დიდი მეფე, მათ წინააღმდეგ ამხედრებულნი, რომელსაც ჰქონდა ასოცი სპილო, ცხენები, ეტლები და დიდძალი ჯარი, იძლია მათგან, 7. და ცოცხლად შეიპყრეს იგი და დააქისრეს მას და მის მომდევნო მეფეებს ხარკი და მძევლები, და მათი საუკეთესო ქვეყნების დაცალკეება, 8. ინდოეთის, მიდიისა და ლიდიის დანაწილება. აიღეს მისგან და მეფე ევმენეს ჩააბარეს ისინი. 9. როდესაც ბერძნებმა მოისურვეს მათზე გალაშქრება და მათი დამხობა, 10. ემცო მათ ეს ამბავი, გაგზავნა მათ წინააღმდეგ ერთი სარდალი და შეებრძოლნენ მათ, და დავა მათგან მრავალი დაჭრილი. ტყვედ ჩააბრდნენ მათი ცოლები და შვილები და გაიძარცვნენ, და დაეპატრონენ მათ ქვეყანას, დაღუწეს მათი სიმაგრეები და დღემდე მორჩილებაში ჰყავთ ისინი. 11. დანარჩენი სამეფოები და კუნძულები, რომლებიც კი ოდესმე აღდგომიან მათ, გაანადგურეს და დაიმორჩილეს. ხოლო თავიანთ მეგობრებთან და მხარდამჭერებთან შეინარჩუნეს მეგობრობა. 12. დაეპატრონენ მახლობელი და შორეული სამეფოები, და ყველას, ვინც მათ სახელს გაიგონებდა, შიში იპყრობდა. 13. ვის შეწევნასაც და გამეფებას მოისურვებენ, ამეფებენ, თუ მოისურვებენ, გადაყენებენ, დიდად აღზევებულნი არიან. 14. და მაინც არც ერთ მათგანს არასოდეს გვირგვინი არ დაუდგამს, არც პორფირით შემოსილა დიდების ნიშნად. 15. მოიწყვეს საბჭო და ყოველდღე ბჭობს ოცდათორმეტი მებრტე ყველაფერზე, რაც ხალხს შეეხება, მათ მართვა-გამგეობაზე. 16. ანდობენ ერთ კაცს მთავრობას და ქვეყნის პატრონობას ერთი წლის განმავლობაში. ყველანი ერთს უჯერებენ და არ არის მათში არც შური, არც ეჭვი. 17. ამოირჩია

იუღამ ევოლუციონი, ქე იოანესი, ძისა აკოსი, და იასონი, ქე ელვაზარისა, და გაგზავნა რომში მეგობრობისა და კავშირის დასამყარებლად. 18. რათა გადავდლოთ უღელი, რადგან დაინახეს, რომ ელინთა სამეფომ საბოლოოდ დაიმონა ისრაელი. 19. გაემგზავრნენ რომისკენ შორეულ გზაზე, და შევიდნენ საბჭოში და თქვეს: 20. იუდა მაკაბელმა, მისმა ძმებმა და იუდაელმა ხალხმა გამოგვაგზავნეს თქვენთან, რომ დავამყაროთ ერთმანეთთან კავშირი და მშვიდობა, და ჩავგვთვალოთ თქვენს მოკავშირეებად და მეგობრებად. 21. მოეწონათ მათ ეს სიტყვა. 22. აი. ასელი წერილისა, რომელიც დაწერეს სპილენძის დაფებზე და გაგზავნეს იერუსალიმში, რომ ყოფილიყო იქ მათთან ნიშნად მშვიდობისა და კავშირისა: 23. სიკეთე იყოს რომაელებთან და იუდაელ ხალხთან ერთად ზღვასა და ხმელეთზე უკუნისამდე, და შორს იყოს მათგან მტერი და მახვილი. 24. ხოლო თუკი პირველად ომი შეემთხვა რომს ან რომელიმე მის მოკავშირეს მთელ მის სამეფოებლოში, 25. იუდაელმა ხალხმა დახმარება უნდა გაუწიოს მას წრფელი გულით, როგორც დროება მოითხოვს მათგან. 26. მეომრებს არ მოამარაგებენ არც საკვებით, არც იარაღით, არც ფულით. არც ხომალდით, როგორც რომმა განსაჯა. უსასყიდლოდ უნდა ასრულებდნენ თავიანთ ვალდებულებებს. 27. ასევე, თუკი იუდაელთა ხალხს შეემთხვა პირველად ომი, რომელიცაა გულითად დახმარებას გაუწევს, როგორც დროება მოითხოვს მათგან. 28. მოკავშირეებს არ მოამარაგებენ არც საკვებით, არც იარაღით, არც ვერცხლით. არც ხომალდებით, როგორც რომმა განსაჯა უზაკველად უნდა შეასრულონ თავიანთი ვალდებულებანი. 29. ამ პირობებით შეკრეს კავშირი რომაელებმა იუდაელთა ერთან. 30. თუკი ერთი ან მეორე მხარე მოისურვებს ამ პირობებისთვის რაიმეს მიმატებას ან მოკლებას, გააკეთონ ეს საერთო გადაწყვეტილებით და, რა-

საც კი მოუმატებენ ან გამოაკლებენ, ძალა ექნება. 31. ხოლო იმ სიახუთათვის, რაც მეფე დემეტრიოსმა მათ დაატეხა, მიეწერეთ მას, შევუთვალეთ: რისთვის დამძიმდა შენი უღელი იუდაელებზე, ჩვენს მეგობრებსა და მოკავშირეებზე? 32. და ამა თუ ამიერიდან დაინივლებენ შენს წინააღმდეგ, ჩვენ დაეცაეთ მათ სიმართლეს და შეგებრძოლებით ზღვაზე და ხმელეთზე.

მთავი მიხნა

1. როცა დემეტრიოსმა გაიგო, რომ ნიკანორი და მისი ჯარი ომში დაეტა, გადაწყვიტა ბაკხილეხა და ალკიბოზის მეორედ გაშვება იუდას ქვეყნისკენ მარჯვენა ფრთასთან ერთად. 2. გამართნენ ვალგალის გზაზე და დაიბანაკეს მესალოთთან, არბელაში. აიღეს ის და ბევრი ხალხი გაწყვიტეს. 3. ასორმოცდამეოთხორთმეტე წლის პირველ თვეს იერუსალიმთან დაიბანაკეს. 4. მაგრამ აიყარნენ და გაემგზავრნენ ბერეასკენ ოციათასი ქვეითით და ორი ათასი ცხენოსნით. 5. ხოლო იუდა ელასაში იღვა სამიათასი რჩეული კაციითურთ. 6. იხილეს ჯარების სიმრავლე, რომ ურიცხვნი იყვნენ, და თავზარი დაეცათ. ბევრი გამოიპარა ბანაკიდან, რეაას კაცზე მეტი არ დარჩენილა მათგან. 7. როცა დაინახა იუდამ, რომ გაიფანტა მისი ბანაკი და შეაჭირვა ომმა, გული შეუდრკა, რადგან დრო აღარ რჩებოდა მათი შემოკრებისთვის. 8. დამწუხრებულმა უთხრა დარჩენილებს: დავიძრათ და შევუტოოთ ჩვენს მტერს, იქნებ შევძლოთ მათთან ბრძოლა. 9. ისინი შეეცადნენ, გადაეთქმევინებინათ, უთხრეს: ვერ შევძლებთო. მაგრამ ახლა იქნებ გადავირჩინოთ თავი მერე კი დავბრუნდეთ ჩვენი ძმებითურთ და შევებრძოლოთ მათ ახლა ცოტანი ვართო. 10. უთხრა იუდამ: ნუმც მოხდება ისე, რომ გავექცეთ მათ. თუ ჩვენმა ქაშმა მოაწია, ბარემ ვაგაკურად დავიხოცოთ ჩვენი ძმებისთვის და ხა-

უგოდ ნუ მიეცემო ჩვენს ხახელს. 11. დაიძრა ჯარი ბანაკიდან და დაეწყო მათ პირისპირ. მხედრობა ორ ნაწილად გაიყო, ხოლო მეშურდულენი და მშვილდოსნები წინ წაუძღვნენ ჯარს, ასევე საუკეთესო მებრძოლნი. ბაკხიდე კი მარჯვენა ფრთაზე იყო. 12. ორივე მხრიდან ახლოდებოდნენ რაზმები საყვირების ხმაზე. იუდას ხალხიც ახმთანებდა თავის საყვირებს. 13. შეზანზარდა მიწა ჯარების ხმაურისგან და მძვინვარებდა ბრძოლა დილიდან შეღამებამდე. 14. როცა დაინახა იუდამ, რომ ბაკხიდე და მისი ბანაკის მთავარი საყრდენი მარჯვნივ იყო, შემოიკრიბა თავის გარშემო ყველა გულადი მეომარი 15. და მათ გაანადგურეს მარჯვენა ფრთა, მერე უკან მისდევს აშდოდის მთამდე. 16. როცა მარცხენა ფრთაზე მყოფებმა დაინახეს, რომ დამარცხდა მარჯვენა ფრთა, მოტრიალდნენ და ფეხდაფეხ მისდევს ზურგიდან იუდას და მის ხალხს. 17. შენითდა ბრძოლა მრავალი დაჭრილი დაეცა ორივე მხრიდან. 18. დაეცა იუდაც, დანარჩენები კი გაიქცნენ. 19. აიყვანეს იონათანმა და სიმონმა იუდა, მათი ძმა, და დამარხეს მისი მამა-პაპის სამარხში, მოღეინში. 20. დაიტირეს და დიდი გლოვით იგლოვა იგი მთელმა ისრაელმა, მოიქცამდნენ მრავალ დღეს, ამბობდნენ: 21. როგორ დაეცა ძლიერი, მხსნელი ისრაელისა! 22. იუდას საქმენი — დანარჩენი მისი ომები და გამირობანი, რაც ჩაიდინა და მისი სიღაღე, არ აღწერილა, რადგან ძალზე ბევრი იყო. 23. იუდას სიკვდილის შემდეგ იყო, რომ გამოჩნდნენ ურჯულულები ისრაელის ყოველ მხარეში, თავი ამოყო ყველამ, უსამართლობის მოქმედმა. 24. იმ დღეებში ჩამოვარდა ძალზე დიდი შიმშილობა და ქვეყანა მიემხრო მათ. 25. ბაკხიდე ამოიჩნია უღუთო კაცები და დაადგინა ისინი მხარეთა განმგებლებად. 26. ეძებდნენ და სდევნიდნენ იუდას მეგობრებს და მიჰყავდათ ისინი ბაკხიდესთან, და ის სჯიდა მათ და აბუნად იკლებდა. 27. ჩამოვარდა დიდი გაჭირვება ისრაელში,

როგორც არ ყოფილა იმ დღიდან რაც არ გამოუცხადებიათ მთ წინასწარმეტყველი. 28. შეიკრიბა იუდას ყველა მოკეთე და მიმართეს იონათანს: 29. რაც შენი ძმა იუდა მოკვდა არ გამოჩენილა მისი მსგავსი კაცი, რომ გამოვიდეს და გაილაშქროს მტერზე და ბაკხიდეზე, ჩვენი ხალხის მოძულეზე. 30. ახლა, დღეიდან შენ აჯვარწევინებარ მის ნაცვლად, რომ გვყავდეს მთავრად და წინამძღოლად ჩვენს ბრძოლებში. 31. ჩაიბარა იონათანმა იმ დროს წინამძღოლობა და დადგა იუდას, თავისი ძმის, ნაცვლად. 32. შეიტყო ეს ბაკხიდემ და ცდილობდა მის მოკვლას. 33. შეიტყვეს იონათანმა, მისმა ძმამ სიმონმა და ყველამ, მასთან მყოფმა, და გაიქცნენ თეკოაჲის უდაბნოსკენ, და დადგნენ ასფარის ტბის წყალთან. 34. შეიტყო ბაკხიდემ შაბათ დღეს და გადავიდა მთელი ლაშქრითურთ ორდანეს გადაღმა. 35. ვაგზაჲსა იონათანმა თავისი ძმა, რაზმის წინამძღოლი, და სთხოვა ნაბატელებს, თავიანთ ჯეგობრებს ნებართვა თავიანთი დიდალი აუღადიდების მათთან შენახვისა. 36. მაგრამ გამოვიდნენ იამბრიანები, რომლებიც შედაბადან არიან, და შეაპყრეს იონათან ყველაფრითურთ, რაც კი ეხადათ, და წავიდნენ დატვირთულნი. 27. ამ ამბების მერე გაივსეს იონათანმა და სიმონმა, მისმა ძმამ, რომ იამბრიანები დიდ ქორწილს იხდიდნენ და ნადაბათიდან მოჰყავდათ ბატარბალი, ერთი ქანაწილი წარჩინებული დიდებულის ასული დიდი მყერიორით. 38. გაიხსენეს სისხლი მათი ძმის, იონათანის, გამოვიდნენ და დაიმაღლნენ მთის საფარში. 39. გაიხედეს და დაინახეს! აჰა, ყიფინი და დიდი მზითვეი. სიძვე გამოვიდა თავის მეგობრებთან და ძმებთან ერთად მის შესახვედრად დოლებით მუსიკითა და უამრავი საჭურვლით. 40. ამოვიდნენ საფარიდან, თავს დაესხნენ მათ და დახოცეს. ბევრი დაჭრილი დაეცა, დანარჩენები მთისკენ გაიქცნენ, მოხვეტეს მთელი ნადავლი. 41. გადააქციეს ქორ-

წილი მწუხარებად და მათი სიმღერის ხმა — გლოვად. 42. აიღეს თავიანთი ძმის სისხლი და იორდანეს ფშანებისკენ გაბრუნდნენ. 43. გაიგო ეს ბაქხიდემ და შაბათ დღეს მიადგა იორდანეს ნაპირს ურიცხვი ჯარით. 44. მიმართა იონათამმა თანამდგომთ: მამ, აღვდგეთ და შევებათ ჩვენი სიცოცხლისათვის. რადგან დღეს სხვა დროა, ვიდრე გუშინ და გუშინწინ იყო. 45. აჰა, ბრძოლა გველის წინიდან და ზურვიდან. აქეთ-იქით კი იორდანეს წყალია, ფშანი და ქალა. მოსაბრუნებელი ადგილიც არაა. 46. ახლა ცას შეპლალადეთ, ვინძლო მტრის ხელიდან გვიხსნას. 47. დაიწყო ბრძოლა და შემართა იონათამმა ხელი ბაქხიდეს მოსაკლავად, მაგრამ დაუძვრა იგი და უკანა რიგებისკენ დაიხია. 48. შეტოპეს იონათამმა და მისმა თანამდგომებმა იორდანეში და ვადას-ცურეს მეორე ნაპირზე, მაგრამ მტერ-მაც ვადალხა იორდანე მათ დასადევ-ნელად. 49. ბაქხიდეს მხრიდან დაეცა იმ დღეს ათასამდე კაცი. 50. დაბრუნდა იერუსალიმში ბაქხიდე და ააშენა ციხე-ქალაქები იუდაში. ციხე-სიმაგრე იერი-ხონსა და ემუსში, ბეთ-ხორონში, ბეთელში, თიმნაში, ფარათონსა და ტეფინში, მაღალი კედლებით და კარიბჭეებითა და ურდულებით. 51. და ჩააყენა მათში დაცვა ისრაელის სამტროდ. 52. გაამაგრა ქალაქები — ბეთ-ცური და გაზერა და ციხე. დატოვა მათში ჯარები და სურსათის მარაგი. 53. წაიყვანა ქვეყნის მთავართა ვაჟები მძევლებად და იერუსალიმის ციხეში დაცვის ქვეშ დატოვა ისინი. 54. ასორმოცდამეცამეტე წლის მეორე თვეს ალკიმოსმა ბრძანა, რომ დაენგრიათ სამსხვერპლოს შიდა ეზოს კედელი და დაენგრიათ წინასწარმეტყველთა ნაშენები. როცა დაიწყო ნგრევა, 55. დაეცა ალკიმოსი და დაბრკოლდა მისი საქმე. ენა წაერთვა და დადამბლავდა, აღარ შეეძლო სიტყვის წარმოთქმა და ბრძანების გაცემა თავისი სახლის თაობაზე. 56. იმ დროს

მოკვდა ალკიმოსი დიდი ტანჯვით. 57. დაინახა ბაქხიდემ, რომ მოკვდა ალკიმოსი და გაბრუნდა მეფისკენ. ორი წლით მოისვენა იუდას ქვეყანამ. 58. მოითათობრა ყველა ურჯულომ, თქვეს: აჰა, იონათანი და მისი თანამდგომნი მწყდროებაში ცხოვრობენ უშფოთ-ველად. ახლა მოვიყვანოთ ბაქხიდე ერთ ღამეში შეიპყრობს ყველას. 59. წავიდნენ და მოეთათობრნენ მას. 60. და იძრა წასასვლელად ურიცხვი ჯარით და ფარულად დაგზავნა წერილები ყველა თავის მოკავშირესთან იუდაში, რათა დაეჭირათ იონათანი და მისი თანამდგომნი. მაგრამ ვერ შეძლეს, რადგან გამჟღავნდა მათი განზრახვა. 61. შეიპყრო იონათანის ხალხმა ქვეყნის კაცთაგან მოღალატენი ორმოცდაათამდე კაცი და დახოცეს. 62. ხოლო იონათანი, სიმონი და მათი თანამდგომნი გადაიხვეწნენ ბეთბასისკენ უდაბნოში. ააშენეს დანგრეული და გაამაგრეს იგი. 63. შეიტყო ეს ბაქხიდემ, შეკრიბა მთელი თავისი ლაშქარი და შეუთვა-ლა იუდაელებსაც. 64. მივიდა, შემოა-დგა ბეთბასის და ებრძოდნენ დიდხანს, მაყენეს საბრძოლო მანქანებიც. 65. იონათამმა ქალაქში დატოვა სიმონი, თავისი ძმა, თვითონ კი გაემართა ქვეყნისკენ და შევიდა მცირეოდენი ხალხით. 66. დაამარცხა ოდომერა მისი ძმებითურთ და ფასირონიანები მათსავე კარვებში. დაიწყო მუსრვა და შეჭრა მოწინააღმდეგის ლაშქარში. 67. ხოლო სიმონი და მისი თანამდგომნი გამოვი-დნენ ქალაქიდან და ცეცხლი წაუკიდეს მანქანებს. 68. შეებრძოლენ ბაქხიდეს და იძლია იგი მათგან. შეაკვირვეს, რადგან მისი განზრახვა და ლაშქრობა ფუჭი გამოდგა. 69. ძლიერ განრისხდა ურჯულოებზე, რომელთაც ურჩიეს მას ამ ქვეყანაზე გამოლაშქრება; ბევრი დახოცა მათგან და გადაწყვიტა თავის ქვეყანაში წახულიყო. 70. შეიტყო ეს იონათამმა და გაგზავნა მათთან უზუცესები ზავის დასადებად და მათგან ტყვეების დასაბრუნებლად. 71. დაე-თანხმა და მისი სიტყვისამებრ მოიქცა.

კიდევ შეჰფიცა, რომ აღარ შეეცდებოდა მისთვის ავს თავის სიცოცხლეში. 72. დაუბრუნა ტყვეები, რომლებიც წაყვანილი ჰყავდა წინათ იუდას ქვეყნიდან. ვაბრუნდა და წავიდა თავის ქვეყანაში. მეტად აღარ მოსურვებია გალასქრება მათ მიწა-წყალზე. 73. და დაცხრა მახვილი ისრაელში. დასახლდა იონათანი მიხმაშში და დაიწყო ხალხის განსჯა და გადააშენა უღვთოები ისრაელიდან.

თავი მათი

1. ასმესამოცე წელს გამოვიდა ალექსანდრე, ძე ანტიოქესი. ძისა ემიფანესი, და დაიპყრო პტოლემეისი. მიიღეს იგი და იქ გაჰფუდა. 2. გაიგო ეს მეფე დემეტრიოსმა. შეკრიბა დიდძალი ლაშქარი და გამოვიდა მასთან ხაომრად. 3. გაუზავნა დემეტრიოსმა იონათანთან წერილი მშვიდობის სიტყვებით, რათა განედიდებინა იგი. 4. რადგან ამბობდა: დაუასწრო მათთან ზავის დადება, სანამ ალექსანდრესთან შეკრავდეს იგი კავშირს ჩვენს წინააღმდეგ. 5. გაგიხსენებს ყველა ბოროტებას, რაც მას მის მოძმეებსა და ხალხს დაუმართეთ. 6. მისცა დემეტრიოსმა ნება, შეეკრიბა ლაშქარი, მოემზადებინა იარაღი და ყოფილიყო მისი მოკაეშირე. ბრძანება გასცა, დაებრუნებინათ მისთვის მძევლები ციხეებიდან. 7. წავიდა იონათანი იერუსალიმში და წაიკითხა წერილი მთელი ხალხისა და ციხეში მყოფთა გასაგონად. 8. დიდმა შიშმა აიტანა ისინი, როცა მოისმინეს, რომ მეფეს მისთვის ჯარის შეკრების უფლება მიუნიჭებია. 9. ციხეში მყოფებმა გადასცეს იონათანს მძევლები და დაუბრუნა ისინი თავიანთ მშობლებს. 10. დასახლდა იონათანი იერუსალიმში და შეუდგა ქალაქის შენებასა და განახლებას. 11. დაავალა მუშაკებს, გასამაგრებლად სიონის მთის გარშემოც აგვოთ ქვების ოთხკუთხა კედელი. და ასეც გააკეთეს. 12. გადაიხვეწნენ უცხო ტო-

მები, რომლებიც ბაკხილეს სიმაგრეებში იღვწენ. 13. ყველამ დატოვა თავისი ადგილი და თავისი ქვეყნისკენ გაეშურა. 14. მხოლოდ ბეთ-ცურში დარჩნენ მავანი, ვინც გადაიდნენ რჯულსა და აღთქმებს, რადგან ეს იყო მათი თავშესაფარი. 15. შეიტყო მეფე ალექსანდრემ, დაძირუბები რომ შეუთვალა დემეტრიოსმა იონათანს. უამბებს იონათანისა და მისი ძმების გადახდილ ომებზე და გასაჭირზე, რაც მათ გადაიტანეს. 16. თქვა: ასეთ კაცს მეორეს ვერ მოვნახავთ. მოდიოთ, დავიმეგობროთ და მოკავშირედ გავიხადოთ. 17. დაწერა წერილი და გაუგზავნა ასეთი სიტყვებით: 18. მეფე ალექსანდრე ძმას იონათანს, მოგიკითხაუ. 19. გავვივინია შენზე, რომ მავარი კაცი ხარ და შეგფერის ჩვენი მეგობარი იყო. 20. დღეს, ამიერიდან დამიდგენიხარ შენი ხალხის მღვდელმთავრად და მიწოდება შენთვის მეფის მეგობარი (გაუგზავნა მას ძოწეული და ოქროს გვირგვინი), გეჭიროს ჩვენი მხარი და გაუფრთხილდი ჩვენს მეგობრობას. 21. შეიმოსა იონათანმა წმიდა შესამოსელი ასმესამოცე წლის მეშვიდე თვეს, კარვობის დღესასწაულზე. შეკრიბა ჯარები და მოიმარჯვა დიდძალი იარაღი. 22. გაიგო დემეტრიოსმა ეს ამბები, გაწყრა და თქვა: 23. ეს როგორ მოვევიდა, რომ დაგვასწრო ალექსანდრემ და საყრდენად დაიმეგობრა იუდაელნი? 24. მეც მიუწერ მათ გასამხნევებელ სიტყვებს და პატივსა და მღვენს დავპირდები, რომ ჩემი მხარდამჭერნი შეიქნან. 25. და შეუთვალა მათ შემდეგი სიტყვები: მეფე დემეტრიოსი იუდაელთა ერს მოგიკითხავთ. 26. გვესმოდა და გვიხაროდა, რომ იცავდით ჩვენთან დაღებულ შეთანხმებებს, უფრთხილდებით ჩვენს მეგობრობას და ჩვენს მტრებს არ ემზრობოდით. 27. ახლაც ეცადეთ, კვლავ გაუფრთხილდეთ ჩვენს ნდობას და სიკეთეს მოგაგებთ თქვენ იმის სანაცვლოდ, რასაც ჩვენთვის გააკეთებთ. 28. ბევრ შეღავათს გაგიწევთ და მღვენს გამოგიგზავნით. 29. ახლა

კი თქვენ ნებაზე ვიშვებთ და ვათავი-
სუფლებ ვველა იუდაელს გადასახადი-
სავან და მარილისა და გვირგვინების
ბაჟისგან. 30. დღეის იქით გამოუქმებია
მარცველულის შესამედი და ხის ნაყ-
ოთა ნახვეარი, რომლებიც ჩემთან
იგზავნება იუდას ქვეყნიდან და სამი
ოლქიდან, რომლებიც მას აკრავს, სა-
მარიადან და გალილეადან დღეის
იქით, სამარადისოდ. 31. ხოლო იერუ-
სალიმი, მისი სანახები, მეთედები და
შემოსავალი წმიდა და თავისუფალი
იყოს. 32. გამოუქმებია უფლება იერ-
უსალიმის ციხეზე და მღვდელმთავრი-
სთვის მიმიცია, რომ დასაცავად ჩააყე-
ნოს იქ კაცები, ვისაც თვითონ დაასა-
ხელებს. 33. ყოველ იუდაელს, იუდას
ქვეყნიდან წარტყვევნილს, მთელ სამეფო-
ში, უსასყიდლოდ ვათავისუფლებ. ყვე-
ლამ გააუქმოს მათი ცხვარ-ძროხის ვადა-
სახადი. 34. ყოველი დღესასწაული: შაბა-
თი, ახალმთვარობა და დაწესებული
დღეები — სამი დღე ზემამდე და სამ-
ი ზემის შემდეგ. ყველა იქნება შე-
დავითიანი და საუქმო ყოველი იუდაე-
ლისათვის, ვინც კი ჩემს სახელმწიფო-
შია. 35. არავის ექნება უფლება მათგან
ვინმე დაავადებულოს ან რაიმე საქ-
მის კეთება აიძულოს. 36. იუდაელთა-
გან მეფის ლაშქრისთვის გამოიყოს სა-
მი ათასი კაცი და მიეცეს მათ სარჩო,
როგორც დაწესებულია მეფის ყოველი
ჯარისკაცისთვის. 37. ისინი უნდა იყ-
ვნენ ჩაყენებული მეფის დიდ ციხე-სი-
მაგრებებში და განწესდნენ სამეფო სა-
ქმებზე, რომლებიც ერთგულებას სა-
ჭიროებენ. მათი ზედამხედველნიცა და
წინამძღოლებიც მაგათგან უნდა იყ-
ვნენ და იცხოვრონ თავიანთი რჯულით,
როგორც მეფემ დაადგინა იუდას ქვეყ-
ნაში. 38. სამი ოლქი, რომლებიც სამა-
რიის ქვეყნიდან ეკვრის, მიუერთდეს
იუდას, რათა ჩაითვალოს, რომ ერთია-
ნია, და არ დამორჩილდეს სხვა ძალა-
უფლებას. გარდა მღვდელმთავრისა. 39.
პტოლემეისის და მის გარეშემოს საჩუქ-
რად უუბოძებ იერუსალიმის საწმი-
დარს, რათა იტვიროს საწმიდარის ხა-

რჯები. 40. მე კი ყოველ წელს დასა-
საბამისად თხოთმეტ ათას შეკელ ვერ-
ცხლს გაეცემ სამეფო შემოსავლიდან —
შესაბამისი ადგილებიდან. 41. და მთე-
ლი დანარჩენი ნაწილი, რაც შემოსავ-
ლიდან არ ვაცემულა, როგორც წინა
წლებში ვაიცა, დღეიდან ტაძრის საქ-
მეებს მოხმარდეს. 42. და გარდა ამისა,
ხუთიათასი შეკელი ვერცხლი, რომელ-
საც იღებდნენ საწმიდარის შემოსავლი-
დან გაუქმებულა, რადგან ის მომსახუ-
რე მღვდლებს ეკუთვნით. 43. თუკი ვი-
ნმე ვისაც სამეფო ანდა სხვა საქმე
მართებს იერუსალიმის ტაძარში, ანდა
რომელიმე მის სანახში, გაიქცევა, გა-
თავისუფლდეს და დაუბრუნდეს ყველა-
ფერი, რაც ჩემს სამეფოში ახადია. 44.
საწმიდათოს ასოვებად და მის განსაახ-
ლებლად სახსრები ვაიცეს სამეფო შე-
მოსავლიდან. 45. იერუსალიმის კედ-
ლების ასაგებად და გარშემო გასამაგ-
რებლად სახსრები ვაიცეს სამეფო შე-
მოსავლიდან, ასევე კედლების ასაგებად
იუდაში. 46. როდესაც იონათანმა და
ხალხმა ეს სიტყვები მოისმინეს, არ
ერწმუნენ მათ, არც მიიღეს, რადგან
ახსოვდათ დიდი სიკვლე, ისრაელში რომ
ჩაიდინა დემეტრიოსმა და სასტიკად
შეაჭირვა ისინი. 47. ხოლო ალექსან-
დრესთან კავშირი სასიკეთოდ მიიჩნიეს,
რადგან მან შესთავაზა პირველად მშვი-
დობის სიტყვა და მასთან ერთად იბრ-
ძოდნენ მრავალი ხანი. 48. შეკრიბა
მეფე ალექსანდრემ დიდი ჯარი და
დადგა დემეტრიოსის პირდაპირ. 49.
შეებრძოლა ერთმანეთს ორი მეფე.
უკუიქცა დემეტრიოსის ლაშქარი, მი-
სდია მას ალექსანდრემ და სძლია მას.
50. ძალზე გაასასტიკა ბრძოლა მზის
ჩასვლამდე და დაეცა იმ დღეს დემეტ-
რიოსი. 51. ალექსანდრემ ეგვიპტის მე-
ფე პტოლემეოსთან ვაგზავნა ელჩები
და დააბარა შემდეგი სიტყვები სათქმე-
ლად: 52. როდესაც დაებრუნდი ჩემს
სამშობლოში, დაუჯექი ჩემი მამა-პაპის
სამეფო ტახტზე, ხელში ავიღე ხელ-
მწიფება, ვძლიე დემეტრიოსს და გან-
ვაგე ჩენი ქვეყანა, 53. შევები მას, და-

მარცხდა იგი თავისი ბანაკითურთ და დაუჯექი მის სამეფო ტახტზე. 54. ახლა კი დაუმოყვარდეთ ერთმანეთს და მომეცი ახლა შენი ქალიშვილი ცოლად. დაგიმოყვარდები და შენცა და მასაც შენს საკადრას სანუქრებს ვიძღვნი. 55. მიუვო მას მეფე პტოლემეოსმა, თქვა: კურთხეულია ღმერთი დაბრუნდი მამა-პაპის ქვეყანაში და მათ სამეფო ტახტზე დაბრძანდი. 56. ახლა აგისრულებ, რაც მომწერე. ოღონდ შეგვებე პტოლემეოსში, რათა ვიხილოთ ერთმანეთი, და დაგიმოყვარდები. როგორც შენ თქვი. 57. გამოვიდნენ ეგვიპტიდან თვითონ პტოლემეოსი და კლეოპატრა, მისი ასული, და ჩავიდნენ პტოლემეოსში ასსამოცდამეორე წელს. 58. შეეგება მას მეფე ალექსანდრე და მისცა მას კლეოპატრა, თავისი ასული პტოლემეოსში გადაუხადა მას დიდებული ქორწილი, როგორც მეფეებს კადრებოდათ. 59. მისწერა მეფე ალექსანდრემ იონათანს, წამოსულიყო მის შესახედრად, 60. და ისიც დიდებით გაემგზავრა პტოლემეოსისკენ და შეხვდა ორ მეფეს. უძღვნა მათ და მათ მეგობრებს ვერცხლი და ოქრო. და უხვი მოსაკითხავი და პოვა მადლი მათ წინაშე. 61. შეითქვა მის წინააღმდეგ დეარძლიანი ხალხი ისრაელიდან, რჯულსგანმდგარი კაცები, და დააბეზდეს ის, მაგრამ არ შეიწყნარა ისინი მეფემ. 62. გასცა მეფემ განკარგულება. გაეხადათ იონათანისათვის მისი ტანი-სამოსი და ძოწეულით შეემოსათ იგი. ასეც გააკეთეს. 63. გვერდით მოისვა ის მეფემ და უთხრა თავის მთავრებს: მასთან ერთად გამოდით შუა ქალაქში და გამოაცხადეთ, რომ არც ერთ საქმეში არ დააბეზღონ იგი და არც არავინ შეაწუხოს ის რაიმეს გამო. 64. როცა დაინახეს შემწამებლებმა მისი დიდება, თანახმად გამოცხადებულისა, და რომ ძოწეული მოსავს მას. მიმოიფანტნენ ვველანი. 65. განადიდა იგი ხელმწიფემ, შერაცხა უახლოეს მეგობრად და მიანიჭა მას სარდლობა და მხარის უფროსობა. 66. დაბრუნდა იონათანი იერუ-

სალიმში მშვიდობითა და მშვიდობითა. 67. ასსამოცდამეხუთე წელს კრეტადან გაემართა დემეტრიოსი, ძე დემეტრიოსისა, თავისი მამა-პაპის ქვეყნისკენ. 68. შეიტყო მეფე ალექსანდრემ, დამწუხრდა მეტად და ანტიოქიაში გაბრუნდა. 69. დემეტრიოსმა სარდლად დანიშნა აპოლონიოსი, რომელიც კოილეს სირიის მთავარი იყო. შეკრიბა დიდძალი ლაშქარი და დაბანაკდნენ იამნიასთან. ასე შეუთვალა მღვდელმთავარ იონათანს: 70. შენ ხარ ერთადერთი, რომ გვეწინააღმდეგები ჩვენ, დასაციმი და გახაიციბი შევიქენი შენს გამო, რისთვის გვემალეები მთებში? 71. ახლა კი შენი ჯარების თუ გეიმედება ჩამოდი ჩვენთან, ვაკეზე, და აქ გამოვცადოთ ერთმანეთს, რადგან ჩემთანაა ქალაქთა ძალა. 72. შეიტხოვ და გაიგე, თუ ვინა ვარ მე და ვინ არიან დანარჩენი ჩემი თანამდგომნი. გეტყვიან, რომ ვერ დაგვიდგებით ჩვენ, რადგან ორგზის უკუქცეულა შენი მამა-პაპა თავისი ქვეყნისკენ. 73. ახლა შენ ვეღარ დაუდგები ცხენოსან ლაშქარს ვაკეზე, ხალცი არც ქვაა. არც ხეობა, არც გასაქცევი ადგილი. 74. როგორც კი გაივო იონათანმა აპოლონიოსის სიტყვები, დაიძრა განრისხებული. აარჩია ათათასი კაცი და გამოემართა იერუსალიმიდან. შეეგება მას სიმონი, მისი ძმა, მისაშველებლად. 75. იაფოსთან დაბანაკდა. მაგრამ ქალაქის ხალხმა ჩაუკეტა კარიბჭეები, რადგან აპოლონიოსის დაცვა იღვა იაფოში და შეებრძოლნენ მას. 76. შეეშინდა ქალაქის ხალხს და გაიღო კარიბჭეები, და აიღო იონათანმა იაფო. 77. როცა შეიტყო ეს აპოლონიოსმა. შეკვარა სამი ათასი მხედარი და დიდი ლაშქარი, და დაიძრა აშლოდისკენ, თითქოს თავს არიდებდეს. სინამდვილეში კი ვაკეზე გავიდა, რადგან ურიცხვი ცხენი ჰყავდა და ამის იმედი ჰქონდა. 78. მისდია მას იონათანმა აშლოდისკენ და შეეტაკნენ ერთმანეთს ჯარები. 79. მათ ზურგში აპოლონიოსს ჰყავდა ათასი მხედარი ფარულად დატოვებული. 80. მიხვდა იონათანი, რომ მის ზურგ-

ში მტერი იყო ჩასაფრებული, რადგან მომწველელი ჭყავდათ მისი ჯარი და დიდიდან შეღამებამდე ესროდნენ მის ხალხს ისრებს. 81. ხალხი კი იდგა, როგორც იონათანმა დააწყო. დაიქანცნენ მათი ცხენოსნები. 82. წინ გაიყვანა სიმონმა თავისი ჯარი და შეება რაზმებს. ცხენოსნები კი დაიღალნენ, იძლიევენ მათ მიერ და უკუიქცნენ. 83. ცხენოსნები დაიფანტნენ ვაკეზე აშლოდისკენ გაიქცნენ და შეცვივდნენ ბეთდაგონში, თავიანთ საკერპოში თავის გადასარჩენად. 84. გადაწვა იონათანმა აშლოდი და მისი გარეშემო ქალაქები. მოხვეტა ნადელი, დაგონის ტაძარი კი ლტოლვილებთან ერთად ცეცხლში

დაწვა. 85. მაზვილით დაცემულმა დაბუგულებთან ერთად რვაათას კაცამდე იყო. 86. დაიძრა იქიდან იონათანი და აშკელოსს შემოადგა. გამოვიდნენ ქალაქიდან მის შესახვედრად დიდი პატივით. 87. და დაბრუნდა იონათანი თავის თანამდგომებთან იერუსალიმში დიდძალი ნადავლით. 88. როცა გაიგო მეფე ალექსანდრემ ეს ამბები, კიდევ მეტად განადიდა იონათანი. 89. და გუგუზაენა მას ოქროს ბალთა, როგორსაც ჩვეულებრივ, მეფეთა ნათესავებს უძღვნიდნენ ხოლმე. უბოძა ყვერონი მთელი მისი მიწა-წყლითურთ სამემკვიდრეოდ.

□ ბაზრქალუბა იმნება □

დასრულდა

გურამ გვახუჩია

ნასროს ქექვა

რომანი

ნიკუშასგან ხშირად მოდიოდა სამკუთხა ბარათები შორეული ვოლხოვის ფრონტიდან. ზოგჯერ იგი სურათებსაც ავზავნიდა. ყველა სურათში ნიკუშას გვერდით გამოსახული იყო ერთი ბრვე ვაჟკაცი, ქუთაისელი ებრაელი ლეო პაპიაშვილი. ყველა წერილში რაღაც ეწერა ლეოზე და ოჯახში ამ კაცზე ისე ლაპარაკობდნენ, როგორც მახლობელზე, თუმცა თვალთ არ ჰყავდათ ნანახი. სურათებში ლეო ნიკუშაზე უფრო ძლიერი და მოსული ჩანდა. შუბლთან ოდნავ გათხელებული თმა უკან ჰქონდა გადავარცხნილი, უღვაშს ატარებდა, მოლუნული ებრაული ცხვირი და სქელი ტუჩები ალბათ, ამშვენებდა კიდეც მის განიერ სახეს. იგი, ეტყობა, მზნე კაცი იყო, რადგან ყველა სურათში ხალისიანად იღიმებოდა. წერილებიდანაც იგრძნობოდა, რომ ლეო ნიკუშაზე მოხერხებულად იყო და ყოჩაღიც. როცა ნიკუშა უფროსი ლეიტენანტი გახდა, ლეოს უკვე კაპიტნის წოდება ჰქონდა მინიჭებული, ხოლო როცა ნიკუშამ თავისი პირველი საბრძოლო ჯილდო შედგალი „მამაცობისთვის“ მიიღო, ლეოს უფრო მაღალი ხარისხის „წითელი ვარსკვლავის“ ორდენი უმშვენებდა მკერდს. გიორგის ამაზე გული წყდებოდა, მაგრამ ასე იყო თუ ისე, ნაწილში ეს ორნი იყვნენ საქართველოდან, განუყრელად, მოყვარული ძმებივით მუდამ ერთად მყოფნი, ერთმანეთის ჭირისა და ღბინის თანაბრად გამზიარებულნი. ზოგჯერ, ლეოსგანაც მოხდებოდა წერილები მართას, მიხაკოს, ნათელას ან ავთოს და ისინიც გულთბილად პასუხობდნენ მათთვის უცნობ, მაგრამ მაინც ახლობელ მოყვარეს და მეგობარს.

ნიკუშამ და ლეომ ერთმანეთი თელავში გაიცნეს, გაწვევისთანავე. თელავიდან ისინი ბაქოს საარტილერიო სასწავლებელში გააგზავნეს, სადაც ექვსთვიანი სწავლების შემდეგ უმცროსი ლეიტენანტის წოდება მიიღეს და აღფაშქვორტყმული ლენინგრადის სიახლოვეს, ვოლხოვის ფრონტზე გაამწყესეს.

ეშელონი დიდხანს მიდიოდა ჩრდილოეთისაკენ. ხის ტოტებით შენიღბულ ღია პლატფორმებზე დამაგრებული გრძელლულიანი ტანკები, სახენიტო დანადგარები და ქვემეხები ავისმომასწავებლად, მრისხანედ უმხერდნენ ნაცრისფერ ზეცას. ადრიაინი გაზაფხულის სუსხი თოშავდა უნაპიროდ გამიღილ, გატიტვებულ ველებს. უსახდურო ტრამალები,

სადაც ვეზის აღება შეუძლებელია, ამის მეტად არც ენახა ნიკუშას. ეს დაუსაბამოა სიერციხის თითქოს ისრუტავდა თავის თავში ყოველივეს, მატარებელიც კი თითქოსდა იმიტომ მიდიოდა სადღაც, რომ შთანთქმულიყო იღუმალ და განუსაზღვრელ რაობაში. ზოგჯერ, გაჩაღებული ომის ნიშნებსაც აწყდებოდნენ, დანგრეულ სადგურებს, ჩაქცეულ ხიდებს, გადატვირთულ ეშელონებს, სადღაც მიმავალ ჯარებს. რკინიგზის დიდ კვანძებზე, ვველაფერი ერთმანეთში რომ ათქვეფილიყო, მატარებლიდან ჩამოსვლა ეკრძალებოდათ, არავინ იცოდა როდის გააგრძელებდა გზას ეშელონი და გარდა ამისა, ირგვლივ გამეფებულ არეულობაში ადვილად შეიძლებოდა შესწინაწილს ჩამორჩენილი. ერთხელ, როცა მატარებელი ასეთ ადგილას გაჩერდა, სადღაც, სტალინგრადის სიახლოვეს, ვაგონის გამოღებულ კართან მდგარი ნიკუშა და ლეო თუთუნს ეწეოდნენ და გასცქეროდნენ ირგვლივ ატეხილ ორომტრიალს, სატვირთო მანქანების ღმუილით, ორთქლმავლების კიეილით და ვაგონების დაგაღუვით გამძაფრებულს. რკინიგზის გადაღმა, ნაკვიანქვი ნაშქერით დანახლულ სიერცეში, მოჩანდა დაბომბვისგან დანგრეული შენობა, უფრო სწორად, ხუთსართულიანი სახლის ცალი კედელი, რომლის ჩაშავებული ნახანძრალი ფანჯრები ცარიელი თეალის უპეებივით გამოიყურებოდნენ. მწყობრად დალაგებული ჯარისკაცები თოვლჭყაბში სადღაც მიიჩქაროდნენ. უცებ, ნიკუშა ადგილს მოწყდა, ძირს ჩაზტა და თავქუდმოვლევჯილი გაიქცა. „ჰეი, საით, შეჩერდი!“ გამოეკიდა თოფიანი გუშაგა, ნიკუშა კი ერთ-ერთ მწყობრს წამოეწია, წინიდან მოუარა, პირველ რიგში მძიმავალ წვერულვამ მოშვებულ ახოვან ჯარისკაცს შემოეზვია და მასთან ერთად მწყობრში ჩამდგარმა გზა განაგრძო. ეს ჯარისკაცი იყო ბიძინა ნიგურიანი, უფროსი ბიძამვილი ნიკუშასი, რომელიც მრავალი წელია არ ენახა და რომლის შესახებ არაფერი იცოდა. ისინი ხულმოუთქმე-

ლად, თითქმის ყვირილით ელაპარაკებოდნენ ერთმანეთს ყურთა სმენის წამლებს აურზაურში.

- როგორ მიცანი, ბიჭო?
- გულმა მითხრა, ეს კაცი ბიძინა უნდა იყოს მეთქი.
- სახლში როგორ არიანი?
- ყველა კარგადაა!
- მაიკო ხომ არ გათხოვილა?
- არა, კაცო, ვიცდის, ბიჭი შეგეძინა.
- რას მელაპარაკები?
- თეპური დაარქვეს!
- უუურე შენ?
- სასჯელი მოვიხსნეს?
- კი, მოხალისედ წამოვედი.
- სად გაგზავნიანი?
- სტალინგრადისკენ. შენ?
- ლენინგრადისკენ.
- აბა, კარგად იყავი!
- იცოცხლე, ბედნიერად!

და ერთმანეთს დაშორდნენ, რადგან გუშაგი გამწარებით უყვიროდა ნიკუშას, ჩქარა უკან დაბრუნდი, მატარებელი მიდისო, მწყობრი კი თავის გზას აგრძელებდა.

ეშელონი მართლაც მალე დაიძრა, ნიკუშა უკანასკნელ ვაგონს შეახტა, ამ შეხვედრის შესახებ კი შინ წერილი მოიწერა. შინაურები ბიძინას წერილსაც კარგახანს ელოდნენ, მაგრამ არ იქნა და არ მოვიდა ის ნანატრი ბარათი. მხოლოდ დიდი ხნის მერე დაასკვნეს, ბრძოლაში ხომ არ დაიღუპაო, თუმცა რაკი ოფიციალური ცნობა ბიძინას დაღუპვისა არ მიეღოთ, იმედს მაინც არ კარგავდნენ, იქნებ, სულაც ტყვედ ჩავარდა და ცოცხალიაო. უზოუკვლოდ დაკარგულთა ბევრი ჭირისუფალი ინუგეშებდა ამგვარი იმედებით მაშინ თავს.

ბოლოს და ბოლოს ეშელონი სადღაც გაჩერდა. უუუჯა ზუნქებით დაფარულ უკიდევანოდ გაშლილ ნაცრისფერ ველზე ალაგ-ალაგ მოჩანდა არყის ხის კორომები, რომელთაც უფერული, ღრუბლიანი ცა დამხოზოდა ზედ. ეშელონს მთელი დღე ცლიდნენ. აღმუვლებული

ტანკები მყისვე გაუდგნენ შორეული პორიზონტისკენ მიმავალ გზას. ქვეშეხები მანქანებს დაუბეს, საზენიტო დანადგარებიც გაანაწილეს და როცა დაღამდა, ჯარისკაცები და მეთაურებიც მანქანებში ჩასხეს და სადღაც, უცნობი მიმართულებით გაისტუმრეს. ნიკუშა და ლეო კვლავ ერთად იყვნენ. ზოგჯერ, ციდან თვითმფრინავების გუგუნი ისმოდა, მაგრამ არავინ იცოდა, ვის ეკუთვნოდა ეს თვითმფრინავები და საით მიფრინავდნენ. რაც უფრო წინ მიიწევდნენ ალფუხულ გზაზე მოჯანჯღარე მანქანების ღმუილში, სულ უფრო და უფრო გარკვევით იკვეთებოდა მძიმე არტილერიის ქუხილი. იშუქა თუ არა, დანიშნულებით ადვილს მიადწიეს. დამდორებული მდინარის ორივე ნაპირი არყის ტყით იყო დაფარული, ხანგრებითა და ბლინდაჟებით გარშემორტყმული საზენიტო ბატარეები სწორედ ამ ტყეში განლაგებინათ ახალმოსულთ თავიანთი ადგილები მიუჩინეს, როცა ნიკუშა გაცნო თავის ოცეულს, დაათვალიერაცისკენ ლულა აღმართული ზენიტკები, ერთ-ერთი ჯარისკაცის დახმარებით მოაწესრიგა თავისი საცხოურებელი ბლინდაჟი, — ლეოსთან ერთად ტყის პირზე გამოვიდა და შეუერთდა ნაცნობი თუ ახლად გაცნობილი ოფიცრების ჯგუფს, საველე სამზარეულოს ამუშაებამდე მიწაზე თავიანთი მშრალი ულუფა რომ გაეშალათ, თევზის კონსერვი, შავი პური, ერთი ბოთლი სპირტიც გაეხსნათ და ირგვლივ შემოსხლმოდნენ სახელდახელო სუფრას. ცხადია, მშვიერი, დაღლილ-დაქანცული ლეო და ნიკუშაც მიიწვიეს, თავისი ულუფა მათაც გაიღეს და ის-ის იყო თითო ჭიქის ვადაკვრას აპირებდნენ, საზარელმა გუგუნმა ცა ჩამოაქცია და თანმიმდევრულმა აფეთქებებმა მიწა შეაზანზარა. ვერც კი იგრძნო ნიკუშამ როდის ისკუპა თხრილში და ხანამ მომხდარისგან გაოგნებული სველ მიწას ეკვროდა, თითქოს შიგ ჩაბრომას ლამობდა, და ბომბებისგან ამოთხრილი მძიმე ბელტები ზედ ვერებოდნენ, — არაფერზე არ ფიქრობდა, თვითგადარ-

ჩენის ინსტინქტმა ყველა საზრუნავი ერთბაშად გამოუყარა ცნობიერებიდან, თუმცა ლეო ახსოვდა, მაგრამ არაფერი შეეძლო მისთვის. საშინელი ჯოჯოხეთა შეგრძნებაში დაუსრულებლობად აღიქმებოდა, მაგრამ ბოლოს მაინც მიწვნარდა, მოაკირე თვითმფრინავების ღმუილი, ჩამოყრილი ბომბების წივილი, აფეთქების გრუხუნი, ზენიტკების ბათქი, ტყვიამფრქვევების კაკანი თანდათან მიყურდა, გაქრა. წამით სიჩუმე ჩამოყარდა. ნიკუშა წამოდგა, ლაჯებში სისველე იგრძნო, ჩაფსმული იყო. ირგვლივ დაჭრილთა კვნესა და გოდება გაისმოდა. უცებ, ერთ გაფითრებულ ოფიცრს მოჰკრა თვალი ჩასველებული შარვლის უბეთი და გულზე მოეშვა, რომ მარტო თვითონ არ იყო ამ დღეში. უვნებლად გადარჩენილებმა თანდათანობით თავი მოიყარეს და უმეტესობას მათ შორის ლაჯები ჩასველებული ჰქონდათ, განსაკუთრებით იმათ, ვინც იმ დღეს პირველად მოხვდა ფრონტზე. ნიკუშამ ლეოს დაუწყო ძებნა. როცა ერთმანეთი იპოვეს, თვალი მოავლეს ირგვლივ მიყრილ-მოყრილ დასაზიარებულ ვვაძებს. ერთი უკრაინელი ოფიცრისთვის, მათთან ერთად რომ უჯდა წელან სუფრას, ჭურვს ორივე ფეხი მოეწვევია და იგი გამწარებით ბღაოდა. საკაცოანი ხანტრები სისხლში მოსერილი ტანსაცმლით აქეთ-იქეთ დარბოდნენ. მათ შორის ახალგაზრდა ქალებიც ერივნენ. „ვადავრნით,“ შეაჩერდნენ ერთმანეთს ნიკუშა და ლეო, მაგრამ მწვავედ იგრძნეს, რომ ასეთი წუთი მომავალში მრავალი ელოდათ.

მერე და მერე დაბომბვასაც შეეჩვივნენ და თვითმფრინავების წინააღმდეგ ბრძოლასაც. ზოგჯერ, წინა პოზიციას რომ ვახცქვროდა, საიდანაც განუწყვეტილად ისმოდა ბათქა-ბუთქი, ნიკუშა გრძნობდა, ხანვარში ჩამალული კაცის ბედი, ავტომატით ხელში, ტყვიების წივილში, მტრის წინაშე პირისპირ დარჩენილისა, ვაცილებით უფრო ძნელი იყო, სწორედ ისინი წარმოადგენდნენ უკან მყოფთა საფარს, მათი უსაფრთხო-

ების განმსაზღვრელს, თუმცა სიკვდილი
ომში კაცს სად დაეწევა, არავინ იცის.

წინ, სადაც, ალყაშემორტყმული
ლენინგრადი დაფიქვდა სულს. ათასი
ხმები დადიოდა, ამბობდნენ, რომ ეს დი-
დი ქალაქი მკვდრებით იყო სავსე. შიმ-
შილი, სიცივე და განუწყვეტელი და-
ბობშვა ბოლოს უღებდა მოსახლეობას.
ისინი კვდებოდნენ თავიანთ ბინებში,
საკუთარ საწოლებში, ქუჩებში, დაწე-
სებულებებში, აუდიტორიებსა თუ კა-
ბინეტებში, გვაძებს დიდხანს ეკავათ
ის ადგილი, რომელიც ცოცხლებს უნდა
სჭეროდათ, რადგან არავინ იყო დამა-
რხავი. ისინი ჭამდნენ თურმე ძაღლებს,
კატებს, ვირთხებს, მკვდრის ხორცსაც
კი, ასეთი შემთხვევებიც ყოფილა, მაგ-
რამ ომი ადამიანს ყოველგვარ უკეთუ-
რობასთან აგუებს, ცხოვრება კი ფრონ-
ტზეც ამკვიდრებს თავის კანონებს. სამ-
ხედრო ფრონტიან, განუწყვეტლივ სიკვ-
დილის მოძლოდინე ახალგაზრდა მამა-
კაცებს კვლავ მიუწყედათ გული სამხე-
დროფრონტიანი ახალგაზრდა ქალებს
ბისაკენ, ახლომახლო საველე პოსტი-
ლებში თუ აეროდრომებზე რომ მსახუ-
რობდნენ ექიმებად, ექთნებად, ტექნი-
კურ მუშაკებად. მიუხედავად სიკვდილის
სიახლოვისა, არც ეს ქალიშვილები იყ-
ვნენ გულგრილნი ომში ჩართული ჭაბუ-
კების ყურადღების მიმართ. როცა დრო-
ებითი სიმშვიდე ჩამოვარდებოდა, ერ-
თმანეთთან დაახლოების აუღავმავე სუ-
რვილი ისევ ისე მძლავრდებოდა, რო-
გორც ომამდე. ისინი ერთად იღებდნენ
სურათებს, ერთად აწყობდნენ კონცერ-
ტებს, ზოგჯერ, ერთად პურმარილობ-
დნენ რომელიმე ოფიციალური დღესა-
სწაულის აღსანიშნავად. არც თუ იშვია-
თად, ზოგიერთი წვედი იმ პატარა
წაურმარილების შემდეგ ტყეში კარგა
ხნით უჩინარდებოდა.

ჯერში რომ გაიწვიეს ნიკუშა, მისმა
შვეკარებულმა მამულამ უთხრა, მც
წამოყვები ფრონტზეო. ვერაფრით ვერ
გადაარწმუნა, ვერ გაავებინა, რომ ერთ
ნაწილში შაინც ვერ მოხვდებოდნენ.
„სადაც შენ, იქაც მე,“ ჯიუტად მიყო-

რებდა ქალი და დიდი დავისა და კამა-
თის მერე, ექთნების მოსამზადებელ
კურსებზე ჩაეწერა. სანამ ნიკუშა ბა-
ქოს საარტილერიო სასწავლებელში
სწავლობდა, მამულა ხათინიას და გა-
ხდა. იგი ჩრდილოეთ კავკასიაში გაავ-
ზაენეს. თითქმის ყოველდღე წერდა
წერილებს ნიკუშას, ჯერ ბაქოში, მერე
ვოლხოვის ფრონტზე. თვითონ გენერალ
ლესელიძის არმიამი მოხვდა, ალყაშე-
მორტყმულ მცირე მიწაზე ჯმშიმეხი
ბრძოლები რომ გადაიტანა. მამულა
დაუსრულებლივ ავზაენდა თხოვნებს
ვევლა ინსტანციაში, სადაც ხელი მიუ-
წყვდებოდა, რათა ვოლხოვის ფრონტზე
გადაეყვანათ თავის საქმროსთან, მაგრამ
ეს საქმე ჭიანურდებოდა, არ ხერხდ-
ებოდა. იმედს მაინც არ კარგავდა და
ნიკუშასაც ამხნევედა, მალე შენს გვე-
რდით ვიქნებიო. ნიკუშაც კეთილხინდი-
სიერად პასუხობდა, მაგრამ ერთ მშვე-
ნიერ დღეს, წერილები შეწყდა. მამულა-
ლასი არაფერი ისმოდა. „ან მოკლეს,
ან ტყვედ ჩავარდა,“ მოწყენით უთხრა
ნიკუშამ ლეოს. ლეომ გაიფიქრა, იქნებ
სხვა კაცს გადაეყარათ, მაგრამ ამის
თქმა ვერ გაუბედა მეგობარს, იმდენად
დარწმუნებული იყო ის თავის საცი-
ლის ერთგულებაში და თავდადებაში.

— ნუ გეშინია, — გაამხნევა ლეომ, —
ომია, რა არ ხდება, იქნებ მოვიდეს წე-
რილი.

— ქერწთან დიდი ბრძოლები იყო,
მთელი ქართული დივიზია განადგურდა,
— არ ჰქონდა იმედი ნიკუშას. ის ძალზე
დამწუხრდა, ძალიან ენანებოდა ეს გა-
ბეღული გოგო, მისი გულისთვის თავი
რომ გაწინა. მაგრამ ომი არ იძლეოდა
დიდხანს ფიქრის და დარდის-ხაშუალე-
ბას. ყველაფერი ედუნს სისწრაფით ვი-
თარდებოდა, ყველაფერი დროებითი და
შემთხვევითი იყო.

ხამი წლის განმავლობაში, რომელიც
ფრონტზე გაატარა, ნიკუშა ერთხელაც
არ გაკაწრულა, მაგრამ მიუხედავად ამი-
სა, იგი გრძნობდა, რომ ომში მყოფ
ადამიანს მოძაეალი არ გააჩნია. ცხო-
ვრება შემოფარგლული იყო ყოველწე-

თიერი საზრუნავით და ურთიერთობებით. მაგრამ როგორც კი ბრძოლა მიყურდებოდა, როგორც კი დაღლილ-დაქანცული, განაწამები მებრძოლები სულს მოითქვამდნენ, უმეტესობას უცნაური უდარდებლობა ეუფლებოდა, რადგან, როგორც ჩანს, გმირული ბუნება დაუცხრომელ შინაგან ხალისთან არის დაკავშირებული. ამიტომ მხიარულება იყო უცხო ხილი ყოველ წამს სიკვდილის შემყურე და მომლოდინე მებრძოლთათვის. გმირობა სწორედ იქ ვლინდება, სადაც უდიდესი საშიშროება შეფობს. სიკვდილის არაფრად ჩაგდება, ეს არის ყველაზე დიდი ჯილდო, რითაც განგება ასანუქრებს ადამიანს და ადაბლებს. მტრის ზიზღი, მოწინააღმდეგის აბუხად აგდება და დამცირება იმ სიამაყის და თვითრწმენის ბალავარია, რომელსაც ემყარება გმირული საქციელი და გამარჯვების რწმენა. ამიტომ აბსოლუტურად სწორი იყო საბჭოთა პროპაგანდა გერმანელებს მახინჯ ფორმებში რომ ხატავდა. მტრის სულ უშინშენილო ღირსების აღიარებაც კი არ შეიძლება, სანამ მას მთლად არ განადგურებ. ნიკუშა ემორჩილებოდა იმ კანონებს, აქ რომ მოქმედებდა ახლა, აწყობში, და ცხოვრობდა იგი ამწუთითურებით ქვემეხების ქუხილში, თვითმფრინავების ღმუჯილში, ციდან ჩამოყრილი ბომბების წივილში, აფეთქებების ყურისწამლებ გრუხუნში, ზოგჯერ კი ცივი მიწურის დროებით სიმყუდროვეში, ერთი ჭიკა ცხელი წყლით და სპირტით გახურებული, წამით სულმოთქმული, სულ უშინშენილო მიზეზით გახალისებული.

ბოლოს და ბოლოს ლენინგრადის ბლოკადა გაიარდა, ქალაქი განთავისუფლდა. ფრონტის ზაზმა წინ გადაინაცვლა. ჯარები გადაჯგუფდნენ, ვადანაწილდნენ. ამ დროისთვის მტერმა დიდი დამარცხებები იკემა კურსკთან, ორიოლთან, სტალინგრადთან და დაიწყო მთელ ფრონტზე უკან დახევა. ზურგიდან დაუსრულებლად მოდიოდა შევსება,

ახალი ძალები იკავებდნენ როსტოვს. ერთ მშვენიერ დღეს, ნიკუშა და ლეო მოსკოვში გააგზავნეს. აქედან ხად უკრავდნენ თავს მათ არ იცოდნენ. სამწელიწადს ფრონტზე ყოფნის შემდეგ, პირველად დაადგეს ფეხი ასფალტს, პირველად დაინახეს მთელი, ხელუხლებელი დიდი სახლები, სამოქალაქო ტანისამოსში ჩაცმული ადამიანები, მაღალ ქუსლებზე შემდგარი ქალები. გაოგნებულნი შესცქეროდნენ ამ სანახაობას, ნგრევას და ნანგრევებს მიჩვეულნი, რეტდასხმულნი მიაბიჯებდნენ ქუჩებში, სადაც არ იხმოდა არც თვითმფრინავების გუგუნე, არც აფეთქების გრგვინვა, არც სახენილო არტილერიის ბათქი. აქ მხოლოდ ტრანსპორტი ხმაურობდა, ხოლო მეტროში ჩასულთ მიწისქვეშა მატარებლების წამიერი გაგრილება ბნელ გვირაბში უსაფრთხოების გრძნობას კიდევ უფრო უძლიერებდათ.

კითხვა-კითხვით მიაგნეს შტაბს, სადაც მათი ბედი უნდა გადაწყვეტილიყო. საშვი აიღეს, ამერიკული ღია ლიფტით მეხუთე სართულზე ავიდნენ. სამმართველოს უფროსი, ვისთანაც მივლინებული იყვნენ, გვარად გუტინი გახლდათ. „მოდი ჯერ მე შევალ და დაველპარაკები ამ კაცს, შენ გარეთ დამიცადე“, უთბრა ლეომ ნიკუშას და მოსაცდელ ოთახში დატოვა, სადაც ახალგაზრდა მდივანი ქალიშვილი საბეჭდ მანქანაზე რალაცას ბეჭდავდა, დრო და დრო ნიკუშას გადმოხედავდა და თმას იხწორებდა.

— აქ მოწვევა შეიძლება? — ჰკითხა ნიკუშამ.

— თქვენ საიდან ხართ? — ჰკითხა ქალმა.

— ვოლხოვის ფრონტიდან!

— მაგას არ გეკითხებთ, კავკასიიდან?

— დიახ, საქართველოდან.

— არ შეიძლება!

ნიკუშამ პაპიროსის კოლოფი იხვეჯბეში შეინახა და მიანერდა სამარ-

თველოს უფროსის დაბურულ კარს, საიდუმლოებით ქოცულს, იდუმალს, იქ ახლა მისი ბედი წყდებოდა და თუმცა თითქმის სულერთი იყო სად გაავსავნი-
ნენ, რადგან ომი ყველგან ომია, — რა-
ღაც, მოლოდინით გამოწვეული მოუსვენ-
რობა მაინც იგრძნო. ამ დროს მდივან-
მა ქალიშვილმა ჰკითხა, პირველად
ხართ მოსკოვში?

- დიახ, — უპასუხა ნიკუშამ.
- თეატრების ან მუზეუმების დათვა-
ლიერება ხომ არ გინდათ? — მაცდურად
უღიმოდა ქალიშვილი.
- რატომაც არა, თუ დრო დაგვრჩა
და ერთბაშად არ გვიკრეს ფრონტზე თა-
ვი.

— მე ნადია მქვია. აი, ჩემი ტელეფონის ნომერი, თუ რამე დაგჭირდეთ, დამირეკეთ. მოსაწვევად დერეფნის ბოლოს უნდა გახვიდეთ, აქ ხასტიკად აკრძალუ-
ლია.

ნიკუშამ მადლობა მოახსენა, ქალაქ-
ლის ნაჭერი ჩამოართვა, თავისი სახე-
ლი და გვარი უთხრა. ისევე ამოიღო პა-
პირობი და ის იყო დერეფანში გახვლას
აპირებდა, რომ ლეოც გამოვიდა კაბინე-
ტიდან გაბადრული სახით.

- ლეო სიხარულით მეშვიდე ცაზე იყო.
გამალებული მიაბიჯებდა კორიდორში.
- თუ იცა, ბიჭო სად გვიშვებენ?
- სად?
- საქართველოში!
- რაი?

და ლეომ უამბო, რომ სამმართველოს
უფროსი, პოლკოვნიკი გუტინი ებრაელი
ყოფილიყო. როცა ლეოს ებრაელობა
გაიგო, დიდი გულსყურით მოეკიდა
მას. საით გინდა გაგამწესო, უკითხავს
ლეოს თხოვნაზე, საქართველოში, ჩემს
მეგობართან ერთად, უყოყმანოდ დათა-
ნებულა.

- ბიჭო, რა ხალხი ხართ ეს ურიები,
ყველაფრის ჩაწყობას როგორ ახერ-
ხებთ?! — არ უპკერებდა ნიკუშა მოუ-
ლოდნელ ბედნიერებას და წარამარა
იციოდა.

— ეინი უნდა გკონდეს, ძამა გუნდა რეკა არ უნდა გეზარებოდეს, — იცინო-
და ლეოც.

იმ საღამოს ნადიას დაურეკეს და მე-
გობარ გოგონასთან ერთად რესტორან
„არავში“ დაბარდნის. ეს ქალიშვილ-
ბი ნაფრონტალი ყოფილიყვნენ. მოს-
კოვის დაცვის დროს სახენიტო ბატა-
რეაში განეწესებინათ. ერთ-ერთი მათგა-
ნი, კერძოდ, ნადია, ფეხშიც კი იყო და-
ჭრილი. ცოტა რომ შეზარხოშდნენ,
მან ნიკუშას ხელი მაგიდის ქვეშ შეა-
ცურა, კაბა აიწია და მოასინჯვინა
მკერივ და სრიალა ბარძაყზე გრძელი
ნაჭრილობები. ნიკუშას კარგა ხანს ეღო
ხელი ქალის სავსე ბაყვზე.

- ეს იარა, შენს მშვენიერას ვერაფერს
აკლებს, — უთხრა მერე.
- ა მოვეო პარნია უბილი, — ცრემ-
ლები დაღვარა ნადიამ.

გემრიელად რომ ივახშმეს, გოგოები
შინ მიაცილეს. საბედნიეროდ, შორს არ
ცხოვრობდნენ, იქვე, ბელორუსიის ვა-
გზალთან. „ასტავაიტეს უ ნას,“ შეს-
თავაზეს იმათ და ის ღამე გოგოებთან
გაატარეს ერთოთახიან კომუნალურ
ბინაში. დილით გოგოებს დაემშვიდობნენ,
სამ დღეში ყველა საქმე მოაგვარეს და
საქართველოსკენ გამოიწვიეს.

ადრინა შემოდგომა იღვას, როცა გი-
ორგიმ ბიძამისის, ნიკუშას ჩამოსვლა
შეიტყო. ერთ მშვენიერ დღეს, ყველანი
წავიდნენ ღრმა-ღელეში ნიკუშას სანა-
ხაეად. ტრამვაი დიდხანს მირახრახებ-
და გარეუბანში, რომელიც სოფლის ორ-
ლობეს უფრო ჰგავდა თავისი ეზოებით
და დაბალი სახლებით. მათ უკან მოჩან-
და გორაზე შეფენილი დარიბული ქიზ-
მახები. ტრამვაიდან ჩამოსულნი ზეგებით
დაბურულ პარკში შევიდნენ, სადაც
ხალხი ირეოდა, ყველანი მიგროვილიყ-
ვნენ უზარმაზარ რკინის ჭიშკართან,
რომლის იქით სამხედრო გუსაგები არა-
ვის უშვებდნენ. გიორგის საყვარელი ბი-
ძა ენატრებოდა, ჯეროდა, რომ მალე
ნახავდა და მოთმინებით იცდიდა უფრო-
სებთან ერთად ტოტებგამლილ შრიალა
ხის ჩრდილს შეფარებული. შემოდგო-

მის თბილი მზე აცხუნებდა. დრო და დრო ჭიშკრიდან სამხედრო ფორმიანი ახალგაზრდა კაცი გამოდიოდა, იმას ნათესავეები შემოხვეოდნენ, ახმაურდებოდნენ, ნიკუშა კი არ ჩანდა და ლოდინით თავგაბებურებული გიორგი ვერ ისვენებდა, ადგილზე ცქმუტავდა, უფროსები კი რაღაცაზე ლაპარაკობდნენ, მაგრამ უცრად გიორგიმ დაინახა ჭიშკრიდან სწრაფი ნაბიჯით გამოძავალი სამხედრო ფორმაში კობხად გამოწყვეტილი, სამი წლის უნახავი მოლიმარი ნიკუშა და ადგილს მოწყდა, გაიქცა, კისერზე შეახტა საყვარელ ბიძას, რომელმაც სიცილი დაიწყო, გადაკიცნა და ნაბიჯის შეუნელებლად გასწია თავისიანებისაკენ. იგი საოცრად ლამაზი იყო, დეაქაკაცებული, მომხიბლავად მოლიმარი, სამხედრო ფორმა ძლიერ უხდებოდა და გიორგი ამყვად, თავმოწონედ გასცქეროდა დანარჩენ ხალხს...

ეს მომენტი ღრმად დაამახსოვრდა. მერე კი ნიკუშა კიროვის პარკში განლაგებულ საზენიტო ბატარეის უფროსად დანიშნეს და როცა თბილოდა, ყოველ კვირა დღეს მიდიოდნენ მის სანახავად. ბნელ და გრილ მიწურში, სადაც ნიკუშა ცხოვრობდა, ბატალიონის მზარეული, თბილისელი სომეხი, მოხუცი კაცი ბადალოვი გემრიელი ბორშიით, წიწიბურას ფაფით, და შავი პურით უმასპინძლებოდათ. ბატარეა მკეთუღით იყო შემოღობილი, ბაღში მოსულ მოქალაქეებს აქეთ სიარული აკრძალული ჰქონდათ. მხოლოდ გიორგის შექმლი სადაც უნდოდა იქ წასულიყო, ყარაულები იცნობდნენ და მას მოვლილი ჰქონდა მთელი ის მიდამო, რომელიც ოდესღაც სასაფლაო ყოფილიყო. გაუქმებული ველესია ახლაც იდგა ბაღის ვანაპირას, აქედან ჩანდა მთელი ქალაქი, თან გაშლილი, თან გულდაბნული. იქვე ახლოს, ბაღისაგან მკეთუღის ბაღით გამოყოფილ კალათბურთის მოედანზე უფროსები ბურთს თამაშობდნენ ხელით, მიწას ურტყამდნენ, ერთმანეთს ესროდნენ და ცდილობდნენ ფარზე მხამარებულ რუოლში ჩაგდებას. გიორგი ინტერესით

უყურებდა ამ უცნაურ თამაშს. თავის შემინწროდა მოახლოებული მშვიდობის პირველი ნიშნები, მაგრამ მშვიდობიან ცხოვრებამდე ჯერ კიდევ შორს იყო, თუმცა საბჭოთა ჯარები განუწყვეტელი წინ მიიწევდნენ. ბერიას მოედნის კუთხეში, სადაც პაპიროსის გამყიდველ პატარა ბიჭებს, ხელში ჩაბლუჯული პაპიროსებით, ყური ჰქონდათ წაღებული თავისი „პაპიროსი ტეპი, პარა რუბლ, პარკა დესიატ“-ის ძახილით, სანაყინეს ვიტრინაში, დიდი რუკა იყო გამოღებული, რომელზედაც ყოველდღიურად წითელი ძაფით აღინიშნებოდა საბჭოთა ჯარების წინსვლა, არმიების განლაგება. ისეთივე ოღონდ პატარა რუკა გორგიმაც გააკრა შუშაბანდის კედელზე თავის სახლში და თვითონაც გულმოადგინედ აღნიშნავდა ყოველი ქალაქის აღებას. იმ ზამთარს, მოედანზე ნაალაფარი გერმანული თვითმფრინავები და ტანკები გამოაფინეს, ბავშვები შიგ მიძვრებოდნენ და ყველაფერს ათვალეიერებდნენ. ეს, ოდესღაც მრისხანე იარაღი, რომლითაც მტერი იბრძოდა, ახლა გაფუჭებულ სათამაშოებს მოგაკონებდათ. გერმანული ტყვეებიც გამოჩნდნენ თბილისის ქუჩებში. კინოებში ისევ ომის ამსახველი ფილმები გადიოდა. ბავშვები აფიშებთან იდგნენ და დიდხანს აღტაცებით შესცქეროდნენ ბრძოლების ფოტოსურათებს. ერთ-ერთ ასეთ ფილმს, რომელიც რუსთაველის კინოთეატრებში გადიოდა „ფრონტი“ ეწოდებოდა. „ის რა კაცია, ვინც ამ კინოს არ ნახავს,“ წამოიძახა ერთხელ აფიშაზე გამოსახული ბრძოლის მომენტებით აღფრთოვანებულმა, ამხანაგებთან ერთად ვიტრინასთან მდგარმა გიორგიმ, მაგრამ მოხდა ისე, რომ ეს კინოფილმი ვერ ნახა და სამუდამოდ დაამახსოვრდა წინასწარ ნათქვამი სიტყვების უსაფუძვლოება.

გიორგი თავის ამხანაგების ცხოვრების წესებით ცხოვრობდა. ეს ცხოვრება არ იყო მარტივი. უბრალო რამ არ არსებობს წუთისოფელში. ყოველივე იმდენადაა მნიშვნელოვანი, რამდენადაც მას განიცდი. ცხოვრება

მისთვის ძნელი იყო, მასაც არ ტოვებდა მუდმივი განცდა სიმარტოვისა. ომის დროს, უმეტესობა ბავშვებისა, ხათანადო ზრუნვასა და ყურადღებას მოკლებულნი, თავის თავთან დარჩენილნი და თავის ნებაზე მიშვებულნი, იშვიათად გრძობდნენ მხარდაჭერას, თანაგრძობას, სწორად წარმმართველ ძალას. ისინი თვითონ მიიკვლევდნენ უზას ბინდით დაფარულ რეალობაში. შეიძლება, ეს მუდამ ასეა. ვერავითარი მხარდაჭერა ვერ აგაცდენს შენთვის განკუთვნილ ხვედრს, მაგრამ დროის სული მაინც დიდად განსაზღვრავს ადამიანის შინაგან სახეს. დგება წამი, როცა კეთილშობილება და ღირსებაა პატივში, დგება წამი, როცა ათასგვარი უკეთურება, ძალადობა და დაუნდობლობა ითვლება სიქველეთ. ომი სწორედ ძალმომრეობას წერგავს ადამიანთა ფსიქიკაში და ყოველივე ფაქიზი, ხათონი, დარბაისლური დასაცინი და აბუნად ასაგდება ხდება. ამიტომაც იყო დაფასებული ქურდობა და ქურდი ბიჭები, განიდა მოწინების გამოშხატველი სიტყვა „ძველი ბიჭი,“ მაგრამ გიორგის სმულდა ეს თავმომწონე ხებრები, შეუბრალებელი ნაძირალები, შიშის ზარს რომ სცემდნენ წვრილფეხობას. ერთხელ, ასეთმა უფროსკლასელმა „ძველმა ბიჭმა“ სკოლის დერეფანში სასტიკად სცემა გიორგის თანაკლასელი, ამ კლასის პირველი ყოჩი, ღონიერი და ბრაზიანი ნუკრი ქვთარამე და უკვე ძირს დაცემულს, მასზე გაცილებით უმცროსს ჩემქმანი ფეხი დაუნდობლად ჩასცხო სახეში. ის ჩემქმა გიორგის სამუდამოდ დაამახსოვრდა. ნუკრის სახე წამხვე გაუსივდა, იგი სიმწრისგან აქეთიინდა და ეს ბიჭი, კლასში ვველას თავისუფლად რომ ჯაბნდა, რომელსაც ყველა ერიდებოდა, მათ შორის გიორგიც, ამის გამო არ უყვარდა მაინცდამაინც — ისეთი უმწეო და საბრალო გახდა იმ წუთში, რომ გიორგის მთელი არსებით შეზიზღდა „ნაძველბიჭართა“ სისასტიკე, მათი სულმდაბ-
3. „მნათობი“ № 7-8.

ლური გაუტანლობა, მათი მანჭვა-გრეხვა, ლაპარაკის ტონი და ჩაცმის მანერა, მათი ჩექმები და გალიბანდები, მათი „ფიქსებად“ წოდებული ვერცხლის კბილები და უტიფარი გამოხედვა, მათი მუქარა „დაისიკე, ბიჭო,“ რაც კაცის გამეტებას ჯულისხმობდა. ვველაფერი რაც ამ ხალხზე ესმოდა საზარელი იყო. ზოგი მათი ნამოქმედარი თვითონაც ჰქონდა საკუთარი თვალით ნახული. ერთხელ, ტროლეიბუსში ვიდაც ჯიბვირმა ჯიბეში ხელი ჩაუყო ერთ მშვენიერ, მაღალ, სათვალთან ბიჭს. სათვალთანმა ჯიბვირს მაჯაში ხელი სტაცა, ატყდა ჩოქოლი, სწორედ ამ დროს ტროლეიბუსი გაჩერებასთან გაჩერდა, უკანა კარი გაიღო, ჯიბვირმა სასწრაფოდ სამართებული დაძმრო, სახე გადაუსერა იმ ლამაზ ბიჭს, ქუნაში გადახტა, გაიქცა და დატოვა სამუდამოდ დამახინჯებული მართალი და წესიერი კაცი. ისინი არავის არ ინდობდნენ, არც ქვრივ-ობრებს, არც ჯემწეო ბავშვებს, არც უძლურ მოხუცებს. ერთხელ, სოფელში რომ მიემგზავრებოდნენ, სადღაც, ხაშურსა და ლიხს შორის, ვიდაც ქურდმა ჩემოდანი აწაპნა და გაქანებული მატარებლიდან ისკვაა. გიორგის სამუდამოდ დაამახსოვრდა ჩემოდნის პატრონი ქალის გამწარებული ტირილი. თურმე, რაც კი რამ ეხდა ოჯახში ფასეული ამ ჩემოდანს ჩაუტენია, რომ სოფელში ნაეტანა და სიმინდზე გაეცვალა, რათა როგორმე გამოეკვება მცირეწლოვანი, ომში მამადაღუპული შვილები. „ეხლა რა ვქნა, რა ვაქამო ჩემს ობლებს?!“ — სასოწარკვეთილი მოთქვამდა იგი. მგზავრებმა ვერაფერი მოახერხეს, ვარდა იმისა, რომ მცირე ფული შეუგროვებს და მისცეს. მერე გიორგის დაეძინა და როცა გაღვიძა, ის ქალი ვაგონში აღარ იყო, მის ადგილზე სხვა კაცი იჯდა. და დიდხანს აწვალეზდა გიორგის იმაზე ფიქრი, რა შეემთხვათ იმ ქვრივ ქალსა და მის ობოლ შვილებს, როგორ წაუვიდათ საქმე?
ან კიდევ ცოლ-ქმარი აბაშიძეები, გიორგის ფრანგულს რომ ასწავლიდნენ.

მთელი ცხოვრება საზღვარგარეთ ჰქონდათ გატარებული, ძირითადად, ბელგიაში. ომის დაწყების წინ ჩამოვიდნენ საქართველოში. ყველას ეგონა, რომ დაიჭურდნენ და ციმბირში გადასახლებდნენ, როგორც იჭურდნენ და ასახლებდნენ უცხოეთში ნაცხოვრებ ადამიანებს. მაგრამ ასევე ყველას გასაოცრად, საბჭოეთში მიღებული კანონზომიერების საწინააღმდეგოდ, ხელი არ ახლეს, თუმცა დიდ გაჭირვებაში კი ჩავარდნენ და გიორგის მამა შამში, ვილაცამ შემთხვევით რომ გააცნო ეს წესიერი ხალხი, შეძლებისდაგვარად ეხმარებოდა საყოფაცხოვრებო სიძნელეების მოგვარებაში. სამაგიეროდ, ისინი გიორგის უსასყიდლოდ ასწავლიდნენ ფრანგულ ენას. ამ სათნო, ალერსიან მოზუცებს თბილისში ერთი ოთახი ჰქონდათ ალექსანდრეს ბაღთან, იქ, სადაც ტრამვია მშრალი ხიდისკენ უხვევს. მეტისმეტად მიამიტი, მიმნდობი ადამიანები იყვნენ, შეიძლება იმიტომ რომ, საბჭოთა სინამდვილეში არ უცხოვრიათ. ერთ მშვენიერ დღეს, ბორჯომში გადაწყვიტეს საცხოვრებლად გადასვლა. იშოვეს ბინა, შეუთანხმდნენ ფასზე პატრონს. თავიანთი ბინა თბილისში გაჰყიდეს, ფული ბანკში შეიტანეს. ეს ფული სრულიად საკმარისი იყო ბორჯომში ბინის საყიდლად და მცირეოდენი ვალების გასასტუმრებლად ჩავიდნენ ბორჯომში, გადარიცხული ფული ბანკიდან გამოიტანეს და როცა გაზაფხულის თბილ და სურნელოვან დღეს ხელიხელგაყრილნი მიუყვებოდნენ ადიდებული მტკვრის სანაპიროს ნისლით დაბურულ და წიწვნარით დაფარულ მაღალ მთებს შორის, რათა სახლის პატრონისთვის ფული ჩაებარებინათ და დარჩენილი დღენი სიცოცხლისა მშვიდად და წყნარად გაეტარებინათ ამ ულამაზეს საკურორტო ადგილას, საკუთარ სამშობლოში, უცხოეთში მრავალწლიანი წაწვლის შემდეგ, — ბანკიდან გამოყოლილი ვილაცყაჩადი დახვდათ გზაზე, თავში ჩაქუჩი ჩაარტყა ორივეს, ფულიანი ჩანთა გა-

მოსტაცა და გაიქცა. ასე დარჩნენ ცარიელ-ტარიელნი. ერთ წამში განადგურდა მათი ცხოვრება, მათი იმედები, მიზნები. ვერცერთმა ვერ გაუძლო ამ საშინელ დარტყმას. მათხოვრებივით სამადლოდ სხვის კარს შეფარებულნი დარღისაგან ვარდაიცვალნენ, ჯერ ცოლი, ორიოდ თვის მერე — ქმარი. ვილაცამ კი იმათ უბედურებაზე თავისი კეთილდღეობა აავი. ვინ გათქვა ისინი, ვინ უშუბთლა?

უფროსები დანახვით ლაპარაკობდნენ ამ ამბავზე, თუმცა ირგვლივ უფრო საშინელი ამბებიც ხდებოდა. მაგრამ გიორგი იცნობდა ამ მოზუცებს, უყვარდა ისინი და მათი უბედურება ბოლმით ავსებდა, შურისძიების სურვილით მსჭვალავდა. ვინ იყო გამკითხავი? რამდენი ჰყავდათ ასე გაძარცული, გაუბედურებული, მოკლული?! რა თქმა უნდა, გიორგის აზრად არ მოხდიოდა, რომ ასეთი ტიპის ადამიანების არსებობა, მათი სიმრავლე, მათი ფსიქოლოგია და ზემოქმედება საზოგადოებაზე, მომავალში დიდად განსაზღვრავდა ქართველი ხალხის ბედს. ის თაობა, რომელსაც გიორგი ეკუთვნოდა, ჯერ კიდევ დაღდასმული იყო ქურდული მორალის მანკიერი გავლენით. ბევრი ნორჩი თითქმის გამირობად აღიქვამდა მათ მოქმედებას, ბაძავდა მათ ჩვევებს, თუმცა იყვნენ გიორგისნაირებიც, ოჯახის, წიგნების თუ საკუთარი გუჟანის გავლენით სიბილწედ რომ აფასებდნენ ქურდულ წესებს, მაგრამ ეს წესები საბოლოოდ დაგმობილი არასოდეს ყოფილა მთელი საზოგადოების მიერ, ხიდი საზოგადოებასა და ქურდულ ხაყაროს შორის არასოდეს ჩატეხილა პირიქით, ზოგი გამოჩენილი პირი ამჟამად კიდევ ქურდებთან მეგობრობით, როგორც ბოძოლა ქურდები ამჟამადნენ გამოჩენილ ადამიანებთან ახლო ურთიერთობით. თითქოს ქურდობაში რაღაც რომანტიკას ხედავდნენ, მაგრამ გიორგის მათი რომანტიკისა არაფერი სწამდა, პირიქით, შიშნარევი ზიზღი კიდევ უფრო გაუმძაფრა ერთმა შემთხვევამ,

რომელსაც იგი უნებლიეთ წააწყდა ხანაიროს ბაღში...

ვიორჯის ჰყავდა ერთი ამხანაგი ნოდარ მურღულია, სწორედ ის ბიჭი, გაკვირვების შემდეგ სირბილით რომ გადაჭრია ბერიას მოედანს პუშკინის ქუჩიდან ამომავალი ტრამვაის ბიგელის ჩამოსაწევად. ტრამვაი ჩერდებოდა, ვატმანის, მილიციელის, მოქალაქეების რისხვას საზღვარი არა ჰქონდა, მაგრამ ნოდარი სწორედ ამ გმირობით იყო ცნობილი უბანში. მამამისი ომში იყო, იგი დედასთან ერთად ცხოვრობდა. დედამისი, გამოწვევად გამოპრანჭული, წარბეგაპუტული და პომადით ტუჩებზე თხინილი ქალი მუდამ მამაკაცების გარმოცვაში ტრიალებდა, ვიღაცები განუწყვეტლივ თავს იყრიდნენ იმით პატარა ოთახში, ზოგჯერ იქედან ისმოდა მზარული ხმები, სიცილი, და ომის დროს ზურგში დარჩენილი, ომში წასულთა ცოლებთან დროის გამტარებელი მამაკაცები მეზობლების ზიზღს იწვევდა. ეს კაცები ნოდარს დედამისის ახლო მეგობრებად მიაჩნდა და ამხანაგებსაც ასე ეუბნებოდა, თუმცა მაინც არ სიამოვნებდა რომელიმე მათგანი დედამისს წელზე არ მხარზე ხელს რომ შემოხვევდა და თავისკენ მიიზიდავდა, ამ რაიმე შემთხვევის გამო რომ აკოცებდნენ. ასეთ დროს, დედამისის კისკისი თუ წაკვლეულება ბაღზე აღიზიანებდა, რადგან უკეთურს გრძნობდა, თუმცა ამაზე დაფიქრება არ უნდოდა, ქუჩაში ჩაბოდა და ცდილობდა გვიანობამდე შინ არ შესულიყო, ვიდრე ის ახლობლები არ წაეიდოდნენ. არც არავინ ეძახდა. ერთხელ, დედამისის მეგობარი, საკმაოდ გამელოტებული კაცი იონა, რომელიც სკოლის დირექტორი იყო, გვიანობამდე დარჩა. სანამ ნოდარი ძველი უთოს აწყობას ცდილობდა, იონა და დედამისი რაღაცაზე ცხარედ კამათობდნენ. ამასობაში, საათმა თორმეტჯერ ჩამოჰკრა. აწი სადღა წახვალ, პატრულები დაეპტერნო, უთხრა დედამ იონას, თავისი ლოგინი გაუშალა და შივ ჩააწვინა. ფეითონ სინათლე რომ ჩააქრო და

კაბა გაიხადა, ნოდარს შეუწევს გასაღები შეღამებზე ნოდარს გამოეღვია, იგი მარტო იყო ლოგინში. აფორიაქდა, წამოჯდა, დედის ლოგინისკენ გაიხიდა, თვალი წყვილიდს შეაჩვია და დაინახა: დედამისი იონასთან იწვა ერთი საბნის ქვეშ და ეძინა. გამწარებული ლოგინში ჩაეხეთქა და კედელს მუშტი დაარტყა. მერე საბანი გადაიფარა თავზე და ბოლმისგან უხმოდ ატირდა. ოთახში ისმოდა მძინარეთა მშვიდი სუნთქვა. დიდხანს იწვია, უნდოდა გაეღვიძებინა მძინარენი, მაგრამ ვერ იგრძნო ისე, თავად მინებდა ძილის ბურანს. როცა გაეღვიძა, გათენებული იყო. დედამისი ისევ მის ფეხებში მოკალათებულიყო. ერთბაშად, ღამით განცდილი მოაგონდა და დაიბნა, ხომ არ მომეჩვენა, სიზმარი ხომ არ ენახეო. იონა ლოგინზე წამომჯდარიყო, კმაყოფილი დღინებდა და შარვალს იცვამდა. ნოდარს გაუღიმა და თვალი ჩაუკრა. დედამ ხალათი მოიხურა, შიშველი ფეხები ფოსტლებში შეჭყო და წამოდგა. ნოდარიც წამოაყენა, სკოლაში წასასვლელად გააშხადა. იონამ და ნოდარმა ჩაი ერთად დალიეს და სახლიდანაც ერთად გაეიდნენ. ორივეს თავთავიანთ სკოლებში გაემართნენ, მაგრამ გაკვეთილები რომ დამთავრდა ნოდარი შინ აღარ მობრუნებულა. მთელი დღე ეძებეს, მთელი საღამო. არც მეორე დღეს გამოჩნდა, არც მესამე დღეს. სკოლა და უბანი აწვრილებული იყო. მილიციადან გამოძახებულმა გამოძიებელმა ბავშვები სათითაოდ დაკითხა, არავინ არაფერი იცოდა. მშობლები და მეზობლები ნოდარის დედას ზურგს უკან იათხავდნენ, სად სცალია მკ კახას ბავშვის მოსაეღვლეადო, თუმცა ზოგიერთები ექიმბავებოდნენ კიდევაც, რას ერჩით, შვილს ყურადღებას არ აკლებსო. მეოთხე დღეს, ვიორჯი სკოლაში რომ მიდიოდა, ბერიას მოედანზე ნოდარს შეხვდა. გაუხარდა ცოცხალი და საღ-საღამათი რომ დაინახა და მხარზე ხელი დაჰკრა.

— სად მიდიხარ, ბიჭო?

საქართველო

— სანაპიროს ბაღში, საქმე მაქვს, წამო შენცა!

ანგარიშმოუცემლად გაჰყვა.

— შინ რად არ მოდიხარ?

— არ მინდა, — აგდებულად თქვა ნოდარმა.

— აბა, რას აპირებ?

— ქურდობას დაეწყებ!

მუხრანის ხიდიან ჩაიედნენ და მტკვრისპირა ბაღს მიუახლოვდნენ. აქეთვე გიორგი პირველად იყო მარტო. ქუჩა გადაჭრეს, ბაღში შევიდნენ. მტკვრის გაღმა მოჩანდნენ ძველისძველი წისქვილები და ჩულურეთის გორაკზე შეფენილი აიენიანი სახლები. მიყრუებული ხეივნისკენ გასწიეს. მხოლოდ ახლა ჰკითხა გიორგიმ ნოდარს, აქ რა საქმე გაქვსო?

— აქ ქურდები ზარს თამაშობენ. ერთმა ქურდმა ბიჭმა, ჩემმა ძმაცაა სეროფამ სოლოლაკში, ამბის ვადასაცუ მად გამაგზავნა, ეხლა პასუხი უნდა მივეუბნაო, — თავმოწონედ განუცხადა მან.

გიორგის ხასიათი წაუხდა. ეს ამბავი არ ეპიტანავა და ნაბიჯი შეანელა.

— იცი რა? მოდი, შენ იმას ამბავი მიუტანე, მე სკოლაში წავალ!

— რაღა დროს სკოლა, წამო, ნუ გეშინია, — გაამხნევა ნოდარმა.

ამ დროს ბილიჩზე ოციოდე წლის ცოტათი მსუქანმა ბიჭმა ჩამოიარა, ღოყაზე დიდი შავი ხალი ჰქონდა, ოდნავ გვერდზე მოქცეული კეპი ეხურა, ხუჭუჭ თმას მთლიანად ვერ უფარავდა, დაკრებული ფეხსაცმელები ეცვა, ცალი ქუსლი მოღრეცოდა, ალბათ, სიარულის დროს ტერფს მრუდედ დგამდა, შარვალიც დამოკლებოდა, კოჭამდე წვდებოდა, ისეთნაირად იღიმებოდა, თითქოს რაღაცას სასიამოვნოს მოელოდა.

— კარგი წავიდეთ, — თქვა გიორგიმ, ნოდარის მიერ ნახსენები სიტყვა „შიშით“ გაღიზიანებულმა.

ხალიან ბიჭს გადაასწრეს და მალე დაინახეს ხეივნის ბოლოს მიწაზე ჩაცუქებული ზარისტები, კა-

მათლის გაგორებისას მტკვრისპირაში რომ ირტყამდნენ და წარამარა იგინებოდნენ: „ვაიმე, ჩემი გული ვჭამე,“ „ბიჭო, ჩემი დედა...“, ისმოდა წამოძახილები, მათ ირგვლივ კი წრედ შეკრულიყვნენ მაყურებლები. უცებ, გიორგისა და ნოდარის უკან მომავალმა ხალიანმა ბიჭმა ხმაძალა დაძახა: ატანდა, ძაღლები მოდიან!

ერთბამად ყველანი წამოიშალნენ და აქეთ-იქით ბურქებში ღურთეს თავი. წამში ნოდარიც გაუჩინარდა და მარტო დარჩენილ გიორგის ცახცახი დააწყებინა. იცოდა, ძაღლებს მილიციას ეძახდნენ და კვლავ წარმოუდგა ერთხელ იქ გატარებული საშინელი დამე, მშობლების გაუცხოვებული სახეები და სასოწარკვეთის ცივი შეხება იგრძნო სხეულში. მაგრამ იმავე ბიჭმა, გაფრთხილების ნიშანი რომ მისცა ზარისტებს, ხითხითი დაიწყო, ნუ გეშინიათ, გამოდით, ვიანგლო!

უცებ, ვიღაც წამოიჭრა ბურქებიდან დედის გინებით, ცხვირწინ ჩაურბინა გიორგის, — მან თვალი მოკრა იმის ჩასისხლიანებულ თვალებს და პრიალა ბებუთს, ხელში რომ ეჭირა, — ხუმარას მიეჭრა და ელვის სისწრაფით ყველმა დანა გამოუხვია. გიორგიმ დაინახა, როგორ არაბუნებრივად მოუღრეცა ხალიან ბიჭს თავი, გვერდზე გადაუჭინდა, მკერდი სისხლით შევლესა, იქვე, გაზონებთან უხმოდ ჩაიკეცა დაკლული ცხოველივით. მკვლელმა კი დანა დაკეცა და ვორთნცივის ხიდისკენ გაიქცა მკვირცხლად. ყველანი აქეთ-იქით გარბოდნენ ქურდულად, უხმოდ და გიორგი მიხვდა, აქ გაჩერება აღარ შეიძლებოდა. სწრაფად მოკურცხლა, კვლავ გადაჭრა ქუჩა, რომელმაც წედან ბაღში მოიყვანა, ჩანთა დაუვარდა, ძლივს აიღო, თვალწინ სისხლით შეღებილი, ყველაგამოჭრილი ბიჭი ედგა, უბრალო ხუმრობამ რომ იმსხვერპლა ასე უაზროდა და უმოწყალოდ, — და თავკუდმოგლეჯილი გარბოდა აკაცებით დაფარულ მყუდრო ქუჩაში, ვიდრე სუნთქვაშეკრულს. გული

არ გადაუქანდა. გამკვლელობა ყურადღება რომ არ მიეპყრო პირველსავე საღარბა-ზოში შევარდა სულის მოსათქმელად. კვლეს მიერდნობილი თანდათან რწმუნდებოდა, რომ არაეინ მოხდევდა. ფრთხილად გამოვიდა ვარეთ და შიშით მოკულმა შინისკენ გასწია. შინ მისულმა საუზმეს პარი ვერ დააკარა, მეცადინეობაც არ შეეძლო, ალაღებლზე გადამილილი წიგნით იჯდა საწერ მაგიდასთან და დაძაბულად აღიქვამდა ყოველგვარ გაფანტულებას, კიბეზე ფეხის ხმას, ეზოში ძახილს. მეზობელთან გასული დედა ოთახში რომ დაბრუნდა, დამნაშავეის შიშლოდინე მხერა მიაპყრო, ხომ არ გაიგო დღეს სკოლაში რომ არ ვიყავიო. ბიძამისმა ავიომ სამსახურიდან რომ გამოიყარა, გული ისევე გადუქანდა, ხომ არ შეიტყო დღეს სანაპიროს ბაღში ბიჭი რომ მოკლეს და მე ამ ამბავს შევესწარიო. ამგვარ შიშში მოატანა მოსაწყენმა ბნელმა ხალამომ.

— შენ დღეს რაღაც ვერ ხარ გუნებაზე, — უთხრა დედამ და გამოძმდეულად შეავლო თვალი.

— ძალიანაც კარგად ვარ, — ფრუდ ჩაილაპარაკა გიორგიმ, თითქოს თავს იმართლებდა, ფუმცა უცნაურ სიმცივნეს მართლაც გრძნობდა სხეულში, აერიანებდა. ოღონდ ყურადღებას ნუ მიაქცევდნენ და მზად იყო ყოველგვარი შეჭირვება აეტანა. დედამ შუბლზე ხელი დაადო და სიცხე გაუზომა.

— ოცდაცხრამეტი გაქვს, — შეწუხებული სახით უთხრა.

— არაფერი არა მტკიავა, — მუდარასავით წარმოსთქვა გიორგიმ.

დედა გაკვირვებით მიჩერდა. ლოგინი გაუშალა და დააწვინა. მთელი კვირა იავადმყოფა. ავადმყოფობისას გაიგო, რომ სახლიდან გაქცეული ნოდარი სარეცხის ქურდობისთვის დაეჭირათ...

მერე ნოდარი ავჭალის ბავშვთა კოლონიასი გაავზავნეს და გიორგის უკვირდა დედამისი ისევე გამოპრანჭული, წარბებგაპუტული და ტურბებშეღებილი რომ დადიოდა ვიღაც კაცებთან ერთად ქუნაში...

როგორც ჩანს, ასეთი იყო ცხოვრება უხალისო განცდებით, უდიდამო შთაბეჭდილებებით აღბეჭდილი. ზამთრის სუსხში ჩაუცმელობა, შიმშილის მუდმივი გრძნობა იყო ბავშვობის დღეების მოწყენილი თანამგზავრი და იგი თრგუნავდა სულს. ვიორგი იმ ხასიათის მოზარდებს ჭიკუტუნებოდა, რომელთა ხვედრი მარტოობაა, რადგან ძნელად გადააქეთ უბრალო წყნა და უფროსების უყურადღებობა, და მშობლები კიდევ რომ აღგნენ თავზე, მაინც ყველახავან გაუცხოებულად, გარიყულად გრძნობენ თავს. თავის თავში ჩაკეტილნი, ისინი თითქოს გულგრილნი არიან ახლობლების მიმართ.

მაგრამ იმ ზამთარს, მამამისი შამშე რომ დაბრუნდა ომიდან, ზარის ხმაზე კარი რომ გაიღო და მოლიმარი მამა რომ დანახა, აუწერელი სიხარული იგრძნო გიორგიმ. არასოდეს, მთელი თავის ცხოვრების განმავლობაში, ასე აღარ გახარებია მამის დანახვა. ზარბად ისმენდა ყოველ მის სიტყვას, თუმცა იგი ფრონტზე არ ყოფილა, ბრძოლები არ უნახავს, ძირითადად ღრმა ზურგში უწევდა ყოფნა. ყველაზე დიდი ფათარაკი შინ დაბრუნებისას გარდახდა, როცა დაღმართში მოძავალ მანქანას მუზრუჭებმა უღალატაკლდეს შეენარცხა და გადაბრუნდა. გამოღებულმა კარმა შეაჩერა მისი ტრიალი, თორემ შეიძლებოდა ღრმა ხვეში გადაჩეხილიყო. შამშე აღელვებული იგონებდა ამ შემთხვევას, მაგრამ გიორგის მისი მონათბრობიდან ჩრდილო კავკასიაში დატრიალებული ამბები დაამახსოვრდა, მთელი ხალხები რომ გაასახლეს საკუთარი სამშობლოდან. შამშე ჩენების გადასახლებას შეესწრო იტუმგაღეში. ჩეკისტები, რომელთა შორის ქართველებიც ბლომად ყოფილან, ადვილზე ხერეტდნენ თურმე ყველას, ვინც კი იმაღებოდა, რათა მშობლიური მიწა არ დაეტოვებინა. ერთხელ, ერთი პატარა, ალბათ ათიოდე წლის წითელკაბიანი გოგონა, დაცარიელებულ სოფელში რაღაც შემთხვევით მარტო ჩარჩენილი, დამხუვლი რაზმის მოახლოები-

საქართველო
გურამ გვამყარაძე

სას ორდობეში გაქცეულა, ღობე-ფორეს ეფარებოდა და თავის საშველად ტიტველ ფერდობზე დაკიდული აულის ზემოთ შეფენილი ტყისკენ მიბრბოდა. ერთმა ჩეკისტმა გადმოიღო თურმე თოფი, მიადევნა გაქვევებულ, გაშვებულ ნასახლარებში მოძრავ ერთადერთ ცოცხალ არსებას, ზანდახან წითლად რომ გაივლებდა სიბებით ჯარუხებულ კედლებს შორის, და კარგად რომ ამოიღო მიზანში, ესროლა და ზუსტად მოარტყა. „ასე მოკლეს ბავშვი,“ ვვებოდა გაცხარებით შამშუ და გიორგის მეხსიერებას დიდხანს არ შორდებოდა ეს სურათი. რატომ დარჩა ის ბავშვი მარტო, სად იყვნენ მისი მშობლები? შამშუს აზრით, ბავშვის მშობლები ალბათ იმალებოდნენ და სწორედ მათ გამოაგზავნეს შეილი დაცარიელებულ სოფელში რაღაც მათთვის აუცილებლად საჭირო ნივთის ასაღებად. შეიძლება ისინი ზედავდნენ, როგორ მობრბოდა მათი შეილი ტყისკენ თავის გადასარჩენად, მაგრამ ვერაფრით ვერ შევლოდნენ, ვერ ეხმარებოდნენ საშინელ გაჭირვებაში ჩავარდნილს...

უფროსების საუბრიდან გიორგიმ შეიტყო, რომ ეს ხალხი დღაღატისთვის გადაასახლეს შუა აზიაში.

— ნახევარიც ვერ ჩააღწევს იქამდე, გზაში დაიხოცებიან...

— განსაკუთრებით ბავშვებს გაუჭირდებათ...

— მოხუცებსაც... — ლაპარაკობდნენ უფროსები.

ჩენებში, თურმე, მტრის მხარეზე გადასულან, მდიდრულად მორთულ-მოკაზმული თეთრი ცხენი მიურთმევიათ გროზნოში შემოსული გერმანელებისათვის. შამშუ ვვებოდა, მთელი დარჩენილი ქონება ჩეკისტებმა მიიტაცესო, მიტოვებული სახლებიდან გამოქონდათ ნოხები, ფარდაკები, ხალიჩები, ძველებური ნაკეთობანი, სპილენძის თუნგები და ვარცლები, რაც კი ხელთ მოხვდებოდათ და მოეწონებოდათ, ვველაფერი მიჰქონდათ, რადგან ამ ქონებას პატრონი არ ჰყავდა. უცნაური ის

იყო, რომ უფროსები უფროსებისთვის ლაპარაკობდნენ ამ ხალხის უბედურებაზე, მაგრამ ამავე დროს სამართლიანად მიანხდათ ბელადის გადაწვევტილება, გიორგის კი ყოველივე ამის განსჯის უნარი არ ჰქონდა, რადგან ქვეყნად მიმდინარე ამბები სრულიად უცილობელი და აუცილებელი ეგონა, რაც სინამდვილეში მართლაც ასეა. სულ ტყუილად ჰგონიათ, რომ ზოგიერთი მოუღენის შეცვლა ან არიდება შეიძლებოდა. ვველა შეცდომა ერთგვარი ფორმაა იმ დაფარული კანონზომიერების გამოკვლევისა, რომელიც ჩვენ შეიძლება სრულ უაზრობად გვეჩვენებოდეს. უაზრობაა იმაზე ლაპარაკი, ასე რომ არ მომხდარიყო, ისე მოხდებოდაო. ალბათ, ვველაფერი ისე ხდება, როგორც უნდა მოხდეს დასაბამიდან განპირობებული მიზეზებით.

გაზაფხულზე აშკარა გახდა, რომ იმი მაღე დამთავრდებოდა. საბჭოთა ჯარები წინ მიდიოდნენ ყოველი მნიშვნელოვანი ქალაქის აღებას ზარზეიმით ხედებოდა თბილისი. მთაწმინდიდან, ნარიყალიდან, მახათას მთიდან ზარბაზნების გრუხუნი და მრავალფერადი შუშუნების გაბრწყვიალება ღამეულ ცაზე აუწვებდა ქალაქს გამარჯვების მოახლოებას. გახარებული ბავშვები ქუჩაში გამობრბოდნენ სალუტის საცქერლად, ისმოდა აღფრთოვანებული ყიჟინა, ჭრიაბული, ხალისი დღითი დღე მატულობდა. იმის დროს გადავიწყებული ღირებულებები კვლავ გაახსენდათ. სტადიონზე ფეხბურთის მატჩები იმართებოდა რუსეთიდან ჩამოსულ და ადგილობრივ გუნდებს შორის. ერთხელ, გიორგიც წაიყვანა მამამ ფეხბურთზე ქუჩაში შემთხვევით ჩამოვლილი ტონანახვერიანი საბარგო მანქანით, რომლის ძარა მსწრაფლ აივსო ბერიას მოედანზე ტროლეიბუსის ამოღებით შეწუხებული, სტადიონზე მიმავალი ხალხით. მათ შორის იყო ორბორტიან ყაიისფერ პალტოში და აზიურ ჩექმებში გამოწყობილი სახელგანთქმული ფორვარდი ბორის პაიჭაძე.

— ბორია, ითამაშებთ დღეს? — ჰკითხა შამშემ ბორისს.

— არა, ფეხი ჯერ კიდევ მტკიავს, — უპასუხა პაიჭაქემ და მართლაც არ უთამაშია. გიორგიმ იგი იცნო ვეტრებნაწევულ, ბუცებზე ბინტდახვეულ სათადარიგო მოთამაშეთა შორის მჯდარი, კარის უკან. სიამაყით აივსო, რომ სტადიონზე ამ სახელგანთქმულ ფეხბურთელებთან ერთად იმგზავრა მანქანით. სტადიონიც ძალზე მოეწონა, ეტყობა, ფეხბურთიც საინტერესო თამაში იყო, რომლისაზე არანაკლებ მიმზიდველი. როცა მამამ თამაშის შემდეგ მუშტაიდის ბაღში შეიყვანა და ახლად ამუშავებულ საბავშვო რკინიგზაზე პატარა მატარებელში ჩასვა და ბაღი მოატარა, გიორგის სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. იგი შურით შესცქეროდა პიონერის წითელ ყელსახვევიან რკინიგზელებს, ვაგონის გამცილებლებად და ხანშიშესული მემანქანის თანაშემწეებად რომ დაედგინათ და ნატრობდა ოდესმე რკინიგზელი გამზდარიყო. ეს იყო ზღაპრული მოგზაურობა, დაუვიწყარი, ომის დროინდელი ერთფეროვანი სიღუბტის დამაიწყებელი, იმავე ხანებში მშობლებთან ერთად ზოოპარკიც ინახულა და დაიწყო მისთვის ახალი ცხოვრება, ახალი შთაბეჭდილებებით და ახალი ინტერესებით აღსავსე.

10.

ჯერ კიდევ მაშინ, კაკასიის მთებთან შემოჭრილი ქართული ლეგიონი უკან რომ გაბრუნდა, ბიძინა ნიგურთან ეჭვი შეეპარა გერმანული არმიის უძლეველობაში. მართალია, ბერლინში გამოშვებული ქართული გაზეთი „საქართველო“ განუწყვეტილად გერმანელთა მომავალ გამარჯვებაზე ქადაგებდა, ისევე როგორც თბილისში გამოშვებული ქართული გაზეთი „კომუნისტი“ წითელი არმიის უძლეველობაში არწმუნებდა თავის მკითხველს. მაგრამ ომის დროს წინასწარ რაიმეს თქმა რომ შეუძლებე-

ლია, ამაში სინამდვილემ დაინდოდა. დაარწმუნა ბიძინა. გერმანელთა მომარტყმულ ქართულ ლეგიონებში მონაწილენი ყოველთვის ხალისით არ შედიოდნენ, გარემოება და გამოუვალობა აიძულებდა ბევრს ამ ნაბიჯის გადადგმას. ტყვეთა ბანაკებში მძინევარე შიმშილი და სხვა ათასი ჭირი, არჩევანის საშუალებას არ იძლეოდა. იყვნენ ისეთებიც, ვისაც ტყვეობიდან თავდაღწევის და შინ დაბრუნების ერთადერთ საშუალებად ლეგიონში ჩაწერა ესახებოდათ, რათა ხელსაყრელ შემთხვევაში ისევ საბჭოთა მხარეს გადასულიყვნენ, თუმცა იცოდნენ, რომ ტყვედყოფილებს საბჭოელები ადგილზე ზერეტდნენ, რადგან საბჭოთა თვალსაზრისით, ტყვეობა მიუტყვებელ დანაშაულად ითვლებოდა. მაგრამ უკან დაბრუნების მოსურნენი იმედს არ კარგავდნენ, რომ ამ დანაშაულს გამოისყიდდნენ და მიდიოდნენ სახიფათო რისკზე. იყვნენ ისეთებიც, რომელთაც სძულდათ საბჭოთა წყობილება, ზოგს მამა ჰყავდა უსამართლოდ დაზვერტილი ან დედა, ან ორივე ერთად, ან კიდევ ვინმე ძალზე ახლობელი, და ან ძმა და შურისძიების გრძნობის გარდა ამოძრავებლად იმედი იმისა, რომ საფუძველი კომუნისტური უღლისაგან გაანთავისუფლებდნენ დამონებულ სამშობლოს, სჯეროდათ, გერმანია ახალ წესრიგს დაამყარებდა დედამიწაზე და მხარში ამოუდგებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობას, როგორც 1918 წლის 26 მაისს ამოუდგა. ამგვარი პარტიოტული გრძნობით გამსჭვალულნი თავდაუზოგავად იბრძოდნენ აღმოსავლეთის ფრონტზე რუსების წინააღმდეგ. პოლანდიაში და საფრანკეთში მიკავშირეთა წინააღმდეგ, ისინი იცავდნენ ატლანტიკის სანაპიროს და იტალიის მთებში სპობდნენ პარტიზანთა რაზმებს. მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, ადგილობრივ პარტიზანთა მხარეზე რომ გადადიოდნენ და თავისდაუნებურად, ზოგჯერ თავისიანებთან უწევდათ შეტაკება. ბევრი ქართველი მეზობელი იმ ღირსშესანიშნავი თარიღის შემდეგ იყო დაბადებუ-

ლი და საკუთარი ქვეყნის ახლო წარსულზე ბუნდოვანი წარმოდგენა პქონდათ, რადგან კომუნისტურ საქართველოში 26 მაისის ხსენება აკრძალული იყო, საქართველოს თავისუფლებისათვის თავგანწირულად მებრძოლი გმირები კი ერის მოღალატეებად იყვნენ მონათლულნი. ბევრმა არ იცოდა ომის სასწორი საით გადაიწონებოდა, საით სვობდა დგომა, რუსებთან თუ გარმანელებთან? ეს არც ბიძინამ იცოდა, თუმცა თავიდანვე გერმანელთა გამარჯვების მოხურნე იყო, რაგან საბჭოთა ქვეყანაში სიმშრის ვარდა არაფერი ენახა, და თუკი ნწორია. რომ ადამიანის სულის გასაღები წარსულში უნდა ვეძიოთ, მაშინ მსოფლმხედველობა გადატანილ განცდათა ნაყოფია და ბიძინას სიძულელი კომუნისტებისა და მათი დამყარებული რეჟიმის მიმართ სრულიად ბუნებრივი და კანონიერი იყო.

მაგრამ თვითონაც რომ არ ელოდა იხე წარმართა მისი ბედი, პატიმრებს ღაგერიდან ათავისუფლებდნენ და სასჯელსაც უხსნიდნენ, თუ ისინი მოხალისეებად ჩაეწერებოდნენ წითელ არმიამი. მათ საჯარიმო პატალიონებში აგზავნიდნენ, რაც თითქმის ნაღდ სიკვდილს უდრიდა, მაგრამ ბანაკში სიკვდილს და ჩაღობას ისევე თავისუფალ კაცად სიკვდილს ამჯობინებდნენ, თანაც გადარჩენის შანსი საჯარიმო პატალიონებშიც იყო და ბევრნი მიდიოდნენ ფრონტზე საომრად განსაკუთრებით რუსი ეროვნების პატიმრები, რომელთათვის ეს ომი სამამულო ომს წარმოადგენდა, მათი სამშობლოს ყოფნა-არ ყოფნის გადამწყვეტს. ბიძინა კი, როგორც ქართველი, როგორც სხვაზე დამოკიდებული ქვეყნის შვილი, ამ ომს სხვაგვარად აღიქვამდა. საბჭოთა პატრიოტიზმი მისთვის სრულიად უცხო რამ იყო, თავში ქვა უხლიათ. ამ ოფრაც რუსებსო, გულში დასცინოდა მის ბედქვეშ მყოფთ, ტუსაღობას ჯარისკაცობა რომ ამჯობინეს. „მეტე საქმე არა მაქვს, მოხალი. სედ წავალ ამათ ჯარში და ამათ საქმეს შევეწირები, როგორმე ომის დამთავრ-

ბამდე უნდა ვაძელო.“ ფიქრობდა იგი, მაგრამ ეს არ იყო ადვილი საქმე. ური ქანცამწყვეტი მონური შრომა სიქას აცლიდა ყველას. შიმშილისაგან გამოფიტული პატიმრები ხშირად ადვილზე ეცემოდნენ და იქვე სულს ღევედნენ. ბევრი ვერ უძლებდა უთინია ნარიდან წამოხტომას, სულისშემხუთველ ყინვაში დგომას, ათეული კილომეტრის გავლას სამუშაო ადგილამდე. ზაფხულობით, კოლოებით გამოვსებულ ტაიგაში მთელი დღე ცულის ქნევას. ხერხის გაწევას და მორების თრევას ხეტვის დასამზადებლად. ერთხელ, დიდი წვიმების მერე, სამუშაოზე რომ გაიფანეს, წყალი მოვარდა და მთელი სივრცე, სადამდისაც კი თვალი მიუწვდებოდა, დატბორა. ადამიანები ხეებზე აღიოდნენ თავის გადასარჩენად. ქობებისა და ბარაკების სახურავებზე მიძვრებოდნენ. აღარ იყო გარჩევა ვინ პატიმარი და ვინ ბადრავი. ამბობენ, დიდი წყალდიდობის დროს ერთად მოხვედრილი მხეცები ერთმანეთს არ ერჩიანო. ასე იყო აქაც. ამღვრული წყალი მძლავრად მიედინებოდა და მძაფრი სუნით ფლენთავადა დასეტყვებულ პაერს, ზოგჯერ, რომელიმე ქობს ან ხეს წააქცევდა და ზედ თავშეფარებულ ადამიანებს. სასოწარკვეთილ ფვირის და უშწყო ფართხალს რომ ასწრებდნენ ბოლო წაშში, — თვალის დახმამაგებაში ყლაპავდა. მერე წყლის მონოტონური ხმაური ფარავდა ყველა ხმას, ავისმომასწავებელი შიშინი იწოვდა ყველა ჩქამს და თავისი გააფთრებული ერთფეროვნებით დაურღვეველ სინუმედ აღიქმებოდა, რომელსაც არაფერი აშფოთებდა, თითქოს არაფერი ხდებოდა, თითქოს წყალს არ მიჰქონდა ადამიანთა სიცოცხლე. უზარმაზარ ფიჭვის ტოტს მიკრული ბიძინა შიშით გასცქეროდა მის თვალწინ ერთბაშად ამომზღვეულ ზღვას. თუ წყლის დონე აიწვედა, აღარაფერი უშველიდა. მაგრამ საღამოს წყალმა კლება დაიწყო. მერე დილით ნაკები გამოჩნდა, გადარჩენილი ხალხი მერეზე გადაიფანეს. მესამე დღეს წყალი კალაპოტში ჩადგა და პა-

ტიმრები ისევ გარეკვს დაჭაობებულ ტყეში სამუშაოდ. ჭყომპოდ ქცეულ მიწაში ფეხი მუხლამდე ეფლობოდა. ურიცხვი კოლოებით დაკბენილი, გამწარებული ხალხი ისევ იქნედა ცულს, ექანებოდა ზერხს და მიათრევდა მორებს. დიდი ხანია შეივწო ბიძინამ, რომ ამ მიწიერ ჯოჯოხეთში პატიმარი ადამიანად არ ითვლებოდა, იგი იყო ყველაზე დაბალი და დაჩაგრული არსება მთელ დედამიწის ზურგზე. ბანაკში რომ დაბრუნდა, განცხადება დაწერა ფრონტზე მოხალისედ წასვლის თაობაზე. მანაც ჯარისკაცობა ამჯობინა ტუსაღობას და ასე მოხვდა ომში და სხვებსავე იბრძოდა, ვიდრე ტყვედ არ ჩაგარდა.

ტყვედ რომ არ ჩაეარდნილიყო, ალბათ დახვრეტა არ ასცდებოდა. სიკვდილი გადაწყვეტილი ჰქონდა დივიზიის უფროსის მიერ. ეს კაცი ქართველი იყო. როცა უკანასკნელი ბრძოლისას ბიძინას ასეულმა ალყა გაარღვია და გადარჩენილმა ჯარისკაცებმა ჭაობ-ჭაობ იარეს ოთხმოცი კილომეტრი, ბიძინა ზურვით მოათრევდა მძიმედ დაჭრილ პოლკის მეთაურს, ხანამ იგი გზაში არ მოკვდა. ამ ორომტრიალში, ბიძინამ მასზე მიბარებული ტყვიამფრქვევი დააკრგა და აპა, სამშვიდობოს რომ გამოაღწიეს, თითქოს და აუწერელი ვაი-ვაგლახის შემდეგ ისევ შეუერთდნენ უკან დახუელ, დაქსაქსულ და განახევრებულ შენაერთს, დივიზიის უფროსმა ჩამოიარა შეთხვლებული შემადგენლობის დასათვალისწინებლად.

— ვღე ტუიო ორუეი? — მრისხანვდ მიაჩერდა პოლკოვნიკი ლაფში ამოტარტულ ბიძინას, დაღლილობისგან ძლივს რომ იდგა ფეხზე გასაფათებულ ჯარისკაცთა შორის, სხვებზე ტანადი, გამოსარჩევი. არც პოლკოვნიკი იყო მასზე ნაკლებ ზორბა კაცი. ცხვირქვეშ მოკლე უღვაში დაეტოკებინა და მეტიხმეტად მჭექარე ხმით გამოიჩინოდა,

— პოტერიალ პრი ატსტუდენი!

— რასტრელიაც ევო! — გასცა ბრძანება და ვაოცებისა და უსამართლობისაგან სუნთქვაშეკრულმა ბიძინამ დაინახა

მისკენ დაძრული, ავტომატმფრთხილებული, უფროსის ნების უსიტყვოდ აღმსრულებელი წითელარმიელები.

— კაცო, რისთვის მხვრიტავ? — ქართულად დაუღრიალა ბიძინამ უფროსს.

— იარაღის დაკარგვისათვის! — ქართულადვე შემოუღრიალა მან და პისტოლეტზე გაიკრა ხელი. მაგრამ სწორედ ამ დროს, როგორც ღვთის წყალობა, მეხვიით მოვარდნილი ფუმპარა შორი-ახლო დაეცა და მძლავრმა აფეთქებამ მიდამო გააფრუა. მტრის ამ ფუმპარამ, უამრავი ადამიანის სიცოცხლე რომ შეიწირა იმ დღეს, შეუნარჩუნა ბიძინას სიცოცხლე. სიკვდილს ვადარჩენილნი აქეთ-იქეთ გარბოდნენ, საარტილერიო დაბომბვა ვრძელდებოდა, ყველაფერი იწვოდა და ინგრეოდა ირგვლივ, დივიზიის მეთაური ღია მანქანაში ჩახტა და გარკვა და ბიძინამაც ღრმა ორმოში დურთა თავი. ცოტა ხანში ხელმეორედ ალყაშემორტყმული ჯარისკაცები მტერს დანებდნენ...

საქონლის ვაგონებში რომ შერეკვს და ვერმანისკენ გაუყენეს ტყვეები, ერთ სუსხიან ღამეს, ბიძინამ და ტყვეობაში გატყობილმა წოწელიამ ვაგონის სარკმელს ეკლიანი მავთულები ააგლიჯეს და გაქანებული მატარებლიდან გადახტნენ. რა ამომრავებდა მას? თვითონაც არ იცოდა. ახლობლებზე ფიქრს გადაეწვია და გული გაუვრილდა, ცოლს ხუთი წლის წინათ დაემშვიდობა. ღმერთმა უწყის მარტო დარჩენილი ქალი რას იზამს, ყველაფერი შემთხვევაზე დამოკიდებული, შვილის არსებობა შემთხვევით გაიგო ნიკუშასგან, ფრონტული გზების ვზავასაყართან მოულოდნელად რომ შეაფეთა განკვებამ. კარგად ვერც ვეტყოდათ ვინ უყვარდა და რა უყვარდა, მისი ცხოვრება დიდი ხანია სხვა განზომილებაში მიედინებოდა, სხვა ჩვევებმა და საჭიროებებმა კავშირი გაუწყვიტა წარსულთან, მუდმივმა წანწაღმა, ციხემ, გადასახლებაში მოაღუნა ძველი დამოკიდებულებები, მაგრამ მაინც შინ უნდოდა დაბრუნება, სა-

მიშროებით აღსავსე, ოღონდ ნაცნობი ყოფიერება მაინც ერჩინა გაურკვეველ სიუცხოვეს. მატარებლიდან გადახტარნი მეორე დღესვე შეიპყრეს და კინაღამ პარტიზანობა დააბრალეს. რაც უეჭველ დახვრეტას უქადდათ. ძლივს გადარჩნენ. ისევ შეგადეს ევგონში და პოლონეთში გაისტუმრეს. ტყვეობაც პატიმრობასავით დამამცირებელი იყო. ვინაიდან საბჭოთა კავშირს, სხვა ქვეყნებისგან განსხვავებით, უარი ქქონდა ნათქვამი საკუთარი ტყვეების მეურვეობაზე და იმათ ბედზე ოიტისოდენად არ ზრუნავდა, მილიონობით ადამიანი საშინელ მდგომარეობაში ჩაცვივდა, შიმშილისაგან დაღუბულნი საკუთარ ქამრებს ღრღნიდნენ. მათუღწერითებით შემოღობილ ბანაკს მაღალ კოშკურებზე მდგარი რკინის ჩაქქინიანი ყარაულები ავტომატებით ხელში დღეღამად დარაჯობდნენ. ისინი ზემოდან დასცქეროდნენ ხელის გულივით გაშლილ ადგილს, რომელსაც ადამიანზე დაგეშილი გერმანული ნაკაზებით გარს უვლიდნენ გუშაგები. ათასი გაჭირვებით გატანჯული, განაწამები ტყვეები ეროვნების მიხედვით შეყარეს ერთად. ქართველებიც ერთად მოათავსეს. მაგრამ ეს დიდ ნუგეშს არ წარმოადგენდა რადგან ერთმანეთს არავინ ენდობოდა, ყველას სხვადასხვა ზრახვა ამოძრავებდა, აქ თავმოყრილი იყო სხვადასხვა ხალხი, საბჭოთა წყობილების ერთგული კომუნისტები. კომკავშირლები, ჩეკისტები და საბჭოთა წყობილების მოძულე პატრიოტები, რეპრესირებული ოჯახების შვილები, ომში მოხალისედ წამოსულნიც და ჯარში მოხილიზაციით გაწვეულნიც, კარგად ვაწერთნილი კადრის ოფიცრებიც და პოლიტიკაში ჩაუხედავი უბრალო ტლუ ბიჭებიც, რომელთაც მხოლოდ თავის გადარჩენა სურდათ, თუმცა ეს სურვილი ყველასათვის საერთო იყო, ოღონდ ვზები მისი განხორციელებისა ესახებოდათ სხვადასხვანაირად.

ბანაკში ხშირად მოდიოდნენ გერმანელთა სამხაზურში მყოფი ქართველები და მოუწოდებდნენ ტყვეებს გერმანე-

ლთა მიერ შედგენილ სამხედრო შენაერთებში გაწვევრიანებას, კომუნისტების მიერ დაპყრობილი სამშობლოს გასანთავისუფლებლად. ბიძინამ იცოდა, რომ ასეთი ბატალიონები არსებობდა. ერთხელ, თვითონ მოუხდა შეტაკება გერმანელთა მხარეს გადასულ ქართველებთან, მხოლოდ ბრძოლის შემდეგ შეიტყო ვის ებრძოდა. როცა მტერი უკუაქციეს და სოფელში შეიჭრნენ. შუკები და თემშარა დახოცილი ჯარისკაცებით იყო მოფენილი, მკლავზე გერმანულად ეწერათ „გეორგიენ“, სამხრებიც გერმანელთაგან განსხვავებული ეკეთათ. ასევე სოფლის მოედანზე შეიკრიბა, საბჭოე შენობასთან. ვიღაცამ შეივინა, ქართველები გვებრძოდნენო, იმითმაც იბრძოდეს ასე შეუპოვრად, მაგათი დედაცო. იღანძვებოდნენ ალგზებული ჯარისკაცები. მტრის მხარეზე გადასულნი, ქართველები იქნებოდნენ თუ რუსები, განსაკუთრებული თავგანწირვით გამოირჩეოდნენ, რადგან სხვა გამოხავალი არ ქქონდათ, თუ არ გაიმარჯვებდნენ. უეჭველად დაიხოცებოდნენ. თანამებრძოლთა მხერას რომ აწყდებოდა, ბიძინას ეჩვენებოდა, რომ იმათ თვალეში უნდობლობას და საყვედურს ხედავდა, თითქოს ბრალი მიუძღოდა რამეში. სწორედ ამ დროს ჩამოატარეს გერმანულ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი ოციოდე წლის ქართველი ბიჭი. იგი შეშინებული, თავდახრილი მობანცალედა. უცებ, ბიძინამ გაიაზრა, რომ მთელი დღე თავისიანებს ებრძოდა. მაგრამ იყვნენ კი ისინი თავისიანები ამ მომენტში? ცხადია, არა! ტყვიას რომ გეშენენ, საკუთარი მძა რომ გეგულებოდეს მოწინააღმდეგე მხარეს, იმას არ დაინდობ. ასეთია ომის კანონი. ის მტრული ძალა, მოსპობას რომ ვიპირებს, ცეცხლში გებუგავს, განადგურებით გეპოქრება, იწვევს სულში საპასუხო რისხვას და სიძულვილს და იმ წყაროს მოსპობის თინით ვანთებს, საიდანაც მოდის სიკვდილი, მხოლოდ დამარცხებული, დამორჩილებული, ნირწამხდარი და დაბეჭავებული მოწინააღ-

მდევე, საშიშროებას რომ აღარ წარმოადგენს, შეიძლება შეგებრალის კიდევაც. ბიძინამ გულგრილი მზერა გააყოლა ხელმოკრულ ტყვედ ჩავარდნილ ქართულ ჯარისკაცს, უკვე განწირულს, ბადრაგით გარშემორტყმულს. ასეთ ტყვეებს, როგორც სამშობლოს მოღალატეებს, ყოველგვარი სამართლის გარეშე, ადგილზე ხერხტდნენ. იქვე დაუყოვნებლივ. ბიძინამ იცოდა, რომ ამ ბიჭს სიკვდილი არ ასცდებოდა. ამ დროს ასმეთაურის ჩახლუჩილი ხმა შემოესმა: ვრუხინი კო მწე!

ნაწილში ორი ქართველი იყო, ბიძინა და საგარეჯოელი შაქრო მჭედლიშვილი. როგორც ახოვანი ტანის კაცი, ბიძინა მწყობრის თავში იდგა ხოლმე, დაბალი და ჯმუხი შაქრო — მწყობრის ბოლოში. რამდენადაც მიმზიდველი გარეგნობით გამოირჩეოდა ბიძინა, იმდენად უწონოდ გამოიყურებოდა შაქრო. გამოკვეთილი ყვრიმალეობით, პაჭუა ცხვირით და ვიწრო თვალებით იგი მონგოლს უფრო ჩამოჰგავდა და თავისი შესახედლობით თითქოს ადასტურებდა ზოგიერთთა შორის მოარულ აზრს, რომ მტერთა განუწყვეტელი შემოსევების შედეგად აღმოსავლეთ საქართველოში ქართული სისხლი საკმაოდ შერყვნილია. ბიძინამ და შაქრომ მოედანი გადაჭრეს და ასმეთაურს გამოეჭიმნენ აქ შვეროვილი ჯარისკაცებისა და სამალავეებიდან გამოიმძვრალი დედაკაცებისა და მოხუცების თვალწინ. ერთი მხარბეჭიანი, თვალადი ვაჟკაცი, მეორე — დაბალი, უღაზათო. მხრებამდე ძლივს სწევდებოდა თავის თვისტომს. მეოთხურის ზურგს უკან იდგა მესამე, მათივე თანამებამულე, მტრის ტანსაცმელში გამოწყობილი, მიჩაჩულ-მიჩაჩული, მოშვებული, სახეგამურული, თმაჩეჩილი, ორ, სახეგაყინულ, ავტომატიან ბადრაგს შორის ჩაყენებული, რომელთაგან დანდობას არ ელოდა. შეშინებული აცემებდა თვალებს და უცებ ბიძინა მიხედა, რისთვის იზმო ის და შაქრო რუსმა ოფიცერმა. მას უნდოდა ქართველი ქართველს დაეხვრიტა. ბოლმა ველში

მოებჯინა და დაუმორჩილებედმეზმინა ქუში მზერა მიაპყრო მეთაურს. მან ბიძინას თვალი მოარიდა და დამცინაულიმილით შაქროს მიაჩერდა, გაჭიმული რომ იდგა მზადმყოფი, ავტომატიწინ ეკიდა, მარჯვენა ხელით ტარი ეჭირა. მარცხენათი — სავახუნე კოლოფი.

— მჭედლიშვილი! ტი ევო რასტრელიაემ, კაკ იზმენიკა როდინი! ვედი კოერაგუ!

— პოშლი! — უბრძანა შაქრომ თავის მსხვერპლს. ტყვე დაბარბაცდა, არეული ნაბიჯით გაუყვა ვზას.

მეთაურმა სათანადო ბრძანებები გასცა და დაღლილი ჯარისკაცები აქეთ-იქეთ დაიფანტნენ. ბიძინა კუნძუქ ჩამოჯდა გაზუთის ნახვეში გახვეული მახორკა გააბოლა. ის ზედაედა, როგორ მიჩანალებდნენ სოფლის გზაზე ტრამაღლის ბოლოს ჩამავალი მზის მიმართულებით ავტომატმომარჯვებული შაქრო და სასიკვდილოდ განწირული ადამიანი.

— ბიჭო, უნდა მომკლა?

— მა რა ვქნა?

— ქართველი ვარ, ბიჭო. რა დავიშავე, არ გაცოლები? მოდი, გავიქცეთ და არ მესროლო, გინდა მესროლე, ოლონდ ამაყდინე.

— სად გაიქცევი, ბიჭო. ვის გავიქცევი? შენი გულისთვის კიდევა მე დამხერხტენ.

— დედაჩემს ჩემს მეტი არავინა ჰყავს, რა პირით უნდა შეხვდე, რა თვალებით უნდა შეხედო?

— მე იმას სადა ვნახავ, კაცო? იქნებ, ხეალ მეცა მკლავენ?

— მერე ჩემი ცოლო უნდა დაიდო?

— მე რა გიყო, ბიჭო, მე რა შუაში ვარ? — წამით შეყოვნებულ ტყვეს ავტომატის ღულა მიაბჯინა შაქრომ ზურგში და კვლავ წინ გაიგდო.

— ვინ გააგებინებს საწყალ დედაჩემს ჩემს ამბაქს? ტყუილად უნდა მელოდოს ევ საცოდავი. შენ მაინც უთხარი, დაიღუპა-თქო. თბილისელი ვარ, დიდუბეში ეცხოვრობ, ეკლესიის გვერდით. ჩემს გვარს გეტყვი... — ნაწყვეტ-ნაწყვეტ

ლაპარაკობდა იგი, მთვარეულივით მი-
ბარბაცებდა და უნუგემო მზერა აქეთ-
იქეთ გაურბოდა. ვადამწერარ ქოხებს შო-
რის მიამავალი შარავზა ვახროვებულ
ხევიში ჩადიოდა, ისევ ამოდოდა და
ტრამალთა ლაქვარდში ღარივით გაჭი-
მული შორეული ტყის მუქი ზოლისკენ
მიემართებოდა.

უცებ, ტყვე შემობრუნდა, შაქროს სა-
ხეში თავი აძგერა და გაიქცა. მოულოდ-
ნელობისგან მიწაზე გაშხლართულმა
შაქრომ გასროლა მოასწრო. ბიძინამ
თვალი მოჰკრა დობეზე ვადამბარ
ლანდს, თავუქლმოგლეჯილი რომ გავ-
არდა მახლობელი ტვერისკენ, სადაც
ცეცხლისგან გარუჯულ ხეთა შორის
ნახევრად დანგრეული ბოსლები და საბ-
ძლები მოჩანდა. არავის დაუნახია, რო-
გორ შევარდა იგი ერთ-ერთ საბძელში,
აძერა ზემოთ და თივაში დაიმაღლა.

სროლის ხმამ ასეული წამოშალა, ვი-
ლაცამ ყვირილი ატეხა. ტყვე გაიქცაო.
ყველანი იქეთ გავარდნენ, თვალაბრია-
ლებული ჯარისკაცები იარაღის საკეტ-
ების ავისმომასწავებელი ჩხაკუნით მი-
დამოს მოედნენ. ცხვირიდან სისხლ-
წამსკდარ შაქროს ტუქსავდნენ, დედას
ავინებდნენ და თან მიათრევდნენ, წრედ
ველებოდნენ ხევისკენ დაქანებულ ვაკ-
ობს. ბიძინაც წამოდა. „იქნებ, გადარ-
ჩეს?!“ გაუღევა გულში უილაჯო ნატე-
რამ, მაგრამ ცოტა ხანში აკაკანებული
ავტომატის ჯერმა აუწყა, რომ ის უბე-
დური ქართველი ბიჭი იპოვეს და მოკ-
ლეს.

შესაძლოა ესეც იყო ერთ-ერთი მიზე-
ზი იმისა, რომ ბიძინა არ აპირებდა ლე-
ვიონში შესვლას, თუმცა ტყვეობაც
აუტანელი ხდებოდა. ლევიონერებს კარ-
გად აჰმევედნენ, კარგად ასმევედნენ. კარ-
გად აცმევედნენ, ავარჯიშებდნენ და
ბრძოლისთვის ამზადებდნენ გამოცდი-
ლი სპეციალისტები. ერთ მშვენიერ
დღეს. ბანაკის უფროსმა ქართველი
ტყვეები კომენდატურაში გამოიძახა.
გერმანელი ოფიცრები კედელთან იდ-
გნენ. წითელარმიელის დაფლეთილ
ტანისამოსში გამოწყობილი ტყვეები

გრძელ საკმებზე დასხმულ ქაშაყდრო
ფორმაში კოხტად გამოწყობილი ერთი
მოხდენილი ოფიცერი წინ წამოდა და
ტყვეებს ქართულად მიესალმა.

— მე ვარ ქართველი ემიგრანტი, —
თქვა მან და ბიძინას მყისვე მოავონდა
საბჭოეთში რომ ჩასჩინინებდნენ, ემიგ-
რანტებთან ნებისმიერი ურთიერთობა
სამშობლოს დასაცავს. ვითომ ახლა ეს
კაცი მოლაღატე იყო? თუ სამშობლოს
ერთგული?

— ჩემი ვვარია კედევანიშვილი, —
თქვა ოფიცერმა და უცებ ბიძინა დააკ-
ვირდა მას, იცნო, ზეზე წამოიჭრა და
„მიშაო!“ დაიძახა. ეს იყო მისი სიყრ-
მისდროინდელი ამხანაგი, ვისთანაც ერ-
თად სწავლობდა თბილისის ქიმიურ
ტექნიკუმში და საბჭოეთიდან გამოქცე-
ვასაც აპირებდა ერთხელ. და ვისაც
უკანასკნელად ბეთანიის მონასტერში
დაშორდა. მიშა საგრძნობლად შეცვლი-
ლი იყო, მაგრამ ღიმილი და ხმა ძველ-
ბურად მომხიბლავი და თავისებური შე-
რჩენოდა.

— ვინ ბრძანდები? — შეცბა მიშა გე-
დევანიშვილი.

— ბიძინა ვარ, ნიგურიანი. არ ვახსო-
ვარ?

— აჰ, ბიძინა, რას დამსგავსებხარ,
ბიჭო? — წამოიძახა მიშამაც, მისკენ
გამოემართა, ხელი მაგრა ჩამოართვა და
მოეხვია.

ნაცნობი კაცის დანახვამ უცხოთა
შორის დიდი იმედი ჩაუსახა ბიძინას
გულში.

— რა ამბავია საქართველოში?

აღელვებულმა ძლივს უამბო, რა ამ-
ბავიც იყო. დედის გარდაცვალება მიშას
გაგებული ჰქონდა, და რომ დაუჭირეს
და გადაუსახლეს. ესეც იცოდა, მაგრამ
არ იცოდა მათი საერთო მეგობრების.
შოთა მამაცაშვილის დახვედრისა და
ემილი მაზარაძის დაპატიმრების ამბავი.
თვითონ ბიძინამაც ხომ მიუღი იხ დრო,
რაც ერთმანეთს დაშორდნენ, ციხეებსა
და ლაგერებში გაატარა, ან კიდევ ჩეკა-
სგან გაქცეულმა და დამალულმა — მუ-
ღმივ შიშში, სიღუჭირეში და სივავ-

ლახეში. მიშა თავნაქინდრული უსმენდა და ბოლოს, ბიძინა რომ ვაჩუშდა, მტკიცედ უთხრა: „ამის შემდეგ, კიდევ ეჭვი ვეპარება, რომ საბჭოთა სისტემა უნდა დაემხოს?“

— უნდა დაემხოს, მაგრამ...

— რა მაგრამ?

— ვინ დაამხობს?

— გერმანია! კომუნისტური სისტემა დანაშაულებრივია ადამიანისა და მთელი კაცობრიობის წინაშე. ვისაც სამშობლო ვიყვართ, ვისაც მამულიშვილური გრძნობა გიდულთ, ითანამშრომლეთ ჩვენთან!

ამ შეხვედრამ გადაწყვიტა ბიძინას ბედი, უფრო სწორად, მან თავისი ბედი მიანდო მიშას, მის თავდაჯერებას, მის ურყევ რწმენას გერმანელთა გამარჯვებისა, რომელსაც საქართველოსათვის ძალით თავსმოხვეული კომუნისტური რეჟიმის დამხობა და ესოდენ ნანატრი თავისუფლება უნდა მოჰყოლოდა. მაგრამ მას შემდეგ, ლევიონში მოხალისედ ჩარიცხული, სწორედ იმ ლევიონში, რომელსაც მიშა ხელმძღვანელობდა გერმანელ ოფიცერთან ერთად. — და საბჭოთა კავშირის სიღრმეში დაძრული გერმანელთა მხეცობას რომ აწყდებოდა დაყვრებულ ტერიტორიებზე. ბავშვების, ქალების და მოხუცთა ვეაშებს, ასეულობით დახვრეტად მშვიდობიან მოსახლეობას, საბრძოლველად ჩამოცილებულ, პარტიზანებთან ურთიერთობაში ეჭვიმტანილებს, — ბიძინას მაინცდამაინც აღარ ჯეროდა, რომ გერმანელები საქართველოში სამოთხეს დაამყარებდნენ, რადგან დამყვრებული, მაღალკულტურული გერმანელი იქნება ის თუ ნაკლებკულტურული რუსი, თურქი, თათარი, მტერია მუდამ. მტრისგან წყალობას კი მხოლოდ მონა ელის. იმ ხანებში, ერთი ასეული ერთ-ერთი ლევიონისა კვლავ რუსების მხარეზე გადავიდა და დარჩენილებს გერმანელებმა ტანკებით ალყა შემოარტყეს, განაიარაღეს და ყოველი მხორე ლევიონერს დახვრეტა გადაუწყვიტეს. ამ უსამართლო ამბავმა ბიძინას გუნება დაუმძიმა და გაურკვეველი

განწყობით მიადწია კავკასიის მთებში დასაშენებლად.

ლევიონი მდინარის პირას დაბანაკდა. ვალმაე ქართული ჯარი იდგა, ოღონდ საბჭოთა ჯარი, სხვა ფორმაში გამოწყობილი, სხვა იარაღით აღჭურვილი, სხვა დროსა ქონდათ აფრიალებული წითელი დროშა, გამოდმელებს თავიანთი სამშობლოს დაყვრებისა და დამონების სიმბოლოდ რომ მიანდნათ. ბაქსანის ხეობა ამ ადგილას ფართოდებოდა, მაგრამ წყლის დინება მაინც სწრაფი იყო. სანგრიდან მოჩანდა კავკასიონის მთავარი ქედის ცადაზიდული დათოვლილი მწვერვალები, ხელმარჯვნივ დონღუზ-ორუნი და მის გვერდით ოდნავ უფრო დაბალი ნაკრა. ნაკრის უღელტეხილიდან, სადაც ეხლა ცხარე ბრძოლები მიმდინარეობდა, იხსენებოდა სვანეთისკენ ჩამავალი გზა, ტიტველ ფერდობებზე დაკლაკინილი და მერე უღრან ტყეში ჩამალული. ამ გზას ენგურის ნაპირზე ჩაყვადი, სოფელ დიზთან, მარმარილოს საბადოთი რომ იყო ცნობილი. აქვე ახლოს იყო ბეზინგის ხეობაც, მწვერვალ შხარას რომ ებჯინებოდა. რამდენჯერ უტკეპია წინათ, ქედის იქეთა მხრიდან, ამ თეთრად აკაშკაშებულ კვლად აღმართულ მწვერვალებისთვის, მთელი კოლხეთის დაბლობს რომ გადმოსცქეროდნენ მაღლიდან. ზული იქეთ მიიღტეოდა, იმ მთების მიღმა და გონების თვალთ, ახლაც, კავკასიონის ჩრდილო ნაწილს რომ ხედავდა, მის სამხრეთ კალთებს ირდგენდა. მეტისმეტად ნაცნობს და მახლობელს, ზურმუხტოვანი ტყეებით შემოსილს და სამშობლოს სიახლოვით გამოწყველი, იქ შეღწევის სურვილით გამაფრებული მღელვარება ტანში ყრუანტლად უკლიდა. აჭურობა უფრო მოტიტვლებული იყო. მეჩხერ ტყეში ძირითადად მოწითალო მერქნინანი ფიჭვი ხარობდა, რომელსაც მამფრი სუნის გამაყრცელებელი ფისი ჩამოსდიოდა ტანზე. სწორედ იმ ფიჭვნარში იყვნენ ჩასაფრებული ქართველი მეომრები მდინარე ბაქსანის ორთავ ნაპირზე.

საქართველო

იქეთ—საბჭოელები, აქეთ — გერმანელთა არმიასი მებრძოლნი. ნანდახან, მწუხრის სიწყნარე რომ ჩამოვარდებოდა და ნიაიცი სხვა მიმართულებით დაუქროლავდა, ორივე მხარეს ესმოდა გაღმიდან ქართული სიტყვა, ლაპარაკის ნაწყვეტთა ან, წამოძახილი. ამ დროს, შემთხვევითი სიტყვის გაგონებისას, ვინ იცის, რომელიმე ქართველი ჯარისკაცი, რომელიმე ნაპირზე, იმაზეც ფიქრობდა, რომ აქ თავმოყრილ ერთი მოდგმის ხალხს ანცალკევებდა არა მტრობა, არამედ დრო-ვაში, რომელიც თავის თავში ბედის ნიშნებსაც შეიცავს. „სადაურსა ხად წაიყვანო“, ფიქრობდა ბიძინა. თავის ცხოვრებაში მხოლოდ ერთი წიგნი ჰქონდა ბოლომდე წაკითხული, ეს იყო უიარაღოს „ამაღლეუკი“. სადაც მოთხრობილია ამბავი ბაღლობაში სამშობლოდან გატაცებული ორი პატარა ბიჭისა, სხვადასხვა ქვეყნის ჯარისკაცებად ქცეულნი ერთმანეთს რომ შუაკედნენ ბრძოლის ველზე. „ჩვენც ერთმანეთი უნდა ვხოცოთ“, ფიქრობდა იგი და შეუკურობებდა ხოლმე საკუთარ სვეს, თავისი პატარა, უბედური ქვეყნის მუღმივ სიდუხჭირესთან გადაჯაჭვულს. „გერმანელად მაინც დაებადებულებავი“, გაიფიქრებდა ხოლმე, მაგრამ ვინ უწყის, რატომ იბადება კაცი სწორედ იმად, ვინც არი?

ძმათა ზისხლისღვრა მაინც მოხდა, მაგრამ ბიძინას ამ ბრძოლაში მონაწილეობა არ მიუღია. იგი მიშას ადიუტანტი იყო, მუდამ თან ახლდა მას და ახლაც სათვალთვალეო პუნქტიდან გასცქეროდა, როგორ გადიოდნენ გაღმა ნაპირზე გერმანელები და მათთან ერთად ქართველი ლეგიონერები. ტყვია სეტყვასავით ცვიოდა ორივე მხრიდან, დაზოცილი და დაჭრილი ჯარისკაცები წყალს მიჰქონდა, მაგრამ როცა საბოლოოდ ასეულმა ნაპირს მიაღწია, გამაგრდა და ცოტა ხნის მერე წინაც წაიწია, ბიძინამ ხინანულთი გაიფიქრა, რამდენი ქართველი ბიჭი დაიხოცებოდა იქეთაც, ზოგიერთი თავისავე მოძმის ხელით.

ქართული ლეგიონი გერმანელებთან ერთად შედიოდა ქვეყნის სიღრმეში. იალბუზზე გერმანული დროშა ფრიალებდა. გერმანელებს ეჭირათ ქალაქ ორჯონიკიძის სანახები, საიდანაც ვზა იხსნებოდა დარიალის ხეობისკენ. მიშას აზრით, გერმანელები ინდოეთისკენ გააგრძელებდნენ სელას და საქართველოში დატოვებდნენ ქართულ ლაშქარს, რომელსაც ხელში უნდა აედო ძალაუფლება. თითქოსდა, ნიშნად ამისა, იგი ჩიხა-ახალოხში გამოეწყო და ასე მიუძღვებოდა ლეგიონს, მაგრამ რაც უფრო ახლოს იყო მიზანი. მით უფრო გააფთრებულ წინააღმდეგობას აწყდებოდნენ. ერთხელ, ტყვედ ჩაივდეს ქართველი წითელარმიელები. ყველაფერი გამოკითხეს, რაც საჭირო იყო. მათი სიტყვით, ქართველ ბიჭებს, რომლებსაც გერმანიის დაზვერვა ქართულ მიწაზე აგენტებად აგზავნიდა, კომუნისტები აუცილებლად ხერხდნენ. და უცებ, მიშამ შესთავაზა მათ, თუ გინდათ, გაბრუნდით უკან, ვითომც ტყვედ არ ჩავარდნილხართო.

ისინი სამნი იყვნენ. არცერთს არ უფოყმანია. გერმანელთა ტყვეობას უკან დაბრუნება არჩიეს.

— რატომ გაუშვი? — ჰკითხა ბიძინამ.

— სულერთია საით იქნებიან, დღეს თუ ხვალ საქართველო მაინც განთავისუფლდება.

მაგრამ არ გამართლდა მიშას იმედები. სტალინგრადის ბრძოლამ გერმანელთა მთელი ძალები მიიზიდა და იქ დამარცხებამ კავკასიიდან უკუქცევა გამოიწვია. უკანდახებული ლეგიონი აოხრებულ გზას რომ მიუყვებოდა თავს ხმა წვიმაში, კავკასიის მთები თანდათან რომ დაბლდებოდნენ და ქრებოდნენ თვალსაწიერიდან, ბიძინას იმედებიც სამშობლოში კვლავ დაბრუნებისა შესაბამისად იფანტებოდნენ. მიშას ეს უკუსვლა დროებით წარუმატებლობად მიაჩნდა. ხჯეროდა, რომ გერმანია კვლავ მოიკრებდა ძალებს ძლევა მოსილი გამარჯვების მისაღწევად, მაგრამ მისი სიტყვები ბიძინას აღარ ამხნევებ-

და. მიშა გაგერმანებული იყო. არც იყო გასაკვირი, იმის ძარღვებში გერმანული სისხლიც ჩქეფდა. დედით გერმანულს ცოლიც გერმანელი ჰყავდა. საქართველოდან გამოქცევის შემდეგ იენის უნივერსიტეტში იურიდიული ფაკულტეტი დაემთავრებინა, გერმანული წესრიგი და შეუპოვრობა ძველსა და რბილში ჰქონდა გამჯდარი. ყოველივე გერმანულს აძლევდა უპირატესობას, მაგრამ უყვარდა საქართველო. ოცნებობდა მის განთავისუფლებაზე და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა გერმანელთა მფარველობით თავისი ცხოვრების მიზნად გაეხადა. ბიძინამ იცოდა, რომ ზოგჯერ, რისამე რწმენა მხოლოდ და მხოლოდ დიდ სურვილზეა დამოკიდებული, გჯერა ის, რაც გინდა მოხდეს და ამიტომ მიშას იმედებს ეჭვის თვალით უყურებდა.

მოდულშული გარემოც უნუგეშო განწყობას ბადებდა. მას შემდეგ, რაც მიუხი გაქრნენ ზედის არედან, ყველაფერი გაუცხოვდა ირგვლივ. დედამიწის ზურგი გასწორდა და უსასრულოდ გაიშალა ტყეებით და ჭაობებით დაფარულ სივრცედ, რომელსაც ციდან დაშვებული მძიმე, რუხი ღრუბლები ჩამოაწვენენ. სადღაც, ზურგს უკან, საბჭოთა ნაწილები მოხდევდათ ფეხდაფეხ. ტყის პირას მავალთ, ხშირად, პარტიზანები ესხმოდნენ თავს. ერთხელ პარტიზანთა მცირე რაზმი გაანადგურეს და ერთი ახალგაზრდა პარტიზანი ცოცხლად შეიპყრეს. ბიძინა აღინკვეულ მიწაზე იჯდა. ავტობატი მუხლებზე ედო, სიგარეტს აბოლებდა და უყურებდა, როგორ ათხრევიანებდნენ იმ ბიჭს საკუთარ სამარეს. იგი ნელ-ნელა თხრიდა მიწას. იცოდა რასაც აკეთებდა, მაგრამ მაინც აკეთებდა, ემორჩილებოდა ბრძანებას. იქნებ, დროს იკვებდა, ამით, ძვირფას დროს, რომელიც ამ ცის ქვეშ დარჩენიდა. დაიხრებოდა, ბარს მიწაში არჭობდა, ძლივს ძლივობით ამოქჷონდა ძალაგამოცლილი ხელებით და გვერდზე ყრიდა. რაზე ფიქრობდა, რა ასულდგმულებდა? იქნებ, სასოწარკვეთისაგან ფიქრის თავიც არა

ქჷონდა. მაგრამ მთლად უახლოდ რომ ყოფილიყო, ასე არ გაუჭირდებოდა მიწის ჩიჩქა. იგი თხრიდა და ფიქრობდა სიკვდილზე, რომელიც მცისვე დაუდგებოდა, როგორც კი თხრას მორჩებოდა. წვიმა ასკვლებდა, ტანსაცმელი ტანზე შემოკრობოდა. „გვეოფა!“ უბრძანეს მერე. იგი გასწორდა, ბარი დაავლო, მხრეზამოყრილი შემობრუნდა მბრძანებლებსიკენ. ზედაედა იმით სახტიკე, შეუბრალეებელ სახეებს? იმ ბრძოლაში თექქსმეტი ქართველი ლეგიონერი დაიხოცა და ახლა მთელი რისხვა ამ ერთისკენ იყო მიმართული. ავტობატები მოიმარჯვეს, საკეტები აანხაკუნეს. ტყვე საფლავის კედზე იდგა. სრულიად ახალგაზრდა ჩანდა. იმის თვალეებში უკვე ჩამდგარიყო სიცარიელე, იგი უკვე ზეზუულად მკედარი იყო. რატომ არგუნა განგებამ ასეთი ბედი? ცოტა ხნის წინ ბრძოლაში დახოცილი მისი თანამებრძოლების ზვედრი. დალტობილ მიწაზე რომ ყვარნენ ნისლნარეე თქორში, ალბათ, უფრო იოლი იყო. სად ბრძოლაში სიკვდილი და სად დახვრეტა? თუმცა რა განსხვავებაა? საკუთარი ხელით ამოთხრილი საფლავიდან ამობოლდებულმა რამდენიმე მოკლე ნაბიჯი წარსდგა წინ ბანცალით და ამ დროს იქუხეს ავტობატებმა, იგი წამით შეტორტმანდა, უკან გადაქანდა და მოწვევტით ჩავარდა საფლავში.

ეს სიკვდილი უფრო დაამახსოვრდა ბიძინას, ვიდრე სხვა უამრავი, რომელიც მანამდე ენახა და მის შემდეგ ნახა. ბრძოლის ქარცეცხლში. სიკვდილის აღქმას ვერც კი ასწრებს თვითვადარჩენისათვის აუცილებელი მოქმედების შესასრულებლად მიმართული ცნობიერება, შეკუმშულ დროში ადამიანი მოქმედებს ისე, როგორც აუცილებლობა კარნახობს, ამიტომ ამ ამბიდან ორი დღის შემდეგ, ლეგიონის რუსების სატანკო ნაწილმა უკანდასახვეი გზა რომ მოუჭრა, ბიძინას ფიქრის დრო არ ქჷონდა. თავგანწირულად იბრძოდა სხვებთან ერთად, რადგან ტყვედ ჩავარდნა უეჭველ სიკვდილს ნიშნავდა,

საქართველო

ადვილზე დაზერტას ულაპარაკოდ, მაშინ როდესაც ბრძოლაში რჩებოდა შანსი გადარჩენისა. ფეხში დაჭრილი ბიძინა ტყვიამფრქვევის სახელურს ხელს არ უშვებდა, ლეგიონი ოთხ საათს იგერიებდა ტანკების იერიშს და მხოლოდ გერმანელთა მამველი ძალის გამოჩენამ იხსნა ალყაში მოქცეული უეჭველი დაღუპვისგან. რუსებმა უკან დაიხიეს და ლეგიონი სამშვიდობოს გავიდა მაგრამ ბევრი ლეგიონერი დაეცა ბრძოლის ველზე, საძულადიოდ ჩაპყარეს ძელები უცხო მიწაში ვაძთა სიმუხთლის გამო საკუთარი მიწიდან აყრილებმა. მათ შორის იყო მიშა გედევანიშვილი...

საველე ღაზარეთში პირველი დახმარება რომ აღმოუჩინეს და მერე გერმანიაში რომ გააგზავნეს სამკურნალოდ სხვა დაჭრილ თანამებრძოლებთან ერთად, ბიძინამ უკანასკნელ ბრძოლაში დაღუპულ ამხანაგებზე დაიწყო ფიქრი. განსაკუთრებით მიშას სიკვდილმა დააღონა. ხანგრძლივად ხანგრძლივად გადარბოდა, თურმე ამხანაგის დასახმარებლად და ამ დროს დასწევია მტრის ტყვია. ბიძინას ეს მომენტი არ შეუნიშნავს, საკაცით რომ მოჰყავდათ ამხანაგებს, მხოლოდ მაშინ შეიტყო მიშას დაღუპვა. ძალზე ენახებოდა ცხრაშეტი წლის ზღისიანი ონაშირელი ბიჭი ამირანი. ბრძოლის პირველსავე დღეებში რომ ჩაგარდა ტყვედ და შემდეგ მოხალისედ ჩაეწერა ლეგიონში. ასევე ახალგაზრდა იყო ყაზბეგელი წიკლაური, მოხევეურად რომ უქცევდა ლაპარაკისას. წარმოსადგვი კასპელი ვაჟკაცი აკაკი, მამამისი ოცდაოთხ წელს დაეზერტათ კომუნისტებს, უფროსი ძმა - ოცდაჩვიდმეტში. იგი შვედნული მტერი იყო ბოლშევიზმისა. „მამანემი დაჭრილი ჩაგედეს საფლავეში. იმდენი მოახერხა, ამოძვრა და გზაზე გამოყოფხდა. მთვარიანი ღამე ყოფილა. ვიღაცამ ჩამოიარა, თურმე მამანემს უთქვამს, ესა და ეს კაცი ვარ, უთხარი სოფელში ჩემიანებს, იქნებ, მიშველონ რამეთ. იმას კი დაუსმენია. ცოტა ხნის შემდეგ მილიციულე-

ბი ამოსულან და ხელმეორედ დაეჭვებოდა ტავთ საფლავედან ამომძვრალი კაცი“. აჭარელი ზია ნიეზარაძე. საქართველოს ერთიანობისათვის მებრძოლთა ოჯახი. დან, საქართველოს დამოუკიდებლობის დროს ბევრი რომ იღვაწეს აჭარის დედა-სამშობლოსთან შემოერთებაზე, მაგრამ ოცდაჩვიდმეტ წელს ეს ვულშურვალე მამულიშვილები კომუნისტებმა ერთიანად გაანადგურეს, დაუხვრიტეს მამა, ბიძები, ძმები. ცხინვალელი ებრაელი მოშიაშვილი, ტყვეთა ბანაკში ყოფნისას გესტაპოში დაბეზღებისა ეშინოდა და შესადლოა ამიტომაც ჩაირიცხა ლეგიონში, მაგრამ მაინც დააბეზღეს და მხოლოდ მიშას თაღებობამ იხსნა იგი, ქართველ მუსულმანად გაასაღა და გერმანულ სამხედრო უწყებასაც ყურადღება აღარ მიუქცევია მისი ებრაელობისათვის. ყველა ისინი უსახელოდ დაიღუპნენ. მათი ჭირისუფლები, ალბათ, ვერასოდეს გაიგებენ, რა ბედი ეწიათ.

სამხრეთ გერმანიაში. სააკადემოფოში რომ დააწვინეს, პალატის ფანჯრიდან შევანე ტყვეებით შემოსილი მთები მოჩანდა და ბიძინა სამშობლოზე ფიქრობდა. უფრო ხშირად ახალციხე ედგა თვალწინ, ან კიდევ კასპი, ხადაც სამი თვე ახალშერთულ ცოლთან ერთად ფარდალალა ფიცრულში გაატარა. ცდილობდა შეილიც წარმოედგინა. თემური დაურქმევიათ სახელად. რაღა ამ საქართველოს გამანადგურებლის სახელი აირჩიეს, სხვა სახელი არ იყო? ბიჭი ალბათ, უკვე დადიოდა და ლაპარაკობდა და ბიძინას უნდოდა მისი ნახვა, სურათი მაინც მქონდესო, ნატრობდა. თუმცა რაიმე განსაკუთრებულ გრძნობას თვალით უნახავი ბაღლის მიმართ ვერ იჩემებდა. მაგრამ მაინც სიამოვნებდა, რომ ვიღაც პატარა, მისი სისხლი და ხორცი, დაბაჯბაჯებდა მიწაზე სადაც.

საკადემოფოში ჭრილობა მოუშუშდა და ბიძინა სანატორიუმში გააგზავნეს დასახვეწებლად და ძალღონის მოსაკრებლად. აჭარობაც მთებით იყო გარშემორტყმული და ბიძინა ფიქრს განაგრძობდა. ეღირსებოდა შინ დაბრუნება?

ფრონტის ხაზი სულ უფრო და უფრო უკან იხვევდა გერმანიისკენ და ბიძინას იმედი გადაეწურა. რომ ესენი კვლავ წინ გადაიჭრებოდნენ და მიუახლოვდებოდნენ საქართველოს საზღვარს. ჯერ-ჯერობით არაფერი იყო მისთვის გარკვეული ერთი რამის გარდა: მიუხედავად იმისა, რომ ფრონტის ხაზი სულ უფრო და უფრო უკან იწეოდა, ამ ქვეყანაში ცხოვრების დონე გაცილებით მაღალი იყო, ვიდრე რღებზე საბჭოეთში.

სანატორიუმში ვოფნის ვადა რომ გაუთავდა ბიძინა საექიმო კომისიაზე გაატარეს და ფეხზე კენების გავანიერება აღმოუჩინეს. იგი ხამხედრო სამსახურისათვის უკარგისად ცნეს. ამ ამბავმა ერთობ გაახარა, რადგან აღარ უნდოდა ლეგიონში დაბრუნება. კენების გავანიერება ეტყობა, დედისგან დაჰყვა მემკვიდრეობად და ბიძინა ბედს უმადლოდა. ბრძოლაში დასახინრებულ და დასნეულებულ ლეგიონერებს სხვადასხვა ხელობას ასწავლიდნენ და სამუშაოდაც ამწესებდნენ. ზოგიერთები, განსაკუთრებით ყოფილი სტუდენტები, უმადლეს სასწავლებელში სწავლასაც კი ახერხებდნენ. ბიძინამ დურგლობა შეისწავლა და იქვე ახლოს, პატარა ქალაქ ბიბერახში, ერთ შეძლებულ კაცთან მუშად მოეწყო. ქალაქის შემოგარენი საქართველოს აგონებდა, ზაფხულში მოღალანე მინდერებიდან შწყერების კეთიქეთიც კი ისმოდა. იმ კაცს მშვენიერი სახლი ედგა. რომელიც ნიკო ნიკოლაძის სახლს მიაგავდა დიდ ჯიხაშში. მშვენივრად მოვილილი ეზო ყვავილნარში იყო ჩაფლული და იქ ამაყად დასეირნობდნენ კუდგაშლილი ფარშავანები. ეტყობა, ნიკო ნიკოლაძემ გერმანიიდან გადმოიღო თავისი სახლის პროექტი, იგი ხშირად იმყოფებოდა ამ ქვეყანაში, მაშინ საზღვარგარეთ მოგზაურობა და თუნდაც დიდხანს ცხოვრება დანაშაულად არ ითვლებოდა და არც დიდ სიძნელეს წარმოადგენდა. საქართველო ბოლშევიკებს რომ არ დაეპყროთ ოცდა-

ერთ წელს, ვინ იცის, იქნებ ჩვენი ქვეყანა ევროპული კულტურის გზას დადგომოდა და აფრევებულიყო, ფიქრობდა ბიძინა. მას აოცებდა ამ ხალხის წესრიგი. ქართულ უწესრიგობას, თავმოუბმელობას და დაუდევრობას შერვეულს წესრიგი უწესრიგობაზე უფრო მოსწონდა. ქუჩაში, გადასასვლელთან წითელი შუქი თუ ერთი, კილომეტრის მანძილზე ტრანსპორტის ნასახიცი კი რომ არ ყოფილიყო, ხალხი მშვიდად იდგა და ელოდა მწვანე შუქის ანთებას. ველოსიპედზე შემსხდარი გოგონები რომ ჩაიქროლებდნენ გზაზე, ხმას ვინ გასცემდა უკადრისად, ვინ შეელახდნარებოდა? ეპ, სად ჩამორჩენილი საქართველო და სად გერმანია, სინანულით ფიქრობდა ბიძინა.

ბოლო წელიწადი ისე გაატარა, არც კი იცოდა ქვეყნად რა ხდებოდა. გერმანულს წესიერად ვერ ფლობდა. რადიოს არ უსმენდა, იშვიათად თუ გავიდოდა ქალაქში. ერთხელ, მასალის საყიდლად ქალაქში რომ გავიდა. დაღვევა მოუწია. ბარში შევიდა და მაგიდას მიუჯდა. ოფიციალტი ახალგაზრდა შავკრემანი კაცი იყო. დამტკრული გერმანულით ბიძინამ გააგებინა, რაც უნდოდა.

— ქართველი ხარ, ძამა? — ჰკითხა ოფიციალტი.

— კი.

ოფიციალტი ხელი გამოუწოდა და გადაკოცნა.

— მეც ქართველი ვარ, ქერნში ჩავყარდი ტყვედ.

— სადაური ხარ?

— გურული. სოხო მქვია, ტაკიძე ვარ გვარად. პატარა ხანს მეიცადე, ცულას მოერჩები და წვეილეთ ჩემსას, კიდე ერთ ქართველ კაცს გაგაცნობ.

მართლაც, ერთი საათის შემდეგ, ბიძინა სოსოს პატარა ოთახში იჯდა და სოსოსა და სოსოს მიერ ტელეფონით მოწვეულ ქუთაისელ შუახნის კაცს, ოდნავ შეჭადარავებულს, მაგრამ ჯერ კიდევ ახალგაზრდულ იერშერჩენილს. ბონდო ჩიბურდანიძეს ებაასებოდა. ისინი შეექცეოდნენ ფრანგულ ლეინოს და

კონიკს, ტეხვეულს, პილპილმოყრილ, ქართულად დამზადებულ კერძს, ბონდოკი თავის თავგადასავალს ყვებოდა. ოცდათერთმეტ წელს გამოქცეულიყო საქართველოდან სხვა ოთხ ამხანაგთან ერთად.

— ამხანაგები შემომეფანტნენ, მე გერმანიაში მოვხვდი. აქ ცოლი შევიერთე და ორი ქალიშვილი მყავს, ნინო და თამარი, მაგრამ ქართული არ იციან. მექანიკოსად ვმუშაობ ფაბრიკაში, არა მიშავს რა, მაგრამ ზოგჯერ სამშობლო ძალიან მენატრება. — თქვა მან, — ძნელი ყოფილა სამშობლოს მიტოვება.

— აი აბდალი პიტლერი ომს მალე წააგებს. აბა, რა ეგონა მამი აბდალს, ყველას რომ ერთად დეერია? სტალინს აჯობებდა მამი ჭკუით? ფრანგები უკვე შვაბიაში არიან შემოსული, დღეს ზეალ აქნა იქნებიან. გერმანია და ევროპა ქართველებით გვივსო. რა ეშველება ამ ხალხს, ომი რომ დამთავრდება? — იკითხა სოსომ.

— თქვენ ადგილზე რომ ვიყო, დავბრუნდებოდი სამშობლოში, — თქვა ბონდომ.

— ვინ დავაბრუნებს, ძამა? მატარებლიდან ფეხს არ ჩამოგადგმევიწინებენ, პირდაპირ ციმბირში ვიკრავენ თავს.

— რა ვიცი, აბა?! — შეჭოჭმანდა ბიძინა.

— მე მართლა ციმბირში მიკრავენ თავს. თორემ ერთ წუთს არ ვიფიქრებდი, — თქვა ბონდომ.

ერთხელ მაისის დამლევს, ბიძინა ისევ გამოვიდა ქალაქში. გააკვირვა ქუჩებში ფრანგი ჯარისკაცების სიჭარბემ. ბარში, სოსოს მიაკითხა. ეს ბარიც ფრანგი ჯარისკაცებით იყო სავსე.

— დამთავრდა, ძამა, ომი, — ახარა სოსომ.

— როდის, კაცო, არაფერი გამიგია.

— ქეა ორი კვირა.

— დამლამობით სროლა რომ ისმის?..

— მამი გერმანიის ჯარის ნაშთებია, საბძლებში, ვომურებში, სახლის სხვენებზე იმალებიან, ამერიკულ ზონაში გადასვლა უნდათ, მარა ფრანგები დას-

დევენ მაგენს და იჭერენ, იმიტოა მამი სროლა...

— ახლა შენ რას იზამ? — ჰკითხა ბიძინამ.

— ჯერ არ ვიცი. ამხანაგის ჩამოსვლას დაველოდები, დაეჯდება ერთად და ავწონდავწონით...

ბიძინა მიხვდა, რომ სოსოს მაინდამაინც არ მიუწევდა გული სამშობლოსკენ.

ერთ მშვენიერ დღეს, სოსომ თვითონ მოაკითხა ბიძინას და ჭიშკრიდან დაუძახა, თან ვილაც უცნობი კაცი ახლდა. მკლავებაკაპიწებულმა ბიძინამ მუშაობა შეწყვიტა და სტუმრებს მიუახლოვდა.

— გაიცანი, აი ჩვენგური კაცია! ღადო სოსელია, აინტერესებს, რას აპირებ შენ, — უთხრა სოსომ.

ღადო სოსელია სარეპატრაციო ბანაკის კომენდანტი ყოფილიყო და თავს უყრიდა ახლომახლო გაბნეულ საბჭოთა მოქალაქეებს.

— გინდათ სამშობლოში დაბრუნება? — ჰკითხა მან ბიძინას.

— მინდა! — უპასუხა ბიძინამ.

იმავე დღეს დაეთხოვა თავის პატრონს და სარეპატრაციო ბანაკში გადაბარგდა. იქედან პოლონეთში უკრეს თავი, სადაც ყოფილი ლეგიონერებისგან არმიას ადგენდნენ, რომელსაც იაპონელებთან ომში უნდა მიეღო მონაწილეობა, მაგრამ ამერიკული ატომური ბომბების წყალობით იაპონიის ომიც მალე დამთავრდა და ნოემბერში, განთავისუფლებული ბიძინა თბილისში დაბრუნდა.

სწორედ მაშინ გაიცნო პირველად თავისი ბიძა გიორგი უნდილაძემ.

11.

ომი რომ დამთავრდა, იმ ზაფხულს გიორგი ქვიშხეთში წაიყვანეს დასასვენებლად. გიორგის სოფელში ერჩივნა ბებიასთან და ბაბუასთან, მაგრამ უფროსებმა სხვაგვარად გადაწყვიტეს. მატარებელში ზედახორა იყო, ბარჯით

კატენილ ვაგონებში, რომ იტყვიან, ხალხი ერთმანეთს თავზე აჯდა. ამ ჯგუფში ვიორგის კარგად დაამახსოვრდა ერთი ახალგაზრდა ქალიშვილი, ალბათ, ოციოდე წლისა, რომელიც ღია ფანჯარასთან ასაკვე მავიდაზე კატახავით მოკალათებულიყო თავი გარეთ გაეყო, — შემხვედრი ქარი თმას უწეწავდა, — და მთელი ვზა. სანამ ზაშურში ჩაივლოდა, განუწყვეტლივ ერთსა და იმავე სიმღერას მღეროდა: „ბებია მყავდა პოვარი, დამირჩა გაუთხოვარი, დავალკვინე მაჭარი, დავაგლეჯინე... ფანჯარაში მტრედიდა...“

ვიორგის ვერაფრით ვერ გაეგო სიმღერის შინაარსი, მაგრამ იმის მიხედვით, თუ რა უკმაყოფილო სახით ვასცქეროდა ამ გოგონას ერთი ხანშიშესული, შლაპიანი მანდილოსანი, ზღვებოდა, დიდი ვერაფერი ძვირფასი სიმღერა უნდა ყოფილიყო.

— შეიძლება, ქალიშვილი ასეთ უხამსობას სახალხოდ მღეროდეს? — წარმოთქვა ხანდაზმულმა ქალბატონმა იმ გოგონას წახვლის მერე.

— რა ექნათ, ბატონო, ასეთი დრო დადგა, — უპასუხა ვილაცამ შემრიგებლურად.

— კარგს რას მოიტანს ეს დრო?! ქვიშხეთში ისინი ციხე-კოშკთან დაბინავდნენ. ხის სახლი იყო. ფართო აივნისანი, აივანს ფარდები ჩამოაფარეს. დამე ვიორგის გარეთ ექნა. დილით, რომ გაიღვიძებდა, მტკვრის ვაღმა, ტაშისკართან აღმართულ, წიწვნარით დაფარულ მთებს ხედავდა, აქედან კარგად ჩანდა მატარებელი რომ ჩაივლიდა რკინიგზაზე

იმ ზაფხულს ვიორგი სააკაძის ისტორიას კითხულობდა და მთელი ყურადღება წარსული ბრძოლებისკენ ჰქონდა მიმართული. რომლის აღქმას და წარმოდგენას ძალიან უადვილებდა წიგნში აღწერილი ნაცნობი გარემო, სადაც ახლა იმყოფებოდა. სწორედ ტაშისკართან დაამარცხა ვიორგი სააკა-

კაძემ ჩვენს ქვეყანაში შემოჭრილ რიშული თათრები, დილის ნისლით ისარგებლა და ისე მიაღწა მტრის სანგრებს, რომ ვერც კი შენიშნეს. ზოგჯერ, დილაობით ვიორგიც ხედავდა ხეობის სიღრმეში გაფენილ ნისლს და თავის წარმოსახვაში თითქოს გარდასულ ამბების მომსწრე ხდებოდა. ამ შეგრძნებას სახლის უკან აღმართული ციხე-კოშკიც უმძაფრებდა. კოშკის კედლებზე ამოსული ხავსი და მიწაზე მინებული ფუნა ხელს არ უშლიდა ამ მცირე და დახშულ სიერცეში შემოსეულ მტრისგან გამოხიზნული ხალხი წარმოედგინა. იცოდა, რომ მაშინ ომიც სხვანაირი იყო, დიდად დამოკიდებული მკლავის ძალაზე და წინაპართა გმირობაზე ფიქრი სამშობლოს სიფარულით და მამულიშვილური გრძნობით აღვხვებდა. მაგრამ იმ ზაფხულს მხოლოდ წიგნის კითხვით და ოცნებებით არ იყო დაკავებული. იგი უფროს ბიჭებთან, ენრიკოსთან და ჟორასთან მეგობრობდა. ესენი ჯანღონით საესე ჩვიდმეტი წლის ბიჭები იყვნენ, მალე სკოლას დაამთავრებდნენ, გრძელ შარვლებს ატარებდნენ. ენრიკო მეტად ლამაზი იყო. საშუალო ტანისა, ქერათმიანი, ხშირი, ზეუღლი ქოჩორი ოქროს კულულებად კვარა შუბლზე, მოკლე, სწორი ცხვირი ჰქონდა, ცისფერი თვალები. ერთი შეხედვით, ჩრდილო ქვეყნის მკვიდრს მოგავონებდათ, მაგრამ სამხრეთული სიმკვირცხლე, სიხალისე და გულითადობა მთელ მის იერში გამოსჭვიოდა. იგი თეატრალურ ინსტიტუტში აპირებდა სწავლის გაგრძელებას. არტიზტობაზე ოცნებობდა და გრძელი მონოლოგები იცოდა ზეპირად. ზოგჯერ, სადამოობით, ეზოში შეკრებილ დამსვენებელ ქალთა გუნდის წინაშე ამ მონოლოგებს ბათეტურად წარმოთქვამდა და იმათგან დიდ მოწონებას და მხურვალე ტაშს იმსახურებდა. გულის სიღრმეში ვიორგი ზღვებოდა, რომ ამ ქალებს მოსწონდათ ენრიკო, როგორც ლამაზი ბიჭი, როგორც ნიმუში ჯიშისანი მამრისა და იმი-

ერეკნული

ტომაც უქებდნენ ნიჭს. ნიჭი არაფერ შუაში იყო. მათი აღფრთოვანების მიღმა იმალებოდა გიორგისთვის სრულიად გაურკვეველი დამოკიდებულება. მეორე მეგობარი გიორგისა, შავგერემანი, ხალისიანი ყმაწვილი ყორა, გაქართველებული სომეხი იყო, გვარად ღარიბაშვილი, მაგრამ ამბობდნენ გვარი გადაკეთებული აქვსო. ენრიკოც და ჭორაც ტოლივით ექცეოდნენ გიორგის, ანებივრებდნენ და ისიც არ შორდებოდა მათ, ყველგან თან დასდევდა, ხან მტკვარზე საბანაოდ, ხან ტყეში სოკოების საკრეფად, ხან სოფლის ბაზარში, სადაც ისევ ისე იგრძნობოდა გაღატაკებული ქვეყნის საყოველთაო სიღუბჭირე, თავსაფრიანი, შეეტანსაცმლიანი გლეხის ქალების გაჭირვება, წერილჭვინტიანი გაცვეთილი კალოშები რომ ეცვათ შიშველ ფეხზე, გასაყიდად რომ გამოეჩანათ თავიანთი მონაგარი, ხელი, პოსტნული, ჭრელი ჭინჭით ფეხედაბორკილი აწიწივებული წიწილა. ეს დეაკაცები საყვარელ ბებიას აგონებდა და ენატრებოდა წიფლნარი, კომშის სუნით გაჟღენთილი ძველი ოდა-სახლი, ფართო ეზოს მიღმა გაშლილი თხმელის ტყეები. სეკდა ხშირად ეუფლებოდა გიორგის, მაშინაც კი, პიონერთა ბანაკში რომ ჩადიოდნენ, საიდანაც გამუდმებით ისმოდა პიონერული საყვირის ყურისწამლები ყვრილი. მუდამ რაღაცის მაწიწებელი, ან ვათენების, ან დაღამების, ან სადილის თუ კიდევ სხვა რამის და სადაც ენრიკოს და ჭორას მათი ტოლი ნაცნობი პიონერხელმძღვანელები ჰყავდათ, ძირითადად გოგონები, რომლებთან საუბრით და ლაზღანდარობით გაჰყავდათ დრო. ერთი შეხედვით, პიონერთა ბანაკის ცხოვრება მხიარული ჩანდა, ბავშვებს რაღაც თამაშებს უწყობდნენ, ჯარისკაცებივით ჩამწკრივებულნი საღვაც დაჰყავდათ, მაგრამ ყველაფერი ეს ხდებოდა რაღაცნაირი შემბოჭველი განრიგით, მკაცრი წესებით და ვახარბული სული, განუზომლად შერბილებული, მაინც სუფევდა აქ ყველას წითელი პიონერული ფელსახვევა

ეკეთა. ეს იყო ამათი ვეფრტბა ვეფრტვი გრძნობდა. მშობლების გარეშე დარჩენილი პატარა ბავშვები და ბუნებით უფრო მორიდებულნი ბანაკში საკმაოდ დაჩაგრულად გამოიყურებოდნენ. მათი მოწყვნილი სახეები სიხარულს იშვიათად აშუქებდნენ. პიონერხელმძღვანელები და უფროსი ბავშვები, უფრო ძლიერნი და თამაშნი, სუსტებს გულგრილად, ზოგჯერ, უხეშადაც ეყვრობოდნენ და ბევრ მათგანს, მშობლები რომ ჩამოაკითხავდნენ კვირა დღეს, როგორც ციხეში მყოფ პატიმარს, აღარ უნდოდათ აქ დარჩენა, ეკვროდნენ დედას, არ შორდებოდნენ, ალბათ, ალერსს მოწყურებულნი. ხარბად ჭამდნენ მშობლის ჩამოტანილ საჭმელს და შინ ერჩივნათ, შეჭვეულ გარემოში, მაგრამ საღამო რომ მოატანდა, ატირებულებს და აცრემლებულებს მაინც ტოვებდნენ მშობლები ამ სააგარაკო ადგილას, მიუხედავად მათი მღულარე ვედრებისა, ტოვებდნენ ბანაკში, რომლის საგზური, ვინ იცის, რა წვალებით ჰქონდათ ნაშოვნი. რით განსხვავდებოდა ამ პატარა არსებების სულში აბობოქრებული მიუსაფრობა საშუადამო განშორებისგან, ვითომ შეერგებოდათ ასეთი ნერვების წყვეტით გატარებული დასვენება? რამდენჯერაც შეესწრებოდა ამგვარ სცენას, იმდენჯერ გული ნაღველით ევსებოდა გიორგის. შეიძლება, ზედმეტად მგრძნობიარე იყო. მისი ოჯახი მაშამისმა სააგარაკოდ წამოსულ საბავშვო ბაღს გამოაყოლა, ენრიკო და ჭორა ამ ბაღის თანამშრომლების შვილები იყვნენ. სრულიად თავისუფალნი, ლაღნი, მაგრამ გიორგი ხედავდა, ბაღის პატარა აღსაზრდელები პიონერებზე მეტად განიცდიდნენ მარტობას, მშობლებთან განშორებას აღმზრდელთა გულგრილობას და წუხდა მათ გამო. ამ პაწიების დარღის ცქერა, თუ გულთან ახლოს მიიტანდი, გულსაკვავო რამ იყო, მაგრამ გიორგი არც ცდილობდა ბოლომდე ჩაჰყოლოდა საქმის არსს, ბოლომდე განეცადა სხვისი ტკივილი, წამით აღქმულს ივიწყებდა, თვალს ხუჭავდა, თითქოს მის გვერ-

დით არ არსებობდა სხვისი სიღუბნით, მაინც არ შეეძლო არაფრის შეცვლა და თვალის არიდება ყველაზე კარგი გამოსავალი იყო. მაგრამ რაღაცაზე დარდი მაინც ღრღინდა მას ზანდაზან, ცხოვრებაში ბევრ სიმრუდეს ხედავდა იგი.

მთელი ზაფხული ამ ბიჭებთან გაატარა ვიორჯიმ. ერთხელ ბაკურიანში წაიყვანეს და დაამახსოვრდა მას ცივი ნისლით შებურვილი ტყე, რომლის სიღრმეში ჩუქნუქით მიძვრებოდა პატარა მატარებელი. დია ვაგონებში ორთქლმავლის კვამლი შემოუბერავდა ხოლმე და მერე, როცა იმავე მატარებელს გამოკვეთენ უკან, მას შემდეგ, რაც ენრიკომ და ჟორამ თავიანთი ნაცნობები მოინახულეს, დაღმართში დიდი სიჩქარით მოგრუხუნე ვაგონიდან ვიორჯი ჩაფიქრებული გასცქეროდა ბინდით მოხილულ რაინდ ტყვეებს, ჩაბნელებულ ღრმა ხეობებს და უცნაური იდუმალებით იმსჯელებოდა მისი სული, თითქოს ეს გარემოება უწვეულო ზღაპრული არსებებით იყო დასახლებული. ოჯახში ორი დიდი სურათი ეკიდათ კედელზე. ერთზე, სწორედ ასეთი ბნელი, უსიერი ტყე იყო გამოსახული. ტყეში ბილიკი გადიოდა, ბილიკს ცხენოსანი მიჰყვებოდა შორეული თეთრი ციხე-კოშკისკენ, რომლის წინ, თეთრ აურაში, თითქოს აბრეშუმის ნაზ ქსოვილში თუ გამჭვირვალე ნისლში, გახვეულიყო თმაგამლილი, ხელეზგამლილი, ბილიკის ზემოთ ამაღლებული სრულიად შიშველი თეთრი ქალი, თითქოს თავისკენ რომ უხმობოდა შავ ცხენზე ამხედრებულ რაინდს. ტყის კიდე მიობურულ კლდეებად ეშვებოდა ღამეული ზღვისკენ. ვიორჯი დიდხანს შესცქეროდა ხოლმე ამ სურათს და ვერ გაეგო, მოჩვენება იყო ის შიშველი მშვენიერი ქალი თუ ნამდვილი, ნატიფი არსება. ამ სურათს გაგრძელება ჰქონდა. მეორე სურათზე გამოსახული იყო მთვარის სხივებით მოვერცხლილი ადვლკებული ზღვა. სადღაც, უკან დარჩენილიყო ზღვისკენ ჩამოქანე-

ბულ შავი კლდეების თავზე ჩაბურული უღრანი და თეთრი ციხე-კოშკი, რაინდი ახლა ნავში ჩამდგარიყო და შეუპოვრად მიქმართებოდა ზღვის შორეული სიღრმისკენ, სადაც მოჩანდა თეთრად აქოჩრილ ტალღებზე მოთამაშე, თეთრ აურაში გახვეული ისევ ის მშვენიერი შიშველი ქალი. რა იყო ეს? ვიორჯი ვრძნობდა, რომ ჩვეულებრივი სინამდვილის მიღმა იმალებოდა სრულიად საიდუმლო, დაფარული ცხოვრება და ბაკურიანის მღუშარე ტყეებმა ეს შეგონება კიდევ უფრო გაუმძაფრა, კიდევ უფრო დაარწმუნა ყოფიერების მიღმა არსებული სამყაროს რეალობაში. ვინ იყო ის ქალი. იმ სამყაროდან მოსული სული? ვის უხმობოდა იგი და რატომ უხმობოდა?

ვიორჯიმ იცოდა, რომ არსებობს ზღაპრული ალი, რომელიც წყალში ცხოვრობს, ამაზე ოპერაში სპექტაკლიც ნახა. მან იცოდა, რომ არსებობს მამაკაცის მაცდუნებელი დალი, რომელიც ტყეში ცხოვრობს და თავისი გრძელი თმების გამო და ვარცხნა უყვარს. იდუმალება ეხვიათ ქალებს და როცა მისი მეგობრები ქალებზე ლაპარაკობდნენ, ვიორჯი ბევრ ახალს გეზულობდა, იდუმალებას ფარდა ეხდებოდა. საშინლად აუცრუვდა გული, როცა ადამიანის დაბადების საიდუმლო შეიტყო, საოცრად დამცირებულად იგრძნო თავი. ნუთუ ცხოველურ ენებაზე იყო დამოკიდებული სულიერის გაჩენა? ეს ხომ აკნინებდა ადამიანს? ბევრჯერ ჰქონდა გაგებულები, რომ ქრისტი-ღმერთი უბიწოდ ჩაისახა, რომ ღვთისმშობელი ქალწული იყო. აღბათ, ეს ყველაფერი ცხოველური საწყისის დასაფარავად გამოიგონეს. სინამდვილე გაცილებით უფრო ტლანქი და განსაზღვრული ჩანდა, ვიდრე ზღვარდაუდებელი ოცნება, სურათზე გამოსახული თეთრი ქალი გაცილებით უფრო მშვენიერი, მიმზიდველი და გამოუცნობი, ვიდრე წყალში მოჭყურალები დედაკაცები, ერთხელ შემთხვევით რომ წააწყდნენ მტკვარზე. ის იყო ტანსაცმლის ვახდას აპირებდნენ, რომ გა-

სტალინი

ღმა ნაპირზე ახალგაზრდა შიშველი ქალები დაინახეს, სარეცხი წამოღოთ, თავიანთი ბავშვებიც წამოყვანათ და წყალში ბანაობდნენ. ვიორგი ამ სურათს მაინცდამაინც არ დაუინტერესებია, მაგრამ ენრიკო და ჟორა უცბად აღელდნენ, გატიტვლდნენ იმ ქალების დასანახავად, მდინარეში გადაეშენენ და გაჰყვინენ დინებას. წყლიდან რომ ამოვიდნენ ასევე ტიტვლები, დემონსტრაციულად დედაშობილანი გამოემართნენ უკან, სადაც ტანსაცმელი დატოვეს. ქალები მალულად იცქირებოდნენ ტიტველი ბიჭებისაკენ. თუმცა ისე ეჭირათ თავი, თითქოს ყურადღებას არ აქცევდნენ, მაგრამ ვიორგი ამჩნევდა დაფარულ თამაშს, აღვირახსნილ გამოწვევას, დაპირისპირებას და ესეც სიახლე იყო მისთვის.

ომი უცბად ამოვარდა ვიორგის ცნობიერებიდან. ომობანას თამაში აზრად აღარ მოსდიოდა. ომის ადგილი სპორტმა დაიკავა. ბიჭები ხშირად ქანაობდნენ ებოში დადგმულ ტურნიკზე. ვიორგი ისე გაიწაფა ღერძზე ტრიალში, რომ ენრიკო და ჟორა გულწრფელად ურჩევდნენ. თბილისში რომ ჩახვალ არდადაგების შემდეგ, აუცილებლად ტანჯარჯიშზე იარე, ძალიან კარგი მონაცემები გაქვსო. ფეხბურთზეც ბევრს ლაპარაკობდნენ. შეწადებს თავიანთ ფარდულებში ბრძოლის ამსახველი სურათების ნაცვლად, ეხლა ფეხბურთის თამაშის ამსახველი ფოტოები ჰქონდათ გაკრული, სახელოვანი მარშლების სურათებიც თანდათან ცნობილი სპორტსმენების სურათებმა შეცვალა. ცხოვრება თითქოს ხალისიანი ხდებოდა. ბავშვების სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როცა დამსვენებლების მოლოდინით აფთოფუთებულ ქვიშხეთის პატარა სარკინიგზო ბაქანზე ბორჯომიდან მომავალი მატარებელი შემოდიოდა ნელი გუგუნით. იმ ზაფხულს, სწორედ ამ მატარებელს. სადაც ვორთან, საბარგო შემადგენლობა დაეჯახა და უამრავი ხალხი დაიხოცა ამ კატასტროფის შედეგად. ერთხანს ყველანი ამაზე ლაპარაკობდნენ. მაინც ამჟამა იყო, რომ ცხოვრე-

ბა სულ სხვა კალაპოტში იქცემოდა. შეილდაკარგულ მშობლებს და დანგრეულ ოჯახებს რა მოუშუშებდა ომის იარაღს, მაგრამ დაობლებული ბავშვები სხვებთან ერთად ხალისობდნენ. ზაფხულის ბოლოს ყველანი ახალი ტიპის ბომბებზე ალაპარაკდნენ, ატომის ბომბებზე, საბჭოთა კავშირის მოკავშირე ამერიკელებმა იაპონიაში რომ ჩამოყარეს, ორი ქალაქი პირწმინდათ აღგავეს პირისხაგან მიწისა და იაპონელებს ომი შეაწყვეტიეს. ეს ამბავიც ყველას უხაროდა. ბევრი ქართველი მონაწილეობდა იმ ომში და ბევრმა დატოვა თავისი ძეგლები შორეული აღმოსავლეთის დამზრალ მიწაში.

ბოლოს ზაფხული მიიწურა და ვიორგი თბილისში ჩამოიყვანეს. რა დახედა აქ? დემობილიზებული მეზრდოლები ყოველდღე ბრუნდებოდნენ შინ. ისევე აღსდგა დაშლილი ოჯახები, გამოირკვა რომ ოთხი წლის განმავლობაში უპატრონოდ დარჩენილ ბავშვებს ჰყავდათ მამები, ბიძები, უფროსი ძმები. ზოგს რა ჩამოჰქონდა გერმანიიდან, ზოგს რა. ვიორგის ამხანაგის, სარეცხის ქურდობისათვის ციხეში მჯდარი ნოდარის მამამ რადიომიმღები ჩამოიტანა. ერთმა გენერალმა, თურმე როიალის გამოგზავნა მოახერხა. ამბობდნენ, ვილაც ებრაველმა ყველას აჯობა მიხედვრილობით, ორი პატარა ყუთით საკვრავი ნემსები წამოაყოლა ზელს, რაც ამ გაჭირვების დროს, რადიომიმღებზე და როიალზე ძვირი ღირსო. „აი, რას ნიშნავს ებრაველის ჭკუა,“ იცინოდა ვიორგის ბიძა ავთო.

ოთხ წელიწადს ნაომარი, ნაწვალები და ნატანჯი ხალხი ძნელად ეგუებოდა ახალ ყოფას. ზოგს სიხმარში ევონა თავი, ვადანვეოდნენ მშვიდობიან ცხოვრებას, ოჯახს, ახლობლებს. ნოდარის მამა ქუნაში რომ ჩამოივლიდა, ზედ არავის უყურებდა, მეზობლებს ძლივს ესალმებოდა, უმრავლესობას არც კი იცნობდა, გვიან ჩამოსახლებულნი იყვნენ აქ. იგი ჯერ კიდევ სამხედრო კიტელს, გალიფეს და ჩექმებს ატარებდა, ოღონდ

პაგონები ჰქონდა მოხსნილი. ზღარბი-
ვით ხშირი, მოკლედ შეკრეპილი, ვაკა-
ლარავებული თმა აბურძგნოდა, მოკლე
ულვაშს იტოვებდა. საშუალოზე მაღა-
ლი, გამხდარი კაცი იყო, ოდნავ მხრებ-
ში მოხრილი, მუდამ შეჭირვებული,
მოწყენილი იერით, თითქოს სულ თა-
ვის ფიქრებში იყო წასული. იგი გვიან
ღამით ჩამოვიდა თბილისში. სადგურ-
ში არავენ დახვედრია. ტრამვაიში ჩაჯ-
და და მოაღწია სახლამდე. კარზე რომ
დააკაკუნა, ცოლის ნამძინარევი, ოდნავ
ვაკვირებული ხმა შემოესმა, კარგა
ხნით გადავიწყებული, მაგრამ ისევ ისე
საამო, ნაცნობი.

— ვინ არის?

— გააღე, ნუნუ, მე ვარ, კონია.

— კონია?

კარი გაიღო. ცოლი კისერზე შემო-
ეხვია, კინალამ ხელიდან გააგდებინა
იმ სისორედან ჩამოტანილი რადიომიმ-
ლები. მაგრამ ცოლის მეტისმეტად დაბ-
ნეულმა სახემ, ცოტა არ იყოს, შეაქჳ-
ვა კონია.

— როგორ ხარ, როგორ ცხოვრობთ?

— ნუ შეითხავ! — სახე მიაბრუნა ქა-
ლმა, გაშლილ ლოგინზე ჩამოჯდა ხა-
ლათმოსხმული და ცრემლები ვადმოღ-
ვარა.

კონიამ ოთახი მიათვალ-მოათვალე-
რა. აქ ისევ ორი ლოგინი იდგა, ერთი —
მისი, მეორე — ნუნუსი. ბავშვის საწ-
ოლი აღარ ჩანდა, ადრე კედელთან რომ
იყო მიჩოჩებული, ვერც შვილს მოჰკრა
თვალი.

— ნოდარი სადაა? — იკითხა დაბნე-
ულად და პირველად ომის დამთავრების
შემდეგ გული გადაუტრიალდა რაღაც
აუც მოლოდინში. უბედურებას შეჩვე-
ული იყო და არ ეგონა რაღაც თუ ისევ
შეაშფოთებდა. ერთბაშად დაიძაბა და
ბუნდოვნად გაიახრა, რომ შიში ადამი-
ანის მუდმივი თანამგზავრია, ვინდ ომი
იყოს და ვინდ მშვიდობა, რადგან ხიფ-
ათი ადამიანს ყოველ წამს ელის, საკ-
უთარ ლოგინშიც კი.

— სად არის ქალო, ბავშვი შენს კედელ-
ერთხელ ჰკითხა დამნაშავევით გატ-
რუნულ ცოლს და ისე გააღიზიანა იმ-
ისმა დუმილმა, როგორც ომამდე აღი-
ზიანებდა ქარაფშუტულ საქციელს რომ
შეამჩნევდა.

— ციხეში, — ამოიღუღლულა ქალმა.

— რა უნდა ციხეში? — ძლივს გადა-
ყლაპა ნერწყვი.

— იქურდა...

— შვილს ვერ მოუარე? რას მიკეთებ-
დი აქ? — ხმას აუწია კონიამ.

ნუნუ ატირდა, თავს იმართლებდა,
ცხოვრების სიდუხჭირეზე ლაპარაკობ-
და სლუკუნით, კონია კი თავჩაქინდრუ-
ლი იჯდა სკამზე.

მეორე დღიდანვე შეუდგა უმაღლეს
ინსტანციებში სირბილს, პროკურატურ-
აში. სასამართლოში, რაიკომში. ამი-
ტომაც ხედავდა გიორგი მას მუდამ და-
ღვრემილს, შეწუხებულს, დაღლილს,
მოწყენილს, ქუნაში ჩაფიქრებით ჩაე-
ლილს, თითქოს ვერავის ხედავდა. სა-
სიხარულო მართლაც არაფერი ჰქონდა,
მეტადრე მას შემდეგ, როცა უთხრეს,
შენს აქ არ ყოფნაში, ცოლი ვღალატობ-
დაო. ეს რომ გაიგო ერთი მეგობრისგან,
აღექსანდრეს ბაღში შევიდა და სკამზე
დაჯდა. ღრმად ჩაფიქრდა. ოჯახი დან-
გრეული იყო, შვილი — ქურდი, ცოლი
— ბოზი.

წასასვლელი არსად ჰქონდა. სოფელ-
ში დედ-მამა ჯერ კიდევ ომამდე დაეხო-
ცა. სახლი გაჰყიდეს და ფული ძმებმა
გაიყვეს. ძმა ქუთაისში ცხოვრობდა თა-
ვისი ოჯახით, და ლანჩხუთში იყო გათ-
ხოვილი. მისი სტუმრობა შეიძლება ძა-
ლიანაც ვახარებოდათ. მაგრამ რამდენ
ხანს შეიძლება სხვისას სტუმრობა,
სულ სტუმრად ხომ არ იქნები, ხომ უნ-
და გქონდეს საკუთარი თავშესაფარი?
ჯარიდან რომ დაბრუნდა მეორე დღეს,
ორთაჭალის აბანოში წაივინენ ის და
ნუნუ. ნუნუ ქალების საერთო განყოფი-
ლებაში შევიდა თვითონ კაცებისაში.
კარგად იბანავა მექისესთან, ოთხი
წლის ჭუჭყი ჩამოიშორა გოგირდოვან

წყალში. გარეთ რომ გამოვიდა, ნუნუ მოსაცდელში უცდიდა, ლოყები გასწითლებოდა, თმა გაეშალა, იჯდა ოფლის იშრობდა და კოწიას იგი ისევ ძველებურად მიმზიდველი და ახალგაზრდა მოეჩვენა. ორთქლის და გოგირდის სუნით გაკლენითელ გრძელ და ბნელ ტალანში საბანაოდ მოხული ხალხის ყრამული ისმოდა. მეაბანოვე ბილეთის ნომრებს გაიძახოდა: ოცდაჩვიდმეტი, ოცდათვრამეტი, ორმოცი... ამ ბილეთების პატრონი ბედნიერი სახეებით შედიოდნენ აბანოში, გარეთ რომ გამოვიდნენ, მაღახაიში ორი ბოთლი ღვინო იყიდეს. ნუნუმ სადილი მოამზადა. რამდენი ხანია არ ეგემნა ცოლის გაკეთებული ბულაბა. ამჯერად ძალზე გემრიელი გამოვიდა, შეიძლება იმიტომაც ეგემრიელა, რომ ოთხი წლის განმავლობაში რას ჭამდა და რას სვამდა, თვითონაც არ იცოდა. ერთხელ, მთელი კვირის ნაშიშმილარნი რომელიღაც სოფელში შევიდნენ. ვიღაც ხაწყალ დედაბერს ძროხა მიჰყავდა შინ, რქებზე გამოშვული თოკით. დამშვეული ჯარისკაცები ეძგერნენ ამ ძროხას, გამწარებული დედაბრის ხვეწნა-მუდარა არაფრად ჩაუგდიათ, წამში დაკლებს, ყელში ამოუსვებს დანს, თითქმის ზეზულად გაატყავებს, ატირებულ დედაბერს თოკიდან შერჩა ხელთ... ნუნუს გაკეთებულ ბულაბას ანუ „სოუზს“ ღვინო შიამოლა. ომში სუფთა სპირტს შერვეულს ღვინოც ეგემრიელა, მაგრამ მალე შეათრო კიდევ. დიდი მსმელი ვერ იყო. ცოლმა ლოგინი გაუშალა, ახლად გარეცხილი და გაუთოვებული თეთრი, ქათქათა ზეწრები დაუგო. სიამოვნებით ჩაწვა სუფთა ქვეშაგებში, ოთხი წლის განმავლობაში მიწაზე, ტალახში, თივაზე ნაგებები. ერთხელ, კარგა დაღამებულში, ახალ ადგილზე გადაინაცვლეს. ახლო მდებარე ფრონტის ხაზიდან ქვემეხების გრუხენი ისმოდა. მანქანის ძარიდან ჩამომხტარი ჯარისკაცები ღამის სათევის საძებნად დაიფანტნენ. თვითონ ქოხი დანახა ვხის პირად და შემოღვომის სუსხისგან აძაგძაგებული

იქეთ გაემართა. ქოხი ვატეწიფუფიფო თივაში ჩაწოლილი ჯარისკაცების მხედრობით მყრალი სუნი იღვავდა. ერთგან პატარა ადგილი შეამჩნია დასაწოლის ვაინაჩრობით ჩაეჩხირა შივ, საუფლე ჩანთა თავქვეს ამოიღო, ავტომატი ნაბლუჯა და თავზე მახარაწაფარებულ ჯარისკაცს ზურვით მიეკრა, რომ როგორმე გამოთარიყო. დაღლილ-დაქანცულს მვისვე ჩაეძინა, დილით, როცა გაეღვიმა, სწრაფად წამოდგა და გაუკვარდა, რომ ჯარისკაცები ისევ ისე იწვნენ, ჩუმად, გაუნძრევლად უძრავლესობას ჩექმები არ ეცვა და უცებ, დღის ნათელმა სასტიკი სიციხად წარმოუჩინა. ქოხი წინა დღით ბრძოლაში დახოცილი მეომრებით იყო საესე. თურმე მთელი ღამე გვამებში იწვა, მკვდრებთან გაატარა... ყოველივე ეს სადღაც გაქრა იმ საღამოს, აბანოსა და გემრიელი სადილის მერე სუფთა ლოგინში ცოლი რომ შემოუძვრა კატასავით, საბნის ქვეშ...

წასასვლელი არსად ჰქონდა. ოთხი წლის განმავლობაში იმდენი უბედურება ნახა, დანგრეული ქალაქები, ქარხნები, ხიდები, გაპარტახებული ველ-მინდერები, იმდენი სიმწარე ადამიანური ცხოვრებისა, იმდენი უსამართლობა, სისასტიკე, ტანჯვა-წამება, სიკვდილი, რომ მართლაც არ ეგონა ქალის დაღატაკი ასეთ გულსატკენ ამბად თუ მოეჩვენებოდა. მაგრამ ცოლი ზომ ვიღაც ქალი არ იყო? ისე კაცმა რომ თქვას, აბა, ვინ ჩემი ფეხები იყო? არა, მაინც არ იყო. მიუხედავად იმისა და ათასი უბედურებისა, წუთისოფლის წესები უცვლელად დარჩენილიყო. ერთბაშად საშინელი დაღლილობა იგრძნო. ადამიანის ცხოვრება იყო დაუსრულებელი და ამოო ფორიაქი. კოწია წამოდგა და შინ მივიდა.

— შენზე ცუდ რაღაცებს ლაპარაკობენ, — უთხრა ცოლს.

ქალი გაწითლდა, თვალის ვასწორება გაუჭირდა, ფინჯარას მიაღვია ქურაში გადაიხედა. რა დროს ქურაში ყურება იყო?

— მაინც რას ღაპარაკობენ? — ყრუდ ჩაილაპარაკა, თითქოს უღარდებოდა. მაგრამ ეტყობოდა, ელოდა ქმრისგან ამ კითხვას. კონია ვიუტად მიანერდა და გულისტკივილით დარწმუნდა, რომ ვეღლაფერი, რაც უთხრეს, მართალი იყო. ამ მომენტამდე, იმედი იმისა, რომ ცოლი სიტყვით ან საქმით ეჭვებს გაუფანტავდა. ჯერ კიდევ უღვივოდა გულში, მაგრამ ქალის დაბნეულობის და განზრახ სიმშვიდის შემყურეს, ეს იმედი გაუქრა.

— იცი შენ, რასაც ღაპარაკობენ!
— მე არაფერი არ ვიცი, რამდენი ბოროტი ჭორს მოიგონებს... — გაკაპახების გათამაშება სცადა ნუნემ.

— ხმა ჩაიგდე... — იფერა კონიამ.
ამჯერად ნუნეს სიტყვა არ უთქვამს. ვეღლაფერი ცხადი იყო, ან უნდა ეპატიებინა, ან უნდა გაეგლო ეს ქალი. კონია ოთახიდან გამოვიდა და კარი მიიჩაჩუნა.

ის ღამე სადგურის მოსაცდელ დარბაზში სკამზე მიწოლილმა გაატარა. როგორც კი ინათა, აყროლებულ საერთო საპირფარეშოში პირი დაიბანა და ქალაქში გამოვიდა შეილის საქმის მოსაგვარებლად.

ერთ საღამოს, გიორგი შინ რომ ბრუნდებოდა, სადარბაზოდან გამოსული ნოდარი და მამამისი დაინახა, ხელი-ხელსაკიდებულნი მოდიოდნენ ტროტუარზე. მამამისს მხარზე ზურგჩანთა ეკიდა და მეორე ხელში საკმაოდ მოზრდილი ჩემოდანი ეჭირა.

— ნოდარ! — დაუძახა გახარებულმა გიორგიმ.

ნოდარმა მამას ხელი ვაუშვა, ქუჩა გადმოჭრა და გიორგის მოუხლოვდა. ერთმანეთს მხარზე ხელი დაჰკრეს.

— გამოგიშვეს?
— მამამ გამომაშვებინა თავლებით, — ამაჯად, კმაყოფილებით უთხრა ნოდარმა.

— სკოლაში ივლი?
— არა, რაიონში ვიცხოვრებთ. მამა

იქ სამუშაოდ მოეწყო. მეც უნდა მომასწოროს.

— მე კიდევ, ტანვარჯიშზე დავლივარ.

— კარგად იყავი, მატარებელზე გვაგვიანდება.

— კარგად იყავი!

12.

იმევე საღამოს, ციხიდან გამოშვებულ ნოდარს რომ გადაეყარა ქუჩაში, გიორგიმ შეიტყო თავისი დაკარგული ბიძის, ბიძინას დაბრუნების ამბავი. დედა, მამა, აუთო ხაღდაც წასახელულად ეშხადებოდნენ.

— სად ხარ ამდენ ხანს? — კითხა დედამ.

— სად ვარ და ვარჯიშზე! — გალიზიანებით უპასუხა გიორგიმ.

— ბიძაშენი ჩამოვიდა, ბიძინა. ჩვენ იმის სანახავად მივდივართ, ჭკუით იყავი, ჩვენ მალე მოვალთ, — და გიორგი შინ მარტო დატოვეს.

ბიძინა გიორგის არასდროს ენახა, თუმცა ახალგაზრდობის დროინდელი ფოტოებიდან წარმოადგენა ჰქონდა თავის ბიძაზე. განსაკუთრებით ბაბუა ივონებდა მას ხშირად. თბილისში რომ ჩამოდიოდა, ყოველთვის მიჰყავდა გიორგი ვერაზე, ბიცოლა მაიკოსთან, სადაც ის ნახულობდა თავის ბიძაშვილს, დედასავით შავტუხა თემურს, რომელიც მტირალა ბავშვი იყო და იმასთან თამაში მაინცდამაინც არ უყვარდა. სამაგიეროდ, უყვარდა ბაბუასთან ერთად ხელჩაკიდებული სიარული ქუჩაში. ზოგჯერ, ბაბუას კინოში მიჰყავდა. კინოს იგი „პროექტორს“ ეძახდა, ალბათ, ძველებური წესის მიხედვით. „შვეიდეტ, ბაბუა პროექტორში?“ რა თქმა უნდა შედიოდნენ, მაგრამ გიორგი ამჩნევდა, ბაბუას კინო მაინცდამაინც არ აინტერესებდა, უზრალოდ, შეილიშვილის ხათრით დადიოდა იქ. სანახაობები უფრო მართა ბებიას, ანუ პატარა ბებიას იტაცებდა. ჩამოვიდიოდა სოფლიდან, ჩა-

მოიტანდა ნობათს, სოფლის სურნელს და იმ დღიდანვე იწყებოდა გიორგის ზეიმი. თავდაპირველად, ცირკს მიაშურებდნენ ხოლმე. მღელვარებით უცემდა გიორგის გული, ვიდრე ბაღეთს იშოვნიდნენ დილის სეანსზე. საღაროსთან მიხროვილი ხალხი, აურიამულებული ბავშვები, მერე გრძელი კიბეები გორაკზე შესკუპებული მრგვალი, ყვითელი შენობისკენ, კლოუნების ტაკიმასხარობა, აღმოსავლურ, ჭრელ ხალათში გამოწყობილი ილუზიონისტი კიო მაგიდაზე დადგმულ მოზრდილ ფერად ყუთში ჩასვამდა ნახევრად შიშველ ახალგაზრდა ქალს, ყუთს ხმლებს შეურჭობდა ყველა მხრიდან, გიორგის გული უფანცქალებდა, ბებიას ხელს ჩასვიდებდა ხოლმე, ილუზიონისტი ყუთს ჭრელ ნაჭერს გადააფარებდა, იმ წამსვე მოაშორებდა, ყუთს თავს ახდიდა, ვადმოაბრუნებდა, შიგ არავინ იყო, რა მოუვიდა იმ ქალს? ფიქრობდა შეწუხებული გიორგი, ამ დროს ორკესტრი იგუგუნებდა და სადღაც ზემოდან, სასახლის თალიდან ჩამოშვებულ ბაგირს სრიალით ჩამოჰყვებოდა ხოლმე ის ნახევრად შიშველი ქალი, გააბდრული ღიმილით დახტვიდა ნახერხმოყრილ არენაზე, ყირამალა ვადატრიალდებოდა და მერე ხელეგაშლილი, კვლავ ღიმილად ქცეული, გამარჯვებულის იერით შემოივლიდა მომრგვალებულ ასპარეზს და მადლობის ნიშნად თავს უქნევდა ტამით აწანზარებულ დარბაზს.

მართა ბებიას იგი კინოშიც დაჰყავდა, ზოოპარკშიც. კინოში რომ ისხდნენ და ომზე გადაღებულ ფილმს უყურებდნენ, თავშალმოხვეული მართა ბებია ოხრავდა ხოლმე, „სადაა ახლა ჩემი შვილი, რას შობა, ნეტავი?“

— მოცილილია ამ ხნის ქალი, ბავშვზე უფრო თვითონ სიამოვნებს კინო და ზოოპარკი, — კილაკდა ხოლმე დიდი ბებია თავის უმცროს რძალს და გიორგის ვერ გაეგო, რა იყო ამასი სათაკილო. თვითონ დიდ ბებიას სანახაობები სრულებით არ იზიდავდა და არც დადიოდა არსად. მართა ბებია თბილისში

რომ ჩამოდიოდა, უფრო ხშირად ეწეოდა პეტროვნასთან ჩერდებოდა, რატომღაც იქ ერჩინა, ეტყობა შეთვისებული იყო ელენა პეტროვნასთან, როგორც ოჯახითან. ისინი რუსულად ლაპარაკობდნენ სვამდნენ ჩაის და გიორგი ატყობდა, რომ არც ეს მოსწონდათ დიდ ბებიას და დედას, და გული წყდებოდა, რომ ესოდენ საყვარელი, ალერსიანი მართა ბებია, მისთვის გაუგებარი მიზეზების გამო საყვედურს იმსახურებდა.

ვერის უბნისკენ მარტო სიარული იშვიათად უხდებოდა გიორგის. ყოველ ახალ წელს, თანაკლასელი შაქრო შუბლაძე დაბადების დღეზე პატივგება იგი ზუჭუჭთმიანი გულთბილი ბიჭი იყო, ზემელზე ცხოვრობდა მოხუც პაპასთან და დიდედასთან ერთად, ომში წასული მამის მშობლებთან. ერთოთახიანი ბინა ჰქონდათ გრძელი აივანიანი სახლის მეორე სართულზე. დედამისიც, ჩაუტკუნებული, მკვრივი ქალი, დედაპითილთან და მამაპითილთან ცხოვრობდა, რომელიღაც ბანკში მუშაობდა, ერთხანს. ბანკის მუშაკებს სამხედროს მსგავსი ფორმა ჩააცვებს და ამ სოლიდური ფორმით დადიოდა. მერე იგი პირველ სართულზე ოროთახიან ფართო ბინაში მცხოვრებ შოფერს, გოგია მაზიაშვილს გაჰყვა ცოლად და იმასთან გადაბარგდა და შაქროს დაბადების დღეს ამ გოგიას ბინაში უხდიდნენ, თუმცა შაქრო ისევ პაპასთან და დიდედასთან დარჩა. ეს გოგია მაღალი, თხელი კაცი იყო, პატარა თავი ჰქონდა, თხელი შავი თმა, წერილი ულვაში. ჩექმებს და ტყავის პალტოს იცვამდა. ზოგჯერ, დედასთან ერთად, თავისი მანქანით მოჰყავდა შაქრო სკოლაში. ენერგიული, თამამი კაცი ჩანდა. ერთხელ, დედამ უთხრა გიორგის, შენ რომ უნდა გამჩინოდი, სწორედ გოგიამ წამიყვანა მანქანით სამშობიაროში ლენინის ქუჩაზე, მაშინ მამაშენთან მუშაობდაო. ეს ფაქტი რაღაცნაირად აახლოებდა გიორგის შაქროსთან. მერე შაქროს დედა ცოტა ხნით დაიჭირეს. ციხიდან რომ გამოუშვეს, გოგიასთან აღარ დაბრუნ-

ბულა, ისევე დედამთილთან და მამამთილთან დასახლდა. ამის შემდეგ გიორგის გოგია აღარ უნახავს და არც შაქროს სამღვილი მამა, რომელიც ომიდან დაბრუნების შემდეგ ახალ ოჯახს მოეკიდა და როგორც ჩანს, საკუთარ მშობლებს არც კი აკითხავდა, ალბათ, ყოფილ ცოლთან შეხვედრას ერიდებოდა. არც შაქრო ახსენებდა მამას და ერთხანს გიორგის შაქროს დიდება მამო და პაპა იაგორა დედამისის მშობლები ეგონა. მანამდე კი, დაბადების დღეს გოგიასთან უხდიდნენ და გიორგის სიამოვნებით ავონდებოდა ის დრო, ფეხით რომ მიუყვებოდა დაკარიელებულ რუსთაველის გამზირს, იღლიაში ხანუქარამოდებული, ეს იყო წიგნი ან რომელიმე ცნობილი სურათის რეპროდუქცია. დაბადების დღეზე უამრავი ბავშვები იყრიდნენ თავს, უხვად იყო გოზინაყი და ტკბილეული, ეტყობა, გოგია და შაქროს დედა დეიდა კატო, იმ დროს შემძლებულად ცხოვრობდნენ. აქ ზოგჯერ მოკოლადიცი კი ქიონდათ, ასე ძლიერ რომ ენატრებოდა გიორგის. რამდენჯერ შურით უძებრია, მისი მუზობელი დიდიკაცის, ცეკას ერთერთი მდივნის შუათანა ქალიშვილი, გიორგის თანატოლი გოგონა, ფანჯარაში გადმომდგარი მოკოლადს გამრეილად ჩაკბუნდა და დარჩენილ ნატებს, თეთრი გული რომ მოუნანდა, მეორე ფანჯარაში თავგამოყოფილ, მამამისის სანადირო ძაღლს ესროდა. ძაღლი მოხერხებულად იჭერდა ნატებს და წაშში სუსნავდა, ეზოს ბავშვების გულდაწყვეტილი მხერით მიდევნებულ. როცა თამაში და მხიარულება თავდებოდა, პალტოს ჯიბეებში ხელბნაწყობილი გიორგი მარტო მიუყვებოდა დათოვლილ ქუჩას, წყნარსა და მშვიდს, ახალი წლის იმედებით აღსავსეს. თვითონაც სიხარულისა და ზემის შეგრძნებით გამთბარი. ეს იყო საოცარი მოგზაურობა, ოდნავ შებინდებულში მარტო რომ მიდიოდა ზემელიდან სახლამდე.

გარდა შაქროსი, იმ გაჭირვების უამს, დაბადების დღეს უხდიდნენ ლევან ყან-

ელსაც. იმისი დღეობაც ზამთარში მუქი ძველით ახალ წელს. ისევე თოვლში უწევდა სიარული გიორგის მთაწმინდისკენ. ლევანი ვიწრო ქუჩაზე, დაბალ ერთსართულიან სახლში ცხოვრობდა, ბიძა და ძალი ზრდიდნენ მას. ლევანზე უფროსი ორი ქალიშვილი ჰყავდათ, რომელთაც ლევანი დებს ეძახდა. სწორედ იმათ მოჰყავდათ სკოლაში, სანამ მარტო სიარულს შეეწეოდა. ლევანი ბიძას მამას ეძახდა, ძაღლს კი — ძაღლს. მისი მშობლები, თურმე, გერმანიაში ცხოვრობდნენ, ლევანი ბერლინში იყო დაბადებული, გერმანული და რუსული ერთხანს ქართულზე კარგად იცოდა. მამამისი ნიჭიერი მეცნიერი იყო. გერმანიიდან რომ დაბრუნდნენ მოსკოვში. მშობლები დაუჭირეს და დაუხვრიტეს, ვითარცა მანებლები, თვითონ ბავშვთა სახლში მიიბარეს. მთელი წელიწადი ემებდა, თურმე, ბიძა რუსეთის უპატრონო ბავშვთა სახლებში და ბოლოს მიაგნო, როგორც იქნა, იპოვა. თბილისში ჩამოიყვანა და შვილივით ზრდიდა, შეიძლება უფრო მეტ ყურადღებასაც კი აქცევდა, ვიდრე საკუთარ შვილებს. ისეთი შთაბეჭდილება რჩებოდა, რომ ლევანი ქალიშვილებს ერჩივნა. ძაღლსაც ძლიერ უყვარდა იგი, ლევანის მზესა ვფიცავარო, იტყოდა ხოლმე. დებიც თავს ევლებოდნენ. არაფერი ეტყობოდა ლევანს ბავშვობაში მიღებული ტრამვისა, შეიძლება, ის დრო აღარც კი ახსოვდა. ლალი ბავშვი იყო, მხიარული. ლევანის აღზრდელი ბიძა, ძია დიმიტრი, ერთერთი პირველი ქართველი აკადემიკოსი გახლდათ, ინსტიტუტს ხელმძღვანელობდა. ამ დიდ მეცნიერს უყვარდა ქართული მოღბენა, განსაკუთრებით უყვარდა ბავშვები. ჯერ კიდევ მაშინ, მახარაძის ქუჩაზე რომ ცხოვრობდნენ, გამოუვლიდნენ გიორგის ბიძა და ძმისწული. „შეიძლება, ქალბატონო ნათელა, თქვენი ვაჟი გავასვირონო? „როგორ არ შეიძლება, ბატონო დიმიტრი?“ კასუხობდა ნათელა, ამ დიდი მეცნიერის სტუმრობით ნახაიმონები და ოდნავ დარცხვნილი. წაიყვა-

ნდა ბიჭებს ნარიყალაზე ან მთაწმინდის პანთეონში აიყვანდა ფეხით, ათვალეურებინებდა დიდი მამულიშვილების საფლავებს, უყვებოდა მათ ისტორიას. იაკობ გოგებაშვილი აქვე, მთაწმინდაზე ცხოვრობდა. მერე, თუ ფუნიკულიორი მუშაობდა, აყვებოდნენ ფუნიკულიორის ღია ვაგონს ზევით, დასცქეროდნენ ძირს გადაშლილ ქალაქს, ზემოთ ასულნი დარბოდნენ ავეჯებულ ჰარკში, ავროვებდნენ ყვაილებს იელის სუნიტ გაფლენილ ფერდობებზე. ასწავლიდა ბავშვებს ჰერბარიუმის გაკეთებას. მერე ფეხით ჩამოუყვებოდნენ მთაწმინდის ბილიკს, შეივლიდნენ იმ ძველებურ, ერთსართულიან სახლში, რომელსაც გახული საუკუნის სურნელება დაკრავდა. კედელზე ნოხი, ძველი ავეჯი, უამრავი წიგნები, გრძელი შუშაბანდი, პატარა ბაღს რომ გადაჰყურებდა, ხადაც გამწვანებული თუთები მწიფდნენ. ვიორგი და ლევანი მაგიდის ირგვლივ დარბოდნენ, ოთახში დაჭერობანას თამაშის დროს სკამებს აფირავებდნენ, აბრუნებდნენ, ახმაურებდნენ იქაურობას, მაგრამ არასოდეს შენიშვნა არ მიუღიათ, უსაზღვროდ კეთილი დიმილით შესცქეროდნენ მათ ძია დიმიტრი და თმაჭაღარა ლიზიკო ძალო, რომელიც უნივერსიტეტის მასწავლებელი იყო. ისიც მათემატიკოსი, ზოგჯერ, ლიზიკო ძალო, ბავშვების ოინებით გამზიარულებული, ორივეს გულში ჩაიკრავდა და კონცინდა, ზოგჯერ, ძია დიმიტრი თავის ოთახში გავიდოდა და მუშაობდა, სახლი კი ინგურეოდა. მაგრამ უსაზღვრო კეთილგანწყობა, თითქოს სხვა დროიდან მოყოლილი, განუსაზღვრელად სუფევდა აქ, და ვიორგის განსაკუთრებით უყვარდა ამ ოჯახში სტუმრობა და ლევანის დღეობაზე უდიდესი ხალისით მიეშურებოდა ხოლმე, მაგრამ ერთხელ, არსენას ქუჩაზე რომ შემოუხვია, მომავალი სიამის მოლოდინით აღზნებულს, ერთ-ერთი სახლიდან მოთქმა შემოესმა. ცივი დღე იყო, დაღერმილი, თოვლის ფანტელები ნელა ირეოდნენ ჰაერში. ვიორგიმ დაბალ ფანჯარაში შეიხედა

და დაინახა ოთახის შუაგულში დამკრძალო კუბო. უცბად, ხალისი ჩაუჭრა. რაღაც შეუსაბამობა იგრძნო მისმა ნორჩმა სულმა. წვეულებაზე მისული კარგა ხანს ვერ ჩაერთო საერთო ფრიამულში. მწუხარებისა და სიხარულის ერთდროული თანაარსებობა ახნევდა, აკვირვებდა...

ვიორგისთან ერთად, ლევანიც დადიოდა ტანვარჯიშზე პიონერთა სასახლეში. ძია დიმიტრი ტანვარჯიშის ყველა მასწავლებელს იცნობდა, ძია დათას ძია კოლიას, ძია შალიკოს და შავგვრემან დეიდა ქეთოს, რომელსაც გრძელი, ლურჯი შარვალი ეცვა ხოლმე, დანარჩენები თხელ რეტიუზებში იყვნენ გამოწყობილნი. ესენი ვიორგი ეგნატაშვილისა და ვიორგი ნიკოლაძის მოწაფეები არიანო, ამბობდა ძია დიმიტრი, იმათ ჩამოაყალიბეს ქართული ტანვარჯიშის სკოლა. მაშინ ყველა ახალგაზრდა „შევარდენში“ იყო გაერთიანებული, რადგან ახალ ქვეყანას ჯანით მრთიელი თაობა სჭირდებოდა. ახალგაზრდა ფიზიკურად ძლიერი უნდა იყოს, ამბობდა ძია დიმიტრი, თუ უნდა სამშობლოს გამოადგეს. თვითონაც ძველი გიმნასტი იყო. ეს ხანშიშესული გიმნასტიები, შეიძლება ითქვას, ნამდვილი ფანატიკოსები იყვნენ, იმდენად უყვარდათ თავიანთი საქმე. გახსოვდეთ. ჯანსად სხეულში, ჯანსალი სულია, ქადაგებდნენ განუწყვეტლივ და ბავშვებს სხვადასხვა ილეთებს ასწავლიდნენ. დეიდა ქეთო და ძია კოლია უფრო ხშირად რუსულად ლაპარაკობდნენ. ძია შალიკოს დაუჯერებელი ამბების მოყოლა უყვარდა. „ლენინი რომ მოკვდა, იმ დღეს ორძელზე ვვარჯიშობდი. ერთიც ენახოთ, ქარხნების საყვირის ხმა არ გაისმა? მთელ ქვეყანაში მოძრაობა გაჩერდა. მეც ხუთი წუთი ყირაზე ვიდექი, მა რა მექნა, ბელადისთვის პატივი არ მეცა?“ ნიშნისმოგებით იტყოდა ხოლმე, მაგრამ ბიჭებს განსაკუთრებით უყვარდათ პაინისტი ლილი, უმშვენიერესი ახალგაზრდა ქალი; მხრებზე ჩამოყრილი ოქროსფერი სწორი თმით, მოკლე

ცხრით და ლოყაზე შავი ხალით და-
მშვენიერი. როცა იგი ვარჯიშის დაწ-
ვების წინ რომელიღაც მარშს უკრავდა,
მწკრივში ჩამდგარი ბიჭები დიდი დარ-
ბახის იმ კუთხეს რომ ჩაუვლიდნენ, სა-
დაც პაინინო იღვავდა, თავისდაუნებურად
წელში იმართებოდნენ. იყვიებოდნენ,
რათა ლილის თაფლისფერი თვალების
სიბნო მიეპყროთ. ლილი გრძნობდა, პა-
ტარა ბიჭები თავს რომ აწონებდნენ და
სახე მუდამ უღიმოდა. ბიჭების შემდეგ
კი გოგონები იწყებდნენ ვარჯიშს. ეზო-
ში გახული ბიჭები ფართო ფანჯარას-
თან გროვებოდნენ და უფურცლებდნენ იმ-
ათ ჩამოსხმულ, შიშველა ფეხებს. გო-
გონებს დეიდა ქეთო და ძია კოლია ავარ-
ჯიშებდნენ. ძია კოლია, ზოგჯერ, დუ-
ნდულებში ამოკრავდა ხელს რომელიმე
კარგ გოგონს, ვითომ ილეთის შესასრუ-
ლებლად ეხმარებოდა. „დიდი ოღრამია
ეს ჩვენი ძია კოლია, ნახე რა ნახუნა-
კებს ურტყამს,“ იტყოდა ვინმე და ბიჭე-
ბი ხარხარებდნენ. მამინ დეიდა ქეთო
გამოდიოდა კარში და უჯავრდებოდა
მათ, ეხლავე წადით სახლში, რას შევ-
როვილხართ აქა, გაკვეთილები არა
გაქვთ მოსამზადებელი?

იმის გამო, რომ ჯანის სიმრთელე
დიდ ღირსებად ითვლებოდა, გიორგი
ამჯობდა თავისი ბიძებით. მან იცოდა,
რომ ნიკუშა კარგი ფეხბურთელი იყო.
ათვის ლელობურთში არ ჰყავდა ბადა-
ლი, ხოლო ბიძინა განთქმული ფალავ-
ნის ნესტორ ეხებუას გუნდში ირიცხე-
ბოდა ოდესღაც. ამიტომ იმ საღამოს,
ბიძინას ჩამოსვლა რომ შეიტყო, მომა-
ვალი შეხვედრის მოლოდინმა ააღელვა.
სინათლე ჩაქრა. გიორგიმ ლამა აან-
თო. არ უფვარდა საღამოობით შინ მარ-
ტო დარჩენა, როცა მის პატარა ძმას
მშობლები ელენა პეტროვნასთან ტო-
ვებდნენ და საღდაც მიდიოდნენ. ერთ-
ხელ ისე დაეძინა, რომ მთელი ორი სა-
ათ ვერ გააღვიძეს. კარს აბრაზუნებდ-
ნენ. ზარს რეკავდნენ, მეზობლები კედ-
ელზე უკაკუნებდნენ. მერე ერთი მეზობ-
ლის ბიჭი შუშაბანდის ლავგარდანზე
გადმოძვრა, როგორღაც ფანჯარა გაა-

ლო, შემოვიდა დერეფანში გაფეფ-
რიც და შემოიყვანა შინ მისი მშობლე-
ბიც. ამ ამბავმა შამშეს შიში აღუძრა,
ქურდებსაც შეუძლიათ ასე გადმოძრო-
მაო და იმ დღის მერე, თუ სადმე მიდი-
ოდნენ, ფანჯარას საგულდაგულოდ რა-
ზავდნენ და შინ დატოვებულ გიორგის
კარს გარედან უკეტავდნენ, შემთხვევით
ხანძარი რომ გაჩენილიყო, თავს ვერ
გადაიჩინებდა. იგი იჯდა ჩაკეტილ, ბნელ
ოთახში. ათასი საცდუნებლით გარემო-
ცული. ფანჯრის რაფაზე, ფეხსაცმლის
კოლოფში მამამისის თუთუნი ვყარა.
გიორგიმ ერთი მწკრივი თუთუნი გაახ-
ვია და გააბოლა. ბოლს არ ვლავავდა,
ისე აბოლებდა, თან თავის თავს ელაპა-
რაკებოდა, უფროსებს ბაძავდა, ვითომ
რადაც სერიოზულ საქმეზე მსჯელობ-
და. მაგრამ უნებურად ბოლი გადასცდა
და ეს პირველი ნაფაზი დანის ჩარტყმა-
სავით დაესო გულზე. ერთბაშად გაბ-
რუვდა და გაოცდა, თითქოს შეუღლებ-
ლში შედგა ფეხი. ქალაქის საბჭოს სა-
ათმა მოედანზე, თორმეტჯერ დარკა.
გიორგიმ ლამა ჩააქრო და ლოგინში
დაწვა. „აღბათ, ბებია და ბაბუა ჩამოე-
ლენ,“ გაიფიქრა მან.

ორი დღის შემდეგ, სკოლიდან რომ
დაბრუნდა, მართლაც, ბებია, ბაბუა და
მართა შინ დახვდნენ. ისინი ბიძინას
სანახავად ჩამოსულიყვნენ და გიორგიც
თან წაიყვანეს. სოფლიდან ჩამოტანილი
ნობათით დატვირთულნი კოლმეურნი-
ბის მოედანზე ჩავიდნენ ტრამვაის და-
სხდნენ და გასწიეს ვერაზე. ტრამვაიდან
ჩამოსულნი ნელა აუყვნენ ხეებით და-
ბურულ ქუჩას და ვიწრო ჩიხში შეუხვი-
ეს. ეზოში რომ შევიდნენ, გიორგიმ მა-
გრად ჩასჭიდა ბაბუას ხელი, რადგან ვი-
წრო ბუდრუგანაში ჩაკეტილი ძალი
გამწარებით აყვავდა. იგი იქედან ვერ
გამოძვრებოდა, კარს დიდი კლიტე ელო
გარედან, მაგრამ მისი გაბოროტებული
ყფისა და ღრენისა მაინც ეწინააღ-
მდედა. ოდნავ შემკრთალი შეყვა უფროსებს
ოთახში და პირველად იხილა ბიძა. იმ
წამსვე მოეწონა. ბრვე უაქცაკი იყო, აუ-
თოს არ ჩამოუვარდებოდა. გემრიელად

იღიშებოდა და ზედა ტუჩის კუთხეში ოქროს კბილი უჩანდა. ესეც შევნიშნა, ისევე როგორც კეხიანი ცხვირი, კოხტა უღეაში და მოკლედ შეკრეპილი შეკრეცხილი თმა. გიორგის გულიანად გაუღიმა და გადაკონა. ძალიან ჰკავდა ბაბუას და გიორგიმ ამ კაცში უმაღლვე თავიხიანი, ახლობელი შეიცნო.

ამის შემდეგ ხშირად ზედაჟდა ბიძას. უფრო ხშირად იგი წასვამი იყო და სიმთვრალეში ჭინჭყლობდა. რაღაცას აჩემებდა და არაფრით არ გადათქვამდა, თუნდაც ამას სერიოზული უკმაყოფილება მოჰყოლოდა. ძირითადად, გერმანელთა ქებით უშლიდა ნერვებს თანამოსახლებრთ, განსაკუთრებით გიორგის მამას, შამშეს! აღფრთოვანებული იყო იმითი ყაირათიანობით, გამჭრიახობით წესრიგით, შრომის სიყვარულით. თბილისის ქუჩებში გიორგი ხშირად ხედავდა სხვადასხვა სამუშაოზე განაწილებულ, დანაწინაკებულ ტყვე გერმანელებს, მათხოვრობასაც რომ არ თაკილობდნენ და ძალიან უჭირდა ამ დამარცხებული ზალხის ღირსების წარმოდგენა, მას საერთოდ პირველად ესმოდა გერმანელთა ასე აშკარა ქება.

— მაგათ რომ მოეგოთ ომი, ჩვენ ბედს ძალლი არ დაჰყვედა, — ხმამაღლა აცხადებდა შეზარბოშებული ბიძინა.

ასეთი ლაპარაკი ძალიან საშიში იყო. შამშე ცხარედ ეკამათებოდა.

— რას ლაპარაკობ, კაცო, ომის გამჩადებლებს აქებ?

— მთელი ისტორია ომების აღწესსხვია, სხვა რაა?

— ოპ, გერმანიაში ისტორიაც ისწავლე? — დასცინოდა შამშე.

— ბევრი კარგი რამ ვისწავლე.

გერმანელებს მსოფლიო ბატონობა უნდოდათ, ომი რომ მოეგოთ, კარგდღესაც დაგაყრიდნენ.

— კომუნისტებს რა უნდათ?

— სოციალური თანასწორობის დამყარება დედამიწაზე!

— იმდენი მამა უცხედდათ, რამდენი თანასწორობა უნდათ, რუსების როლი რატომ გამოჰყო სტალინმა? ამ ომში, რატომ უწოდა დანარჩენების უფროსი ძმები, სხვებმა ნაკლები სისხლი დაღვარეს? მაგრამ ჩემო ძმაო, ყველა დიდ ზალხს მსოფლიოში გაბატონება სწყურია და თუ გაბატონებაა, ბარემ გერმანელები გაბატონებულიყვნენ, რუსებზე ათი თავით მაღლა დგანან.

— შენ რაღაც ვერ ლაპარაკობ დალაგებულად!

— წადი, მიივლე!

— მე არ გინივლებ, მაგრამ მეშინია სხვამ არ გინივლოს!

ერთხელ, ასეთი უსიამოვნო საუბრისას, გიორგის გული რომ უფანცქალებდა უფროსების გაღიზიანებული, ბრაზით წამოწოებული სახეების შემხედვარეს, ბაბუამ დარბაისლურად იკითხა:

— მართალია, ბატონო, გერმანელები, ქალი თუ კაცი, საზოგადოებაში დაურიდებლად აკუებენო?

— რაო?

— ძველად გამიგონია, იმდენად გონიერი ზალხია, კუჭში ვაზებს წაშით არ იჩერებენ, რომ ორგანიზმს არ ავნოსო.

— რას მიედ-მოუდები, მამანემო, ბარემ პირდაპირ გვითხარი, გაკუება ზომ არ მოვიინდა? — გადაიხარხარა ბიძინა.

კამათი შეწყდა, ვითარება განიმუხტა, გიორგიმ შვებით ამოისუნთქა, ეს დამაბული ლაპარაკი თავმეუკაცებელ კინკლაობაში რომ არ გადაიხარდა. უფროსების შელაპარაკება ძალზე ცუდ გუნებაზე აყენებდა, არა და ხშირად უზღებოდა ასეთი წაკინკლავების მოწმედ ყოფნა. მამამისი ფიცები კაცი იყო, კამათის დრო, ხშირად შეურაცხყოფასაც კი კადრულობდა. ამიტომ შამშეს ხშირად უთმობდნენ ახლობლები, მართალი იყო თუ მტყუანი, მის გაღიზიანებას ვრიდებოდნენ და იხიც უკან არასდროს იხევდა, რასაკვირველია, გასდიოდა და იმიტომ. მასზე ძლიერთან

და აღმატებულთან ყველაზე ფიცხი ადამიანიც კი საკმაოდ თავშეკავებული და მორიდებული ხდება, ეს გიორგის ბევრჯერ ჰქონდა შემწნეული. მამამისის ფუხკიანობა და მოურიდებლობა ძალიან აღიზიანებდა, აწუხებდა, აუცხოვებდა მისგან მან არ იცოდა, რომ მამშე ისე იყო შეშინებული, ახლობლეთანაც კი იმას არ ამბობდა, რაც გულში ჰქონდა, არამედ იმას, რაც საჭირო იყო უსაფრთხოებისათვის. ბიძინა კი აგრძელებდა დროსტარებას და ღიღინს თავისი ჩახლენილი ბოხი ხმით. „გადაბრუნდა დროება, ჩიტმა უქნა მიმინოს,“ ეს იყო მისი უსაყვარლესი სიმღერა, ეტყობა, თავის მიერვე შეთხზული, თითქოს დისა და სიძის წონასწორობიდან გამოსაყვანად, ამ სიტყვების გავრცელებაზე ტანთ ბურძღვი რომ აყრიდათ, მაგრამ ბიძინა ამას არ დაგიდედათ, არც ცოლის ხეწვნა ჰკრიდა, „ხირცხვილია, ბიძინა, თავი მოგვეჭრა, რაუბს მღერიო?!“ მისი განუყრელი მეგობარი გახლდათ ავთო, ნიკუშას კი ამ დროისათვის ჩინი მოუმატეს და ბაქოში გადაიყვანეს.“ კიდევ კარგი რომ მოაშორეს აქურობას, ამბობდა ავთო, „რამდენჯერაც დათვრებოდა, იმდენჯერ წაამწკრივებდა ბატალიონს და ბრძანებას იძლეოდა, აბა, მისცხეთ ზალაიო. მადლობა ღმერთს, ჯარისკაცები არ უჯერებდნენ, თორემ ამდენ ხანს დახვრეტლი იქნებოდა.“

ავთოს უყვარდა გიორგისთან ერთად ხიარული, ხად არ დააპორწიალებდა, თავის მეგობრებში, ნათესაებებში, ღვიინის სარდაფშიც. არც გიორგის ეზარებოდა ავთოს დოსტობა, სიამოვნებით დაჰყვებოდა ყველგან, რასაკვირველია, ბიძინასთანაც, რომელსაც ჯერ კიდევ შერჩენოდა გერმანიაში ნაცხოვრები კაცის ჩვევები, პირველ ხანებში დღეში ორჯერ იპარსავდა წვერს, მერე თანდათან უკლო. რკინიგზაში რომ მოქეყო ექსპედიტორად, ავთო და გიორგი იქაც აკითხავდნენ. გიორგის მოსწონდა ათასგვარი საქონლით გადატვირთული უზარმაზარი სამასალო საწყო-

ბები, ეზოში მოხრივინე ლინჯუნი საბარგო ავტომანქანები, განუწყვეტილი ქრამული, ცხენების ზვიხვინი, ღელოს მხრიდან ორთქლმავლების შეკავლება, შეუხვეწებელი მოძრაობა, ცხოვრების დუღილი, ასე მძაფრად რომ იგრძნობოდა აქ. ისინი ისხდნენ და უცდიდნენ ბიძინას, რომელიც სულ ვილაცქევს ებუზღუნებოდა, ილანძვებოდა, ეტყობოდა, საკმაოდ ყიამყრალი კაცი იყო, თუმცა გიორგის ალურსიანი მოპყრობის გარდა მისგან არაფერი ახსოვდა. როცა ბიძინა სამუშაოს მორჩებოდა, წაიოიყვანდა ვილაც ამხანაგს, შედიოდნენ დუქანში, გიორგის კერძთან ერთად ღიძონათს დაუდგამდნენ, თვითონ კი ღვინოს სვამდნენ. გიორგის ეგემრიელებოდა ხასადილოს სადილები, მწვანილმოსერილი კატლეტი ან ბუღლაძა, ღიძონათსაც სიამოვნებით გეახლებოდათ. უფრო ხშირად მათი მუდმივი შეინახე იყო მამის უფროსი ძმა კოლა, მის ღედის ძმებთან მეტად შეთვისებული კაფანდარა კაცი, მხრებამდე რომ ძლივს სწვდებოდა ავთოს და ბიძინას. კობტად იცვამდა, გალიფე, ჩექმები, ქამარშემორტყმული სამხედრო ხალათი, თუმცა მენშევიკების მერე ჯარში არ ყოფილა, ტყავის პალტო და ტყავის ქელი, უზარმაზარი ტყავის პორტფელი შიგ რა ედო, არავინ იცოდა. „გაფიცებ ყველაფერს, ერთი მაგ პორტფელში წამახედე, რა გიდევს შიგ?“ ეხვეწებოდა ავთო. „არ არის შენი საქმე,“ ბრაზდებოდა კოლა. „ვიცი, რაც გიდევს, სანუქარი გიდევს ქალებისთვის ჩულქები და ნიფხები,“ ხითხითებდა ავთო. „დაიკარგე აქედან, შე ყურუმსალო!“ სუფრის მიტოვებას აპირებდა კოლა, მაგრამ არ უშვებდნენ, ძალით სვამდნენ სკამზე. ქალების მოყვარული კაცის სახელი ჰქონდა გავარდნილი, აგრეთვე თევზაობისა. თევზი და ღვინო ხშირად მიჰქონდა ახლობლეთან ძღვენად, გიორგის ოჯახში, ავთოსთანაც, ბიძინასთანაც. რამდენადაც გიორგიმ იცოდა, რომელიდაც ბაზაში მუშაობდა, მაგრამ ღვინითაც დაღალაობ-

სტატია

და თურმე, კახეთიდან ჩამოქონდა და ასაღებდა ქალაქში, ძირითადად ავღანურში, სადაც მარტოდ-მარტო ცხოვრობდა დიდი ხანია. გიორგისთან ხელცარიელი არ მოდიოდა, ხან კამფეტს მოუტანდა, ხან ხილს, ხან ჩირს. საჩუქარს ჩუმად ამოიღებდა ჯიბიდან და უსიტყვოდ ჩასწრიდა ხელში. ლაპარაკის ემსხი რომ შედიოდა, სქელი, ჭადარაშერთული ქონორი შუბლზე ჩამოყურებოდა ხოლმე, მოღუნული ცხვირი და მოკლე უღვაში ცოტა სასაცილო იერს ანიჭებდა, ცხენისოდენა კბილების პატრონი მაინც ჩიფიფებდა, ხმაც ბიძინასავით ჩაბლწიოდა, თითქოს წინა დღის ნაქიფარიაო. ფართი-ფურთა კაცი იყო, დუქანში ყველაზე მეტს აქტიურობდა, მომტანებს წაშში გაუშინაურდებოდა, თითქოს ყველას დიდიხანია იცნობდა. მართლაც ბევრ ხალხს იცნობდა და ბევრი ადამიანის ისტორია იცოდა. ერთხელ, ერთ სასადილოში, დამლაგებელ ქალს გამოელაპარაკა. ის ქალი ძალზე მოტეხილი იყო, გამზდარი, სახედაღარული, არც ისე ხნიერი იქნებოდა, როგორც ერთი შეხედვით ჩანდა, შავი კაბა იცვა, შუქჩამქრალი თვალები გულგრილად იტყინებოდნენ, თითქოს იმ წამსვე ივიწყებდნენ, რასაც ხედავდნენ. გიორგიმ შეამჩნია, რომ კოლამ ხელში ფული ჩაუღო. ცოტა რომ დალიეს, ისევე დაუძახა, ჭიქით ღვინო მიაწოდა, პურზე მწკადის ნაჭერი დაუღო და დაყოლებინა.

— ვინ არის, კოლა, ეს ქალი? — ეშმაკური ღიმილით ჰკითხა ავთომ.

— ეს ისეთი უბედური ადამიანია, ამის ამბავი რომ მოგიყვებო, ჭამის მადას დაკარგავთ.

— ნუ გეშინია, არ დაეკარგავთ, შენ მოყვები, — უთხრა ბიძინამ.

— ცხოვრება სიბინძურეა, ძმებო, — თქვა კოლამ, თვალები აუბრიალდა, თითქოს ყბაც კი აუცახცახდა, ირიბად გახედა ცარიელი ბოთლებით სავსე ყუთებთან მოფუსფუსე დამლაგებელ ქალს, გრძელ ჯოხს სველი ტილო რომ წამოაცვა, ძველი ტომრის ნაგლეჯი და ია-

ტაკს გამალებით წმენდდა. მუცელში კალს ქმარი ჰყავდა, ოჯახი ჰქონდა, დიდხანს შეილი არ მიეცა საწყალს, ბევრი იმკურნალა, ერთი-მეორე. მერე ბიჭი შეეძინა, ხუთი წლის რომ გახდა ის ბავშვი, პიონერთა ბანაკში წაიყვანა, ჩემო ბატონო, თვითონ მოანგარიშებლ მოეწყო, ბუღალტერი ქალი იყო. იჯდა ოთახში, მუშაობდა, ბავშვი ეზოში დარბოდა, თამაშობდა. ერთხელ, ამ ქალს დირექტორმა დაუძახა, გარეთ რომ გამოვიდა სამი წუთის მერე, ბავშვი ეზოში აღარ იყო. სად არ ეძებეს, ჩემო ბატონო, ქვეყანა ააწრიალეს, ერთი-მეორე. ათი დღის მერე იპოვეს ტყეში მკვდარი. ვიღაცას დაუხრჩვია, გაუპატიურებია, თან პაპიროსით წვევდა, თურმე. მერე ამის ჩამდენი დიჭირეს, მე დავესწარი სასამართლოს. ყველაფერს დაწერილებით ყვებოდა. სანამ დაახრჩობდა, დედა, დედაო, იძახდა თურმე ბავშვი. ხალხს სასამართლოში გული მისდიოდა, მოსამართლეც კი ცუდად გახდოდა. მხოლოდ ვუქილმა თქვა, ავადმყოფია ეს არსებაო. ეხლა მე გვეკითხებით თქვენ, — მთლად ჩაეხლინა კოლას ხმა, — არსებობს ქვეყანაზე სამართალი? რა საწამებელია ის ძალა, რომელიც ანგელოზ ბავშვს ასე გაიმეტებს? მაგრამ მაინც რომ რაღაც ძალა მართავს ქვეყანას?

— ეჰ, დაახლო, კოლა, დაელიოთ!

როცა ის ქალი ცარიელი ბოთლების წახალებად მოვიდა, ბიძინამ და ავთომაც ჩაუნურთეს ფული ჯიბეში. ქალი გულგრილად იხდიდა მადლობას და გიორგიმ ნათლად გრძნობდა, რომ ამ ღარ იბი და დაჩაგრული არსების ცხოვრებაში ოდესღაც საშინელი უბედურება მოხდა. ის დღე სამუდამოდ დაამახსოვრდა, ცხოვრება მისთვის კიდევ უფრო გაბუნდოვანდა, გაუცხოვდა, გაუცნაურდა. ბაბუა ასწავლიდა ხოფელში, ძილის წინ აუცილებლად პირჯვარი გადაიწერე, ღმერთს კარგად ყოფნა თხოვე და ისიც ყველაფერს შეგისრულებსო, მაგრამ თუკი ასეთი რაღაცეებიც ხდებოდა ქვეყანაზე, სად იყო ღმერთი?

მერე ამ ხამეულმა ვიორგი ჭრელ აბანოში წაიყვანა. აბანო დიდი პრობლემა იყო. ქალაქი ცხელი წყლით, ვაზით და ვაბობით არ მარაგდებოდა. მოსახლეობა ნათქურებით ცხოვრობდა. ზამთარში შეშა, ნახერხი და ნახშირი იყო თავსატეხი. აბანოებთან გრძელი რიგები იდგა ხოლმე. პატარა ბიჭები ზოგჯერ დედებს დაჰყავდათ აბანოში, რა თქმა უნდა, ქალთა საერთო განყოფილებაში, და მერე ისინი ამხანაგებს უყვებოდნენ, რაც ნახეს იქ, რა განსხვავებაა ქალის, კერძოდ, გოგოს და ბიჭის სხეულს შორის.

იმ დღეს გემრიელად იბანევს გოგირდოვან წყალში. კოლამ თავისი დიდი პორტფელი გახსნა, იქედან ქალაღმში კობტად გახვეული სუფთა საცვლები ამოიღა და ვიორგი დარწმუნდა რომ არავითარი ქალის ნივთები შიგ არ ეწყო. ქუჩაში რომ გამოვიდნენ, მარტის ცრიატი დღე ნაძქერით იმუქრებოდა. ვერის ხიდისკენ გაემართნენ, ჩაიარეს კიბეები, ჩაუარეს მეჩეთს. ღურჯი მეჩეთიც ისეთივე შორენკეცით იყო მოჭიქული, როგორც ჭრელი აბანო. მეჩეთის ღია კარიდან მოჩანდა იატაკზე დაფენილი ნოხები.

— შევიდეთ შიგ? — ითხოვა ვიორგიმ.

— რა გვინდა? — წამოიძახა კოლამ, — ჯერ ერთი ჩვენ თათრები ხომ არა ვართ და მეორე, იქ ისეთი მგრალი სუნი დგას ფეხის ოფლისა, გული შეგიწუხდება.

— რატომ დგას სუნი?

— იმიტომ რომ, ეგენი ფეხსაცმელებს იხდიან მეჩეთში შესვლისას და ყველას სუფთა წინდები კი არ აცვია ჩემო ბატონო?

ვიორგიმ ახედა მეტეხის ციხეს, კლდეზე გადმომდგარ აგურის უშნო შენობას, სიღრმეში მდგარ ტაძარს რომ ფარავდა.

— ამ ციხეში ნახდომი ვარ, — უთხრა კოლამ და ვიორგის გაახსენდა მარქსიზმ-ლენინიზმის კაბინეტში მასწავლებლის მოყოლილი ამბავი ცნობილი რე-5. „მართობა“ № 7-8.

ვოლუციონერის ღაღო კაცობისა, რომლის ძველი ქაშეუთის კვლევის უკან, ბაღში იდგა. იგი, თურმე, მეტეხის ციხეში მოკლეს გუშაგებმა, როცა საკნის ფანჯრიდან ქუჩაში იყურებოდა და რაღაცას იძახდა.

— ფანჯრიდან იხედებოდი? — ჰკითხა ბიძას.

— ფანჯრიდან ვიხედებოდი კი არა, ისეთ ჯურღმულში ვეგდე. შიგ გველები დასრიალებდნენ.

ბიძინა და აეთო წინ მიდიოდნენ. ღვინის აღმართზე აუხვიეს, ხარდაფში ჩავიდნენ. წინასწარ მომარაგებული პური, ყველი და მწინილი ქალაღზე გაშალეს და უზარმაზარ გადმობრუნებულ კასრზე დააწყეს. გალიციციბული ტოლნაც ჩამოდგეს კასრზე და ნახევარლიტრიანი ქილები აავსეს. ვიორგის ისევ ღიმილნათი და ფუნთუშა მიართვეს. ბიძინა ჩერჩილის, რუზველტის და სტალინის ანგდოტს ყვებოდა, მანქანით რომ მიდიოდნენ და გზაზე კამეჩი დახვდათ გაწოლილი.

— ჩავიდა ჩერჩილი მანქანიდან და რაღაც უთხრა კამეჩს, კამეჩი არ განძრეულა. ჩავიდა რუზველტი და იმანაც რაღაც უთხრა, მაინც არ ადგა. ჩავიდა სტალინი და რაღაც ჩასწორებულა ყურში. წამოხტა კამეჩი და გაიქცა. ბიჭოს, რა უთხარიოთ? მე ლორღობა შევთავაზეო, თქვა ჩერჩილმა. მე ერთი მილიონი დოლარიო. თქვა რუზველტმა. მე ვუთხარი, ადე, თორემ კოლექტივში ჩაგწერ, შენი დედაცო, უთქვამს სტალინს, — ყვებოდა ბიძინა და ხიცილით კვდებოდა.

ამ დროს ვიდაც მხრებჩამოყრილი, შუბლზე ქუღჩამოფხატული აყლავულა ჩამოჰყვა კიბეებს, წამით ზემოდან ჩამოდვრილი სინათლე დაფარა, ერთი ბოთლი ღვინო აიღო, ბნელ კუთხეში დადგა და მარტოკა სვამდა. კოლა წარამარა, მოუსვენრად იყურებოდა მისკენ. როცა ის კაცი წავიდა, „იცით ვინ არიო?“ იკითხა და თვითვე განმარტა.

— ციხის ჯალათია!

— რაო?

— პო. ავლაბარში ცხოვრობს. ევა ხერეტს ზალხს, განაჩენი მოჰყავს სისრულეში. თავის საქმეს რომ შეასრულებს, ასე ჩადის სარდაფში და სვამს. იქნებ, დღეს ვილაცა ჰყავს დახერეტილი...

— რას ამბობ, კაცი, — ზიზღით შეიმშუშნა აეთო, — რა რჯულის კაცია?

— არ ვიცი. ის კი ვიცი, თუ ვინმეს სიკვდილი აპატიეს, პირველი მიდის იმის ოჯახში და ახლობლებს ატყობინებს, თქვენი პატიმარი შეიწყალესო.

— ვითომ სინდისი ქენჯნის?

— აბა, რა ვითხრა?

— ჩემ დროს პატიმრებს საბურთალოსი და სოღანლულში ხერეტდნენ, — თქვა ბიძინამ.

— ეხლა იქვე, ციხის სარდაფში. ჩამყავთ ქვემოთ, უფრო სწორად, მიათრევენ, სიარულის თავი ბევრს არა აქვს მაგ დროს, და უკნიდან, კუფაში ახლიან ტყვიას. მერე ექიმი შეამოწმებს, ვენებს გადაუჭრიან, ერთი-მეორე, გოგირდმკვას დაასხამენ. სხეული დნება და სითხეს პირდაპირ კანალიზაციაში უშვებენ...

— მოიცა რეებს იგონებ, სოღანლულში მიაქვთ და იქ მარხავენ, — გააწვეტინა ბიძინამ.

— რა ხელობა არ არსებობს ამ ქვეყანაზე, კაცის კვლით რომ ადამიანი პურს ჭამს... — ჩაილაპარაკა აეთომ.

— ასეა, ძმაო. ქალაქი კი ცხოვრობს თავისი ცხოვრებით, — ირონიულად ჩაიციხა ბიძინამ.

— ყველაფერს აქვს გამართლება, — თქვა კოლამ, — იმ ქალის ამბავი ხომ გაიბნებო, ხუთი შვილი რომ დაუხრჩო ვილაც ურჩხულმა, დახერეტდი ეგეთ

არსებას? — ჯერ ბიძინას მიაჩერდა კოლა. მერე აეთოს.

— თავს არ წავაგლეჯდი? — მტკიცედ თქვა აეთომ.

— პოდა, რა ვინდათ, ევ კაცი ხერეტს, — წყნარად თქვა კოლამ, ქილა მოიყვდა და დასცალა.

სინემე ჩამოვარდა. ბიძინამ შეაშინა, რომ გიორგი გაფითრებულიყო და გაფართოებული თვალებით მისჩერებოდა უფროსებს.

— კარგი, გვეყოფა, დალიე და წაეიდეთ აქედან, — თქვა მან, გიორგის ხელი მოჰკიდა და ქუჩაში ამოიყვანა. ხალხი მიდი-მოდიოდა. თოვლის ფანტელები ნელა ტრიალებდნენ ჰაერში და ასველებდნენ ვლალისფერ ასფალტს. ცა ბინდით იბურებოდა. ყველაფერი ჩვეულებრივად გამოიყურებოდა. ფანჯრებში სინათლეები ციმციმებდნენ. ჯურღმულების ცხოვრება ზედაპირიდან არ ჩანდა.

მეორე დღეს, სკოლიდან რომ დაბრუნდა, დედა უგუნებოდ დაუხვდა.

— წუხელის, ბიძაშენი ბიძინა დააპატიმრეს.

— რატომ? — შეცბა გიორგი.

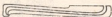
— როგორც ტყვედ ყოფილი. ყოფილ ტყვეებს იჭერენ მთელ ქალაქში...

— მერე როდის გამოუშვებენ?

— ვინ გამოუშვებს? ალბათ ციხიბრში გადაასახლებენ.

— ბიცოლა მაიკოს და თემურის რა ეშველებათ?

გამოხდა ზანი და ბიცოლა მაიკო და თემურიც გადაასახლეს ყაზახისტანში. ვითარცა ტყვედ ნამყოფის ოჯახის წევრები.

მარი აბრამიშვილი

ქონსკომინტერნაციონალური ინსტიტუტი

...და დიან დღენი...

დიოდნენ დღენი...
 და დიან დღენი...
 და წარუღენ დღენი ასე, ამგვარად...
 ხვალ ეს საწუთრო განგების ხელით
 დაიწყებს ბრუნვას ვითომ სხვაგვარად?
 წაუა ძველი და ახალი წელი
 დაღვება ისევ,
 როგორც დამღვარა,
 გარდაიქმნება ქვეყანა ვრცელი
 ვითომ სხვაგვარად?
 ვითომ სხვაგვარად?
 კაცი ბოროტი და სისხლისმღვრელი
 აღარ იქნება, ვითომ აღარა?
 თუ სისხლის თქეში, თუ ცრემლი
 ცხელი

კვლავ დადინდება, კვლავაც
 ღვარღვარად?
 ამოვა მთვარე-მნათობი ბნელის
 და მზეც ამოვა ცხელი, ვარვარა
 და აყვავდება სიცოცხლის კვლი
 ვითომ სხვა ფერით? ვითომ
 სხვაგვარად?
 და კვლავ გაზაფხულს —
 ვარდებით ფენილს
 ზამთარი შეცვლის თეთრი, ჭალარა, —
 და დიან დღენი...
 და დიან დღენი...
 და დიან დღენი ასე, ამგვარად.

გამოველ გარეთ...
 ვარ უგუნებოდ.
 ღრუბლიანია ცაზე მზე არ ჩანს, —
 რომანტიკოსის მაქვს მე ბუნება,
 რეალობაა, რაც მკლავს და მტანჯავს.
 მივდივარ ჩემთვის თავჩალუნული,
 მივევები ქუჩებს
 ფართოს თუ ვიწროს

არავის ნახვის არ მაქვს სურვილი,
 არ მინდა, ვინმე ნაცნობმა მიცნოს.
 არ ვიხედები არავისაკენ,
 მიწას ჩავუქერი,
 მივდივარ ჩემთვის,
 არ არის ახლა არავის საქმე,
 რას ვიტყვი ანდა სად დავესვამ
 წერტილს

ისიც მარტოა

ეროვნული
გიგლირთისკა

ყველა მარტოა თავისთავთან.
ყველა მარტოა;
შენ კი გგონია, მარტო შენ ხარ,
ვინც მიატოვეს?
ყველა მარტოა თავის ცეცხლთან,
ყველა მარტოა;
შენ კი გგონია, რომ ეს ცეცხლი
შენ გწვავს მარტოდენ?

ყველა მარტოა თავის მწუხრთან.
თავის ნათელთან,
ის, ვისაც წუხელ ეძინა თუ
ლამეს ათეულა;
ისიც, ისიც კი, ვისაც უყვარს
ხალხში გართობა,
ისიც მარტოა,
ისიც მარტოა.

შტრიხები ავტოპორტრეტისათვის

ჩაველილ ქარიშხლებს გაეყოფლე
მზერა ირიბი;
გრგვინვა-გრიალი მათი მესმა
ვიეურ ხარხარად—
გუშინ არ იყო?
თაჯანწირვა მსურდა გმირივით
(ო, შე სულელო ჩემო თავო,
ო, შე მასხარა!)
წყალმა წაიღო ჩემი ყანა;
ქარმა აწალა
და რაც მოვიმკე,
დაღლილ მხრებით ველარ ვერევი,

დიდების გზაზე მე პირველი ვარ
მარანხალა,
მწვერვალისაკენ ვინც მიიწვევს
სულიერების.
უხემ ძალებთან —
უხეშია ჩემი ხინაზე,
სიყვარულში კი ჩემთან ტყუის ყველა
უკლებლივ!
ქედს არ მოვიხრი არასოდეს,
არვის წინაშე,
თავისუფლების ტყვე ვარ მხოლოდ,
თავისუფლების!

არა, არ არის მაინც სულერთი,
რას ფიქრობს გულში ის კაცი შენზე,
რა, რა ჰგონია ბოროტს თუ კეთილს,
მიწაზე ფორთხავ, თუ დგახარ სერზე?
ვიწრო სარკმელი გამოჭერ შენთვის.

თუ მეშიდე ცის კარიბჭე შეხსენ?
არა, არ არის მაინც სულერთი,
რას ფიქრობს გულში
ის კაცი შენზე.

თამაში

რა თამაშია ეს ცხოვრება,
რა თამაშია?!
„ქორობიაა“, „ლახტია“ თუ
„დამალობანა“?
რა ფაფხურია, რა როკვაა,
რა თარეშია,
რა ძახილია, რა გმინვაა,
რა გალობაა?
„კენჭაობა“ ეს ცხოვრება
და „სახლობანა“,
„გაფუჭებული ტელეფონიც“ კი
თამაშია, —

რა აღზევება, რა შენება,
რა დამხობაა,
შემშილობს ყველა, ვისაც შია,
ვისაც არ შია.
რა მარტივია ეს თამაში,
თან რა რთულია,
თამაშობს ყველა, იცის თუ არ —
წესი თამაშის. —
„ლურჯა ცხენების“ და „მერანის“
თქარათქურია
გამარჯვების ხმა ამ ცხოვრების
„ომობანაში“

თბილისი, 1980 წელი

გათაუდა ფიქრი!
 ფიქრიც გათაუდა,
 ნაფიქრალია უკვე ყოველი, —
 გადაეფიქრე მთელი სამყარო
 და საღაც ვიფაჟ იქვე მოვედი.

ბოლოს და ბოლოს —
 ფიქრიც დაეგადე,
 ვით აბურღული ძაფის გორგალი,—
 ფიქრმა დამალა,
 ფიქრი დავლალე
 ფიქრმა მომკლა და
 ფიქრი მოკვალა.

არ მიყვარს სიკვდილის ხსენება
 ლექსში
 (ჩვენ მარად უკვდავი ვართ!)
 რამდენი სიმწარე მასვეს და შევსვი,
 მაინც მშვენიერად ვმღერვიარ!

ჩემი თბილისი ტყვიებმა დაკარგეს,
 მაინც ლამაზია ძალიან.

ლექსი-ქვის კოდვა!
 ვით ლოდი სატაძრე,
 პოეტის ხორცი და ძვალა, —

ჩემი რვეულის ნაირფერ მინდორზე
 სევდა ბალახით ბიბინებს,
 სწორედ აქ იპოენი,
 შენ რომ გინდოდეს,
 რაც მე მიპოენია, იგივეს.

ღამეულ ცაზე

ღამეულ ცაზე გადაივლის მთვარე —
 მზის ლანდი,
 ღამეულ ცაზე ოცნებები
 ვარსკვლავებს ჰკრეფენ.—

მშვენიერია მწუხრის ფამსაც,
 რომ უხვი კალთით
 გასცემს საჭურჭლეს ბრძენთაბრძენი
 ბუნება-მეფე.

ძაგებას უფრო აიტან კაცი,
 როცა არა ხარ საძაგელი,
 ვიდრე იმას, რომ

მიწას ვერ აცდი,
 ცაში კი გაფრენს ურცხვი მქებელი.

ველარ გიმღერებთ —
 დამუნჯდა იგი!
 ველარ მოვისმენთ —
 დაფრუვდა იგი!
 ველარ ვიხილაეთ —
 დაბრძაუდა იგი!

ველარ შევიგრძნობთ —
 გაქვავდა იგი!
 მღეროდა... ნეტავ
 რამ მოკვლა იგი?!

ასეთი იყო ის თაიგული

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ასეთი იყო ის თაიგული...

და თუ ეკლები სჭარბობდნენ ვარდებს,
ვარდები იყვნენ რამ დიდებული,
დელოფალსაც რომ მირთმევას
ჰკადრებ.

ასეთი იყო ის თაიგული...

ყაყაოები ჰფარაედნენ იებს, —
ზელთ ჩირაღდანი რომ დაგიგულეს,
იმ ბიჭბუჭებმა მთელი გზა გსდიეს.

ასეთი იყო ის თაიგული...

იასამნების ღრუბლებს თუ მტკევენებს,
მყეფარს მიუვდო ვით ლუკმა პური,
გზადაგზა ისე უყრიდი მდეერებს.

ასეთი იყო ის თაიგული...

ლურჯი ზამბახის წერწეტა სხეულს
გული ობოლი და დაისრული
გკონებოდა ვით მიწის ცხელ გულს.

ასეთი იყო ის თაიგული...

ვაფას პირიმზე თუ მთებში ცხოვრობს,
კესანების ციმციმა დუმელს
იმეორებდნენ ვარსკვლავნი მხოლოდ.

იამო და სანტიამო

მოთხრობა

როცა ხანდაზმულმა მებადურმა, იაკომ, ერნესტ ჰემინგუეის მოთხრობა „ბერიკაცი და ზღვა“ წაიკითხა, ჯერ კიდევ მხნედ იყო და საყვარელ საქმეს ჩვეული ხალისითა და ვატაცებით უძღვებოდა.

იაგო ზღვიდან მოშორებით, მეთევზეთა დასახლებაში კი არ ცხოვრობდა, ზღვის შხეფებით გაბანილი სახლ-კარი ნახევრად კლდოვან სანაპიროზე ჰქონდა გაშენებული. ზღვით ცოცხლობდა, ზღვით სუნთქავდა, ზღვით საზრდოობდა და ზღვა იყო მისი უმთავრესი ტრფიალი.

იგი ძველი ლაზი მუზღვაურების შთამომავალი იყო. დედით ობოლ ბიჭს ერთხანს მამა დასტრიალებდა, ზრდიდა. უვლიდა, ხშირად საქმეზეც დაჰყავდა და ზღვის სტიქიას აჩვევდა. ხუთი წლის იყო, როცა მამამ ღია ზღვაში შორს, ძალიან შორს გაიფანა, საიდანაც ხმელეთის ნასახი არ ჩანდა. ბაღე არ წაუღიათ თევზის საჭურად. მამამ იმ დღეს გულდაგულ დაწნა მინდვრის ყვაილების მოზრდილი გვირგვინი. ყვაილების წნული თან წაიღეს ყმაწვილისათვის საინტერესო შორეულ მოგზაურობაში. იაკომ იმ დღეს ვაიფო თავისი ბაბუის მამაცი მეზღვაურის, მტერთან შერკინებისა და გმირულად დაღუპვის ამბავი. მეზღვაურებს წესისამებრ მისი ნეშტი ზღვისათვის მიუბარებიათ. ყმაწვილი

გულის ფანჯკალით ისმენდა მამის მინათხრობს და უფრო მეტად აღელდა მაშინ, როცა მამამ ყვაილების წნული ნავიდან წყლის ზედაპირზე სათუთად გადაიტანა. გვირგვინი აქანავდა, ყვაილები წყლის შხეფებმა გააცოცხლეს, თითქოს ტალღის რხევაზე აცქედნენ, ათამაშდნენ, ამღერდნენ...

ეს სურათი სამუდამოდ ჩაეპეჭა იაკოს. ამის შემდეგ მამა-შვილი ბევრჯერ გასულა შუა ზღვაში. მამამ თქვა, რაც უფრო შორს გავიტანო გვირგვინს, მით მეტი პატივია მამაცი მეზღვაურისათვის. იაკოს უხაროდა იმ დღის მოახლოება, როცა მამის ბოლოს მამა მინდვრის ყვაილების გვირგვინს შეკრავდა. რამდენჯერმე იაკომაც მიბაძა მამას. მასზე უკეთესი გვირგვინიც გამოუვიდა. ზღვის გული იზიდავდა. გვირგვინის მიტანით სიამაყეს გრძობდა. ის დღე განსაკუთრებით ბედნიერი იყო ყმაწვილისათვის. შემდეგ, როცა სკოლაში მიაბარეს და როცა ლაზი მეზღვაურების სიამაყის ამბავს დაწვრილებით გაეცნო, თანატოლებში თავი მოჰქონდა და ოცნებობდა ისიც უშიშარი მეზღვაური გამხდარიყო.

ზღვის მეტლად წოდებულ იაკოს მამას არანაკლები სახელი ჰქონდა. ეს ტიტული ბევრს ნიშნავდა. შვილიც თავის ყაიდაზე გაწვრთნა. ჯანსაღი, მკვრი-

ვი ბავშვი ცურვაში მოზრდილებს ტოლს არ უდებდა.

მამამ, ამ უშიშარმა და ჯანმგაგარმა კაცმა, სრულიად მოულოდნელად სული ზღვის ტალღებში კი არა, საწოლზე განუტევა. მძინარეს ჩაუქრა სიცოცხლე. იგი მუბადურებმა დაბის პატარა სასაფლაოზე დაკრძალეს. შემდგომ, როცა წამოიზარდა, იავოს გული სწყდებოდა, რომ ზღვის მგელი თავისი მამის მსგავსად ზღვას არ მიაბარეს.

მამის საქმე ჭაბუკმა განაგრძო. კარგახანს წყალწაღებულთა სამაშველო რაზმში იყო. ზღვის ტალღებს სტაკებდა დასახრობად განწირულ მოზარდებს, ქალებს, მოხუცებს... ბევრი ჭაბუკიც გადაურჩენია. მყვინთავეებს შორის ფველაზე გამძლე იყო. უბადლო, მარდი და მოქნილი მოცურავე, შესახედავად — ქალების ანდამატი.

ჭაბუკი იავო სამხედრო გემზე მატროსად გაიწვიეს. ჩრდილოეთის ფლოტში იმსახურა. გულნაკლულად იყო სამხრეთის თბილ ზღვას მოწვეტილი.

ფველა მთავრობას თავისი ზუსტური აქვს და მაშინდელ მთავრობასაც ასეთი ახარებულობა ჰქონდა: ჩრდილოეთელ კაცს სამხრეთში უნდა ემსახურა არმიასა და ფლოტში, ხოლო სამხრეთელს ჩრდილოეთში, ან შორეულ აღმოსავლეთში.

ის იყო სამსახურის ვადა უთავდებოდა, ომიც დაიწყო. ბრძოლაში დაიჭრა, გადარჩა, განიკურნა და ისევ გემს დაუბრუნდა. მამაცურად იბრძოდა. ბევრი დაღუპული თანამებრძოლი მიაბარეს ზღვას. გვირგვინებით შემკობის დრო არ იყო, ფლოტი ფლოტს ეომებოდა, გემი გემს ურტყამდა. ცხელი დღეები იდგა ყინვით გათანჯულ ჩრდილოეთში. იავო მეორედ დაიჭრა. ამჯერად მძიმედ დაჭრილს ბედმა გაუღიმა, სოჭის სამხედრო-სახლავო ჰოსპიტალში მოხვდა და იქ რამდენიმე თვე დაჰყო. შემოდგომისა და ზამთრის პირქუშ დღეებში შავი ზღვა გამუდმებით ბობოქრობდა. მისი ტალღების ხმაური ჰოსპიტალმდე აღწევდა, საწოლზე მიჯაჭვულ მუხლგაურს

თითქოს თავისკენ უხმოდ მოედინებოდა და ზღვის მგლის ნამიერს საწოლში არ ასვენებდა.

როგორც კი ფეხზე დგომა შეძლო, ჰოსპიტლის ფანჯარასთან მიხანხალდა და გასაფხულის დღის მშვენივით ჩამცხრალი, დაწყნარებული ზღვის ცისფერი ზოლი დაინახა, გული ნეტარებით აევსო და თვალები სიხარულის ცრემლით გაუბრწყინდა.

მისთვის ზღვა უშველებელ ცოცხალ არსებას წარმოადგენდა, რომელსაც შეეძლო აღერსი, გაკიცხვა, ნუგეშისცემა, ხვედის გაქარევა... იყო მკაცრი და შეუფალიც, უხვი და მშვენიერი, შუბლშეკრულიც კი მომზიბეული და მიმზიდველი.

იავო თავისებური სიამაფითა და ნეტარებით განიცდიდა ზღვის აბობოქრებას, დამაბული ხედვითა ჯერ ჰორიზონტის თავზე ცის ჩამავეებას, ქარიშხლის მოლოდინში გარემოს წამიერ გარინდებას, შორეულ სივრცეში ელვისგან ცის გაკაწერას, შემდეგ ზღვაურის მომძლავრებას და ჰორიზონტიდან ნაპირისაკენ საიერიშოდ წამოსული მრისხანე ტალღების არმიებს...

ყოველთვის ისე ეწვევებოდა, თითქოს ზღვის ხმაურში ბაბუამისის ხმის წილიც იყო და მის ღრმა სუნთქვაში სუნთქვა მრავალი დაღუპული მუხლგაურისა. ზღვის იღუმალებასი ღრმად ერკვეოდა, მის სევდასაც განიცდიდა, ზოგჯერ ტალღების ხმაურით გამოხატულ ოხვრაში რომ ვლინდებოდა.

იავომ კარგახანს მეთევზეთა არტელშიც იმუშავა. მერე, როცა ხანში შევიდა, მუბადურთა სამშოს გამოუყო და მთლიანად საკუთარ მუერნეობაში ჩაეფლო. საქმეს რა გამოუღევედა! აფრიან თუ ნინობიან ნავს საკუთარი ხელით აგებდა. მისი ნავთსაყუდელი მოხერხებულ და მუდრო ადგილზე იყო, სადაც მოავარაკუ ხალხს არ ეკარებოდა. ქვითკირით ნავეს პატარა სახლს ქოხს უწოდებდა. ჰქონდა თევზის დასამუშავებელი პატარა ფარდული, ქსოვდა სხვადასხვა ზომის ბადებს, იმარაგებდა და

საქმეში იყენებდა მრავალნაირ დიდ-პატარა ანკებს... ყველა საქმე წუნდაუღებლად გამოსდიოდა, რადგან ყველაფერს თავდაღებით, გულთითა და ხალისით აკეთებდა. მაგრამ მის საქმეთაგან მთავარი მინც მებაღურობა იყო.

თევზაობაში ბედი სწყალობდა. დაკვირვებულ თევზს ახარისხებდა, ამარიღებდა, ახმობდა, ბოლავდა. არტელთან კავშირი არ ჰქონდა გაწყვეტილი, თევზის სწილს აპარებდა, ნაწილს კი, თავის სარნოდ იყენებდა. თევზის გამყიდველი ქალი ბაზარში, სასტუმროებსა და ჰანსიონატებში ასაღებდა. მუშტარი გამოუღვევლად ყავდათ და ზღვაც უხვი და მოწყალე იყო.

თევზის გამყიდველი ქალი, მარია, აიგოს ინტიმური მეგობარიც გახლდათ. ჯერ კიდევ არტელში მუშაობისას გაიცნო და დაუახლოვდა. ქმარშვილიანი ქალი მაშინ სრული, ჯანმავარი, ემზიანი და სიცოცხლით სავსე იყო. დაედრომილი ქმარი ყავდა, უქნარა და უგერგილო, ხშირად ღლითობდა და ავადმყოფობდა, წლოვანებით ბევრად უზწრებდა მარიას. ჯერ იყო, ერთიხანობა, ამაზე ალაპარაკდა დაბა, ასეთი მშვენიერი ქალი ამ წელმოწყვეტილ და ღლითებურტუნას როგორ გაკვეთა. ქალმა თავისი ქალური ვულის ღადარი არ გააცია და არტელში ყველაზე გამორჩეული მუშა-მეზღვაურის, იაგოს ვულის ღადარს შეუერთა. რასაკვირველია, ესეც სალაპარაკო გახდა. საზოგადოება, სამართლიანად თუ უსამართლოდ, ყველაფრის გამსჯელი, ამწონ-დამწონავია, ყველა მოვლენას თუ ამბავს უნდა გამოეხმუროს, შეაფასოს, განსაჯოს, სათანადო დასკვნებზე გამოიტანოს, გაკიცხოს, შეაჩვენოს, ანდა შეაქოს და წაახალისოს...

წლები გადიოდა, მაგრამ არც მარია ფიქრობდა ოჯახის დანგრევას და არც იაგოს მოუწადინებია მოგვიანებული ოჯახის წამოკიდება ზურგზე. ერთმანეთს შემხატკბილებული ურთიერთობით შეაბერდნენ მებაღური და თევზით მოკატრე ქალი.

ახლაც, სიბერის ეამს, თევზის მებაღეობად რომ მოვიდოდა, კარგახანს რჩებოდა მებაღურთან. სახლს ულაგებდა, კერძს უმზადებდა, თუკი რამ განარეცხი ჰქონდა, ურეტხავდა. შერე ქაღლილი ქალი და მამაკაცი ჩამოსხდებოდნენ მზით გამოზარ მოკენჭილი წყლის პირას და მღუმარედ საუბრობდნენ. დიახ, სწორედ ასეთი, უსიტყვო საუბრით; ხშირად რომ გაუმართავთ, ერთმანეთს კარგად უკებდნენ. შერე ქალი იტყოდა, დროა წავიდეო. კაციც მიუგებდა, წადი, მარი, წადი, იმასაც მიხედეთ (გახაგები იყო, ვისაც)... ქალი ზანტად წამოდგებოდა, თევზით სავსე კალათს აიღებდა და ნელი-ნაბიჯით აუყვებოდა აღმართზე აკლავნილ ბილიცს.

ისინი დაბერდნენ, ზღვა კი ისევ ახალგაზრდა იყო, მშვენიერი, უბერებელი, გაშლილ-გაჭუნებული სიერცით, სურნელოვანი, თბილი და მომზიბველი.

მოხუც მებაღურს ერნესტ ჰემინგუეის სახელგანთქმული წიგნი, რომელმაც მთელი მსოფლიოს ლიტერატურის მოყვარულები აალაპარაკა და აღაფრთოვანა, მეთევზეთა არტელის ახალგაზრდა მუშა-მეზღვაურმა, დემურმა, მოუტანა. ყმაწვილკაციც ცქმუტავდა. ბერიკაცს მიახარა, ეს წიგნი ნამდვილად შენზეა დაწერილი.

იაგო ყოველ ვითარებაში საოცარ სიღინჯეს იჩენდა. ადვილად არ ეგებოდა ანკებს და არც არასოდეს აცეტებულა. წიგნი შეათვალეირა. გარეკანზე მოხუცი მებაღური იყო გამოხახული. რატომღაც ნახატზე ზღვა ჩამავებული იყო და მის მუქ ფონზე აფრიანი ნავიც მოჩანდა.

ნახატ ბერიკაცში თავისი მსგავსება ვერ დინახა იაგომ.

— დიდებული წიგნია, მია იაგო! — არ ცხრებოდა ახალგაზრდა, — სულის ერთი მოთქმით წავიკითხე. გეფიცები, მენზე თუ არ იყოს ნაწერი! მოხუცს სანტიავო ჰქვია... ცოტა შეცვლილია, მაგრამ მინც ხომ იაგოა?

ცხლებია მისთვის და არც ფოტორეპორტიორები დასვეიან. ჩონჩხი კი აღდეს და დაბის პატარა მუზეუმში გამოჭიმეს, ვითომ დიდი რამ მოხდა! თავის დროზე იავოს ამისათვის დიდი მნიშვნელობა არ მიუცია. მაგრამ ახლა, ხელავთ, წინიც კი დაწერილა მებაღურზე, რომელმაც დიდი თევზი დაიჭირა. შიგ რთვორ ვაათამაშა ამბავი მწერალმა, ეს მისი ფანტაზიის ნაყოფია. მთავარია, რომ ეს ფაქტი მხატვრული ლიტერატურის თემად იქცა და როგორც დემური ამბობს, მსოფლიოში სახელგანთქმულ ნაწარმოებად დაიბადა. მოდი და ნუ შეგვაჩვენებ ექვი მარიაზე! იგი ხომ სასტუმროებისა და პანსიონატების ხშირი სტუმარია! პოდა; იქ ბევრი უცხოელიც ბინავდება, იავოს მიერ გამოფინილ შამაიას თუ კაპარტინას მრავალი მუშტარი ყავს. მარიას უყვარს მეთევზეთა ამბების თხრობა და გამორიცხული არ არის, რომ სწორედ მან ჩააწვეთა უცხოელ კაცს იავოს მიერ დიდი თევზის დაჭერის ამბავი, შინაურ მღვდელს შენდობა არა აქვსო, ნათქვამია. ჩვენმა მწერლებმა ყურადღება არ მიაქციეს ამ ამბავს, უცხოელმა კი ხელად წაავლო ხელი და აჰა... დემური ამბობს, რომ ამ წიგნში ნობელის პრემია მიუღია ერნესტ ჰემინგუეის. ხელავთ, სადამდე მიდის საქმე! ვადაიქცა იავო სანტიავოდ! ქართული კაცი უცხოელად და მისი ამბავი მთელ მსოფლიოს მოედლო... ზვიგენები რაღამ მოაფიქრა? იავომ ისე გამოიტანა ის თევზი, ერთი ზვიგენიც არ შეხვედრია... იქნებ მარიამ არ დაფქვა ეს ამბავი და ბატონი ერნესტ ჰემინგუეი თავად ეწვია დაბის პატარა მუზეუმს და საკუთარი თვალით ნახა თევზის ჩონჩხი? მაგრამ, ეს რომ ასე ყოფილიყო, გამორიცხული არ არის, რომ იგი მებაღურსაც მოიკითხავდა, პირადად ეწვეოდა იავოს და სანამ მას სანტიავოდ მონათლავდა, თავად გაესაუბრებოდა მოთხრობის მომავალ გმირს, თავად დაჰკითხავდა ყველაფერს... ღმერთმა იცის, რა მოხდა!

— ჩვენში თუ ყოფილა? — იკითხა მწერალი.
ქრებიდან გამოსულმა მოხუცმა გაურკვევლად.

— ვიზე მეკითხები, მია იავო?
— ამ წიგნის დაწერზე. ჩვენში თუ ყოფილა-მეთქი.

— მაგდენი არ ვიცი. იქნებ ყოფილა კიდეც. ჩვენთან ვინ აღარ ჩამოღის! იქნებ არც იყო და სხვამ გაიტანა ამბავი?

ასე განდა ექვი, ასე დაიგულა თავისი თავი წიგნში იავომ ჯერ კიდევ მანქნდევ, ვიდრე კითხვას შეუდგებოდა, ვიდრე პირველივე სტრიქონებიდან გაეცნობოდა ბერიკაც სანტიავოს, რომელიც მასავით ყველასგან განცალკევებით ეულად ცხოვრობდა სამეფო პალმის მაგარი ფოთლებისაგან აგებულ ქოხში და თევზობით ირჩენდა თავს.

როცა ახლავარდა მებაღური წავიდა, როცა მარიამ შინ საქმიანობა მოიპოვა, მოხუციც დააპურა, კალათში შებოლილი კაპარტინები ჩააწყო და წაავდა, იავო მაშინ ჩაუჯდა წიგნს. თავიდანვე ისეთი განწყობილებით შეუდგა კითხვას, თითქოს ეს მართლაც მისი თავგადასავალი იყო.

„მოხუცი გამხდარი და ჩამოშტკნარი იყო, — ეწერა წიგნში, — კეფა ნოჰტებით ჰქონდა დაღარული, ხოლო ლოყებზე კანის კიბოს ყანგისფერი ლაქები ეყარა. ეს კიბო, რომელსაც ტროპიკული ზღვის ზედაპირზე არეკლილი მზის სხივები იწვევს, ავთვისებიანი არ არის, ლაქები ნიკაპამდე მოსდევდა.

მოხუცს ყველაფერი ბებრული ჰქონდა, გარდა ზღვისფერი თვალებისა, რომელიც გაუტეხავი კაცის მხიარული თვალები იყო“.

ეს რომ წაიკითხა, სიმშვიდე დაკარგა, აფორიაქდა, წიგნი ცოტა ხნით გვერდზე გადადო და კიდევმშვევითლებულ ძველებურ სარკეში ჩაიხედა, თითქოს პირველად შეხედა ბერიკაცის სწორედ ისეთ სახეს, როგორც წიგნში იყო აღწერილი, ნოჰტებით დაღარული, ყანგისფერი ლაქებით, ნიკაპამდე... მერედა, ასეთი დამთხვევა?! იავოსაც ყველაფერი ბებრ-

სტალინი

ლი აქვს, აქვს ზღვისფერი მხიარული თვალები და ჯანიც გაუტეხავი კაცისა!

ზღვის შეილისათვის უთუოდ რაღაცას ნიშნავს სწორედ ეს, ზღვისფერი თვალები, კიდევ ერთი უტყუარი დასტური და საბუთი იმისა, თუ ვის და რას ეკუთვნის კაცი, საიდან მოდის ეს ფერი თვალებისა! ზღვისშვილობის გამო განსახიერებდნენ ასეთი თვალები გაუტეხავობას, ხალისსა და სიცოცხლის უზომო სიყვარულს.

დღე იყო წყნარი, ზღვაც განახული. წყალი სულ ოდნავი ჩურჩულით ეშარიშურებოდა მოკენჭილ-მოჭქიანებულ ნაპირს. იავოს სული კი შფოთავდა და გული მდღლარებოდა ვესებოდა.

„შე ბევრი არაფერი მესმის, — გაიფიქრა მან...“

ესე იგი, ცხადია, ჰემინგუეის აზრი წიგნში სანტიაგომ გაიფიქრა:

„მაგრამ რა კარგია, რომ მზეს, მთვარეს და ვარსკვლავებს არ დავსდევთ მოსაკლავად...“

ჰმ, ესღა დარჩა კაცობრიობას დასარბევი! რა აზრი არ დაებადება შემოქმედს, რას არ შეთხზავს მისი გონება! ვითომ მეთევზის აზროვნება გასწვდებოდა ამხელა რამეს?! აი ფანტაზია! მზეს, მთვარეს და ვარსკვლავებს არ დავსდევთ მოსაკლავად... კიდევ კარგი, რომ ესე ზღებო. სცადე და გაეკიდე თუ ბიჭი ხარ!

იავო ცოტას კითხულობდა, მაგრამ თუ რამეს წაიკითხავდა, ყოველთვის დაკვირვებით ჩაჰკირკიტებდა ყოველ წინადადებას, ყოველ აზრს. კითხულობდა ყოველი ხატოვანი გამონათქვამების ღრმა შევნიებით და ამჯერადაც, მებაღურზე დაწერილ წიგნში მან ბევრი ისეთი რამ ამოიკითხა, რაზედაც მთელი თავისი ხანგრძლივი სიცოცხლის მანძილზე არ უფიქრია. ამიტომ თითოეულ სტრიქონს მთელი არსებით ისრუტავდა და წიგნის ვმირის განცდებს ითავისებდა, ბევრი რამ პირადი ცხოვრებიდან უცოცხლდებოდა და თანდათან უფრო და უფრო უმწიფდებოდა აზრი, რომ ეს წიგნი ნამდვილად მასზე იყო დაწერილი.

რა კარგია, რომ მზეს, მთვარეს და ვარსკვლავებს არ დავსდევთ მოსაკლავად. სამაგიეროდ, აგერ, ზღვაზე რა ამბები ზღება: „ისიც კმარა, რომ საჭმელს ვტაცებთ ზღვას და ჩვენსავე ძმებს ვკლავთ.“

ეს რაღამ აფიქრებინა მწერალს?! იავოს და თუნდაც იმ ვიღაც სანტიაგოს, აზრადაც არ მოუვიდოდათ, ზღვის ბინადრები თუ კაცთა მოდემის ძმები იყვნენ!.. მამ ჩვენი ძმები არიან დელფინები, ქაცვიანი ზვიგენები, ზუთხები, პალამიდები, ქარსალები, სტაერიდები, შამაიები, ხარდინები, ლურჯფარფლებიანები, ქამსა, თუნისები, კაპარჭინები და ვინ მოსთელის, რა ზომისა, რა ჯიშის, რა წონის და ფერის თევზი არ დაუჭვრია იავოს და ყველა ესენი ძმები ყოფილან ჩვენი?!

ახალგაზრდა მებაღური მესამე დღეს ეწვია ბერიკაცს. ხასმელით ოდნავ შეჭიკჭიკებული იყო და ერთი ბოთლი წითელი ღვინო იავოსაც მოუტანა. იცოდა, რომ სწორედ ეს ღვინო უყვარდა.

ის იყო ბინდღებოდა.

მოხუცი ამ დროს თავის ნავთსაყუდელში ფუსფუსებდა და დროდადრო ჩამავალ მზეს უყურებდა.

დღე ისე არ გავიდოდა, ჩამავალ მზეს რომ არ გამოსთხოვებოდა, თუკი, რასაკვირველია, კარგი ამინდი იყო და ზღვაში მზის ჩასვლის სურათი მთელი თავისი ბრწყინვალეობით იხატებოდა. და ამ სურათით ყოველთვის მოხიბლული იყო, ყოველთვის რაღაც ახალს აღმოაჩენდა ხოლმე მასში, ისეთს, რაც არ ენახა წინა დღეებში.

ბერიკაცი, აგერ, მეორე დღეა ძველ ნავს ღებავდა. ახლაც ფუნჯი ეჭირა ხელში.

დემური რაღაცით თავის სიჭაბუკეს ახსენებდა იავოს. ეს ახალგაზრდა ისეთივე დაუცხრომელი იყო, ისეთივე გულადი, ლადი და ალალი. მასაც ზღვისფერი თვალები ჰქონდა, ისეთივე კუნთოვანი და ღონიერი იყო, როგორც ოდესღაც იავო. ...

დემურის მოხელას ყოველთვის ხალხის მოქვეყნობდა... იმართებოდა ხმამაღალი საუბარი, ამას მოსდევდა თითო ჭიქა ღვინო და მცირე პურ-მარილი, კამათობდნენ ცხოვრებაზე, პოლიტიკაზე, ათას რამეს იტყოდნენ ისეთს, რაც საუბრის ჟამს გონებაში ებადებოდათ.

დემური მიუახლოვდა თუ არა, ბერიკაცმა შეაგება:

— იმ დღესვე წავიკითხე.
— მაგარია, არა?
— მაგარია, — გაიღიმა მოხუცმა, — ცოცხლად ჩვენი საქმეა... სანტიამო, სანტიამო! — თავი გააქნია, — მე ვარ და არც ვარ...

— ხარ, ნამდვილად შენა ხარ, ძია იაგო!.. და მოვრჩეთ ამაზე ლაპარაკს! ეს წიგნი შენზეა დაწერილი!

— გადაკრულში ხარ, ხომ?
— გადაკარით ბიჭებმა... ცოტა ხანს ვისხედით „ტიუტივამი“. აი, შენც მოვიტანე შენი საყვარელი ღვინო... — ჭაბუკმა გაზეთი შემოისხა ბოთლს და მოხუცს დაანახა.

— მადლობელი ვარ!
— ვარ და არცა ვარო, პა? სხვა დასკვნა არა გაქვს? მე რომ წავიკითხე, ლამის გავეციდი, ეს ჩვენი ძია იაგო საიდან სად დაუნახავს იმ ცხოვრებულს-მეთქი.

— ცხოვრებულს?! — წარბი შეუთამაშდა ბერიკაცს.

— ცხოვრებულს, ძია იაგო... ჰემინგუეიმ თავი მოიკლა...

— დაუჯერებელია... როგორ, რისთვის, კაცო?! — ბერიკაცს სახე მოედრებდა, — თავში ასეთი აზრები გიტრიალებდეს, სიცოცხლე ასე გიყვარდეს, ხალხს სიკეთეს შთააგონებდე, ზღვას აყვარებდე, ადამიანის უძლეველობას აჩვენებდე, ცხოვრების ჭიდილს ასეთი ძალით გამოხატავდე და... თავს იკლავე?! თავს იკლავს ის, ვინც უკვე დაცლილია!... მისი სიკვდილი კი დაუჯერებელია.

ერთხანს ორივენი დუმდნენ. მერე იაგო ალაპარაკდა.

— თუკითან ჭიდილი, აბა, შეიძლება მაკვირვებს, რავინდ დიდიც არ უნდა იყოს! ნაკლები ბრძოლები ვადამიტანია?! —

— ერთხელ აღელვებულმა ზღვამ ნაკვირვალად გადამხიზნა და მთელი ნადავლი წავართვა, — მოაგონა ჭაბუკმა.

— არ დამანება... აღბათ რაღაცის გამო გამიჩინებდა... უმიზეზოდ ხომ არაფერი ზღვამ!.. აღბათ არ მოვიქცევი, როგორც მას ესიამოვნებოდა... ახლა კი, ამ წიგნის წაკითხვის შემდეგ, ვხვდები, რას შეეძლო მაშინ განერისხებინა ზღვა... ჩემს ძმებს რომ დავერთე და უწვალოდ ვხოცე!..

— ძმებს?! რომელ ძმებს დაერიე, ძია იაგო?!

— ვეტყობა, ვურადლებით არ წავიკითხავს წიგნი, რომელიც მომიტანე.

— რას ქვია, ვურადლებით არაო!.. გატაცებით წავიკითხე! ამას რად ამბობ?!

— მაშ რაღად შეკითხები, რომელი ძმებით? რომელ ძმებს დაეღვედი და ვზოცავდი ჩემი სიცოცხლე?

— აჰ! — მუხლზე ხელი იტიკა ჭაბუკმა შეზღუდულმა, — დემური, გამახსენე! იქნებ თვალი გამექცა სტრიქონზე და რაღაც გამოიჩინა?!

— რაღა ეს ადგილი გამოიჩინა! დრამა-შინაარსიანი წინადადება... წიგნს რომ კითხულობ, არაფერი არ უნდა გამოიჩინოს! — ბერიკაცმა საღებავის კოლოფს ხუფი დაახურა, ფუნჯი ნავთთან ქილაში ჩარეცხა, შემდეგ ჩვართი გაწმინდა. ირგვლივ საღებავის მკვეთრი სუნი იდგა და ადამიანის ნესტოებს აღიზიანებდა.

— წამოდი, გაჩვენებ, რაც გამოიჩინა, — უთხრა მოხუცმა და დემურს შინისკენ გაუძღვა.

სახლკა რომელსაც მოხუცი ქოხს უწოდებდა, ქვითკირით მკვიდრად ნაკვები იყო. მომადლო ადგილზე იდგა. ზღვაზე მძლავრი შტორმისას სახლს ტალღა არ სწვდებოდა, მხოლოდ წყლის შხეფები ესხურებოდა.

მოხუცი და ახალგაზრდა შინ შევიდნენ. სახლის კარი ღია დატოვეს. აქედან ზღვის დიდი სიერცე მოჩანდა. ცა რომ გამუქდა და გაეარვარებულმა და-

ეროვნული

სალიერმა ეანგისფერი მიიღო, ზღვის ფერიც ამისდა მიხედვით შეიცვალა, კამკამა ნათელი ფერი დაკარგა და ღამის დადგომასთან ერთად ნავთობის ბლანტე მისას დაემსგავსა.

დაბაში ერთადერთი გარიყული მოსახლე ძველი მეზადური გახლდათ, რომელსაც შინ ელექტრონი არ ჰქონდა გაცივანილი. ელექტროობის გაცივანას დიდი, დახლართული გზები სჭირდებოდა, ბევრი ბოძი და მავთული. ბერიკაცს არასოდეს უზრუნია ელექტრონათურით გაეკაშკაშებინა თავისი „აპარტამენტი“. ბატარეებზე მომუშავე რადიომიმღებით ქვეყნიერების ამბებს იგებდა, უსმენდა მუსიკას, მომღერლებს, სხვადასხვა საინტერესო გადაცემებს. ჯიბის ელექტრონათურაც ჰქონდა და სხვადასხვა ზომის ნავთის სანათურები.

ბერიკაცმა ლამა აანთო და მაგიდაზე დადგა. წითელი ღვინით სავსე ბოთლი იქვე მიუღგა, ნიშნად იმისა, რომ ბოთლი ამ სლამოსვე დაიცვებოდა. ხანამ წიგნს ხელში აიღებდა და საჭირო ადგილზე გადაფურცლავდა, დემურს მიმართა:

— ადრე დაშლილხართ...

ყმაწვილკაცი მის კუდმოკეცილ აზრებს ყოველთვის ადვილად იგებდა. ახლაც გასაგები იყო მისთვის, „ტიფტივაში“ მოქეიფე ბიჭები ადრე რომ დაშლილან და ქეიფი გვიანობამდე არ გაუბამთ. ამ ძველისძველ რესტორანში იაიაგოსაც, ვინ იცის, რამდენი დამე გაუთუნებია თეთრად! მსგავსი საქეიფო ადგილი მთელ ღვინაზე არსად არ ემშლებოდა.

— ნაშუადღევს დაესხედით ცოტა ხნით, — მიუგო დემურმა, — შენი სადღეგრძელოც შევსვით. არტელის ბიჭებს ძალიან უყვარხარ, ძია იაგო!

— უყვარვარ თუ ვეცოდები?

— შესაცოდი რა გჭირს, არ გადამრიო!

— სიბერე, ჩემო კარგო! ახლა ჩემს ძმებს ისე ვეღარ ვეოშები, ისე ვეღარ ვიჭერ, ისე ვეღარ ვხოცავ, ვეღარც უწინდებურად ვყლაპავ!..

მოხუცმა წიგნი გადაშლილი დაიფანქრით გახაზული სტრიქონი უმაღლესობა.

— აბა, წაიკითხე!

დემურმა წიგნი გამოართვა და სტრიქონს თვალი გააყოლა.

„ისიც კმარა, რომ საჭმელს ვტაცებთ ზღვას და ჩვენსავე ძმებს ვკლავთ!..“

ჭაბუკმა მეზადურმა თავი ასწია და ბერიკაცს შეხედა.

— აი, რა არის მთავარი და ჩემი აზრით საყურადღებო! — მაშინვე უთხრა იაგომ, — გაგახსენდა თუ არც წაგიკითხავს ეგ წინადადება?

— დიახ, დიახ, როგორ არა!.. მაგრამ სწორე გითხრა, არც დაფიქრებულვარ..

— იმაზე მაინც არ დაფიქრებულხარ, რად გვიყვარს ზღვა ასე გავიყვებით?! როგორ ფიქრობ, სად უწინ გაჩნდა სიცოცხლე, ზღვაში თუ ხმელეთზე?

— ამბობენ, ზღვაშიო. მე მგონი ეს ჭეშმარიტებაა.

— ჭეშმარიტად! — მტკიცედ დაუდასტურა მოხუცმა, — ზღვაში გაჩნდა და შემდეგ ხმელეთზე გადმოვიდა..

— კმ, — თავი გააქნია ჭაბუკმა, — როგორ გამოიჩინა ეს ადგილი! ძმებს ვკლავთო... ცოდოს ჩავდივართო... ვიცით, რომ ბოროტებაა ცოცხლები ცოცხლებს რომ ვჭამთ, მაგრამ მაინც ვიტაცებთ ხარბად, ვიტაცებთ და გვიხარია, რომ ბევრს ვიტაცებთ!.. თანაც ვჭამთ დაგემოვნებით. ნეტარებით, მეტის ნდომითა და წყურვილით... მაგრამ მაინც... ვის რას დააბრალებ! დემურმა დამიფაროს, ვინმე გავამტყუნო! აბა, რის მეზადური ხარ, თევზს არ დაიჭერ?! და ეს ცოდვაც, სხვა მრავალ ცოდვასთან ერთად, ალბათ დიდი ზანია, რაც შეგვიწოდო უფალმა!

საუბარი დიდხანს გააგრძელეს. ღვიწოც დადიეს. უკვე კარგად ბნელოდა, როცა დემური მოხუცს გამოემშვიდობა და დაბისაკენ გასწია.

სწორედ ამ საღამოს შესაძებ დღე მიიწურა, რაც მარია არ გამოჩენილა.

ქალი მომდევნო დღეებშიც არ ჩანდა. იაგოს დარდი გაუნდა. როცა შინ იყო, მალიმალ ბილიკს გაკურნებდა, მარია არ ჩანდა. ბებერიც კი ზღრისთვის გულის სანთელია და მისი ცხოვრების დიდი ნაწილი. ვის კითხოს მისი ამბავი? გავიღეს დაბაში და იქ მოიძიოს, სად და რატომ დაიკარგა ის დედაკაცი? მამის სიკვდილის შემდეგ აღმიანის ჯანმფრობას აღარ ენდობოდა. მამამისი ხომ ჯანმრთელი კაცი იყო. უკეთეს ჯანმფრობას ვერც წარმოიდგენდა იაგო. თევზაობიდან ისე დაბრუნდა, დღლაც არ ეტყობოდა, ხალისიანად იყო, იაგოს გაეთამაშა. მხიარულად დაწინენ, დაიძინეს და...

ჯანიანი ქალი იყო მარია, მაგრამ ხომ შეიძლება მასაც რაიმე ისეთი დამართონოდა?.. აწრიალდა ბერიკაცი.

იმ ერთ კვირაში, მარია რომ არ ჩანდა, მეზადურმა დიდძალი თევზი დაიჭირა. დარდს ამით იქარებდა, „ძმებს“ ხეკრიულად მოუყარა თავი. მას შემდეგ, რაც სანტიმანო, უფრო სწორედ, ჰემინგუეის ნაზრევი შეუჯდა თავში და ზღვის მობინადრების მიმართ თავისი დამოკიდებულება გაარკვია და განსაჯა. მეზადური, ყოველი ბადის მოქნევაზე, ბადეში უზუად აფართოებული თევზის დანახვაზე, ღმერთს შენდობას შესთხოვდა, კიდევ ერთხელ ეპატიებინა ცოდვა.

— უნდა მაპატიო, უფალო! სიკვდილის წინ ანდერძს დაეტოვებ. მეზღვაურთა წესით მიმბარონ ზღვას... როცა ჩემი სამუდამო სამყოფელი ზღვის ფსკერი გახდება, მიეცათ ლხენა, შემჭამონ ჩემმა ძმებმა! თუ უნდათ ცალ-ცალკე მოვიდნენ ანგარიშის გასასწორებლად, შურის საძიებლად, თუნდაც ერთად მომესიონ და თავიანთი დიდრონი თუ პაწია კბილებით დამძიმონ, დამფლითონ!.. ვჭამდი? ახლა მათ შემჭამონ! სას. სიმსუბუქეს გრძნობდა და ბოლო ეს აზრი შეეპას გვრიდა თევზაობისას, სიმსუბუქეს გრძნობდა და ბოლო დროს გულზე დაწოლილი დარდი ეხსენებოდა, თავის სარჩოს მოსაპოვებელ წყაროს კვლავინდებურად ეწაფებოდა.

ზოგჯერ გული მოხდიოდა მწებრე უნდა ეს რა ძმობა მოივონა თევზისა და კაციისა! აბა, სადაური ძმები არიან? ვინ აღმიანი და ვინ კიდევ თევზები! საიდან სადაო?! ანდა, მზეს, მთვარეს და ვარსკვლავებს მოსაკლავად როგორღა დავერეოდით, როცა მნათობებს ფიქრითაც ვერ მიუწვდომივართ! რას არ გამოიყვანს კალამი, რა ფიქრი, რა აზრი არ გაირბენს შემოქმედი კაცის თავში! ყველას და ყველაფერს რომ დაუჯერო, მაშინ არაფერი არ უნდა გამოიყენო ამქვეყნად! განა დიდმა ვაჟამ ენა არ აადგმევინა მცენარეებს, ხეებსა და ცხოველებს, ფრინველებს! ხმელ წიფელსაც კი სული ჩაუდგა და აღმიანივით ამეტყველა. ცოცხლები ცოცხლებს კი გამუდმებით ვჭამთ და ამით ძლიერები ვინარჩუნებთ სიცოცხლეს, როგორ თქვა დემურმა? ვჭამთ დაგემოვნებით და ნეტარებითაცო!.. ბოლოს კი ყველანი ერთად მაინც სიკვდილის შვილები ვართ!

მეზადური თავის საქმეს განაგრძობდა, თევზს იჭერდა, ამარილებდა, მზის გულზე ახმობდა, ბოლში გამოწყავლავდა... მარიას ელოდა.

დაბას მშვენიერი, გამოლილი პლაჟი ჰქონდა. იაგოს კარ-მიდამოს ქვიანკლდოვან ნაპირს სახანაოდ არავინ ეკარებოდა. ქვეყნის ორომტრიალს მორიდებული მეზადური თავისი ხვედრით კმაყოფილი იყო, ნავთხაყუდელიც თავისი ვემოვნებით, უბრალოდ. მაგრამ მყარად ჰქონდა მოწყობილი, სახლ-კარში ყველაფერი ისე განალაგა, რომ ადლებულ ზღვას არაფერი დაეზიანებინა და არც ნავები მოეტაცა. ერთ ძირითად და კარგად გამართულ ნავთან ორი სხვა სამარქაფო ნავიც ჰქონდა, აფრიანი და ნიჩბიანი.

იმ დღეს ბრეზენტით გადახურულ საჩრდილობელში ნავის ღებვას ამთავრებდა, როცა ბილიკზე მარია გამოჩნდა თავისი განუყრელი კალათით.

ჯერ კიდევ მაშინ, როცა მარიას დაუმჭიკნარი სხეული ჰქონდა და მკვრივ კუნთებზე კანი ლამის გადასკდომოდა.

სერკეზული
მეცხეობა

მამინ, როცა შეყვარებული წველის ვენბათა ღელვა აბოპქრებული ზღვის ღელვას გაედა, სისხლიც ისე ეხეთქებოდა მკერდს, როგორც ტალღები, იავო თავდავიწყებული მიჯნურივით გადარეული ალტაცებით არასოდეს შეკვებებია მარიას, ცისქვეშეთის დასანახად არ აცუნდრუკებულა. მათ მალული ურთიერთობა ჰქონდათ. თავიანთი ხვევნა-აღერსით ქვეყანას არ აღიზიანებდნენ, გრძნობების ცეცხლს სახლის შერქვეშ აღვივებდნენ, სიცოცხლის წუთებს აქ იტკობდნენ.

ეს კარგახნის უკან იყო, მაგრამ თითქოს გუშინ. ახლა მათი სიყვარულის ზღვა გარინდებულა ვენბათაღელვა დამცხრალა. კაცი მებაღურიობს, ქალი თევზს ყიდის, უერთმანეთოდ ვერ სძლებენ. სალაპარაკო ბევრი აქვთ, მაგრამ ცოტას ლაპარაკობენ.

ავერ მარია, ყუბანურ-კახაკური თხელი ყვავილებიანი თავსაკრავი მოუხვევია. უწინ სავსე მკერდს რომ მოაღელვებდა, თეძოებს მოარბევდა, იავოს ეგონა, მთელი ქვეყნის საქალეთს მოუძღვებო, მთელი საქალეთის ნეტარება, ცეცხლი, ვნება და ეშხი მოაქვს და მონათებსო...

ესეც ხომ იყო? მადლობა ღმერთს, რომ იყო!

— მარია! — მის დანახვაზე ხმა შეუთრთოლდა ბერიკაცს.

ქალი მიუახლოვდა.

— როგორა ხარ? — კითხა კაცს.

— მე კი კარგად ვარ, მაგრამ შენ? მთელი კვირაა...

— ის ავად ვახდა... საყვარელიში თავზე ვადექი... ახლა არა უშავს თითქოს...

— დაიტანჯე! — თანაგრძნობით ჩაილაპარაკა კაცმა, ქალს ნუგეშის ნიშნად ხელი დაადო მხარზე, მერე ისე, ბებრულად, ლოყაზე აკოცა.

მარიამ თავი დახარა.

შეხვედრის შემდეგ, ჩვეულებისამებრ, ხელები დაიკაპინა ქალმა, სახლი მიალაგ-მოალაგა, მწკანე შეკამადი გააკეთა, რამდენიმე თევზი შეწვავა.

იავო ამისობაში ნავისტიმეცხეობა გრძობდა. მარია რომ შინ ვეულებოდა, სახლი სავსე იყო და გულიც საგულეს ჰქონდა, დამშვიდდა და რაღაც განსაკუთრებულ სითბოსაც გრძნობდა. კმ, მაინც, როგორ ჩაქრა და ჩანაელდა ვენბის ცეცხლი, მუგუზლები ღამის ნაცრად იქცენენ!.. აბა, რა სამართალია ბუნების ასეთი სამართალი, როცა ის ზორბა, ჯან-ღონით სავსე ახალგაზრდები ახლა დაჩანაკებულნი შეყვარებენ ერთმანეთს, და, შეიძლება, ახლა მხოლოდ იმასღა ფიქრობენ, რომელი უწინ წავა ამქვეყნიდან.

მზის გულზე ზღვა თვალისმიმკრელად ბზინავდა. მზე სხივებს იბანდა და წყალს ათბობდა. სხივები საოცარი ციმციმით ირეკლებოდა. იავო ვერც ამ ანარეკლს უსწორებდა თვალს, ვერც მზეს, ზენიტზე რომ იდგა და ოქროს დაღალეობით წყალში ნებოვრობდა.

ქალმა ფუსფუსი მოათავა, ნავთსაყუდელში ჩავიდა და იავოს ჩამოუჯდა.

— კარგულას ამზადებ?

— ჰო, თურქეთის სულთანის მზეთუნახავი უნდა მოეიტაცო, — ბერიკაცს დამცინავმა დიმილმა გადაურბინა სახეზე.

— მდა! — ამოიოხრა ქალმა, — გამოსულელდი, ბერიკაცო?

— შეიძლება, — არ დაფიცა იავომ. იგი ყოველთვის დამთმობი იყო და ამჯერადაც დაეთანხმა მარიას.

— წვნიანი გაიმზადე, შენ რომ გიყვარს... თევზი შეგიწვი. გატყობ მშვიერი იკლავდი თავს... წამოდი ქამე!.. სულ მშრალზე რომ ხარ გადასული.

— გმადლობ, მარი! შენ რომ არ მყავდე... თუმცა, მე რა!.. აი, ისე დაებერდიო... — აზრი არ დაამთავრა ბერიკაცმა, თავი კი ხინანულით გააქნია.

— ამისთვის მადლობა უფალს, რომ დაგვაბერა! — ქალმა პირჯვარი გადაისახა და ცას გახედა, სადაც ღმერთი ეგულებოდა.

— ერთი, ეს მითხარი, მარი, — ფუნჯი ნავთიან ქილაში ჩაუშვა მოხუცმა

და ქალს შეხედა, — შენ ჩემზე ვინმესთვის რაზე ხომ არ ვითქვამს?

— რა უნდა მეთქვა?! — გაუკვირდა მარიას.

— აი, ერთხელ დიდი თევზი რომ დავიჭირე...

— მაშინ ხომ მთელი დაბა აღაპარაკდა, — მოაგონა ქალმა, — ბათუმთანაც მოვიდნენ თევზის სანახავად. მე კი შეკითხები... უცნაური კაცი ხარ!

— მართალია, ქვეყანამ გაიგო, მაგრამ... შენ მაინც... სანატორიუმებში და სანატორიუმებში გაქვს საქმე.. იქ რომელიმე უცხოელი ხომ არ შეგხვედრია... ვინმე ურნესტ ჰეინიგუი? იქნებ თვეშიც მიჰყიდე და თან ეს ჩემი ამბავიც უთხარი? აბა, გაიხსენე, გაიხსენე!

— არა, ღმერთს ვუფიცები! სიტყვა არავისთან დამძირავს, რადგან... რა იყო, რა მოხდა?

ჩემს საწოლზე რომ წიგნი დევს, ნახე?

— ვნახე. მოხუცია დაზატული და აფრიანი ნავი...

— ჰოდა, იმ წიგნში მებაღურის ამბავია აღწერილი... მებაღურს სანტიავო ჰქვია... ისეთი მსგავსებაა, ისეთი, რომ... ნაღვლი ჩემი ამბავი მგონია... ყური მივდე, ვიამბობ... იქნებ საღმე რუსულად ნახო ეს წიგნი და წაიკითხო...

— რამდენი ხანია წიგნი ხელში არ ამიღია... ვინ მაცლის! მაინც რაო, რა წერია?

იავო საერთოდ ძუნწი მოლაპარაკე იყო, ყბელობას ვერ იტანდა.

ქალი მოსასმენად მოემზადა, ეგონა წიგნის შინაარსს დაწვრილებით გაიგებდა, მაგრამ მოხუცმა რამდენიმე სიტყვით მოხაზა მოთხრობის ქარგა, ხოლო ხაზი განსაკუთრებით გაუსვა იმ ამონეშებულსა თუ არჩეულ ფრაზას, რომელშიც ზღვისეულ ძმებზე იყო ნათქვამი.

— მე კი არ ვიშლი ძმების კვლას. მაშ!.. თურმე ჩვენს ძმებს ვჭამდით და აქამდე კი არ ვიცოდით!

— აბა რა გეგონა? ასეა!

— იქნებ მართლა ასეა?!

— თევზები ღმერთს ჩვენს საჭმელად კი არ გაუნენია!.. ყველაფერი რომ ჩვენი ვგვონია!

— იცი, რომ ეს ასეა... ვაჭრობ კი თევზით.

— არსებობა ხომ გვინდა?!

— არსებობა იმისათვის, რომ ბოლოს ასე დაეჭკნეთ და დაენაჩანაკლეთ? დუმილი ჩამოვარდა.

ბრუნენტის საჩრდილობელი მზის მცხუნვარებას აკავებდა. წყლის სიანკარე ჩრდილს სიგრილეს მატებდა.

შე დასაუღლეთისაკენ იხრებოდა. ზღვის ანაორთქლით ვერ მოიძლო გული, აციმციმებდა და აკამკამებდა მის ზედაბირს.

მარიამ ბერიკაცი ნათსაყუდელის საჩრდილობელში დააბურა, შემდეგ ჭურჭელი შინ შეიტანა, დარუცხა, შეაშრა, კალათი თევზით გაავსო და ბერიკაცს ჩამოუარა.

— წავედი, იავო!

— ღმერთმა ზელი მოგიმართოს! გმადლობ, მარი!

ახლა ქალმა აკოცა ბებრულად და ნელა აუყვა აღმართს. კაცმა თვალი გააყოლა. ზღვის მოღლილი ტალღის ოხერა ჩაესმოდა, კლდის დაუმორჩილებელ ქიმთან ბრძოლაში დაღლილი ტალღის ოხერა

მარიას მეუღლე გარდაეცვალა. მთელი ათი დღე არ გამოჩენილა. მისი დაქვრივების ამბავი დემურისაგან გაიგო ბერიკაცმა და მოთმინებით ელოდა ქალის მოსვლას.

ძამით მოსილი მარია ისეთ მხნეობას ინარჩუნებდა, თითქოს არაფერი მომხდარა მის ცხოვრებაში.

— როგორ ხარ? — მისალმების ნაცვლად მოიკითხა იავომ. მისამძიმრება კი ეუხერხულა.

— იხე რა! — მიუვო ქალმა და ხანოვავით პირმოღმული კალათა მიწაზე დადგა, — დაეასაფლავეთ...

იავომ ზელი ჩამოართვა.

— რა ვითხრა... — მაინც წამოიწყო სამძიმრის მავგარი აზრი რაც არ უნ-

და ვოფილიყო, დაქვრივდა ქალი, წლო-
ბით შეკავშირებული მამაკაცი გამოაკლ-
და, უბედურება მოხდა.

— რა უნდა მითხრა!.. ალბათ ასე იყო
საჭირო, ღმერთმა უკეთ იცის. — თქვა
ქალმა, — როდემდე უნდა ეწვალა!

ცოტა ხანს დადუმდნენ.

— შენ ჩემზე მეტ ხანს იცოცხლებ,
მარი! — მიმართა ბერიკაცმა, — მეც
შენი მოხავლელი ვარ და როგორც მეზ-
ღაუვრს ეკადრება... ვესმის, რას გუუბ-
ნები?

— რაღაც ვერ გავიგე.

— ჰოდა, მისმინე! როგორც მეზღვა-
ურს ეკადრება-მეთქი... ეს კი იმას ნიშ-
ნავს, რომ, როცა მოკვდები, ზღვაში
მიმიჩენ სამუდამო ბინას... იქ ჩამძირავ!
შენ ჩემგან ბევრჯერ გაქვს გაგონილი,
რომ ჩემი მამაცი ბაბუა იქ არის... მამა-
ჩემიც ალბათ ასევე ფიქრობდა, მაგრამ
მიწა მიიყარეს... ბაბუა არ მეცოდება,
მამაჩემის ზვედრი კი გულს მიღრღნის...
და მეც რომ ასე არ დამემართოს, ვიბა-
რებ... მარია, გაფიცებ, შემისრულო ეს
ანდერძი! ღმერთს სიტყვა მივეცი, რომ
ეს ასე მოხდება!.. ახლა გაიგე?

— გავიგე, მაგრამ ვეჭვობ, რომ მე ეს
შევძლო!.. ღმერთმა იცის, ჩვენს შორის
რომელი ადრე წავა!

— მართალია, ეს განგების ნებაა, მაგ-
რამ მე უფიქრობ, რომ სწორედ ისე მო-
ხდება, როგორც მე ვამბობ... და რახან
ანდერძს ვიტოვებ, ესე იგი დარწმუნე-
ბული ვარ, რომ მე ადრე წავალ, შენ
კი, ისევე ჯანზე იქნები, ისევე ისეთი...
შენ ნამდვილი ქალი ხარ, მარია! რა
წლები გაფრინდნენ!

— მდა, — თავი გააქნია ქალმა, —
არის რაღაც მოხავონარი...

— იქნებ ახლა მაინც დარჩენილიყავი
ჩემთან? — მუდარა იგრძნობოდა მარტო-
ობით გამოყრუებული ბერიკაცის ხმაში.

ქალს შეებრალა იგი, მოეხვია და
აკოცა.

— არ მივატოვებ, უყურადღებოდ არ
დატოვებ! შენ კიდევ ბევრ თევზს და-
იჭერ, მე კი გაგიფიდი... უმაღური არა-

ხოდეს ვოფილვარ შენი, შენ ჩემს სი-
ცოცხლეს აესებდი!..

— კიდევ კარგი, რომ რაღაც კვალი
დაეტოვე! — სევდიანი ღიმილით მიუ-
ვო მოხუცმა და ქალს ლოყაზე აკოცა.

მერე ორივენი დასხდნენ ზღვის პი-
რას და ახლა მდუმარედ განაგრძეს ბა-
ახი, ერთმანეთთან ყოფნის, ერთმანეთის
სიახლოვის, ერთმანეთის უჭკნობი სიყ-
ვარულის დიალოგი. კიდევ ხომ დარჩათ
ბედნიერი წუთები, სიცოცხლით, მზისა
და ზღვის მშვენიერებით ტკბობის წუ-
თები!

სხედან. ზღვას გაჟვრებენ. ერთმა-
ნეთზე კი ფიქრობენ. ქალს რაღაც გაა-
ხსენდება და პირს ღიმილი შეუღამა-
ზებს, ზოგჯერ თავს ოდნავ გადააქნევს,
ისე. ცერად გახედავს იაგოს. ცოტა
ხნით მასზე შეაჩერებს მზერას. იაგო
გრძნობს ქალის ჭერეტას და მისკენ
გადმოსულ უზილავე სხივებს სილამაზე-
შერჩენილ თვალებიდან. კაცსაც რაღა-
ცაზე ჩაედომება, მერე ხელს ერთბაშად
მოწვევით ჩაიქნევს. მაგრამ ქალი არ
ეკითხება, ეს რას უნდა ნიშნავდეს...
ალბათ რაღაცას ნიშნავს, თუნდაც ამას:
„აჰ, უღმობელი ხარ, წუთისოფლო!“
ანდა: „რა მალე გაფრინდი, ნეტარი
სიცოცხლე!“ იქნებ ზულაც ამას: „ხად
წავიდა ჩვენი სიტაბუკე, ისე ლამაზი,
ისე გიჟმაგი!“ ანდა...

ქალი გრძნობს, რომ ამგვარი ფიქ-
რები უღრღნის ტვინს იაგოს. მხარზე
ხელს ადებს, ეალერსება, ეფერება. ია-
გოც გააპარებს ხელს მისი მზრისაკენ,
მიიზიდავს და გრძნობს, რომ ის ხელი
აღარ არის და ქალისგან წამოსულ სი-
თბოს (თუკი რამ კიდევ შერჩენია დედა-
კაცს!) ისეთი ძალით ვეღარ ატარებს
გულისკენ! ქალი და კაცი ერთმანეთს
თვალებში ჩახედავენ და ნაღვლიანად
გაუღიშებათ...

იმ მხარეში ბევრი თოლია იყო და
მოხუცს მოსვენება არ ჰქონდა მათი ქიე-
ჭივისაგან. ახლაც ხმაურით გადაიქრო-
ლეს რამდენჯერმე. ხაღდაც, წყლის
ცისფერ ზურგზე. რამდენიმე დღეფიანი
გამოინდა. სხეული უცებ მოიქნის,

კლები შეათამაშეს და ზღვის სიღრმეს მისცეს თავი. აქა-იქ მფრინავი თევზებიც არ ისვენებდნენ. ზოგიერთი მათგანი თოლიების საკბილო ხლებოდა.

ზღვა ცოცხლოდა, ზღვა სუნთქავდა...

გემები კი არ ჩანდნენ.

სევდა დაეტყო ზღვასაც. უწინ უფრო ხალისიანად გამოიყურებოდა. ზღვა რის ზღვაა გემებისა და ნავების გარეშე! ადრე უზარმაზარი თეთრი ხომალდები ყოველ ცისმარე სერავდნენ ზღვის პირიზონტს. ღამით მიმავალნი, ელექტრონათურებით გაკაშკაშებულები, ზღაპრულ სანახაობას ქმნიდნენ. გემები დიდრონ ბარფებსაც მიაცურებდნენ. უამრავი ხალხი მიმოდიოდა ზღვით, მიჰქონ-მოჰქონდათ ტვირთი. ზონზროხა ტანკერებიც მიცურავდნენ. ნავით, ზეთით, ხორბლითა და ათასგვარი სხვა ტვირთითა და საქონლით დამძიმებულნი. ცოტა აქეთ, სანაპიროსთან, ჩაიქროლებდნენ ხოლმე მზიარული ადამიანებით ვახუე კომეტები, გლიხერები, კატერები. აფრიანი და ნიჩბიანი ნაუბი... კვირასი ერთხელ საზღვაო-სანაოსნო სასწავლებლის მკვლთაძევილი, მაგრამ სრულიად განახლებული, ღამაზი ბრივიც გამოჩნდებოდა ზღვაურით დაბერილი თეთრი იალქნებით. მის გამოჩენაზე მოხუცი უმაღ ჭოვრიტს მოიშარჯვებდა და აუღელვებლად ვერ უყურებდა ბრივის გემბანზე მოფუსფუსე მუზღეაურ კურსანტებს. ბრივი გედივით მიცურავდა და მის ცქერას არაფერი ჯობდა. ბერიკაცს ამ დროს თავისი ჭაბუკობის გახსენება ტკბილი სევდით უვსებდა გულს.

ახლა ის აღარ არის, რაც იყო. აღარც ის იალქნებაბერილი ბრივი ჩანს ხადმე. აღარც ახალგაზრდებისა და ბავშვების ყიფინით მიმქროლავი კომეტა თუ გლისერი... ათასში ერთხელ გამოჩნდება უცხოეთის გემი, დამშუული, გაუბედურებული ქვეყნისათვის რომ მოაქვს ხორბალი, ბრინჯი და შაქარი, თუ სხვა რამ ჭუმანიტარული ტვირთი. და ზოგჯერ გამოჩნდება სამხედრო-საპატრულო კატარდა, ადამიანთა ისედაც არეულ

გუნებაში ამღვრულ კვალს რჩება ვებს...

საღამოელება და მარია შინ მიდის.

მოხუცი მარტო რჩება და გრძნობს, თანდათან რა მძიმეა და აუტანელი მარტოობის სევდა.

ბოლო დროს იაგო ხშირად აღარ გადიოდა ზღვაში სათევზაოდ. თევზის ჭერას არ ეხარებოდა. თუ მიდიოდა, ნიჩბიანი ნავით. აფრა სამუდამოდ დაახვია ანმაზე და კედელზე მიაყუდა. ერთხანს გარინდებული მიაჩერდა.

ქემინგუეის მოთხრობაში ამოკითხული გაახსენდა:

„აფრას ბევრგან ჰქონდა დაკრებული ფქვილის ტომრის ნაჭრები და როცა დაახვევდნენ, იგი კაცს სამუდამოდ დამარცხებული ჯარის დროშას აგონებდა“.

იაგო იბტიბარს არ იტეხდა, მაგრამ როცა აფრა დაკეცა, იგრძნო სწორედ ეს, დამარცხებული ჯარის სიმწეავე. დამარცხება სწორედ ამას ქვია, მისი ნავის აფრას რომ აღარ გაბერავს ზღვაური! არადა აფრიანი ნავით სწრაფ სრბოლას სულ სხვა ეშხი ჰქონდა, სხვა ძალა და სიმარდე.

უყურებს იაგო ანმაზე დახვეულ აფრას. მანამდეც ბევრჯერ დაუხვევია, ისე მიუყულებია კედელზე, დამარცხებაზე კი არახოდეს უფიქრია, არც არახოდეს შეუღარებია იგი დამარცხებული ჯარის დროშისთვის. ახლა დადგა ფამი, როცა რიგრიგობით უნდა დასთმოს ჯერ აფრიანი, შემდეგ ნიჩბიანი ნაუბი... ამასაც ნელ-ნელა და ვაჟაკურად ეგუებოდა! ზოგჯერ მდინარის შესართავთან თევზაობდა, ანკესებს გამართავდა და გულის ჭიას ამით ახარებდა.

საღამო ხანს კი ჩამავალი მზის ცქერით ტკებულოდა. ყველაფერმა მოღალა, ბევრი რამ აღარც სიამოვნებდა, მაგრამ აღმოსავლეთით აღმართული მთაგრეხილიდან მზის ამოსვლისა და მერმე. მისი ზღვაში ჩახვლის ფამი ისევე იტაცებდა.

მზის ამოსვლა, მზის ჩასვლა... ბოლო დროს რატომღაც აინემა, რომ ეს უბ-

საქართველოში

რაღო ამოსვლა-ჩასვლა როდი იყო მნათობისა, არამედ მისი დაბადება და... თავის დახრჩობა, სიკვდილი! ეს თითქოს დიდი მნათობის ყოველდღიური მინიშნება და გაფრთხილება იყო ყოველი სულიერისათვის — გაქვს საწყისი — დაბადება და გაქვს ბოლო — სიკვდილი! და ამას ყველაფერს დიდი მნათობი ისე დიდებულად, ისე ღამაზად და მოხდენილად იქმნოდა, იავო გადარევას იყო.

იავოს არ ეშინოდა სიკვდილისა. არ შეშინებია მაშინაც კი, როცა რამდენჯერმე პირისპირ შეხვდა მძიმე განსაცდელს. მაშინ ყველა ბრძოლა მოივო, როგორც ატყობდა, სიკვდილთან ერთაბრძოლაში უთუოდ დამარცხდებოდა, ამიტომ ბერიკაცი ბრძოლას აღარც აპირებდა. საწოლი კი აშინებდა. მაშინ სიკვდილი ავონდებოდა, მეც ასეთი ბოლო ხომ არ მიწერილი, არ უნდოდა ლოვინში განეტევა სული, არ უნდოდა ჩათბუნებულიყო, ლბილი, ბუმბულივით მსუბუქი, ნებიერი და არბინი სიკვდილი, თუნდაც ისეთი მამამისს რომ დაემართა და ბევრმა ასეთ სიკვდილს ბედნიერი უწოდა, ბევრმა კიდევ ინატრა, ნეტავი მეც ასე მომკლავ, უტანჯველად, უშფოთველად, ძილში, ჩუმად და შეუბრძოლებლად.

იავო მამისა და ბაბუის სიკვდილს ერთმანეთს აღარებდა და ბაბუის ვაჟაკურ სიკვდილს არჩევდა, ლოვინს გაურბოდა, უმეტესად კლდის ქიმზე იჯდა და ბუნების დაისს თავის დაისს აღარებდა.

ერთხელ, სიზმარში იყო თუ ცხადში, ზღვაში ჩამავალი მზე გამოელაპარაკა მნათობი პირიზონტზე წამით შეფოვნდა და სწორედ ამ დროს ამოიღვა ენა: — წამოდი ჩემთან, ბერიკაციო, წამოდი!

იავო შეცბა, ენა ჩაუვარდა, რომ მზისათვის რამე ეთქვა. მზემ თავისი გზა განაგრძო და ზღვაში ჩაიძირა. მოხუცს შეამციენა, ქვედა ყბა აუთრთოლდა, კუნთებიც აუცახტახტა. ამ ბოლო დროს ფიქრი მოეძალა ზღვაში სამუდამოდ დაბინავებულ თავის მზესთან შეხვედრას. იქნებ მზეც არ იყო და იგი უხმობდა? ზღვაზე არა ერთი და ორი მამაკური საქციელი ჩაუდენია იავოს, არა ერთი და ორი ადამიანი გადაურჩენია დახრჩობისაგან, არა ერთი და ორი ოჯახი გაუხარებია. ომშიც გმირულად იბრძოდა. ამის დამადასტურებელი ტყილდობიც აქვს, მაგრამ ქვეყანას არ ეკითმება, ნახეთ, მე ვინა ვარ და რა დიდი დამსახურება მაქვსო. მაგრამ ყოველივე ამისათვის იგი, როგორც მამაცი მეზღვაური, სამუდამო ბინას ზღვაში, მხოლოდ ზღვაში იგულვებდა.

ღია კარიდან საწოლს გახედა. ჩაჭყლეთილ-ჩაჭყილი ბაღში გვერდულად ეგლო, საბნის კალთაც უგვრვილოდ ჩამოშვებულიყო. შეხვდა საწოლს და როგორც ცოცხალ არსებას, ისე გამოელაპარაკა:

ღია კარიდან საწოლს გახედა. ჩაჭყლეთილ-ჩაჭყილი ბაღში გვერდულად ეგლო, საბნის კალთაც უგვრვილოდ ჩამოშვებულიყო. შეხვდა საწოლს და როგორც ცოცხალ არსებას, ისე გამოელაპარაკა:

— გაივონე რა მითხრა მზემ? ჩემთან წამოდიო... ჰოდა, ერთ დღეს იქნება ჩვენ ერთად ჩავალთ ზღვაში! შენ კი, ფაფუკო და თბილო, ვინც ვინდა ის ჩაიკალ გულში!

ჩაიკარ კი არა! ჩაიკალო! ასე უთხრა. უთხრა ნიშნის მოგებით, დაქადნებით, თითქოს საწოლს სამუდამოდ ეთხოვებოდა. იმ ღამესაც კი ისევ ჩარვო თავი ბაღში.

სიზმარში თუ ცხადში გაეონილი მზის ნათქვამი მარიას გაანდო და ერთხელ კიდევ მოაკონა თავისი ანდერძი... არ შეგეშალოთ, პირი დაბის სასაფლაოსკენ არ მიყოთ, ღმერთი არ გაგიწყრეთ, ჩემი წინაპართაგან უფრო მეტნი ზღვაში არიანო...

ქალს ლოყაზე შემოედო ხელი და ნაღვლიანად უსმენდა.

ის დღეები მოხუცის ახირებულ სიტყვებზე ფიქრობდა მარია. მზის გამოელაპარაკება (თუ ეს ნამდვილად მოხდა და მოხუცის ფანტაზია არ იყო!) ცუდად ენიშნა. ის შესხენებაც არ ეფონებოდა გულზე, ანდერძის სახით რომ გამოხატა ბერიკაციმა. ჩანს გული რადიკალს უგრძობობს... ახლოვდება ყველა-

ზე სამინელი რამი.. ეტყობა, ღმერთმა მისი წყევანაც ინება და სული ამიტომაც უფორიაქა, ათასი ცული აზრი აუშალა.

ქალს სევდა და დარდი შემოაწვა. ბოზუცის ამბავს ძლიერ განიცდიდა.

ერთ დღეს კი მტკიცედ გადაწყვიტა, აგოსთან გადასულიყო მასთან ამიეროდან მინც განუშორებლად ყოფილიყო. აგოს არაერთხელ უთხოვია, სიცოცხლის დარჩენილი დღეები ერთად, ერთ ჭერქვეშ გაეატაროთო, ბოლოს და ბოლოს კანონიერ ცოლ-ქმრად შევეუღლდითო, მაგრამ ბერიკაცი მარიასგან ვერკვეულ პასუხს ვერ ეღიროსა.

და აი, მარიამ მოულოდნელი სასიამოვნო ამბავი მოუშნადა. მოხვეტა თავისი კაბა-საცვლები, წინდა და ფეხსაცმელი, ერთი შორდილი ბოხნა შეკრა და აგოს ნათესაყუდელს მიაშურა.

ის დრო იყო, როცა მოხუცი მეზღური კლდის ქიმზე წამოჯდებოდა ხოლმე და ჩამავალ მზეს გაჰყურებდა. ამ დროს მას სხვა არაფერი აინტერესებდა. ბუნების საოცრებათაგან ეს ყველაზე ღამაში ხაოცრება იყო და ამ სიამოვნებას არ იკლებდა.

მიდის მარია, მიიჩქარის, ერთი სული აქვს გადადგეს ბექობზე და კლდის ქიმზე წამოძვდარი ბერიკაცი დაინახოს. ბოხნაწამოკიდებული წამოვარება მზის ცქერით თავდავიწყებულს. აგო მოხედავს, ბოხნას გაკვირვებული შეაუღებს თვალს. მარია ეტყვის, აპა, სამუდამოდ მოვედიო. ბერიკაცს უთუოდ სიხარულის ცრემლით ავესება თვალები. მადლობა ღმერთს, აღსრულდა! ხელს მოხვევს მარიას, ლოყებს დაუკოცნის და ჩურჩულით ეტყვის... იქნებ ხმამაღლაც შესძახოს რაიმე ისეთი... ნეტავი რას წაიჩურჩულებს, ან რას შესძახებს?

მარია მიადგა ბექობზე გადამავალ ბილიკს, რომელიც ბექობს იქით აგოს ნათესაყუდელში ჩადიოდა. ბექობზე რომ გადადგა, ქალმა ქვემოთ გადიხვდა. კლდის ქიმზე მოხუცი ვერ შენიშნა. არადა ზღვის პირიზონტზე სწორედ აგოს საყვარელი სანახაობა იყო, მზე ჩადიოდა.

ქალმა ფეხს აუჩქარა და ნათესაყუდელში რომ ჩავიდა, აქ არც აგო დახვედრია და არც ის მომცრო ნიწბიანი ნაფი, ამასწინათ გულდაკულ რომ დებადა აგო და მარიას შეკითხვაზე იხუმრა კიდევ, თურქეთის სულთანის ღამაში ქალი უნდა მოვიტაცოო.

რასაკვირველია, იგი ღამაში ასულის მოსატაცებლად არა, მაგრამ ზღვაზე კი გასულა. ეს მეზღურის ჩვეულებრივი ამბავი იყო, ქალს კი ეწყინა, რომ მისი დალაგებული გეგმა ჩაიშალა. უპირველესად ზღვას მოაუღო თვალი. ერთადერთი რაც შენიშნა, ბათუმის მხარეს რეიდზე მდგარი დრედნოუტი. ასე დგას იგი უძრავად კარგახანია. პირიზონტი კი მოკრძალებულია. მზის სხივებით აციმციმებულ ზღვის ზედაპირზე მხოლოდ დროდადრო გამოჩენილი დელფინების შავი ზურგები ჩანან, თოლიები გუნდ-გუნდად დასტრიალებენ აგორებულ ქაფმორეულ პაწია ტალღებს...

„შორს წახულა“, — გაიფიქრა ქალმა, შინ შევიდა, ბოხნა გამოივიგნა, ტანსაცმელს ადგილი მიუჩინა. აქ წლიობით გაშინაურებული სიხარული არაფერი უცხო არ იყო და იგი კვლავინდებურად აფუხფუხდა. წაივდ-წამოვიდოდა, სახლის კარს მიადგებოდა და ზღვას დააკვირდებოდა.

მზე ამ დროს უკვე მიუახლოვდა პირიზონტს, ზღვაში ჩაყრილი თავისი სხივები შეკვონა და ახლა შლეიფად გაჰფინა წყლის ზედაპირზე.

მარია კარის ბოძს აეკრო. იდგა მანამდე, ვიდრე მზის უკანასკნელი ნათელი წერტილიც არ გაქრა..

ბინდებოდა. ნაფი კი არსად ჩანდა. ქალს შიში შეეპარა გულში. უპირველესი აზრი, რამაც შიში მოჰკვარა: ბერიკაცმა ზღვის ხიდრემში რამე სისულელე ხომ არ ჩადინაო...

რაც დრო გადიოდა, შიში უფრო უმძაფრდებოდა, მით უფრო მეტი საშინელი ფიქრებით იზაფრებოდა ქალის გული. კაცი არა ჩანს და არა. ამ დროს, ასეთ ვითარებაში, ცუდის მეტს რას იფიქრებს აღამიანი!

აწრიალდა და ავიშვიშდა მარია. ნუ-

თუ? ნუთუ? მთელი იმხელა კარმიდამოში ადგილს ვერ პოულობდა, მიადგებოდა ზღვას და უკვე შეშლილივით მასლა ეკითხებოდა:

„მითხარი რაზე, მითხარი!..“

ფეხებთან მოცურებული ტალღა კი ერთს წაიშრიალებდა, დაიხვედა, ისევე წამოვიდოდა და ისევე იღუმალად გამოსცემდა მარიასთვის გაურკვეველ პასუხს...

ქალს გონება აერია. მწარე ფიქრმა დაბაში ამ ოცე წლის წინათ მომხდარი ამბავი გაახსენა, შეიღებებისაგან გამწარებულმა ერთმა მებაღურმა როგორ დაიხრჩო თავი ზღვაში. ნაერთ ვასულა ხადლაც შორეულ სიღრმეში და იქ აღესრულა ისე, ვერც მიაგნეს. ცარიელი ნავი ქობულეთის პლაჟზე გამოურიფავს ტალღებს... „ის შეიღებმა გაამწარეს იაგო ვიღამ გაამწარა?! რისთვის აჩქარდი, რად აჩქარდი, იაგო?! განა თავისით არ მოვიდოდა სიკვდილი? შენ კი რამ გაამწარა, უბედურო?! აჰ, როგორ ცხადლივ წარმოიდგინა ქალმა თავის დახრჩობის ის შემზარავი სურათი... იმ მებაღურისა და იმავედროულად იაგოსიც როგორ უბარებდა მარიას, იქ, ზღვაში უნდა იყოს ჩემი სამუდამო სამყოფელიო! და აჰა, უთუოდ შეისრულა ხაწადელი!..“

მარიას არ უნდოდა ეფიქრა ამ საშინელებაზე. მაგრამ შემზარავი სურათი თავისთავად იხატებოდა, ქალის არსებას მთლიანად შიში ვანაგებდა, იგი ბატონობდა მის გრძნობებზე... ახსენებოდა ისეთი რამეც, რისთვისაც ადრე არავითარი მნიშვნელობა არ მიუცია. იაგო პოეტური სულის კაცი იყო, უყვარდა სიცოცხლე, ზღვა და ბუნება, მთები, მზე და მთვარე, უყვარდა მარია. და ამასთან დაკავშირებით ხან რას იტყვოდა, ხან რას... ერთხელ, როცა კლდის ქიმზე შემომხდარი მარია და იაგო ჩამავალ მზეს გასცქეროდნენ, ბერიკაცი მნათობს გამოელაპარაკა: „რა დიდებულად ჩადიხარ, მზეო! არ ჩქარობ, ცა და ზღვა ბრწყინვალედ მოვირთავს, ზღაპრულად გაგინათობია... ყოველ საღამოს

ახე დიდებულად იხრჩობ! თუკი სწორედ დღეს ისევე ამობრწყინდები მცხუნქარ და ძლიერი!.. შენ უკვდავი ხარ, ისევე ამოხვალ, ისევე გაათობ კვეყნას, ზღვას... სიცოცხლის ბურჯი და ვეღა სიკეთის მოთავეე! ისევე გაახსენებ სულიერ სამყაროს, რომ არის დაბადება და არის სიკვდილი. რომ მათ შორის არის გზა დიდებული სიცოცხლისა და შენ ამ გზის გავლით იძლევი მაგალითს, რა უნდა აკეთოს კაცმა ამ მოკლე მანძილზე, სიკეთე, მხოლოდ სიკეთე!“

როგორი ნეტარებით ენურჩნებოდა! ამ დროს მარიასთვის ხელი ჰქონდა მოხვეული და ქალს მთელი ძალით ეკრავდა. მარიას სიამოვნებდა ბერიკაცის სიტყვები. როგორ შეზაროდა და შენატროდა მზეს! როგორი ძლიერი იყო ამ დროს მისი ხელი, როგორი თბილი იყო ბერიკაცის მკერდი!.. უბერებელი იყო სიყვარულის დიდი ძალი..

ახლა სად არის იაგო?! უთუოდ თავის ნეტარ გრძნობებს აჟვია და აჩქარდა ჩამავალი მზის მიწვევაზე. „რა დიდებულად იხრჩობ თავსო!“ ნუთუ მოხუცეც... მაგრამ რისთვის, რა მიზეზით? მას ხომ სიკვდილი არც არასოდეს უნატრია!

ბინდი ჩამოწვა ზღვაზე. ცაზე ვარსკვლავები აციმციმდნენ. სადღაც შორს სივრცეში, პორიზონტს გადაღმა, ეღვინათელი ვაკრთა, ისევე დახუნელდა, ისევე რამდენჯერმე ვაკრთა და ქალს მოეჩვენა, რომ ზღვა ქარიშხლის მოლოდინში გაირინდა.

აღმოსავლეთით მთის თხემი განათდა, ტყით ქოჩორამილ თხემზე სახვე მთვარე გამოჩნდა. მიდამოს ვერცხლისფერი ნათელი მოეფინა. მალე მთვარის სხივები ზღვის ზედაპირზეც აციმციმდა.

დიდი დრო გავიდა. შიშისგან გულგაქვავებული ქალი ახლა უკვე აღარაფერზე ფიქრობდა და მთვარით განათებულ ზღვას თვალს არ ამორებდა. ნავის გამოჩენის მცირედი იმედიც თანდათან ეწურებოდა, იმედის უკანასკნელი სანთელი სულს ღაფავდა.

მოსალოდნელმა ქარიშხალმა აღბათ

ზღვის შორეულ მხარეში გადაიარა აქეთ სიმყუდროვე არ დარღვეულა.

მთვარემ უფრო აიწია, მეტი შუქი მოჰფინა ვარემოს.

წყალი კლდის ქიმს ელაციცებოდა. ახლა შეშპარავად, მაცდურად ლოკავდა, სხვა დროს გამეტებით რომ ეხეთქებოდა ხოლმე, დიდგულობდა და დანგრევას უქადადა.

ქალი ამასაც არ აქცევდა ყურადღებას, გაბრუებულს არც ესმოდა წყლის შარი-შური.

იმედის სანთელი ბოლომდე ჩაიწვა და ქალი ატირდა. თავი ხელეში ჩარგო და კარგახანს გულამდულრებული მოსოქვამდა.

უცებ შინაგანმა ძალამ უბიძგა, გონზე მოიყვანა, თავი ელდანაცემებით ასწია და მთვარის შუქით აციმციმებულ ზღვაზე დაინახა ნავი, რომელიც ნაპირისაკენ მოცურავდა.

— ნუ სტირი, მარი დამშვიდდი ძვირფასო! ხომ ხედავ, რომ ცოცხალი ვარ! აბა, ეგ რამ გაფიქრებინა, რომ მე თავს დაეიხრჩობდი! გული ვაგიხეთქე! მამა-

ტი ჩემო კარგო! მზეს სასიკვდილოდ კი არ მიუწვევივარ! როცა მზე გედაბნის ჩემთან წამოდით, ეს უკვდავებას ნიშნავს, დიდხანს სიცოცხლეს! განა სიკვდილი თავისით არ მოვა?! ჩვენ რატომ უნდა ჩაებარდეთ უდროოდ და ჩვენის ნებით?! არა, მარი, სული მუდამ კბილით უნდა გვეჭიროს და სანამ შეგვიძლია ჩვენ ერთმანეთს უნდა ვუყუროთ, ვუყუროთ მზეს, მთვარეს, სამყაროს!.. ნუ გეშინია, იავო სისულელეს არ ჩაიდენს!.. დამშვიდდი, გეთყვია! მე დღეს ბედნიერი კაცი ვარ... წუხელ მეც სანტიანოსავით ლომები დამესიზმრა.. ეს კარგი სიზმარია და კარვადაც ამიხდა, შენ ხომ სა-მუდამოდ ჩემთან იქნები!.. ბედნიერი ვარ იმითაც, რომ ახლა მე შორს ძალიან შორს შევძელი ზღვაში გახვლა... ბაბუ-ანემს ვეწვიე გვირგვინით... იყო საზე-იმო და დაუეწყარი, დიდებული წუთე-ბი! არ იყო ზალხი, არც ორკესტრი, არც სამხედრო გეშების საზეიმო ხალუტი, მაგრამ თურმე ერთ კაცსაც შეუძლია საპატიო-საზეიმო თავგანისცემა. და მე შევასრულე, მარი, ჩემო მარი!

ზაზა თვარაძე

დამინებული ლექსი

(ანდრო ბუანიძეს)

არ შეიძლება, ლექსი იყოს ზედმეტად რთული.
 არამედ ლექსი უნდა იყოს დამინებული!
 უნდა ერიდო ლექსში მაღალფარდოვანებას.
 არ უნდა ითქვას, მაგალითად: „ცხოვრების წყარო“,
 „გარდაცვალება“, „მთვარის ბაკმი“, „გაუსაძლისი“...
 უნდა ერიდო ნაჟიმსა და პედალირებას,
 სიტყვის ზედმეტად გამეორებას, ჭარბ მეტაფორებს
 და ყოველნაირ ამალღებულ ტონს. როგორცაა
 „უღრმესი ცა და მიწის პირზე ცხებული ცვარი“.
 ხშირად არ უნდა გაიხსენო „ღარდი“, „ლაქვარდი“,
 არც „უსასო“ და „შემზარავი“...
 ეს მხოლოდ საქმეს გააფუჭებს და შენი ლექსი
 დაბადებითვე იქნება მკუდარი,
 უსულო და დამინებული...

მაგრამ ამავე დროს საჭიროა, რომ დამინებას
 თან ახლდეს რაღაც ხელთუქმნელი ხიბლი თუ შარმი,
 რაღაც თილისმა,
 რაც, სწორედ რომ, ლექსია თვითონ.
 ანუ — მუსიკა, სტრუქტურაში რომ იკითხება.
 მაგრამ ვინ არის ამის შემძლე?
 ვის შეუძლია შექმნას ლექსი
 ზორკლიანი, როგორც სხული,
 და ერთდროულად — ცოცხალი და დამინებული?!...

ასე ვისხედით იმ დღეს ორნი რედაქციაში
 და ამ საგანზე ვხაუბრობდით.
 არ გვკონდა ღვინო,
 მაგრამ გარეთ ზაფხულის ქარი

ჭადრებს და ალკებს ღვინოსავეთ აშრიალებდა
და ეზო იყო როგორც ქვევრი — ღვინით სავსე,
ღრმად ჩაფლული და დამინებული.

ისმოდა შაშვის სიგნალები — ფრინველი თითქოს
თავის დაშიფრულ გულისნადებს გამოხატავდა,
ჩვენთვის უცნობი, ბუნებრივი, ჩიტური მანვით.
ეს შიფრი ყველა შაშვებისთვის ხომ საერთოა,
ვევლა მათგანის აზრი ალბათ მიწიდან მოდის,
ხოლო ბუნება შაშვების პირით ისჯრის სიგნალებს...

და მე არ ვიცი, ეს სიგნალები
კაცთაგან რომელს განგუთუნება —
ალბათ არავის.

ეს სიგნალები მხოლოდდამხოლოდ
ცოცხალ ბუნების თავისთავთან საუბარია.

ან, თუ გინდა, სხვაგვარად ვიტყვი —

შაშვის გალობა დედამიწის სიზმარი არის.

რადგან ბუნება ხომ იგივეა, რაც მიმინარე ადამიანი —

წვეს, ღრმა ძილშია, სიცოცხლით ფშვინავს

და მის სხეულში მიმდინარეობს დროთა ციკლური ცვალებადობა...

და ჩვენც, ძმაო, როგორც ორი ფხიზელ-მძინარე,

ეისხედით მარტო, რედაქციის სარდაფის მსგავს მტერიან ოთახში,

რომელიც თითქოს ზღვის ფსკერზე იყო

და ფანჯრებიდან ფრინველების ხმა მოდიოდა...

და მე გითხარი:

„მე მინდა, რომ ჩემი ლექსები

იყოს ზუსტი და მაქსიმალურად დამინებული“...

შენ ორაზროვნად მიპასუხე, რომ ჩემს ლექსებს

დამინება არ აკლია.

მაშინ ვერცერთმა ვერ შევნიშნეთ

ამ ორაზროვან ნათქვამს იქით გამოქრთალი სამაზროვნება.

ღვინო არ გვექონდა, მაგრამ გარეთ ფოთლიან ჭადრებს

ზაფხულის ქარი ათრობდა და აქანავებდა.

ჩვენ ვსაუბრობდით:

„მოკლედ, ლექსი არ უნდა იყოს ზედმეტად რთული,

ის უნდა იყოს მაქსიმალურად დამინებული.

მაგრამ ამავ დროს დამინებას თან უნდა ახლდეს რაღაც თილისმა —

სწორედ ეს არის პოეზია“... და ა. შ. — როგორც იციან...

არ შეიძლება ილაპარაკო ლექსში „სოფელზე“

ამ ზიტყვის არც ერთი და არც მეორე გავებით,

არ შეიძლება ახსენო სიტყვა „საუკუნოვანს“.

თვითონ სიტყვები „მრუმე“, „მყოფრი“

მეტისმეტად მალალფარდია.

არ შეიძლება გაუთავებლად იმეორებდე, რომ შენს სხეულში

დათარეშობს რაღაც უაზრო უდაბნოს ქარი

და რომ ეს ქარი გულს ქარივით გიცარიელებს.

არ შეიძლება ბევრჯერ ითქვას „სიცარიელე“

და მით უმეტეს ეს ტერმინი სათაურად არ გამოდგება.
 არ შეიძლება ილაპარაკო, რომ ზიზარ ტყეში
 და შენს გარშემო ნელა ბინდდება,
 რადგან თუ ერთხელ მაინც დარჩენილხარ ბინდისას ტყეში,
 შეამჩნევდი რომ ეს პროცესი საშინელია.
 საშინელია — თითქოს წინ ვედოს ვეება მკედარი
 რომელსაც სწრაფად გადასდის ფერი
 და მისგან უკვე
 აღარაფერი აღარ რჩება — მხოლოდ სიბნელე.
 და რაც ყველაზე საშინელია,
 ზედავ, რომ იგი სიცოცხლეშიც ცხედარი იყო,
 მკედარი, რომელიც ცოცხალივით იცვლიდა ფორმებს
 და ცოცხალივით ხშიანობდა, მაგრამ უცერად
 გამოვიწოდა გათოშილი ვეება ხელი
 და პირზე მაგრად მოვიჭირა...
 ამიტომ, ძმაო, ნურასდროს იტყვი
 რომ ზიზარ ტყეში
 და რომ გარშემო ნელა ბინდდება,
 რადგან თვით ეს ტყე და შებინდებაც — საშინელია,
 უკვე წინასწარ
 მკედარია და დამიწებული.

არ შეიძლება, რამე იყოს ზედმეტად რთული,
 არამედ იგი უნდა იყოს დამიწებული.
 მიცვალებულს ხომ არ სჭირდება ფერისცვალება.
 მიცვალებული არის მხოლოდ მიცვალებული.
 მიცვალებული არის მხოლოდ მიცვალებული —
 თუნდაც — ნატანჯი,
 ნათრევი და გაწვალებული...

მერე მე გკითხვ: რა სჭირია
 ეს უთავბოლო ლაპარაკი გარდაცვლილებზე?
 ან ეს სიტყვები: „გაწვალება“, „ტანჯვა“, „ვაება“ —
 ეს ხომ მხოლოდ ტერმინებია,
 რომლებიც უშლის ხელს ლექსების ღრმად დამიწებას?
 შენ მიაპსუხე: არ შეიძლება
 არ შეიძლება სიტყვა იყოს ზედმეტად ცივი
 ანდა მხოლოდ აზრისმიერი.
 ის უნდა იყოს ცოცხალი და დამიწებული.
 (თუ სახარებას გავიხსენებთ,
 ამ დამიწების სიცოცხლეში უნდა აღდგეს კაცის ბუნება.
 მაგრამ ცხადია,
 არ შეიძლება ლექსში თუნდაც სახარების მოშველიება)...
 ლექსები უნდა იზრდებოდეს კაცის კუჭიდან
 ისე, როგორც ხეზე ყვავილი —
 ტყემლის ყვავილი,
 ტყემლისა და არა ალუჩის,

რადგან ტყეშალი ალუნაზე ათათასჯერ არის მკავე,
არის მკვეთრი და კბილისმომკვეთი,
და ცხადია, დამიწებული.

მამ სუ ახსენებ ალუნებს, ატმებს,
სუ ახსენებ ვარდის ზავერდებს.
ახსენე ვარდი, მაგრამ იქვე დააფიქსირე,
რომ სიტყვას „ვარდი“
არ შეიძლება გაერთიმოს „დარდი“ ან „შარდი“,
რადგან პირველი — მხოლოდ მღალღფარდოვანია,
მეორე კი — მხოლოდ უხამსი,
და ამ ორთაგან არცერთია
ჭეშმარიტად ცოცხალი და დამიწებული.

მამ სუ ახსენებ სიტყვებს „დარდი“, „იმედი“, „სევედა“,
სუ მოიგონებ, რომ ბავშვობაში სულ შიში გდევდა,
სუ გაიხსენებ მეთულუხჩეს, მენარდეს, ხარაზს,
სურც ტრაქტორებზე ილაპარაკებ —
ეს ყველაფერი იქით იყოს.
ახსენე რამე ათასწილად უფრო ცოცხალი
და ერთხელაც — უცნაურად დამიწებული.

გახსოვს ძმაო, ჩვენი ზაზა, ჩვენი ძმაცატი
სამარეს როგორ მივაბარეთ.
იგი დარჩა ჩვენთვის ასე სამუდამოდ დამიწებული.
ჩვენც ასე დავრჩით.

„უცნაურია!“ — შენ მითხარი „სუთუ ყველანი
ასე უნდა გაკვრეთ ქვეყნიდან?!“
ეს დღეც ხომ წაყა,
ეს დღეც ხომ ზუსტად ისეთი დღეა
როგორც მაშინ, თხუთმეტი წლის წინ,
როდესაც ჩვენი მეგობრები ამქვეყნად იყვნენ
და მათი ყოფნით იქმნებოდა თვით ეს ქვეყანა.
ახლა კი უკვე მათგან ბევრი აღარსად არის
ისინი დარჩნენ სადღაც წარსულში.
ახალგაზრდებად — ცოცხალი და დამიწებული.

ჩვენ დავწერეთ მათზე ლექსები.
ჩვენ გვინდოდა, რომ ჩვენი ლექსით და ჩვენი გრძნობით
ხმა მიგვეწვდინა მათს სამყოფამდე,
თუკი, საერთოდ, შესაძლო არის
იმ სამყოფელში ხმების მიწვდენა.
მაგრამ ხმა რაა? ხმა ხომ ექოა, — თავის ბუნებით
უკვე წინასწარ ამ ბუნებაში ჩაწერილი,
გაუღერებული უსუსურად, და მაშინათვე
დამიწებული.

დამიწებაში მიდის ყველა ადამიანი,
დამიწებაში მიდის ყველა გამკრთალი ელვა.

შენ კარგად იცი, რომ ელვაა ადამიანი,
 ციდან მიწამდე რომ ვაკვესავს
 და გაილევა...

ასეთი იყვნენ სწორედ ჩვენი ის მეგობრები,
 რომელმაც ქვეყნად იელვებს და წამში წავიდნენ.
 ჩვენ კი აქ დავრჩით, —
 ჩვენ ვლავართ, როგორც მეხამრიდები
 და საკუთარი არსებობის გადასარჩენად
 ზემოდან ნატყორცნ ელვას ვამიწვით.
 ვამიწვით, მუდამ ვამიწვით,
 რომ არ დავიწვათ,
 სანამ ჩვენი დროც არ გაივლის და არ დავმიწვებით.

უცნაურია დამიწვების გარდუვალობა,
 უცნაურია გარეთ გასვლა. სიცოცხლის მერე.
 მაგრამ ამავე დროს ისიც ძლიერ უცნაურია,
 რომ ორი კაცი —
 ბავშვობის ორი მეგობარი,
 ასე ვსხედვართ ამ ქარიან დღეს,
 და ვუზიარებთ ერთმანეთს აზრებს —
 ლექსზე მიწაზე, მეგობრებზე, დამიწვებაზე...

თითქმის დაღამდა.

ჩვენ ავღექით ადგილებიდან
 და რედაქციის ფიცრის კარი მაგრად ჩაერახეთ.
 რედაქციაში დარჩა ნესტი და ობობები,
 დარჩა თუთუნის მძიმე კვამლი,
 დარჩა ნამწვები,
 ნამწვები — უკვე ჩამწვარი და დამიწვებული.
 ჩვენ კი წავედით ჩვენ-ჩვენი გზით, ჩვენ-ჩვენს სახლებში,
 ქუჩებით, სადაც
 ქარი მთვრალივით აწყდებოდა, თითქოს ეძებდა
 ამქვეყნიდან სადმე გასასვლელს...

...ეჰ, ჩემო ძმაო.

შენ ფაქიზი ხარ, მგრძნობიარე, შენ ხარ პოეტი,
 და კარგადა გრძნობ, თუ რას ნიშნავს
 სიტყვები — „ლექსი“, „მეგობარი“, „დამიწვებული“...

მე კი ხორკლიან ნაყოფივით ჩემს თავს მოვები,
 და მხოლოდ ვიცი — ეს სიტყვებიც, ეს ჩემი თავიც
 დაკარგულია წინასწარ და დავიწვებული.

სმეპი ღამის სამზარეულოდან

რადაც ხმაურობს. სადღაც სირი იწყებს გალობას.
სადღაც ეზოში შუალამის ქარი ხშიანებს.
ჩიტის გალობა ერთვის ღამის მიუვალობას.
კაცის ხველება აჩენს ღამის ჩამხმარ იარებს.

იღვიძებს ბავშვი, გატანჯული ცუდი სიზმრებით,
ფერგამკრთალ ლოფას დედის დამჭკნარ მკერდზე მიადებს.
დედას კი სძინავს — დაღლილს ამდენ კატაკლიზმებით,
ამდენი სისხლით, გაჭირვებით... — სძინავს დილაამდე...

...ესეც — დაირღვა აზრის წყობა. კარი გაიღო
და შემოიჭრა ქოტური არეულობა...
შენ მაინც მშვიდად დაიძინე, ჩემო დაიკო,
ნუ უსმენ ჩურჩულს სიზმარულ სამზარეულოდან,

იქ დაგორავენ მოხარული კარტოფილები
და მთვარის შუქზე იყალფება მწვანე საღათა.
მარტო სიბნელე,
მარტო ხმები,
მარტო მიღები,
მდინარის წყლებს რომ აერთებენ ჩამკედარ ქალაქთან.

კობრა

მე გადავხედე ჩემს ძველ წიგნებს, სათამაშოებს,
ხის ბლოკფლეიტებს, მწვანე სითხით სავსე სინჯარებს.
სარკმლიდან ცერად შემოჭრილი მთვარის სხივები
გლოუ ზედაპირებს საცეცებით ფრთხილად სინჯაედნენ.

ოთასში იდგა ნუშის სუნი. თაღოვან ჭერქვეშ
მკედარი კაცივით გაშოტილი ეგლო ლოგინი.
ჩანდა ნათურა — ჩამუქებულ თაღოვან ჭერქვეშ
მთვარის სხივებით გაძარცული და გალოკილი,
იდგა ტორშერი, როგორც მწვანედ მზინავი კობრა
და გამოსცემდა მხოლოდ დუმილს, მხოლოდ სიმცდარეს
რომ რახანია დგას და ისევე

დგას, აღარ მოკვდა,
აღარ შეერწყა გუმბათოვან ზეცის სინკარებს.

მე გადავხედე... და გათანჯულ საგანთა ჩრდილი
გაწვა უცვლელად, აუხსნელ და უთქმელ ღამეში
და მხოლოდ ჩიტი განაგრძობდა მოთქმას და წივილს
გარეთ, ფოთლებში, კუნაპეტად ქცეულ მწვანეში.

და მხოლოდ ქარი შრიალებდა ქუჩების თავზე,
ფანჯრების ჭრილში სისხინებდა კვლავინდებურად
რომ ვეღლაფერი ვაიცვალოს უნდა ამ ქარზე,
რაც კი ამქვეყნად შექმნილა და განიეთებულა.

კოეტი

განა მართლა მოერია
 ხევის ქარი მონაბერი.
 ო, ეს კაცი პოეტია,
 მეტი, მეტი არაფერი.
 დაარღვიეს ციხის ბურჯი,
 ყრია როხი, რუხი ქვეები.
 ქალი თეთრი, ზეცა ლურჯი,
 რას იგონებ, რასა ჰყვები.
 განა ქალი იმისია,
 ვინც გამტყვრალა არაყებით...
 ეს ქალაქი თბილისია,
 მეტი, მეტი არაფერი.

ხად იული და სად ევლები,
 ნურც იცინი და ნურც ტირი.
 სააკაძის ლეგენდები,
 შამაბასის შავი ჭირი.
 ვარდის კონა, იის კონა,
 ზამბახების კონა გვერდით.
 შენ გვეონა, რად გვეონა,
 მტკვარში თევზებს დაიჭვრდი...
 ლექსი ვიღამ მიუტია,
 ვინ დაგმანა დარაბები.
 მარტოსული პოეტია,
 მეტი, მეტი არაფერი.

მეტი სხვა

ძველი ეზო შეიღობა,
 ციდან სეტყვა მოცეცია.
 ჩემი სატრფოს ჯეილობამ
 ნეტავ საით მოცხრილა.
 ვიყავ ლექსში მოწინავე,
 მას კი ფარჩა ემოსა.
 ცოდვას ორი მოწილადე
 ეუსინჯავდით გემოსა.
 სეირნობა სადილაო,
 ჭორი როგორ ჩავახშობ.
 ორი კერძი სადილადო,
 ერთი კერძი საგახშმოდ.
 ბიჭი, ბიჭი ჯანიანი,
 მოქნილ გოგოს ფუსფუსი...

დღე გათენდა ჯანდიანი,
 მტკვარს ფარავდა ბურუსი.
 ცხენი შეავდა ნაურვალი,
 ვაი როგორ დამტყვრდა...
 სიფარული გუგალი
 გამეჩხრდა და დაჭლექდა.
 ჭკუა უნდა დაგარიგონ,
 ყველა კაცი მზად არი.
 ზამთრის პირი დამდგარიყო
 ქათქათა და მზაკვარი.
 ნახი გული გაუწვრილეს,
 ოდნავ წელში მოხრილა...
 ჩემი სატრფოს სიყმაწვილემ
 ნეტავ საით მოცხრილა.

სმტიალი

ჯუმბერ ტიკარაძეს

ქუჩა-ქუჩა, შუკა-შუკა,
 რესტორანი? არა, არა...
 რუსთაველის ძეგლის უკან
 პოეტები ვსევამდით არაყს.
 არ მაქვს ლექსი საბურთაო,
 ვერ ეტრახახობ კარიერით.
 ადრე, წინათ საბურთალოს
 ბინა მქონდა ცარიელი.
 (სახლებს, მძიმე ქვებით ნაშენს,
 ვადმოსცქერის მთვარე ცერად).
 ერთი ლექსი იმ ბინაში,
 ერთი მაინც დამეწერა.

ღვილა და მარიეტა,
 სიგარეტი გააბოლე,
 ეს არაყი დალიე და
 მჭავე კიტრი მიიყოლე.
 წარსულისკენ გახდე ხიდი,
 გაიხსენე დანანებით
 არცთუ მცირე, არცთუ დიდი
 სქესობრივი რომანები.
 გარბენილი წლების რუკა,
 ხეტიალი მთად და ბარად.
 რუსთაველის ძეგლის უკან
 პოეტები დაეღუვთ არაყს.

სალაში

ეგეო, აგეო,
 სასახლეე ნაგებო,
 ძოწ-ლალ ბაგეო,
 რად დამდაგეო.
 ყველაფერს ვანაცვლებ
 ერთ შენს ამბორსო.
 ბნელში ანათებ —
 აშული ამბობსო.
 პირო მთვარეო,
 ის იყო, ეს იყო.
 მგლოვიარეო,
 ვაი, ბეხიკო.
 მართლა ყვარობდი
 ანა დედოფალს?
 მე ოფიციალტი
 აღბათ მეყოფა.

სახე — სახეა,
 ბაგე — ბაგეა,
 ტრფობა მახეა,
 სევდის ბაღია.
 ისე ივლისი,
 დილა ხალსი,
 ძველი თბილისი —
 ჭრელი ხალთი.
 დაწეხე მეო
 ნაძვის მორები.
 ჩვენ დავეთმეო
 და სხვას ემონები.
 მტკვარზე ტივია,
 დაბმული ნაეები.
 სარკმელში ცვივიან
 ვარსკვლავები.

სურათი

ყვითელ ფოთოლს იცილებს
 ვაზი, ვაზი მადლარი.
 დაეცქერ ფოტოს, მიცინის
 ჩემი ნახაყვარლარი.
 აღბათ უნდა შეგოდა,
 ჯვარი ძირს დამზობილა.
 საყვარელი შეგონა,
 თურმე სატრფო ყოფილა.

რესტორანში მელოთა,
 (აბრა გაშუქებული).
 საყვარელი მელოდა
 ჩააბრეშუმებული.
 გოგო ეგრე პურადი,
 ღვინოს ვსევამდი კახურად...
 საყვარელის სურათი
 რისთვის შემონახულა.

წახედავთ კარგად

ღვთისმშობელი ფოფისთვის შობილთა
ხევედრით იარე

და ნუ გგონია, კარგო,
რომ გაასწორებ ფუჟეს და ბედითს,
არ ღირს ლამაზი წამები ჰკარგო.
ის გართმევს ფოფას და დაფოუნებას,
სულის სიწუმეს და ახოვნებას,

გახწვდი? თავისგან ითმენ წყლის
ნაყვას,
ასცდი! იცოდე, როცა წინ წახვალ.
ზურგიდან ისარს დაგაწევს უმაღ.
მოგახმარს თავის განუყრელ უნარს,
გამოაკლდები კაცთა ხათნოთა
იუ ეწირები უსამართლოთა.

როგორიც რწმენა,
ისეთი — ენა.

ჩემო ნაღვლის ჩიტავ,
ღვთით ნაკურთხო ცალო,

— როგორა ხარ?
— ჟწვალბო.

შენ გაიზარე, შაშუო შაორა
სმენას მიოცებ,
შენთვის მე არა დაეაშუო რა,
ჩემთვის?

იცოცხლე

ინოლა გურგულიას

ანგელოზებთან სურდა ვალობა.
ანგელოზები მაღავედნენ ფრთაში,
სიმძიმის სულთან შეკრთა, იღვლევა
და თქვა: „პირველად იყო სიმღერა“.

დროის უბეს ცრემლები ხდის,
— ჩემი ყოფის ნიშანია,

არ მომიკლათ თეთრი მტრული,
— ჩემი სიმწრის სიშავა.

გაგაცან ჩემი დობილი —
ნალექლი მისანდობელი

და ერთიმეორეობას
შევვხწარ როგორც ზეობას.

სიტყვისადმი

საწყალ კაცს ფრთებს რო შეურხევ,
ცხარე ცრემლებიც მოჰგვარე,

ჯერ გულის კარი გაუღე,
მერე გონისა. ქოვალე.

ის წლობით გამზადებდა იმისთვის,
რასაც ახლა შერები.

და გეკითხება: „რას შერები?“
მართლაც და, რას ვშერები?

ნეტარ სიამეს დედა-შვილობის,
რაც უნდა მოხდეს, თავს შეაფარებ,

როს უწმინდური ფრთას შეაქანებს,
ღმერთო, უშველე ბავშვიან ქალებს.

ნიკო ფიროსმანს

აჰ, უფალო საზიარო
არაფერი მინდა სხვისი,
ჩემი დრო მაქვს, ჩემი უბე,
ჩემი ქარი, ჩემი ნისლი

მეწამული ღრუბლის ფერით
გაკანათე ფერი სისვი.
... მომეც ყოფა ხაფერი და
განმარიდე უფერისი.

ო, დაყოვნების მოღბინე ღმერთო,
დალოცე მიწა და „კაცი ერთობ“
„ზეცა ვით“ მიწა,
„მიწა, ვით“ ზეცა
და სვედა დიდი

გულებს რომ შესძრავს.
დალოცე სულთქმა და გასავისი
ნაღვი მშვიდობის, ხმალი ვარვისი,
განუყოფელი სიკრცით და ფაშით —
ამინ!

ღარეჯან ბატიაშვილი

უხვად ვაბნევდი

უხვად ვაბნევდი, მაგრამ ახლა ვიზოგავ სიტყვებს,
გული საგულეს აღარა მაქვს, ეჭვრეტ კლდეთა რღვევას,
სიმწრის სიცილის ნატამალიც ისევე მიტყვს,
როგორც კეთილი ფიქრებიდან გადასახლება.

დამწვარ თითოეით გავუფრთხილდი ბედის თავწყაროს,
ფუფუნებაში გაზრდილ სხივებს ვდიე აქამდე,
როგორც სინათლე, ბნელიც ისე უნდა ვაზარო
და ამიტომაც ქარის სიტყვა ბანზე ავაგდე.

ჭირთა კოცონებს რა ხანია, ვუთხარ არული,
ახირებული ხასიათი დასჩემდა რიყეს
და ქარი ჩემზე უარესად ხელმოცარული,
დღემდე იხტიბარს ჭინკასავით მაინც არ იტებს.

არვის სჯეროდა, რომ მდიდარი ხაზინა მქონდა
და არ მეკიდა მეც სხვებივით ტყუილი მძივი,
თუმც ახლიდა სურნელება ყვავილთა მოდგმას,
უფრო და უფრო მეტსა მთხოვდნენ ბუნებით მწირნი.

უხვად გაცემდი, მაგრამ ახლა ვიზოგავ სიტყვებს,
გული საგულეს აღარა მაქვს, ეჭვრეტ კლდეთა რღვევას,
სიმწრის სიცილის ნატამალიც ისევე მიტყვს,
როგორც კეთილი ფიქრებიდან გადასახლება.

მე სხვას ვამხნევებ, როცა თვითონ მჭირდება იგი,
როცა მე თვითონ მარტის სუხში თვალში თითს მაჭერს,
გამეუსო გრძნობის საკრეფელი ცღუნების ხილვით,
მოვიხედე და უცაბედად სხვა გზები გაჭერს...

არის ცღუნება მიწიერი დღეების ხარჯზე
და წუთიერი გატაცების არის მოშურნე,

რატომ არ შეონდა ეს გრძნობები მე უფრო ადრე
 ახლავა ენაობ, ყველაფერი რად ამოეწურე.

ამბობენ ხოლმე, გატყდებაო კოკა წყლის გზაზე.
 მე ვფიქრობ, ღირდა, თუ არ ღირდა ამის გამხელა,
 არა მგონია, თუ როდისმე მოუიკრებ აზრებს,
 ღმერთმა დამიცვას, რომ გაუუხდე ქარებს სარჩენად.

ზღვას გადაუვრჩე და იქნება დამახრჩოს წვეთმა,
 მით შეიძლება გაკვირვებაც გამოვიწვიო,
 ან უხალისოდ დაუბრუნდე წარსულის მწვერვალს,
 ანდა ბავშვივით უმიზეზოდ ამოვიტირო.

ფიქრი მანუხებს, ვით ხმიანი ხანხალაკები,
 თუმცა ოცნება არის ჩემი გულის ბორიო,
 საით წავიდნენ მზის სხივები ჩემი ნაქები,
 დრო შემირჩიეს, რომ სიზმრებმა ამიფლიონ.

უნდა შეეუნდოთ, როცა სჭარბობს დანაშაული,
 მით არაფერი მოაკლდება ფერების წყაროს.
 რადგან ვიღაცის დანაშაულს გვერდს ვერ აუუვლით,
 უნდა ვიფიქროთ. იმ ვიღაცას ღმერთიცა სწყალობს.

ეპატიობ, თუმცა კარგად ვამჩნევ, ვერ მიტანს ქარი,
 მელაკებიან მოჩხუბარი ჩემი ფიქრები,
 სუსველაფერი სათავიდან არის წამხდარი,
 კოკა ყოველთვის როდი ტყდება წყალზე მიშვებით...

ჭარბი ჭარბი

დილა, როგორღაც, არა ჰგავდა ცუდად განწყობილს,
 არ ეღვრებოდათ ღვგა ღრუბლებს წყალი მუჭოდან,
 თეთრი ღირსება ჩვეულებრივ შეფრფინვით მოდის,
 მიკვირს, სიმღერას ტიკის პირი რატომ უჭირავს?!

ხანდახან კაცი რატომ იწვევს ათვლას ბოლოდან,
 გამოზომილი ნაბიჯები კვდება უჩემოდ,
 ნისლის დარაბებს მოიხურავს ჩემი გოლგოთაიც,
 ხელში შემრჩება გაუხსნელი ბედი უბელო.

დრო ისე იყო გაქაფული, ხულს ძლივს ითქვამდა.
 ჭარბი ჭარბის სიზმარეთში ისევე ციოდა,
 პირთეთრი ვარდი ქარის როზგებს უბრად იტანდა,
 თითქოს მოციქულს არ ელოდა საიქიოდან.

შემოვირიგო უნდა ჩემი ჭრელი პეპელა,
 ვგებ უბრალოდ გაზაფხული შემოაბრუნოს,
 ქალს ერთი დრო აქვს, იხე, როგორც იახ, ენძელას
 და იმ ერთ დროში ღმერთმა ბედი უნდა არგუნოს.

ნეტავ ზაფხულმა მაინც მისცეს ჩემს სულს იმედი,
 ნატვრაშიც უშნო გამოვიდა ჩემი ქიშერა,
 როგორ მენიშნა სუსხიანი ზამთრის ილეოი,
 ბნელ მოსახვევში მიეფარა ძველი სიმღერა.

დაახვიანებს...

როს დაეიწყების საათი დაკრავს,
 როს წასასვლელიც არხად მქენება,
 ვეღარ გაუუძღვებ მოხეთქილ ზამთარს,
 ვერ დავიოკებ თავგამეტებას.

ვეღარ ვუშველი ჩანაულულ სანთელს. —
 ფიქრის გორაზე შეფენილ ტანჯვას

და აქერცლავენ, ვით თევზის
 ფარფლებს
 ქარები ჩემი დღეების გამას.

და შევიხწაველი ადამიანებს
 მიუწედომელთ და ღარიბებს ჭკუით
 და განაწენიც დააგვიანებს
 ჩემებრ ხნიერი და დამანჭული...

ლალო სულაბერიძე

ცხადსიზმარინა

(თავგადასავალი)

ნაწილი მეორე

21 მაისი, 1955

სალამი და გამარჯობა, ძმაო ჭაბუკ! მადლობა ღმერთს! როგორც იქნა ველირსე შენი ამბების გაგებას. გუშინ გადმომცეს შენი ბარათი ჩემიკა და სხვებისაც. ვიქტორსა და მიხაილ ილინს აქ გადავეცი, დანარჩენს ხვალ გავაგზავნი შესტაკოვოში. მადლობა, რომ ხმა მომაწვდინე. ვერ იქნა და ვერ მოვახერხე შენთან დაკავშირება. შესტაკოვოდან რომ წახველი, მას მერე დაიკარგა შენი გზა-კვალი. ბიჭებმა იქიდან ვერა შემატყობინეს რა, მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად ვწერ. ბორისა ჩამოვიდა, დიმიტრიც. ვერა გადმომცეს რა შენზე. შენ რომ გავაგზავნე, იმ დღეებში ლენაზე წამოვიდა ჩემი უფროსი ცოლ-შვილის ჩამოსაყვანად. გამოვატანე წერილი და ხუთი თუმანი ფული. დამპირდა, რომ გადმოგცემდა. ჩამოვიდა და წერილი უკან მოიტანა, ფული კი გადაუხუზავს. მერე დამიბრუნა, ვერ მოვ-

ახერხეო. შენი წერილები სანამ აქ მოდიოდა, მეც პასუხს გიგზავნიდი ხოლმე. ერთში საცდელად ათი მანეთი ჩავედვი, აბა, თუ მიიღებს-მეთქი. შენგან პასუხი ვერ მივიღე, ერთი წერილი ოფიციალურად გამოგზავნე, ცენზურის გზით, ეს ცდაც, როგორც ჩანს, არ გამოდგა. შენი ლენაზე გამგზავრების წინა დღეებში ამანათი მივიღე, ლალო ვერ კიდე აქ იყო. ნახევარი ჩაეწყვო და გიგზავნით. მეოთხე დღეს უკან დააბრუნეს. ამის მეორე დღეს მაქედან ჩამოვიდა კაცი და ჩამოიტანა შენი გამგზავრების ამბავი. ასე, რომ ვერ იქნა და ვერ მოვაწვდინე ხმა. არ დამემდურო. რა თქმა უნდა, საპნის ბუშტებისაგან შენ რა სარგებლობა უნდა გქონდეს, მაგრამ რა ვქნა, მეტი ვერა გვაკეთე რა. კარგია, რომ მისამართს მიგზავნი. წერილს გამოგზავნი და ვნახოთ, მიიღებს თუ არა. თუ ეს გზა შედეგიანი გამოდგა, ხშირად მოგწერ. მე კი ასეთ მისამართს აქ ვერ ვიშოვი. ახლა გზა გაიხსნა მაქამდე და გვებ ხანდახან ვინმე წამოვიდეს. არ

გამოვევპაროს შემთხვევა, მომწერე ხო-
ლმე.

მე ისევ ისე ვარ, როგორც ვიყავი, ლაღო კარგა ხანია გაავზავნეს ჯერ 510-ში და მერე ეს პუნქტიც დაუშლიათ და ახლა ხად იმყოფება, არ ვიცი. დიმიტრი აქ არის. სააეადმყოფოდან დაბრუნდა არამომუშავე ინვალიდის ბი-რკით. მეტი არ შეუდგენიათ.

შენ ალბათ აღვილად წარმოიდგენ ჩემს მდგომარეობას უშენოდ. რა გამო-ვიგზავნო? არა დამიწერია რა, ვარდა რამდენიმე ლექსისა. შენს მერე მხოლოდ „ფხოვლები“ დაწერე და ლექსე-ბი. „ფხოვლების“ შესახებ შენი აზრი არ მიმიღია. შენ მწერ, რომ მოგწერეო. ის წერილი არ მიმიღია. ვარ გალიგვე-ბული. თავი ვერ მოვაბი რამეს. ძალიან მაინტერესებს შენი სცენარი. სხვა რამე არ გაგიკეთებია? მე ვფიქრობ, რომ მა-ქედან აქ დაბრუნდები. ამას ველი. თუ საჭირო აღარ იქნება მანდ შენი ფოფნა, შეეცადე ჩამობრუნდე. კარგია, რომ წი-გნები მივიღია. მეც მივიღე ვაჟა, ლე-ქსიკონი, გალაკტიონი, ტიციანი. კიდეც არის რაღაც ვაზაში.

შინიდან წერილებს ვლებულობ. შენ რომ მწერ ალავეთის შესახებ, ამის არა ვიცი რა. დედაჩემს გაუგზავნია თხოვნა, ასლი გამომიგზავნეს. მარტში მე და-მაწერინეს შენდობის არზა, მოსკოვი მოითხოვსო. ალბათ ჩემი ცოლის თხო-ვნის საფუძველზე, ადრე ქონდა მას გაგზავნილი. დაწერე და გაგავზავნე-ჩემი მეუღლე მწერს შენ ოჯახში ფოფ-ნის შესახებ, დედაშენთან და ცაცასთან შეხვედრას. აქებს შენს ოჯახს და ძა-ლიან აინტერესებს შენი გაცნობა. ვნახ-ოთ, იქნება ეს დროც მოვიდეს.

მშაო ჭაბუკი, ერთი სიტყვით, ძალიან მოწყენილი ვარ უშენოდ. ვეღარ დავი-ძარი ადგილიდან. არ ვიცი, როგორ მოვახერხებთ შენი სცენარის გაცნობას. ძალიან კი მაინტერესებს.

როგორ არის შენი ჯანმრთელობა? როგორც ვხედავ, მაინცდამაინც დიდი ხეირი არ ყრია ამ აქტიროვკაში და თავს მოუარე. იწამლე კარგად. შენი სა-

ქმის შესახებ შენი ყველა წერილი წა-ვიკითხე, ჩემი მეუღლე მწერს, რომ ჭა-ბუკა ალბათ მალე ჩამოვაო. აქედანაც ბევრი განთავისუფლდა. შენი შინ დაბ-რუნება ჩემ დაბრუნებასავით მიხარია. თუკი საქმე მოსკოვშია, ბევრი აღარ უნდა დაგვიანდეს.

აბა, შენ იცი. თუ მანდ საჭირო აღარ იქნე, დაბრუნდი.

ახლა ამ ორმოცდაათ მანეთის მეტი არა მაქვს და რაკი აქედან დაიწვეს მანდ გამოგზავნა, შემდეგში კიდეც მო-გაწოდებ. აქ მარაგს ვერ გაიჩერებ ჯი-ბეში და სწორედ ახლა ამის მეტი არა მიჭყავის რა. აბა, ეს საპნის ბუშტიც. მეზარება ასეთი ახსნა-განმარტებანი. შენ ვიცი, რომ მენდობი გულწრფელო-ბაში. შემდეგ ხელფასზე შენს წილს ხელს აღარ მივაკარებ.

შეძლებისდაგვარად მომწერე. იყავი სულ კარგათ. მოვიკითხე მაქა-ური ქართველები. ვინ არიან? ნახეამდის! მოვიკითხავს მიტო.

მშური სიყვარულით
ვალოდია

14 ივნისი, 1955

მშაო ჭაბუკი!

აბა, მე უკვე სააეადმყოფოში ვარ. შესტაკოვოში. გუშინ ჩამოვედი და დღესვე მეძლევა საშუალება მოგწერო. ასე მოხდა: როგორც იქნა ჩვენი ლაგე-რი დაშალეს. იყო მოსკოვის კომისია, გასინჯეს ყველა. კომისიის შემდეგ ნა-წილი მანდ, ლენაზე გამოავზავნეს ლა-გერში, ამათში ბევრი მოხვდა მანამდე აქტირებული ხალხიც. ერთი ნაწილი გაავზავნეს ტაიშეთისაკენ, არამომუშავე ინვალიდები. მათ შორის მოხვდა დი-მიტრიც. ასოც კაცამდე კი მოვხვდით აქ, სააეადმყოფოში საექიმო კომისიის დასკვნის თანახმად. ჩამოვედით გუშინ და ვწევარ პირველ კორპუსში. ჯერ კი-დევი ბიჭები ყველა არ მინახავს. შალვა ჭიშკართანვე შემხვდა, მიმიღო კარგათ, დამე გამათევიანა იმ კორპუსში, სადაც

ვახტანგია. გამიმასპინძლდა. გადავეცი შენი წერილი, დიდი ხანია იქ მივიღე და აქამდე ვერ მოვახერხე გამეგზავნა მისთვის, რადგან არავინ არ წამოვიდა. შალიკომ და ვახტანგმა გადაიკითხეს ყველა წერილი. იხითხითეს. მუჯირს ამ საღამოს გადავცემ წერილს.

არ ვიცი, როგორ წავა საქმე. მომბეზრდა ეს ქოთქოთი აქტირების შესახებ და ვარ მშვიდად, გულცივად, ყურებით ბევრი მესმის და თვალთ ვერასა ვხედავ. ამიტომ მისდამი ინტერესიც გამოცივდა. ჯანდაბას. მშინჯონ, გამლანდონ, მაკვირდენ. ვნახოთ, რა ხვითოს აღმოაჩენენ ჩემს გვაშში. შედეგებს გაცნობებთ; ერთი სიტყვით, ცოტას მაინც ჩემსას ვეცდები.

როგორ არის შენი საქმე? კომისია მანდ ალბათ იყო. ძალიან მაინტერესებს შენი ამბავი. შენი ბიჭები გამტკავლეს? ფილტვებში თუ შეიჭვრიტეს რივიანად? თუ ვინმე წამოვიდეს, მომწერე აუცილებლად.

პო, რაც აქედან წახველი, ვერ მოვახერხე შენთან დაკავშირება. ბოლოს, როგორც იქნა, მივიღე შენი წერილი, მაქედან აუღმყოფები ჩამოვიდნენ 423-ში და იმათ ჩამოიბიჯანეს. გამიზარდა, რატომ, შენ ამას კარგად მიხვდები. შენ რაც წახველი, არაფერი აღარ დამიწერია; ღვექები ორიოდე პატარა ციკლი დავწერე და მორჩა. შენ კი ვახსოვს, ერთად რომ ვიყავით, რა ნაყოფიერად ვწერდი. შენ ერთგვარი თანაუტორო იყავი ჩემი. საერთოდ ჩემთვის ძალიან მნიშვნელოვანია სულის გამტკავი კაცი ზოლზე. ეს გამოცდილი მაქვს. რა თქმა უნდა, ეს გადამწვევტი არ არის, მაგრამ შენსავით მეგობარს ისეთი მნიშვნელობა აქვს ჩემთვის, როგორც უცხრად ამოვარდნილ ქარს მიხელებული ცეცხლისათვის. ამიტომ არის აგრე: შენთან დაშორებამ მე ერთგვარი ტკივილი დამიტოვა.

შენი წერილი რომ მივიღე, მის მერე მოულოდნელად დანიშნეს მანდ გამოსაგზავნად რამდენიმე კაცი. ხუთჯერ თუ ექვსჯერ დააბრუნეს რკინისგზიდან.

ამასობაში კომისიამ მოუსწრო და ამრიგად ვერ მოვახერხე გამომგზავნა წერილი. ახლაც აქ მაქვს ის წერილი და ამ წერილთან ერთად გიგზავნი. მაპატიე ჭაბუკ, რომ ახლა მხოლოდ ამ ქაღალდებს გიგზავნი. აღარ დამცალდა იქ მუშაობა, თორემ რამეს შემოვიწახავდი. მაშინ კი გიგზავნიდი, ჯერ 30, მერე 50 მანეთს. ახლა ცარიელ წერილებს გიგზავნი, არ ვიხსნი, რატომ და რისთვის. რა საჭიროა? ამ მხრივ მე საჭირო სიმალღეზე ვერ აღმოჩნდი შენს წინაშე, მაგრამ იცოდე, ამაში მხოლოდ მე არ ვარ დამნაშავე. დანარჩენს თუ შეგხვდი, მაშინ გეტყვი, მე ვფიქრობ რომ შემიძღობ.

ძალიან მაინტერესებს შენი საქმენი. დაამთავრე სცენარი? თუ ვინმე წამოვიდეს მაქედან, მომწერე დაწერილებით. მთლიანად, რა თქმა უნდა, ძნელი იქნება რომ გამომიგზავნო. ეს მაინც მაცნობე, როგორც შეიძლო, როგორ ვითარდება სიუჟეტი, ისე, რომ მთავარ გმირთა სახეები შევძლო დავინახო. ზოგ რამეს მე თვითონ მივხვდები და ერთგვარი წარმოდგენა მექნება. ძალზე მეამება, თუ ეს შენი პირველი ცდარომელზედაც ასე შეუპოვრად ფიქრობდი, წარმატებით შეასრულე. სხვა რამე თუ დაწერე? მოკლეთ, როგორმე მაცნობე.

ჯერჯერობით აქაური ბიჭები კარგათ არ გამიცნია. გუშინ ამ წერილის წერა შევწყვიტე და ალესთან მივედი, მუნჯთან. შენი წერილი მივეუტანე. გაეზარდა ძალიან. ორჯერ გადაიკითხა. მერე ცოტა ვესაუბრე წერით. არა უშავს, ეტყობა გულკეთილი და ნებიერი კაცია. წერილს მოგწერს ისიც, გუშინ უნდა გამოგზავნა ამ წერილის მომტანი და აღარ გამოგზავნეს. დღეს აბრებს წამოსვლას.

არ ვიცი, ჩემი წერილი მიიღე თუ არა კლუბის მისამართით? როგორც კი შენი წერილი მივიღე, მაშინვე გამოგზავნე, მეორე დღეს, გარედან. ერთიც ცენზურის გზით, ნებადართულიაო. თუ მიიღე, მაცნობე.

არა ვიცი რა ღაღოს შესახებ, ხად არის, რა ადვილას.

აქტირების საქმე ჭკად მიდის და არ ვიცი, როგორ იქნება აწი. თუ არაფერი გამოვიდა, შევეცდები ღენზე წამოვიდე. შენ თუ მანამდე მანდ იქენი, მოვიახლოვდები.

მოსკოვიდან რამე მოვივიდა თუ არა? როგორ მიდის საქმე შენი საქმის გამო? (ქართული არ დამიწუნო, ვეყო, „საქმე“ ახლო-ახლოს მომიხდა ნათქვამი).

ასე, ძმარ ჭკაუკ, ძალიან მაინტერესებს შენი ამბავის გაგება და როგორმე მაცნობე.

იყავი მაგრათ. წერე თავგამოდებით. არ შეგაგრილოს ამ აზრმა: რატომ და რისთვის? იმიტომ, რომ წერის გარეშე ცხოვრება ძნელია მწერლისათვის. შენ კი მწერალი ხარ, სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით. რისთვის? მომავლისათვის საქართველოსთვის. წერაში ასეთი სიჯიუტის მქონე კაცი, როგორც შენ ხარ, უხათუოდ კარგ შედეგებს მიადწევს.

გისურვებ ახალ წარმატებებს, სასიძაღულოს, სასიხარულოს.

ნახვამდის!

გებევეი ძმური სიყვარულით
შენი ვალოდა

4 ივლისი, 1955

ამ ოთხი დღის წინ მანდ წამოვიდა ხალხი და ერთ ქართველს გამოეატანე წერილი. არ მიუღიათ და უკან დააბრუნეს. შენზე კი უთქვამს, რომ აქ არ არისო, ხათამათ არის წასულიო და დაბრუნდება თუ არა, არ ვიციო. წერილი უკან წამოუღია, დაუხეცია. ამ წუთში ვაევიკე, რომ დღესაც მიდიან, მხად არიან და ხადაც არის უნდა გამოვიდნენ. საქართო ვწერ ამ წერილს. რა ვიცი, იქნებ ისევე მანდ ხარ, ან ჩამობრუნდება.

მე ვარ აქ, შესტაკოვოში, მწერლის კომისიის შემდეგ გამოგზავნეს აქ. დიმიტრი გაავზავნეს ტაიშეთისაკენ. ორი კვირაა რაც აქ ვარ. ვარ ჩვეულებრივად. აქტიროვკის საქმე ჭკად არის. ნელნელა ვეითვალთვალბენ. მე აღბათ ავადმყოფობა არ მეყოფა. რაც არის არის, აქ ივლისის პირველ რიცხვებიდან ელიან კიდეც რაღაც კომისიას.

როგორ არის შენი საქმე? მომესმა, რომ თითქოს აქტირებული ხარ. თუ რამე სასიხარულო შედეგი მოჰყვა ამას, მეამება. შენი ჩასვლა თბილისში ისე გამიხარდება, როგორც დეიძლი ძმისა.

მოწყენილი ვარ უშენოდ. ეს შენთვის ცხადია. ამდენი ხანი ვაევიდა, ერთი სტრიქონი არ დამიწერია, ორიოდე ლექსის გარდა. ამდენხანს რომ ერთად ვყოფილიყავით, აღბათ რამეს დაწერდი. აღბათ კი არა, უხათუოდ. მაინტერესებს შენი სცენარი. როგორმე მაცნობე. სხვა რამე თუ დაწერე? არ შეანელო მოთხრობების წერა. არც იმას დაუშინდე, ხანდახან შენს სურვილს თუ ვერ დააკმაყოფილებს შენივე ნაჯაფი. ვეელაზე უფრო დიდი მარცხი მწერლისათვის ის არის, როცა მარცხს დაუშინდება. მით უფრო ჩვენს პასაკში. შენ ჯიუტობა გყოფნის, წყლის პირზე ნაპირთან კი არ გაჩერდე და იჭყვანალო, არამედ შიგ-შიგ შეტოპე მდინარეში, მაშინ მხარულის გაკვრაც დაგჭირდება და მერე ნაპირზე გასვლის ყინი უფრო შეგახურებს. წერე რაც შეიძლება ბევრი. იმუშავე რაც შეიძლება სიუჟეტზე და კომპოზიციაზე. თუ შეეცდები და მეც ხანდახან მაცნობებ რამეს, გამიხარებ. აბა, შენ იცი.

ენქარობ, იცდიან, ხადაც არის, გამოუძახებენ, ა, მიედივარ. მომწერე. ჩემი წერილები მიიღე 423-იდან?

მოკითხვა მაქაურ ქართველებს.

წარსულში ალემაც გამოგზავნა წერილი, სოხამემ. ისიც უკან მოიტანა. აქ ქართველები ბლომათ არიან, მაგრამ ჩემი აუდიტორია არ არის. ჩემი ლექსები მათ გემოვნებამდე ვერ აღწევენ. ისე კარგი ბიჭებია.

ნახვამდის, ძმად ჭაბუკ!
ვისურვებ ყველაფერს კარგს.
ძმური სიყვარულით
ვალოდია

დღეს აქ მოვიდა შენი ბანდეროლი,
რუსულ-ქართული ლექსიკონი. წამოვა
მანდ.

3 სექტემბერი. 1955

გამარჯობა, ძმად ჭაბუკ!

მივიღე შენი წერილი და „პორტრეტები“. როგორც იქნა! მე შენგან ყოველდღიურად კვლოდები ხოლმე წერილს და ეს ვრცელი წერილი რომ მივიღე, გამიხარდა ძალიან. მე შემთხვევას არ ვუშვებ ხელიდან და როგორც კი წამოვა აქედან ვინმე, ვატან ხოლმე. შენ მწერ, რომ ველებულობო და ეგ მაინც კარგია. შენ კი კარგა ხანია ვერ მოახერხე. ეს ოხერი მიწერ-მოწერა მაინც შეგვეძლოს ხშირად. ფოსტითაც გამოვიგზავნე რამდენიმე წერილი, მაგრამ შენც ასეთივე აზრისა ყოფილხარ და სწორია, აბა, ფოსტით რა უნდა მივწეროთ ერთმანეთს. გაურკვეველი ვიყავი ამდენხანს, მანდ იყავი შენ თუ არა. ვინ რას მეუბნებოდა და ვინ რას. ახლა შენმა წერილმა ყველაფერი გამაგებინა. აბა, ეგ როგორ გამიხარდება, ამ დასაწვავმა ავადმყოფობამ რომ ხელი ჩაგავლო, მაგრამ იმედი მაქვს, რომ შენს სიცოცხლეს შენ უფრო მეტად გაუფრთხილდები, ვინემ ეს თვითონ გინდა. ლიტერატურული საქმე ზეავიეთ გაქვს მოწოდებით და ხომ იცი, მაგრამ უნდა იყვე. ამ ზეავს მხოლოდ გამაგრება კი არ ეყოფა, გატანა უნდა. შენი ორგანიზმი, დარწმუნებული ვარ ამაში, არ დაემორჩილება მაგ პაწია ჩხირებს და შემოქმედებითი ძალა კი საკმარისად გაგანია უკვე იმისათვის, რომ ეს ზეავი გაიტანო. თავს მოუარე, ჭაბუკ, ჯანს გაუფრთხილდი. ძალიან დიდი მადლობა სურათისთვის. კარგათ ვადავიდია, თუმცა კარგათ იყოს თუ ცუდად გადაღებული, ჩემთვის მაინც ძვირფასია.

ჰო, დაცილებამ, როგორც ვწუხდები, დიდი როლი ითამაშა. რაკი შენ ხედავ ასე იმოქმედა, მასხადამე ეს იმას ნიშნავს რომ ჩვენ ერთობისათვის საჭირონი ვართ. მე, რა თქმა უნდა, მანდ ახლოს ყოფნა მირჩევნია, ამიტომაც მეშვიდემი წამოვიდოდი, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არ ხერხდება. ჯანზე კარგათ ვარ, მესამე ჯგუფის ინვალიდი ვახლავარ, აქტირებამ ჭირი მომჭამა, ახლა დამათრევენ იქა-აქ! საწერ-საჯღაპნებისათვის. ვიფიქრე, ეს ზამთარი აქ ვაკათრიოთქო, მაგრამ თუ ხაღმე დამძრეს აქედან, ყოველმხრივ შევეცდები, მეშვიდემი მოვიდე უსათუოდ. შენ მწერ, ვილაც მწერალიაო იქ. ვერ გავიგე, ვინ არის. თუ გაიგო, მომწერე. იქნებ ვიცნობ. თუ მწერალია, იბეჭდებოდა, აუცილებლად მეცოდინება. მაინტერესებს.

უხარობ, რომ როდამისაგან მიგიღია წერილები. ამ პატარა ამონაწერებიდანაც ჩანს, რომ როდამი ფაქიზი გემოვნებისა არის. ხედავ, როგორ დაემთხვა ერთმანეთს ჩემი და როდამის აზრი? რომ ის აღტაცებაში მოვიდოდა, ამაში ეჭვი არ მეპარებოდა. სხვაგვარად არც შეიძლება „მალალოს“ წამკითხველისაგან მოელოდე. „ლადალის იადონისა“ კი შენ კარგად გახსოვს ალბათ, ჩემს სმენასაც კაწრავდა. „ხანდახან შინაარსი, მოქმედება იღრჩობა ფორმის ძიებაში“, — ამის შესახებ კი მე და შენ საკმაოდ ვრცელი საუბარი გქონდა ხოლმე. ოღონდ ერთში ვერ დავეთანხმებდი მე როდამს: „პოეტური სტილი პროზაში იცოცხლებს თუ არაო“, — ამაში ეჭვი რომ ეპარება. ქართული პროზა მხოლოდ პოეტური სტილისა უნდა იყოს. საამისოდ საკმაო გამოცდილებანი გვაქვს ქართულ პროზაში, გამარჯვებული გამოცდილებანი. ის ფაქტიც კი, რომ შენ შემოქმედების დასაწყისშიაც ასე ჩაგავლო კლანჭები პოეტურმა პროზამ, იმის ნიშანია, რომ შენი გზა ეს არის ლიტერატურაში. შენ ტყუილა ცდილობ შემოქმედებაში სხვა სტილი

გამომუშაო: ისტორიული თემებისთვის — ერთი და თანამედროვე თემებისთვის — მეორე, სხვანაირი. არ მახსოვს ვინ თქვა: „სტილი, ეს იგივე პიროვნებაა მწერლისაო“, ეს ზედმიწევნით სწორია. იმდენად, რამდენადაც შენ არა ხარ ორი პიროვნება, ამდენად არც ორი სტილის გამომუშავება შეგიძლია. შენ ცდები, როცა გგონია, რომ ამ „პორტრეტში“ შენ მეორე სტილისა ხარ. არა. ლექსი-კა არ განსაზღვრავს სტილს. სტილი — ეგ წერის მანერაა, წინადადების თავისებური აგება, სიუჟეტისა და კომპოზიციის თავისებური აგება. რატომ არ შეიძლება თანამედროვე ქალის ისეთი რომანტიული სახე დახატო, როგორც იყო ძალილო ან ცოქალა?! რა თქმა უნდა, ლექსიკური ხალებავები იქ სხვაა და აქ სხვა, მაგრამ მეთოდი ტიპის დახატვისათვის ზომ ერთი და იგივე უნდა ჰქონდეს საკუთარი სტილის მწერალს? ნუ გგონია, ჭაბუკ, რომ ამ პორტრეტებში შენ სხვა სტილს მიაგენი. აქაც ის შენი ბუნებრივი (ბუნებრივითქო იმიტომ ვამბობ, რომ ის შენი შინაგანი წვისაგან მოდის) სტილია, ოღონდ უფრო ნათელი, ფრაზა დაწრეტილი, გამჭვირვალე. სატირული მანერით არის დაწერილი „ჯაგარა“, მაგრამ, როგორც როდამი ამბობს, თეთრი ლექსია, კეთილხმოვანი. რა სიამოვნებით წაიკითხე ორივე. ლამაზი სახე დარჩა ჩემში ამ ბანჯკვლიანი, ძუნძულა, ყურწაჭრილი ძაღლისა. ეს შენი წინსვლა უდაოდ, ოღონდ, ჩემი აზრით, არა იმიტომ, რომ „მეორე სტილი“ გაქვს აქ გამომუშავებული, არა, აქ ის შენი სტილია, ოღონდ უფრო დახვეწილი.

ვერ დავეთანხმები როდამს იმაში, რომ პოეტური სტილი არ იცოცხლებსო. როდამზე ალბათ ძალიან მოქმედებს, რომ ის ყოველდღიურად რუსული ლიტერატურის გულში ტრიალებს. განა „ვისრამიანზე“, ბარნოვზე, რობაქიძეზე, გამახსურდიაზე მაღლა ვერ ავიდა ქართული ლიტერატურა? ჯაგაზიშვილის მწვერვალიც ზომ „არსენა მარაბდელია“. ნიკო ლორთქიფანიძე?

ეს პორტრეტები შენი წინსვლაა, უოლ. არ ვიცი, როგორ გაქვს შენ გამოზნული, რა შესაერთებელი ძაფი გაქვს, მაგრამ ეს ორი ცალკეაღკე ჩემზე სტოვებენ დასრულებული ხახიათის ნაწარმოებების შთაბეჭდილებას. ეს იდეა, — ძლიერთა და უძღურთა შორის შეუბრალებელი დამოკიდებულება, — გარკვეულად არის ნათქვამი, და მხატვრულად ძლიერთა და უძღურთა სახეები, განსაკუთრებით ჯაგარასი ძალიან ცოცხალი ფერებით არის დახატული. ზოგ ადვილას ფრაზას კიდევ დაწმენდა სჭირდება, — „ყოჩაღურად გაბზეკილი“... — ყოჩაღურად მე მგონი არ არის სწორი ფორმა. „ზიზღით შექცეულ ზურგებში ფრთხილ, შემსწავლელ მხერას და ყნოსვას სჭიმავს ათიოდ წამით.“ ბუნდოვანია, ძალიან დამაბული ფრაზაა. „ზურგების“ მაგიერად რომ იყოს „ზურგებს უკან“ ან ასეთი რამ, ცოტა უფრო გამჭვირვალე იქნებოდა ფრაზა, დაუკვირდი ამას. ნუ დააბნელებ ფრაზას. საერთოდ კი „ჯაგარა“ ჩინებული რამეა.

ასევე „ნაჭველარიც“. მე თვალწინ დამიდგა ნაჭველარი მთელი თავისი ფიზიკური და სულიერი რაობით. მე მესმის როგორ ჩაიხვეტავს ის პაერის ჭავლს „ნესტოებიდან გამოწნეხილი პაერის ჭველი“, — კარგია, ძალიან კარგია. ეხება: „ზემოთა კბილების მწკრივს განზე გაწელილი ქვედა ტური ჩაუბლუჯავს“ — და სხვა მრავალი. პო, ეს როგორც წაიკითხე, მაშინვე გამახსენდა ჩეხოვის „ჩინოვნის სიკვდილი“, მაგრამ არაეითარი მსგავსება არ არის მასთან. შენი მხატვრული საღებავები სრულებით სხვა არის და თვით სახეც სხვაა.

ამათ მე ვერ დავარქმევ მოთხრობებს, ნოველებს ან სხვა რამეს. ესენი ნამდვილად პორტრეტებია. ასე, რომ მე არ ვიცი, რა ძაფზე აართავ შენ მათ, მაგრამ ეს ორი ცალკეაღკე დასრულებული ნაწარმოებებია, როგორც პორტრეტები. ჭაბუკ, მაგარი ძალა გაქვს წერისა, კარგად შეამჩნია როდამმა: „მგზნებარე ფრაზა“ გაქვს და არ მოაღუნო ეს ძალა,

საქართველო

წერე რაც შეგიძლია მეტი, გვეროდეს, რომ ლელოს სანაქებოდ გაიტან, ამას მე ადრეც ვვარძობდი, მაგრამ ამ პორტრეტებმა ერთხელ კიდევ დამარწმუნა ამაში. შექმნილი დაგვარად მაცნობე ხოლმე. რა თქმა უნდა, შენთვის ეს ძნელაა, გადაწერა დროს წავართმევს. მაგრამ რაც შესაძლებელი იქნება, ყოველთვის გახსოვდეს, რომ მე მუდამ მაინტერესებს შენი ახალი საქმიანობა.

დიდი მადლობა, ჩემი ბალადებისა და ლექსების შესახებ შენს მიერ გამოთქმული აზრისათვის. ჩემთვის ბევრ რამეს ნიშნავს ასეთი შეგობრული, გულშემატკივარი გამოძახილი. ცამდე მართალი ხარ, ოღონდ „ჩემო ლექსებო“-ს რომ ასეთი აზრი გამოუწვევია შენში, ეგ კი სამწუხაროა ჩემთვის. თაემდაბლობა და მოკრძალება, ეს ჩემთვის ლექსებში თავი და თავია აღრიდანვე. „ჩემო ლექსებო“-შიაც პოეზიის კიბის ამ საფეხურზე ვდგავარ. ეთიმ გურჯზეც ჩია ვარ-მეთქი და ამაზე ვწუხვარ. ნუთუ ეს კადნიერებაში ჩამომართვი შენ?!

ახალი ჩემს ცხოვრებაში მაინცდამაინც არა არის რა. ეწერ ცოტ-ცოტა რამეს. ვფიქრობ კი ბევრს. ბევრი რამ მაქვს განზრახული და ჯერ თავი ვერ მოვაბი. ეს რამდენიმე ლექსი დაწერე, გიგზავნი ყველას, არ ვარჩევ ცუდსა და კარგს (თუ კარგი მათ შორის არის). „ლიტვაზეთებს“ ხშირად ვღებულობ სახლიდან, ფოსტით. შესანიშნავი არაფერია. ზოგიერთ ნომერს გიგზავნი ახლა.

წერილებს ხშირად ვღებულობ შინიდან. ჩემი ბიჭი დიდია. როგორც მწერენ, კარგად იზრდება. 1 სექტემბრიდან სკოლაში შევიღოდა. ხედავ, რამოდენა ვაჟკაცი მყავს, წერილებს უკვე თვითონ მწერს კარგახანია. სიძეს ვიზრდი ვვარიანს, ძმაო, და შენ იცი, რძალს როგორს ჩამაბარებ.

შალიკო ძველებურად არის, ქარს აყოლილი. ვახტანგი ვერ არის კარგად, ახლა წევს მე-6, ინფექციურში. ალექსანდროს აქტიროვიისთვის. მე მისი თარჯიმანი ვარ და გაწამებული

ვარ (ხუმრობით ვამბობ). ვით, შენ კარგად მიხვდები, რატომ ვარ მე მარტოკა.

მაპატიე, რომ ხელს ვერ გიშართავ, ადრე იყო და, ვერ მოვაწვდინე, ახლა, აბა, რა ვიღონო. სამი თვეა აქ ვარ. შენი ჭირიმი, ნუ მალაპარაკებ ამაზე. დარწმუნებული იყავი იმაში, რომ თუ რაიმე შესაძლებლობა გაჩნდა, არ დაგივიწყებ. ბორისა მწერს კიდევ, აქედან რომ ვინმე მოდიოდეს, ცოტოტა მოსაწვევს მაინც ჩამოვითხოვდი და გაუგზავნიდი, მაგრამ არავინ წავიდაო.

ასე, ჩემო ძმაო, შენ ცოტა უყურადღებოდ ხარ, მაქედან მოდიან ხოლმე, მე მაშინვე ვეცემი მათ, მაგრამ შენ ყოველთვის ვერ ახერხებ, რამე მომწერო ყურადღებით იყავი, როგორც წამოვა ვინმე, მაშინვე გამოატანე ორიოდ სიტყვა, თავს მოუარე, ჯანს გაუფრთხილდი.

იყავი სულ კარგათ. მოგიკითხავს შალვა და ალექსანდრე!

ნახეამდის!

შენი ვალოდია.

2 ოქტომბერი, 1955

ძმაო, ჭაბუკ!

„სანახევროდ ჭკვიანმა“ კაცმა ჩამოიტანა შენი წერილი. მადლობ ძალიან. ზეალ მოდის კბილის ექიმი და ახლა ეწერ, იქნებ მან წამოიღოს. დღეს მივიღე კიდევ შენი ღია ბარათი 14 სექტემბერს გამოგზავნილი, ცერემიდან გადმოგზავნეს. დაივიაწა ძალზე, მაგრამ მაინც გამიხარდა. დიდი სიამოვნებით ენახე ფუნიკლორის ზედი. მადლობ ყურადღებისათვის.

მადლობ, ძმაო, რომ ასე გულიანად მილოცავ. შენ ისე მილოცავ, თითქოს უკვე შინ ვიყო. ჰო, ვნახოთ. რა ვიცი ჯერ, როგორ იქნება ყველაფერი ეს. რაღაც ბევრი შეზღუდვა-შემოზღუდვა არის ბრძანებულებაში. თუმცა მესამე მუხლი პირდაპირ მე მეხება, (განთავისუფლება), მაგრამ არ ვიცი, ყველაფერი

ეს როგორ განხორციელდება. გარკვევით ვერაფერი გაივსე ჯერ. მანდ ისინჯება საქმეებით და როგორ, რანაირად, ალახმა იცის. ისე, მართალი გაითხრა, ცოტა აღელვებული კი ვარ. შენ მთხოვ, წიგნები დამიტოვეო, რა თქმა უნდა, ჭაბუკ, თუ ასე მოხდა, ყველაფერს დაგიტოვებ. ახლა ვერ ვახერხებ გამოტყუებას, ამ ქალმა ეს წერილიც თუ წამოიღო, ისიც კარგია, ვერ გაუბუდე ტვირთი ავიღო. თუ ვინმე წამოვიდა, მაშინ გამოვატყუე. ჩემი მიხამართი ასეთია თბილისში აქსტაფის შეს. №5. თუ ღმერთმა ქნა და წავედი, როდამთანაც გაივსელი და შინ ხომ შენს „დედაბრებს“ აუცილებლად მივაკითხავ. ამაზე ლაპარაკი ზედმეტია. ჭაბუკ, კაცო, არა მგონია, რომ რამე მაინც არ შეგეხოს. 3 სექტემბრის ბრძანება იქნება მაინც შეგეხოს, ინვალიდების განთავისუფლების შესახებ. შენ ხომ შესამე ჯგუფის ინვალიდობა მაინც მოგეცხ. კი მარა, შენ ხომ ომის დროს ჩადენილ დანაშაულობაზე ზიხარ. ერთი სიტყვით, არ დალონდე. შენ მწერ, რომ გულიანად ვერ მუშაობ, ხაწერი კი ძალიან ბევრი გქონია. ნუ აყვები, ნუ დაემორჩილები ამ ყოველდღიურ საქინრობოტო საკითხებს. დროს ნუ კარგავ და ენერჯიას ნუ მოაღუნებ. წერე ენერგიულად. იმუშავე იმ „დიღზე“, რაც გავზრახავს. გაბედულად, რიხიანად წერე. დიდი რამის დაწერა თუ განიზრახე, კარგია. ეცადე ძალიან, იმუშაო ფორმაზე. შენ ამის შესაძლებლობა გაქვს და იმიტომ. არ წაემგვანო ხზვას. რაღაც ახალი, თვით ნაწარმოების ავების ხერხიც და ტიპაჟიც. გზადგაზა მაცნობე ხოლმე, შესაუბრე. ყოველთვის გახსოვდეს, რომ მე ყოველდღიურად მანტერებს შენი ამბავი, წერის ამბავი განსაკუთრებით

შენ არაფერს არ მწერ შენი ჯანმრთელობის შესახებ. როგორ ხარ? მომწერე აუცილებლად. მოუარე თავს.

მადლობ ჩემი ლექსების შესახებ გამოთქმული აზრისათვის. კო, „პატარა ჩიხში“, მგონი, არა უშავს. მოკლედ, ასე ნელნელა ვწერ. ენერგიულად ვერ

ვმუშაობ. არ ვიცი, რატომ. ^{საქრებულო} კნელ ლექსებსაც ვიგზავნი.

ვინ იცის, იქნება მართლაც მოგვიხდეს ამ მოხუცებულობის დროს თბილისში ცხოვრება კიდევ. მე და ჩემმა ღმერთმა, კი იქნება. მომენატრა ერთი ტკბილად და მშეიდად ცხოვრება. ვიჯდე მყუდროდ და ვწერდე ლექსებს. რა მადლია ახლა, შინ რომ მიმიყვანა, ერთი ბიჭის აღერსით დაებრუდე. გაფრთხილებ ახლავე, ვოვოს მოუარე.

ასე, ჩემო ჭაბუკ, ვნახოთ რა იქნება ამ ახლო ხანში. იქნება ღმერთმა ქნას და ორივე მოვხვდეთ. რა რიგიანად ვიმგზავრებდით და რაც მთავარია, რიგიანად ვიცხოვრებდით შინ. არა უშავს, ეგ დროც მოვა მე მგონი.

მოკითხვა ქართველებს. ნახვამდის!

შენი ვალოდია

იმ ქალმა იმ დღეს გამომასწრო. ვეღარ გამოვატანე. დღეს მოდიან აქედან. მანდ წამოვიდნენ, გამოვატან. ახალი არაფერია. მამანუმი მწერს, თბილისში მოუწვევით რუხამის საჯარო პროცესი. 6 კაცი დაუხვრეტიათ. ტიცინი დახვრეტილი ყოფილა.

15 ოქტომბერი, 1955

ძმო ჭაბუკ!
 ამ რამდენიმე დღის წინ ერთს გამოვატანე აქედან წერილი. ალბათ გადმოგეცმდა. გარდა ამისა მე ბევრი წერილი მაქვს გამოგზავნილი. შენგან კი არაფერი მიმიღია. ნუთუ ვერ ახერხებ? მანდღან ჩამოდიან ხოლმე და რატომ ვერ გეხულობ? შენ ვერ წარმოიდგენ, როგორ მანტერებს შენი ამბავი. ერთი ორჯერ წერილი უკან დამიბრუნეს მაქედან, გადმომცეს, რომ იქ არ არისო, ხმა მოვიდა, ვითომ შენ სათამაშოდ იყავი წასული. მე არცერთი შემთხვევა არ გამომიტოვია, ვინც კი წამოვიდა მანდ, გამოვატანე წერილი. ნუთუ არცერთმა არ მოაღწია შენამდე? ძალიან ვთხოვ, როგორმე ხმა მომწვდინე. უშენობით მე ბევრი დაკვარე და ხანდახან ორიო-

დე სიტყვაც რომ მომამველო შორიდან მაინც, ჩემთვის ბევრ რამეს ნიშნავს. ნუ დაიზარებ.

მე ვარ ძველებურად. აქტირებაში არ ვხვდები. დამტოვეს მუშა ინვალიდად საავადმყოფოსთან. ვნახოთ რა იქნება მომავალში. არაფერი არ დამიწერია. „დიდი შუალედია“.

რა დაწერე შენ? შემატყობინე, როგორც ეს მოხერხდეს წერილში. მე ძალიან მაინტერესებს.

მოკითხვა მაქაურ ქართველებს.

დაწერილებით მომწერე შენს შესახებ. ნახვამდის!

შენი ვალოდია.

29 ოქტომბერი, 1955

ძმაო ჭაბუკ!

ამ წუთში ვიდექი გარეთ, კიბესთან ერთი ბიჭი ლაპარაკობდა, ერთი ოხია აქ, ჩემს გვერდით წევს, იმასთან, ამ ოხს უნახავს ჩემი ალბომი და შიგ შენი სურათი უცვნია. ამან მითხრა, რომ შენ მანდ ყოფილხარ „ქეიმათ“, როგორც ამ ყმაწვილმა მითხრა, წამლებს არიგებ. ამ ლაპარაკში ვიყავით და უცებ მოვარდა ნარიადნიკი, ეუბნება, გაეშხადე, სანავგონით წახვალო. მე შემოვყარდი და, ა, ეწერ, ხანამ ის ბარვით ვახტასთან მივა.

მე წერილები გამოვიგზავნე. შენგან პასუხს ვერ ვეღარსე. თუ მანდ ხარ, რად გაგიჭირდა ორიოდე სიტყვის მოწერა? ძალიან ვთხოვ მომწერე რამე შენს შესახებ, განადგურებული ვარ, შენ ადვილად მიხვდები, რატომ, არ არის ჩემი საზოგადოება, ქართველები კი ბევრია.

დღეს მივიღე პასუხი ჩემს შენდობაზე მოსკოვიდან, რა თქმა უნდა, უარი და ისიც ცივი. ცოტა უზასიათოდ ვარ, მარა არა უშავს, გაივლის.

აბა, შენ იცი, თუ მომწერ. ხანდახან მაქედან მოდის ხალხი და გამოატანე. ცენზურის საშუალებითაც გამოგზავნე.

მოდის. რატომ შენ ვერ ^{მეტირე} წერილები, მიკვირს.

აქტიროვკაში არ ვხვდები. მუშა ინვალიდობა მომცეს საავადმყოფოსთან დატოვებით. მთავარმა ექიმმა დამტოვა, დაგვეხმარეო. საწერი რამე-რუმეები. ერთი სიტყვით, ჯერ აქ ვარ. მერე ვნახოთ.

როგორ არის შენი საქმე აქტირების? რა დაწერე? მაცნობე.

მოკითხვა შალვასაგან და ალესგან.

მოკითხვა ქართველებს.

ნახვამდის!

შენი ვალოდია.

28 დეკემბერი, 1955

გამარჯობა, ძმაო ჭაბუკ!

ახე, რომ უფრო დაგშორდი, რა თქმა უნდა, მხოლოდ ტერიტორიულად. შესტაკოვოდან გადმოვვიყვანე აქ, სასნოვკაში. მეგონა განთავისუფლებისას მაინც ვნახავდი, რადგან მანდ, ლენახე უნდა ჩამოვსულიყავი. მაგრამ ეს იმედ-იც ქარმა წაიღო. განთავისუფლებას ვინდა დაემებს, შენგანაც უფრო შორს მოვხვდი და ეს შენ კარვად იცი, რა სამწუხაროა ჩემთვის. მოვდი იმ ლაგერში, სადაც ყოფილა ჩვენი ლადო. ორი ქართველიც არის აქ, რომელთაც მიამბეს მისი ამბავი. ლადო აქ ყოფილა ცოტა ხანს, აქედან მისგან მეც მივიღე წერილი შესტაკოვოში. მერე როგორღაც აქედან გაუგზავნიათ მოლოტოვოში. მადლობა ღმერთს, ამ ანგარლავიდან გამძვრალა! მოლოტოვოდან კი არა იმის რა მისგან. აქაურ ერთ ნიშნიანძეს წერილი მიუწერია ლადოს მეუღლესთან და მიუღია პასუხიც. ეს ოქტომბერში ყოფილა. ცოლი სწერს, რომ ამინსტიით ველოდებიო, ფული გავუგზავნეო. ვინ იცის, ახლა იქნებ შინაც არის, მაგრამ მისგან ჯერ არაფერი არ იხმის.

წერილებს ველებულბ შინიდან. მელოდებიან, მოთმინებას კარგავენ. მამანეში მწერს, შეილო, მაცნობე გულახდი-

ლად, რაშია შენი საქმე, ქვეყანა ჩამოვი-
და და ვინდა დარჩით მანდ, ან რატო-
მო. ჩემი ორი ამხანაგი კალიმიდან უკ-
ვე ჩასულან შინ. ხელავ, სადა ვართ გა-
კვეხებული? კალიმიდან და ნარილსკი-
დან ხალხი შინ ჩავიდა და მე ჯერ კიდ-
ევ ვარკვევით არ ვიცი, რა მდგომარეობ-
აშია ჩემი საქმე. აქ განყოფილებაში და
სამმართველოში ორომტრიალია თურმე.
ამას კიდევ დაერთო ეს ადგილგადანაც-
ვლება. არ ვიცი, როგორ არის საქმე
მანდ. აქ კი — ძალიან ჭკაკად. არაფერს
არ ვაკეთებთ, ხალხი ბევრია, ნაწილი
გადაიყვანეს მსუბუქ რეჟიმზე. ცოტყო-
ტას საქმიანობენ. ვნახოთ რას მოგვი-
ტანს მომავალი თვე. სამმართველოში
ძალიან დაფაცურებულან ამ ბოლო ხა-
ნებში და ვნახოთ.

ძალიან მაინტერესებს შენი ამბავი.
შენ ქე მწერდი, რომ არა მეხება რაო,
მაგრამ მე მგონია ასე არ იქნეს. ბოლო
დროს შენი წერილი ვერ მივიღე.
მე კი ვახტანგს გამოვატანე ბოლო წე-
რილი. ალბათ მიიღებდი. მომწერე უსა-
თუოდ.

მე არა მიშავს. შესტაკოვოში დაეიწყე
და აქ დავამთავრე პოემა „მათხოვარი“.
როგორ მაინტერესებს შენი აზრი. ენე-
რგიულად და სიყვარულით ეწერდი.
მეტრმა ლექსისამ ორმარცვლიანი რი-
ტმებით შემზორკა, მაგრამ რასაც მეტი
ყურადღება მივაქციე და რაც უფრო
მთავარი მიმანია, სიუჟეტი, კომპოზი-
ცია, მე მგონი, ცუდი არ გამოვიდა. რამ-
დენ რამეს შემმატებს მე შენი აზრი!
მაგრამ, აბა, რა უნდა ვქნა.

რას იქმ შენ? ღმერთმანი ძალიან მა-
ინტერესებს შენი საქმიანობა. რო-
გორც შეიძლო, ისე მაცნობე წერილ-
ით. უსათუოდ. ახლა რომ ერთად ვიყ-
ვეთ, ძალიან მინდოდა. ერთი იღვა
მაქვს პიესისა. გეგმა შედგენილი მაქვს,
ოღონდ მეშინია ხელის მოკიდება.
ერთად რომ ვიყვეთ, შეიძლება ორივეს
ერთად გვარიანი საქმე გამოვსლოდა.
პიესა საერთოდ ძალიან რთულ ჟანრად
მიმანია. ეს სინთეზია პროზისა და
პოეზიის და ძალიან დიდი გამოცდილე-

ბაა ერთშიც და მეორეშიც საქმეა. მთ-
ლის ავტორისათვის: დინამიური, მეტად
მომრავი სიუჟეტი, მოხდენილი, ლაკო-
ნიური, სხარტი დიალოგები (პროზის
ელემენტები), ერთი სიტყვით, წინასწარ
ვერძნობ, რომ ძალია არ მყოფნის და ვერ
ებედავ დაწყებას. ვფიქრობ კი ბევრს მა-
სზე.

მომწერე შენს შესახებ საჩქაროდ.

აქ არიან უკრაინელი ბიჭები, რომლ-
ებიც ხშირად მოვიკითხავენ ხოლმე.
როგორ არის ვახტანგი? გადაეცი მოკი-
თხვა. შალიკო წავიდა ნეტავი? იყავი
კარგათ!

ველი შენს წერილს.

ნახვამდის!

ჩემი მისამართია: Иркутская об-
ласть. Чунский р-н п/о Сосновка
п/я 90/2—246.

შენი ვალოდია

15 მაისი, 1956

გამარჯობა, ძმაო ჭკაკუქ!

რაშია შენი საქმე, არ ვიცი. შენ არ
მპასუხობ. ალბათ არ მივიღია ჩემი წე-
რილები, თორემ ვიცი, არ დაიზარებდი
და მომწერდი. ძალიან მაინტერესებს,
როგორ ხარ, რასა იქმ?

ღედა და მამიდა ცაცა ვნახე. კარვად
არიან, ოღონდ შეწუხებულნი არიან,
ისინიც ვერ ღებულობენ ეს ოთხი თვეა
წერილებს. მე ვამშვიდებ და ვამხნევებ.
შესანიშნავი მოხუცები გყავს, ჩემი
ძმაო. შენზე ჯავრი რომ არ აწუხებ-
დეთ, ჯერ კიდევ არა უშავთ რა. მე
მგონია (და ეს ასეც არის), შენ რომ
შინ ყავლე მათ, ისინი სულ სხვანაირები
იქნებიან, სიბერეს მაინცდამაინც ქედს
არ მოუზრიან. გელიან სულმოუთქმელ-
ად. ძალიან ჯავრობენ, მართლა ავად ხომ
არ არისო. მე, რა თქმა უნდა, ჩემებურ-
ად ვამხნევებ. შენ კი არ ვიცი, რატომ
არ იწერები. როდამს ქე მიუღია შენი
წერილი, მგონი თებერვალში. მე არ
ვიცი, რა ვიფიქრო. იქნებ სადმე გადა-
ვიყვანეს, მაგრამ შენ ხომ წესად გქონდა,

საქართველო

მაშინვე აცნობო შინ ადგილმონაცვლეობა და ახალი მისამართი. ნუ დაიზარებ და წერილები ხშირად მოსწერე შენს მოხუცებს და მეც ნუ დამივიწყებ. ვერ მოგაწვდინე ხმა, თორემ მეც უფრო ხშირად მოგწერდი.

დღეს შენთან ვიყავი და დედამაც მოთხრა, მასაც გაუგია სარწმუნო წყაროებიდან. არის ახალი ბრძანება, შექმნილია სპეციალური კომისიები, რომელთაც ადგილებზე უნდა გადახინჯონ საქმეები ყველა პოლიტიკური პატიმრებისა, გაანთავისუფლონ ან შეუმცირონ სახჯელი იმათაც კი, ვისაც ნამდვილად აქვს ჩადენილი დანაშაული, მაგრამ ამჟამად არ წარმოადგენენ საშიშროებას. ზოგ შემთხვევაში გაანთავისუფლონ ხალხი მშობლების ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების თავდებით. ასე, რომ ეს დიდი ამბავია და მე მგონია, შენ რაღაც უნდა შეგეხოს. როგორ არის შენი აქტიროვკის საქმე? მოკლედ, მოიწერე ყველაფერი, როგორ არის შენი საქმე.

მაპატიე, რომ მე ჩამოსვლის პირველივე დღიდან ვერ მოგაწვდინე ხელი. არ ჩამითვალე ეს ისე, თითქოს დამავიწყდი. როგორც კი წამოვდგები ფეხზე და შევიძლებ, სანამ მანდ იქნები, რაც შემეძლება, წამოგეშველები. ჩემი საქმეები გვარდება წელს. „პატარა ჩიხში“ და ზოგიერთი სხვა ლექსები ქვეყნდება. რომ გამოვა, გამოვიგზავნი. მომწერე, რა წიგნები გამოვიგზავნი. მწერალთა კავშირში უკვე აღმადგინეს და თანდათან ახლა წელს ემართავ. ოჯახში არა უშავთ. ცოლ-შვილი და დედა, რაც მთავარია, კარგათ არიან. ბიჭი ჩემი მეცხრე წელშია, წელს პირველ კლასს ამთავრებს, ფრიადოსანია, ოღონდ სოფელშია და წელს მინდა აქ გადმოვიყვანო. რაც ჩამოსული ვარ ჯერ ბავშვთან ყოფნით არ ვაგვიძლარავარ. ამ ზაფხულში ვაპირებ სოფელში წასვლას და დასვენებას.

აბა, შენ იცი, თავს მოუარე, ყოჩაღად იყავი. ნუ დაიზარებ და მომწერე რაც მთავარია, შევიტყო ერთი, სადა ხარ.

მოკითხვა თუ ვინმე ნაცნობი მწერტიანს, საერთოდ ყველა ქართულს. ნახვამდის!

გვხვევი შენი ვალოდა.

17 ივნისი, 1956

გამარჯობა, ძმაო ჭაბუკ!

ვაშა! როგორც იქნა მოგაწვდინე ხმა და შენი პასუხიც მომწვდა. ოთხი თვეა ჩამოსული ვარ და არ ვიცი, ამდენხანს რატომ ვერ მიიღე ჩემი წერილები. შენ ალბათ კარგათ წარმოიდგენ, როგორ გამიზარდა მე შენი კარგი წერილის მიღება. ამ წუთში გადავიკითხე სულ და მაშინვე დავეჯექი პასუხის მოსაწერად.

ძალიან ვწუხვარ, რომ ამდენხანს არა შეგეხო რა. მიხარია მხოლოდ ის, რომ კარგად ხარ და წერ ბარაქიანად. მადლობთ, რომ გაისარჯე და სცენარის ნაწყვეტები გამომიგზავნე. სიამოვნებით წაეკითხე და ძალიან მომეწონა. ეჭვი არ მეპარება, რომ მილიანად ასე იქნება დაწერილი და უსათოდ შესანიშნავი ნაწარმოები იქნება. სრულიად ვეთანხმები შენს აზრს სცენარის საერთო მხატვრული პრინციპების შესახებ. უდავოდ სწორად გაქვს გაგებული. სცენარი არ უნდა იყოს მხოლოდ კინო-სექსტაკლის უბრალო სქემა. დამოუკიდებლად სცენარი უნდა იყოს მხატვრული ნაწარმოები, რომელიც მეტწილად ვანრობრივად პროზას უახლოვდება. შენ ბრწყინვალედ დაგიძლევია ეს სიძნელე. ამ პატარა ნაწყვეტებმა მე დამარწმუნეს ამაში. ბარაქალა შენ, თუ ასე დასწერე მთელი სცენარი. შესანიშნავად არის ფისოსა და ნავაზის სცენა ჩართული. დაწერილებით ამ დღეებში მოგწერ. ერთხელ გადავიკითხე ჯერ და ვჩქარობ წერილის მოწერას. საერთოდ გკოცნი და გვხვევი ამ კარგი წარმატებისათვის. ენა და სტილი დაკვივწავს და ესეც მახარებს ძალიან. ერთი სიტყვით, დაწვრილებით ამ დღეებში მოგწერ ჩემს აზრს.

აგრე, ჩემო ჭაბუკ, კული არ გაიტეხო, არ მოდუნდე და იმუშავე, წერე

17 ივნისი, 1956

ენერგიულად. მალე შენც ჩამოაკითხავ თბილისს და ერთი კარგი მწერალი უნდა მოვიდეს აქ შენი სახით, იცოდებ. ხვალ შენს მოხუცებთან ავალ და ვახარებ შენს წერილს.

მე-19 საუკუნის ცხოვრება გაინტერესებს თურმე და რასაც კი ვიშოვნო წიგნებს, გამოვიგზავნი.

მე არა მიშავს. ვაღდგენ ჩემს დაკარგულ უფლებებს. მწერალთა კავშირში აღმადგინებს. ლექსებს ვებუჭდავ. ამ გაზეთს გოგზავნი. ეს მეორედ დაიბეჭდა ჩემი ნაწარმოები ამ გაზეთში. ვერ წარმოიდგენ, რამხელა გამოხმაურება ჰყოვა ამან. მილოცავენ და შესაღმებთან. „მნათობშია“ არის 6 ლექსი და როგორც კი გამოვა, გამოვიგზავნი. „ჩემი ოცნება“ ალბათ შენ გახსოვს, მანდ დაწერილია, ბოლო გაუუკეთე მხოლოდ აქ. ერთი სიტყვით, ფეხზე წამოვდექი მორალურად. წიგნიც ჩავაბარე და მომავალ წელს გამოვა. წელს არ ხერხდება. მალე მატერიალურადაც მოემძლავრები. ასე, რომ, როგორც პოეტმა, ისეთი ყურადღება მივიქციე, რომელსაც მე არ ველოდი. ვნახოთ ხვალინდელი დღე.

მოუარე თავს. გული არ გაგიტყდეს. მალე შენც მოგაგნებს თავისუფლება. ოღონდ თავს გაუფრთხილდი, ჯავრს არ გაჰყვე, გული არ გაიტეხო.

ამ დღეებში მოგწერ უფრო დაწერილებით.

მოგიკითხავს მთელი ჩემი ოჯახი გულითადად.

მომიკითხე ვველა ქართული, ვინც შენთან არის. კაცო, ალუ სოხადის ხომ არა იცი რა? სად არის? თუ იცი მისამართი, მომწერე.

აბა, ჩემო ჭაბუკა, შენ იცი, როგორ ყოჩაღად იქნები. მომწერე, ნუ დაიზარებ.

ნახვამდის!

გუბუკვი და გოცონი

შენი ვალოდია

გამარჯობა, ძმაო ჭაბუკ!

მიკვირს, ჩემი მეორე წერილი რომ არ მივიღია ჯერ. ამ წერილის მიღებამდე ალბათ მიიღებ. შენი წერილი მივიღე, ქებათა-ქება შენი. მაღლობთ, ჭაბუკ. ეს მხოლოდ ქებათა-ქება კი არ არის, არამედ შეგობრის გულითადი აზრები, რომლებიც, შენ კარგად გახსოვს, რა დიდ როლს თამაშობდნენ, როცა ჩვენ ერთად ვიყავით. შენი აზრი ჩემი ლექსების შესახებ ყოველთვის იქნება ჩემთვის ერთერთი საიმედო და სანდო საზომი. სრულიად ვეთანხმები შენს შეხედულებას იმის შესახებ, რომ დიდი ლიტერატურა მხოლოდ მაღალი ჰუმანიზმის ბაზაზე იქმნება. ჩემმა აქ გამოქვეყნებულმა ლექსებმა ყურადღება მიიქცია და მე ვუფიქრობ, მხოლოდ იმიტომ, რომ მართალი ადამიანური გრძნობები დინახეს მათში. შენ კარგად გახსოვს ჩემი ბალადა „ღედა“ (უკან გაბრუნდნენ სარკინოზები), „მნათობის“ მეორე ნომერში დაიბეჭდა. ს. ჩიქოვანი აღფრთოვანებულია. ჯერ სტამბაშია და არის გაგზავნილი და უკვე გახმაურდა. რატომ? სწორედ დროზე მოვიდა შენი წერილიც. შენ კარგად გაქვს ნაბასუხები ამ კითხვაზე. ერთი სიტყვით, მანდ დაკარგულმა რვა წელიწადმა ძლიერ დამზია უკან პრაქტიკულ ცხოვრებაში. 37 წლის კაცი თითოვით ცარიელი შევრჩი ცხოვრებას და ამას კიდევ მიუმატე ცოლი და შვილი. ერთი საინი არ მაქვს ჯერ ჩემი. მაგრამ ის მაშხნეებს, რომ თურმე როგორც პოეტისთვის, ეს წლები უქმად არ ჩატარებულა. მოუფრთხილდი ჯანს, მხნედ იყავი, რაც მთავარია. დროს ნუ დაკარგავ უქმად, იკითხე და წერე, რაც შეგეძლება. მე ჯერ მაპატიე, ხელს რომ ვერ ვიმართავ. შენ ალბათ მიხვდები, რატომ არის ასე. ამის დროც მოვა მალე: ბანდეროლი შევკარი და ხვალ გამოვგზავნი: „გვიორგი მე-13“, ეგნატე ნინოშვილი, და „მნათობი“ №4. გზადაგზა თანდათან გამოვიგზავნი სხვებსაც.

პო, მართლა. სცენარისტობას ვიწყებ მეც. სრულიად შემთხვევით. კინოსტუდიის სასცენარო განყოფილების გამგებ რეზო თაბუკაშვილი. მან შემოგვთავაზა სამ ამხანაგს სცენარო პრობითი რეჟურების ახალგაზრდობის შესახებ, მე, გ. კალანდაძესა და ზ. ლორთქიფანიძეს. ასე, რომ ამჟამად მასალის შესწავლის პროცესში ვართ. შევეითრია. საინტერესოა. ყოველ შემთხვევაში ვცდილობთ დაეწეროთ. ამ რამდენიმე დღის წინ წავიკითხე რუსულ ჟურნალში „თეატრში“ (№1, 1956) იტალიური სცენარო სამი ავტორისა «Волки и люди». შესანიშნავია. თუ არ წავიკითხავს, უსათუოდ ნახე. გამოვიგზავნიდი, მარა მე თვითონ არა მაქვს და შოვნა ჭირს. ამ სცენარმა შენს შეხედულებაში უფრო დამაჯერა: სცენარო მეტწილად პროზას უნდა ეკუთვნოდეს, ის საკითხავადაც სასიამოვნო უნდა იყოს. შენი სცენარის ნაწყვეტები სწორედ ასეთ შთაბეჭდილებას ქმნიან და ამიტომ მომწონს მე. მათზე საკმაოდ გესაუბრე განსაკუთრებით მეორე წერილში და მეტს აღარ მოგვლი. იმუშავე. შენ უნდა დასწერო სცენარო ლიტერატურისათვის, კინოკერანისათვის მას რეჟისორი გააკეთებს.

თუმცა შენ გერონტიოსთან მოკითხვას არ მწერ, მაგრამ მე ეცრუობ გერონტიოსთან და გადავკემ ხოლმე შენს მოკითხვას. გერონტის ძალიან მოსწონხარ შენ და ხწუხს, რაა, რომ არაფერი არ ეშველა ამ ბიჭსო.

დედა მოსკოვში წასულა როდამთან. ცაცა ვნახე და ბევრი ვისაუბრეთ შენზე. საბრალონი, გელიან მოუთმენლად. მართლა, როგორ არის შენი საქმე? მე ვფიქრობ, შენ მეორე გასამართლება გიშლის ხელს. მომწერე, როგორ არის შენი საქმე. ბევრი ჩამოდი.

ერთი სიტყვით, შენთვის მთავარია ახლა, რომ მხნედ იფვე, ისე, როგორც ყოველთვის. ჯანს ვაუფრთხილდი. შენ რომ მწერ, იმ წამლებს მოვიძვე და როგორც კი ვიშოვნი, მაშინვე გამოვიგზავნი.

აბა, შენ იცი, იყავი კარგად.

შალიყო იორამაშვილს ვნახულხმ ხშირად.

ვახტანგ ფესტევიძე ხომ არ არის შენთან? ან თუ იცი, სად არის? რა იცხ ვახტანგ გუნაშვილის შესახებ? ლენაზე გამოგზავნეს, შენ იქ იყავი მაშინ, მომწერე, რა იცი მის შესახებ.

ნახვამდის!

ჩემი ავთანდილისაგან გულწრფელი მოკითხვა. კარგი სიძე გეზრდება, იცოდე.

გეზვევი და გკოცნი

შენი ვალოდია

7 სექტემბერი, 1956

გამარჯობა, ჭაბუკ!

რამია საქმე, არ ვიცი. კარგა ხანია შენი წერილი არ მიმიღია. რატომ, არ ვიცი. წიგნები გამოვიგზავნე და შენგან პასუხი არ ჩანს, მიიღე თუ არა. ქალბატონი ცაცა შეწუხებულია, შენგან წერილები რომ არ არის. დედა ვერ მოსკოვშია და ამ დღეებში ელოდებიან. გუშინ ვიყავი იქ. წიგნები ქინიით გამოსაგზავნი და წამოვიდე. მანაბელი გერონტის დაუთმია. მე ვერ ვიშოვნე. თვითონ ვ. ჭელიძესაც ვთხოვე, ამხანაგია, მაგრამ ერთი ცალის მეტი არ ქონდა. სხვა ამხანაგებსაც თითო ცალი ქონდათ და ვერ შევლიენ. მე ვუმატებ „კალმასობის“ მეორე ტომს და გიგზავნი ამ წიგნებს. როცა მიიღო, მოიწერე მაშინვე. ჩემს წერილებს ხომ ღებულობ? როგორ ხარ? რასა იქმ? წიგნებს ნუ მოაკლებ მოხუცებს. ნათია ჯავრობს შენი წერილები რომ ხშირად არ მიღის. ნუ დაიზარებ წერილების წერას.

მე კარგათ ვარ. ვიწყებ ოჯახის შენებას. ჩემი ბიჭი ახლა აქ მყავს და მეორე კლასში სწავლობს. შენი ვოგო ყოფილა აქ და ვერ ვნახე. არ ვიყავი თბილისში. გული დამწყდა.

მოიწერე. იყავი კარგათ!

ნახვამდის!

შენი ვალოდია

20 სექტემბერი, 1956

გამარჯობა, ძმაო ვაპუკ!

მივიღე შენი ორი წერილი, ერთი ამთი დღის წინ, რომლითაც მატყობინებ, რომ გამოვიძახე ზაიარსკში. ერთი, რომ შენი წერილი გამიხარდა, რადგან დიდი ხანია ამ მიმიღია, მეორე — შენი ასე მოულოდნელი გამოძახება. მივიღე თუ არა, მაშინვე გაუქციე თქვენსას, ის იყო, სახლთან მივედი და ეზოდან ახლად გადმოსული ქალბატონი ცაცა შემხვდა, დილა იყო, ბაზარში მიდიოდა. მკატიყა, მაგრამ შინ აღარ შევებრუნე. იქვე გადავივი ყოველივე, შენი წერილი ვაჩვენე. კარგა ხანია წერილი არ მოუღიათ მათაც და ისიც წუხდა. ვაეზარდა. შენი ზაიარსკში გამოძახების იმედი მქონდა და ჩემი სიხარული ცაცას ვაეუზიარე. გაიხარა. დედა ვერ ჩამოსული არ იყო მოსკოვიდან, ნათია შინ არ იყო. ეს რამდენიმე დღე არ ვყოფილვარ და დედა ჩამოვიდა თუ არა, არ ვიცი. ზეალ მივალ შენი წერილითურთ. ამ წუთს მივიღე ეს მეორე წერილი, იმ წერილის ვაგრძელება. გამიხარდა, მაგრამ შენი ზაიარსკიდან ასე უშედეგოდ ჩამობრუნება არ შესიამოვნა. არა უშავს, ისიც კარგია, რომ შენით დაინტერესებულნი არიან. მე მჯერა, რომ შენ მალე უნდა ჩამოხვიდე. გული ხელმოუთქმელად. ზაიარსკში რომ წახველი, წერილიც აღარ გამოვიგზავნე. შენი პირველი წერილი რომ მივიღე, იმის წინა დღეებში კი გამოვიგზავნე ბანდეროლი, წიგნები, მაჩაბელიც, გერონტის მუდღეს მოუტანია ცაცასათვის. ამ წერილს რო მიიღებ, შენ ალბათ ის წიგნები მიღებული გქნება.

პირველ წერილში (მე ამ ორი უკანასკნელი წერილის გამო ვამბობ), ჩემს მიმართ ეჭვი რომ შეგპარვია, იმას მიმეღვენებ და კარგია, რომ მიმხვლ. „იქნებ ჩემზე ზრუნვა მძიმე ტვირთად გაწევსო“. გული მეტკინა, ეს რომ წავიკითხე. „თავს თუ ვაბუზრებს ჩემზე ზრუნვაო“. რამ გაფიქრებინა ეს? მარ-

თალია მე ვერ ვზრუნავ შენთვის იხე, როგორც საჭიროა, მაგრამ ნუთუ შენ იმას ფიქრობ, რომ ეს იმიტომ არის ასე, რომ მე დრო არა მაქვს ანდა თავს მბეზრებს შენზე ზრუნვა? არამც და არამც. არავითარი დილი და არავითარი მერანი. მე ვაგლაგა ცხენზე ვზივარ, და რა შუაშია მხედარი, თუ ცხენი ვაგლაგაა?! მოკლედ, შენ ასეთ რამეს ნუ გაიფიქრებ.

კინო-ხელოვნებაზე შენი მოსაზრებები ძალიან საინტერესოა. მე სრულიად ვიზიარებ შენს შეხედულებებს. ამ მხრივ. კინო-ხელოვნება მართლაც განსხვავებული ხელოვნებაა. ის ძირითადი თვისება, რომელზედაც შენ აშბობ, — გმირისა და მაყურებლის ვაივივება, — დამახასიათებელი ნიშანია კინო-ხელოვნებისათვის. ეს არ არის მხოლოდ ზემოქმედების უნარი. ასეთი უნარი შესწევს საერთოდ ხელოვნების ვველა დარგს, მაგრამ ლიტერატურისათვის, დრამატურგიისათვის, სახვითი ხელოვნებისათვის ეს არ არის ხერხემლის უნარი. შენ ცამდე მართალი ხარ: იდენტიფიცირება კინო-ხელოვნებისათვის ხერხემალია, თუ ეს ხერხემალი სუსტია, სუსტია მთელი მისი სხეულიც. როგორც ვეტყობა, შენ ძალზე სერიოზულად სწავლობ ამ ხელოვნებას და მოხალოდნელია ეს სახურველ შედეგს გამოიღებს შენს მუშაობაში კინო-სცენარზე. არ მოღუნე, მერე რა, რომ ბევრი საქმე გაქვს, მე ვფიქრობ, ეს ხელს არ შეგიშლის, შენ საამისო უნარი გაქვს, მერედა, ეს შენი შინაგანი ბუნების მოწოდებაა.

«Старик и море» გაზაფხულზე წავიკითხე. შედეგია. დღემდე არ გამქრალა ჩემში ეს აღტაცება და ალბათ არც გაქრება. ადამიანს რამოდენა ძალა მქონია, ამ პატარა მოთხოვაში უფრო დავინახე მე, ვიდრე ბალზაკის სქელტანიან რომანებში. კარგია, რომ შენც წავიკითხავს. ლირიკული ბუნება და პერიოდიკული აღზევება ადამიანისა ასე სრულყოფილად და ოსტატურად არავის

საქართველოში
საქართველოში

გამოუხატავს მსოფლიო ლიტერატურაში.

მადლობთ, ჭაბუკა, რომ ჩემს ლექსებზე ასე გულისხმიერად შეპასუხები. შენ დახვეწილი პოეტური გემოვნება გაქვს ძალიან და შენი შეხედულებანი ჩემს ლექსებზე მე მაინტერესებს. პირველი წერილის ბოლოს მე გამიკვირდა შენი ასათიანური „პატარა ჩიხშის“ გამო: „ნაკალანდაძარ-ნაჩიქონარი“. მართალი ვითხრა, ვერ გავიგე. რა შუაშია კალანდაძე ან ჩიქონანი! რა საერთო აქვთ „პატარა ჩიხშთან“ მათ?! „გზახეს“ შესახებ არ ვეთანხმები შენს მოსაზრებას. ეს ლექსი მანდ დაწერილია.

ლიტერატურაში ახალი არაფერია. ახალი რაც იქნება, მაშინვე მოგაწვდი. ჩემი საქმეებიც მიღის ნელნელა. წიგნი მომავალ წელს იქნება. „ჩემი ოცნება“ თარგმნეს მოსკოვში და «Дружба народов»-ში იქნება დაბეჭდილი მეთერთმეტე ან მეთორმეტე ნომერში. „მნათობში“ იბეჭდება ჩემი „ღეღა“, რომელიც შენ მოგწონს. მეტრებში უნდა ყოფილიყო, გადაიტანეს შეათე ნომერში. სცენარის ფაქტურაზე ვმუშაობთ ჯერ.

მომიკითხე ვახტანგი. გადაეცი ჩემგან გულწრფელი საღამი.

იყავი მხნედ. თავს მოუარე. შენი გულის მურაზის მისამართი გამომიგზავნე. თხელ მურაბას გავუგზავნი. მე მჯერა, რომ შენი საქმე მალე გაირკვევა. ბევრი ჩამოვიდა და ალბათ შენც გელირსება. ამინ!

იყავი სულ კარგარ!

გებვეცი შენი ვალოდია.

7 დეკემბერი, 1956

ძმაო ჭაბუკ!

ერთი თვე იქნება, შენი წერილი არ მიმიღია და არ ვიცი რასა იქმ. უკანასკნელად მწერდი, რომ კომისია მოდიხსო, იქნებ ლაგერს გარეთ ცხოვრების უფლება მაინც მომცენო. როგორ არის ყველაფერი ეს? ჯერჯერობით ასეც რომ

მოხდეს, მაინც დიდათ უკეთესი იქნება მომწერე საჩქაროდ.

„ლიტგაზეთებს“ მე ვიგზავნი ყოველ პარასკევს. ამ დღეს გამოდის ხოლმე. ხომ ღებულობ? ახლა მზად მაქვს წიგნები და ამ დღეებში გამოვიგზავნი.

ბეგაშვილს გადაეცი შენი მოკითხვა. გაეხარდა. მივეცი მისამართი და წერღლს გავუგზავნი. მერე აღარ მინახავს, არ ვიცი, მოგწერა თუ არა.

ლიტერატურულ ცხოვრებაში ახალი არაფერია. რასაც ხედავ „ლიტგაზეთში“ ეგ არის და ეგ. მე ნელნელა ვიდეამ ფეხს. ჭირს, რადგან ერთი გახეთისა და უურნალის მეტი არაფერია. მომავალი წლიდან გვიპირდებიან ერთ უურნალს კიდეც, მგონი „ჩვენი თაობის“ მსგავსს. რასაც ებეჭდავ, ჯერჯერობით კარგად ღებულობს ყველა. ჩაუბარე წიგნი „საბჭოთა მწერალში“, მომავალი წლისთვის გამოევა. ენახოთ. ახალი არა დამიწერია რა ისეთი, შენი ყურადღება რომ მივიქციო.

აჰ, ვიცი, ჩემო ჭაბუკ, შენთვის ადვილი არ არის თავისუფალი კაცის ცხოვრების შესახებ ისმენდე საუბარს. რა თქმა უნდა, შენ კაცთმოყვარე კაცი ხარ და შენზე უკეთეს მდგომარეობაში მყოფი კაცისა არა შეგმურდება რა, მაგრამ ეგაც არის, ოდნავ მაინც გეტკინება გული, მოგიწდება, რატომ მეც იქ არა ვარ, ჩემს მეგობრებთან და ნათესავებთან. თბილისი მაინც ისეთია, რომ არ იქნება გული არ გატკინოს მის მოქალაქეს. დაცხრი, ჭაბუკო! ეგეც მალე იქნება. ღმერთია მოწყალე.

როგორა ხარ შენ? რაც მთავარია, როგორ ხარ ჯანზე? როგორ მიღის შენი შემოქმედებითი საქმეები?

როგორ არის შენი სცენარის საქმე? შენ მწერდი, რომ საქმეებში ძალიან ხარ ჩაფლული, წერილის წერილობით დროსაც ვერ შოულობ. ეს მაინცდამაინც საზარბიელო არ არის. გამონახე როგორმე დრო საკუთარ თავზე მუშაობისათვის. იცოდევ, შენ უნდა ჩამოხვიდე ჩამოყალიბებული მწერალი. ამისთვის შენ ყველა შინაგანი შესაძლებლობანი

გაქვს. შენ იცი, თუ ამ იმედს არ გამოცრუებ. პროზაში შენი დამარცხება, იცოდე, შენივე ბრალი იქნება, არა ბუნებისა.

ამ წუთში ჩემმა ბიჭმა შემოაღო კარები, შემოვიდა თავისი წიგნების ჩანთით, სკოლიდან მოვიდა, მომეხვია, ჩაკოცინეთ ერთმანეთი. დედამისი გარეთ სარეცხს რეცხავს. ბიჭმა და ჩემმა ძმისშვილმა თავიანთ საქმეს მიაშურეს. რალაცეებს ძერწავენ. მე კვლავ წერილის წერა განვაგრძე. ისევ იმ მაგიდასთან ვხივარ, რომელიც ცხრა წლის წინათ მიატოვე. ვიწროდ ვარ, ორი კაცი ძლივს შეუვლის ერთმანეთს გვერდს, მაგრამ დიდი, დიდი ბედნიერი ვარ მაინც, ჩემს ოჯახში რომ ვარ, ამიტომ. შენც მალე მენახო ასე. როგორ მსურს ეგ. რამხელა მეგობარი იქნება ჩემს გვერდით.

შენ იცი, როგორ აიტან ვველაფერს. მომწერე სანქაროდ.

იყავი სულ კარგათ!
ნახვამდის!

აკოცინი შენი ვალოდია

15 დეკემბერი, 1956

ძმო, ჭაბუკ!

შენი წერილი იგვიანებს, რატომ, არ ვიცი.

წაიკითხე ამ გაზეთში პ. ინგოროყვას ახალი აღმოჩენის გამო „ძველი ქართული მუსიკის აღდგენა“, ეს დიდი ამბავია ახლა აქ ყურადღების ცენტრში. ეს საოცრება, თუ უცილოდ დამტკიცდა, პო, პო, პო, რამხელა ამბავია! ჯერჯერობით არავის ეპარება ეჭვი, ამაში, მაგრამ მაინც არის ზოგი, რომელიც ოდნავ სკეპტიკურად უცქერს. ზორმა იმდერა. ეს ნამდვილია. მუსიკალური ნიშნები ისე აქვს გახსნილი პავლეს, რომ თითქოს საჭოჭმანო არა არის რა. ღმერთმაც ქნას! რამხელა კომპოზიტორები გვევლია მეთაუ საუკუნეში! ინგოროყვამ მოხსენება გააკეთა და მე ვერ წავედი იმ ხაღამოს, ბავშვი გამიხდა

ავად. ვინც დაესწრო, ვაოცებულნი არიან. მოხსენების დროს ზორო მღეროდა ხოლმე საგალობლებს, რომელიც პავლემ ამოხსნა. ზღაპრულად მიანია ვველას. ეს ნაშრომი ჯერ წიგნად არ გამოხულა. მოიწერე სანქაროდ, როგორ ხარ. ნახვამდის!

შენი ლალო

30 დეკემბერი, 1956

წიგნები კარგა ხანია გამოვიგზავნე. „ვიორგი მე-13“, ეგნატე და „მნათობი“, შენ არ იწერები ჯერ, მიიღე თუ არა. ეამზადებ მეორე წყებას. მალე გამოვიგზავნი. გზადაგზა „ლიტვაზეთებსაც“ გამოვიგზავნი ხოლმე.

როგორ ხარ? რამეს ზღაფორთობ თუ არა? ბევრი ჩამოვიდა ძალიან. კალიმაში ვინც დავტოვე ქართველები, ვველა ჩამოვიდა, სტუდენტი ახალგაზრდებიც. როგორ არის შენი საქმე? ეს კი ცხადია, მოხვალ, მაგრამ რომ ჭიანურდება, შენ მოთმინებას კარგავ. ალბათ. მეც შენი აქ ყოფნა, ხომ იცი, რამდენ მეგობრულ სიტბოს შემიძატებდა. მხნედ იყავი, ნუ დაღონდები, წერე და იკითხე და ვველა ფიქრები მიეცი ნიავექარს.

მე არა მიშავს. ვზღაფორთობ. ბინის მხრივ ვიყავი ცუდად. ერთ ოთახში ვიყავით ვველა, რვა სული. მწერალთა კავშირს სახლი აუშენებია, მაგრამ მე ვერ ჩამოვუსწარი. ახლა აშენებენ და ერთ წელიწადში იქნებაო. მე ავდექი და დაკვიპირავე ოთახი 300 მანეთად თვეში აბა, რა ექნა. ერთ წელს როგორმე გავუძლებ. მომავალ წელს ვაზაფხულისათვის გამოვა ჩემი წიგნი და მაშინ გავისტუმრებ ოთახის ქირას. ასე, რომ ახლა ცოტა მოვისვენე. დავწერე ერთი პოემა, რომელზედაც ვმუშაობ ამჟამად. ალბათ მალე მზად მექნება. მე მგონი საინტერესოა. ვნახოთ, თბილისში ვველაფერი ჩვეულებრივად მიდის. ლიტერატურულ ცხოვრებაშიც არაფერია ახალი, ისეთი განსაკუთრებული.

ამ წერილს ახლა ფოსტაში ვწერ და ხვალ-ზევ უფრო დაწერილებით მოგწერ გაზეთი ვიყიდე და ახლავ ვიგზავნი.

იყავი მხნედ. მოუარე თავს. შენი წამალი ვერ ვიშოვე ჯერ. ვიშოვნი.

მოკითხვა ყველა ქართველს.

ნახვამდის!

ძმური სიყვარულით შენი ვალოდა

ცალთვალა პრიმა

მომწერები ჩემი განთავისუფლები-სა და შინ დაბრუნების პერიოდსაც მოიცავს, მაგრამ მასში სრულად არ არის ასახული ის ვითარებანი, რაც შესტაკოვოს ღაზარეთის შემდეგ თავს გადა-მხდა. თუ ამ ვითარებებს გვერდი აუუარე, სრულყოფილად არ დაიხატება ჩემი თავგადასავალი.

შესტაკოვოს ღაზარეთიდანაც წამიყვანეს. სოსნოევის ლაგერშიც ავრეთვე თავმოყრილნი იყვნენ ის ინვალიდი პატიმრები, რომლებსაც საექიმო კომისია ამოწმებდა.

უფრო დავშორდი ჭაბუკას.

აქაც დამხედნენ ქართველები.

ყველა იმედი ინვალიდობის გამო განთავისუფლებისა ამოიწურა. ოფიციალურად არავინ ვეიცხადებდა, მაგრამ თავად ვხვდებოდი თუკვე, რაკი ამდენ-ხანს ვაჭიანურდა, რაკი ჯერ არცერთი კაცი არ გაუნთავისუფლებიათ ამის გამო, მაშასადამე, მორიგი სიცრუის ანკესზე ვიყავით წამოგებულნი.

ვინ მოთვლის იმას, რამდენმა განგებ, ათასნაირი ხერხით დაივაღდმყოფა თავი იმისათვის, რომ ინვალიდობის კატეგორია მიეღო და განთავისუფლების იმედს ჩაბლაუჭებოდა. განსაკუთრებით გრძელვადიანი პატიმრები ედილობდნენ ამას. ბუერი ამ ცდას შეეწირა კიდევ, ვეღარ გაუძლო თვითგვემას და სამუდამოდ „განთავისუფლდა“.

სოსნოევაში ერთ ამგვარ მსხვერპლს — ქართველსაც გადავეყარე.

გრიშა ამადლობელს არც კი ეტყობოდა, რომ შვიდი წლის კატორღა უკვე გადატანილი ჰქონდა. არც თუ ისე

მაღალი იყო, საშუალოდ ვერცხვითა მაგრამ ისეთი ჩაფსკენილი და ლაკუნ-თული გახლდათ, მოჭიდავე ფალანგი გვეგონებოდათ. ამ ქუთაისელი ბიჭის თავზე ომსა და ტყვეობაში ყველა უბედურობამ გადაიქუხა, მაგრამ ოდნე-ადაც ვერ შეარეია მისი ფიზიკური ვი-ლაგი. პირქუში კი გვეგონებოდა, მაგრამ თუ მიუახლოვდებოდი ან მოვიახლოვდებოდა, მისივე მისი მრგვალი პირის-სახიდან და ორბის თვალებიდან ქუში ღრუბელი გადაიყრებოდა, — ყოველ-შემთხვევაში ასე გერევენებოდა უკვე, — რადგან ვაჟაკურ გულს ფართოდ გაგიშლიდა და პირველივე შეხვედრისას რო მოგვეჩვენებოდა, ამას ვინ მიეკარებაო, თურმე არც ისე ყოფილა საქმე.

ჩემი ამგვარი პირველი მოჩვენებაც სწრაფად გაქრა, როცა გავეხსაუბრე, გავაცანი თავი, მეც ქუთაისელი ვარ-მეთქი, რო უუთხარი, აბა, კაცი ყოფილხარ შენაო, შესძახა და იქვე მდგარ მეორე ქუთაისელს გერონტი ფესტევინიძეს გადაულაპარაკა, სამმა ქუთაისელმა შევიყარეთ თავი აქანა და ჩვენი მომრევი კაცი არავინ იქნება ამ არემარეზო.

გრიშა ისე ყავდა გაჩენილი უფალს, აკენიდან გადმოსვლის შემდეგ, მიწას რო ფეხს დაადგამდა, მას შემდეგ არავის დაეჩაგრა, ცხოვრების ჭირ-ვარამს არ დაეძლია და თავისი წუთისოფლის გზაზე ისე ევლო, ქელი არსად წაეხარა. უხვად უბოძებია მისთვის ფიზიკური ძალაც, — ამობურცულ კუნთებით ის რო დაჰქურდი, რაკინა გვეგონებოდა, — შეუპოვარი, თუ საჭირო გახდებოდა, სასტიკიც კი, გუნება-ხასიათიც.

რა თქმა უნდა, ტყვეობაში ერთი დღითაც შიმშილით თავი არ შეიწუხა და მაშინვე გერმანელების პოლიციაში ამოჰყო თავი. გერმანელებთან ამგვარი სამსახური მკაცრად შეუფასა ჩვენ და ოცდახუთი წლით გააციმბირა, მაგრამ ციმბირის უმკაცრეს ლაგერებშიც ვერაფერი დააკლეს, რომელ ლაგერშიაც მიხვდა, მისივე კატორღული ცხოვრების მართვის ხადავეებს ხელთ იგდებდა და ვერც ჩეკისტები და ვერც ბლატნო-

ური სამყარო ქედს ვერ ახრევენებდა. პირიქით, თავად უძღვებოდა მოვლენებს.

პატიმრობის მეშვიდე წლისთავზე მოუსწრო ლაგერებიდან ინვალიდების განთავისუფლების ამბავმა, ამ შანსს, რა თქმა უნდა, გრიშა ხელიდან არ გაუშვებდა, მაგრამ ინვალიდობისა ბეწვის-ოდენა არა ეტყობოდა რა. აწრიალდა გრიშა. საექიმო კომისიები ყოველდღიურად ამოწმებდნენ ავადმყოფებს. იმედმა სწრაფად ჩასჭიდა ხელი კატორღელებს, განსაკუთრებით მათ, რომელთაც სასჯელის დიდი ვადა ჰქონდათ. გრიშას კი ჯერჯერობით შეიდი წელი ჰქონდა მოხდილი, თერამეტი წელიწადი დარჩენოდა და ძალიან კარგად იცოდა, არავითარ შეწყალებას რა არ გაიღებდა მისთვის საბჭოური მთავრობა. გერმანელებთან პოლიციელობა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულად ითვლებოდა. ინვალიდების განთავისუფლების ამბავი კი ისე ღრმად გავრცელდა, ყველამ ირწმუნა, აღარავის ეჭვი აღარ ეპარებოდა ამაში, მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალური ცნობა პრესაში არსად არ გამოქვეყნებულა. ლაგერებში კი საექიმო კომისიები გაცხოველებით შეუდგნენ მუშაობას.

არა, გრიშამ ეს შემთხვევა ხელიდან არ უნდა გაუშვას.

მაგრამ როგორ?

რომელი კომისია დაამტკიცებს, გრიშა ინვალიდიაო? კარგად მიხვდა, რომ ძალმომრეობით, დაშინებით, მუქარით ამას ვერავითარ კომისიას ვერ გააკეთებინებდა.

არადა, აჰა, ინვალიდი თუ ხარ, ხვალ-ზევ კატორღის კარს გაგიღებენ და, ჰაიდა, თავისუფლებისაკენ, ქუთაისისაკენ ვხა ვახსნილი გაქვს.

გრიშა კი თავისუფლების შეიღია, კატორღის ბორკილებს ვერ ეგუება, მისი ფიზიკური და სულიერი ძალები ნებანება ქროლვისათვის ემზადებიან, თერამეტი წელიწადი კიდევ რა გამღებს ამ ჯოჯოხეთურ გალიაში?! ვერ გაუძლებს, თავს შეაკლავს ალბათ რამეს.

ისიც კი ინატრა, ნეტა ეს ჯანი არა

მოქონდეს, კლექიანი ეოყე, გამწარი განზიკინებული, ფილტვებდანურეტილი, ოლონდ გარეთ, გარეთ გამოიყვანა. ჩემბურად გაეინავარდებ არქიელის გორასა ან მწვანე ყვავილისაკენ და რაღა მომკლავსო.

გიყვიოთ მივარდა ახალგაზრდა ქირურგს. ეს ტაიშეთის ლაგერში მოხდა. მიჰყვა ქირურგი, კაცთა თვალს მოეფარა, გაინაბირა, გაცეცხლებული თვალები მიაფიცხა დაფეთებულ დასტაქარს და მიახალა:

„ამაღამ ცალი თვალი უნდა ამომიღოო!“

ენა ჩაუვარდა ქირურგს. კარგად იცნობს ამ თავზეხელაღებულ ქართველს, მაგრამ ასე მიულოდნელოდ ნათქვამის აზრი ვერ აღიქვა.

„ხმა ამოიღეო!“

კი არ დაიქუხა, გაგულული ხმით მიეძალა მკურნალს, ქუხილზე უარესად შეაკრიო ამ დაბაღმა, მაგრამ ბრაზიანი გულიდან ამოქაჩულმა ხმამ ენაჩავარდნილი და მართლაც ამოიღო ხმა:

„რას ამბობო?!“

„ცალი თვალი უნდა ამომიღოო“.

გაუმეორა გრიშამ.

„ხო არ გაგიჟდით?!“

„რასაც გეუბნები, ის გააკეთე, თორემ გიფი რო. ვარ, ამაში მალე დარწმუნდებიო“.

„თავს ნუ იღუპავო“.

„არაა მაგი შენი საქმეო“.

„რო გამოიწონო...“

„არაფინაც არ გაგიგებსო“.

„დამხვრეტენო“.

„ნუ მიჯანჯლებ საქმესაო!“

„ცოლო ხარო“.

„შესაცოლებელი არაფერი მჭირს მეო“.

„ჩემს საცოლაობაში მაინც ნუ დგამ ფეხსაო“

რუსი ებრაელი იყო ქირურგი, რა არ უთხრა, როგორ არ მიუარ-მოუარა ვედრებით, რჩევით, შაქარმორილი სიტყვებით, კარგად დაფიქრდით, ამისთანა ვაქცაცი თავს რატომ იმახინჯებო, რად

გინდა მაგისტანა თავისუფლებათ, არწი-ვის თვალს როგორ იმეტებო, ათასნაირი ამდაგვარი რჩევა-ფერებით მოინდო-მა, რათა გადაეთქმევიანებინა დაეინებუ-ლი სურვილი, მაგრამ ვერაფერს გახდა.

„ჩქარაო, — დოუცაცხანა გრიშამ, — გადაშუალამდა, დილამდე უნდა მოა-სწრო, თორემ დილით შენს თავს ჩეი-სტებს მიუვგორებო“.

გათენებისას ცალთვალგადაბინტული გრიშა ქირურგმა თავის ბარაკში მიიფე-ანა და ნარზე წამოაწვინა.

რალა თქმა უნდა, ამასაც გაუძლო გრიშამ, ორ კვირაში თვალი მოუშუშდა. მიუხედავად პატიმრების, უფროსების, მაგრამ ორი თავი არავის ჰქონდა, ხმა არავის გაუღია, გულში კი ყველანი ამ-ას იმეორებდნენ თავისთვის, როგორ გაუძლო, ეს რა ქაჯი ვინმე ყოფილა, რკინისგულა ყოფილა, აგერა, ისე მი-დიმოლის უკვე, თითქოსდა არც არა მომხდარიყოს რაო.

ამის შემდეგ გრიშას აღარ გასჭირვე-ბია ექიმებთან საქმის მოგვარება. კო-მისიასაც სხვა არა დარჩენილა რა, გა-რდა იმისა, რომ ცალთვალა კაცისათვის ინვალიდობის კატეგორია მიეკუთვნებია.

ამგვარად მოხვდა გრიშა სოსნოვკაში, ინვალიდების ლავერში, საცა მეც გა-დავეყარე და როცა გაეიფე, შემზარა მი-სი თვალის ამბავმა.

ამნისტია

მოხდა ის, რასაც არავინ ელოდა.

სტალინისა და ბერიას სიკვდილის შემდეგ მოსკოვის კომუნისტურ მთავ-რობაში ხელისუფლებისათვის ბრძოლა გაჩაღდა, სახელმწიფო მართვის სადა-ვეები ხელიდან ხელში გადადიოდა და იმპერიის ზღვრები სასიკეთო ცვლილე-ბებს ელოდნენ.

პატიმრებიც ველოდით მოწყალებას და ინვალიდების განთავისუფლების ამბავიც ამიტომ სწრაფადვე ვირწმუნეთ, მაგრამ რაკი ეს პროცესი განაგრძლი-ვდა და პრაქტიკულ შედეგს ვერ ვხედა-

ვდით, გულგატეხილობა შემოგვარბა. საბჭოეთში ათეული წლების განმავლობაში დაკვიდრებულმა კომუნისტებისა-დმი უნდობლობამ კვლავ ბრწყინებუ-ლი ჩაგვავლო, კანტიკუნტად გაისმოდა, გინდ სტალინი იყოს და გინდ სხვა, კო-მუნისტებისაგან რა ხეირს უნდა ელო-დეთ, მაგრამ იმედის გორგალი რაკი აგორებული იყო, ჩვენ მაინც ვერ ველო-ოდით მის ძაფებს და კვლავ მაგრა ჩა-ვეფრენოდით.

უეცრად მეზვიეთ გაუარდა სიტყვა „ამნისტია“.

ისე მოულოდნელად იქუხა ამ სიტყ-ვამ, ინვალიდობის ამბავი ფეულას გადა-აეიფედა.

ამნისტია.

არა პატარა, ვერუთწოდებული, მცი-რე მასშტაბის დამნაშავეთა ამნისტია, არამედ ფართო, ყოვლისმომცველი, — პოლიტიკური და სამხედრო დამნაშა-ვეთა ამნისტიაო. ეს კი ნიშნავდა მი-ლიონობით ადამიანების განთავისუფლ-ებას, საბჭოური კატორღების, კოლო-ნიების, ლავერების გაუქმებას.

გაზეთ „იზვესტიაში“ ხრუშჩოვის და-სტურით გამოქვეყნდა ეს ბრძანებაო. არცერთ სხვა გაზეთში არ გამოქვეყნე-ბულა, არცერთი სხვა საინფორმაციო საშუალებებით არ გავრცელებულა.

ჩვენ არ გვინახავს ეს გაზეთი, მაგ-რამ ამას უკვე ჩეკისტებიც გვიდასტურ-ებდნენ. ოცდაუთწლიანებსაც ეხებო, რა ვადაც არ უნდა ჰქონდეს მისჯილი, ყველას ეხებო.

ასე სწერია სსრკ — ას უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1955 წლის 17 სექტემბრის ბრძანებულებაშიო:

ამნისტირებულინი იქნან საბჭოთა მო-ქალაქეები, რომლებიც დიდი სამამულო ომის პერიოდში 1941—1945 წლებში სულმოკლეობისა და შეუგნებლობის გამო ჩართულნი აღმოჩნდნენ ოკუპან-ტებთან თანამშრომლობაშიო.

სასჯელის ვადის მიუხედავადო.

ისიც წერია, ზოგს სასჯელის ვადა გაუნახვერდესო.

ისიცა წერიაო, ამნისტია არ შეეხოს

იმ სამხედრო დამნაშავეებს, რომლებიც მსახურობდნენ დამსჯელ ნაწილებში და ბრალად ედებათ საბჭოთა მოქალაქეების მკვლელობა ან წამება.

ეს რო ჩამცდა ყურში, მაშინვე გაკვირვებულ, პარტიზანული რო მყავს დაჭერილი, ვაი, თუ ეს ამ კატეგორიის დანაშაულს მიაკუთვნონ და ამნისტია აღარ შეეძინოს-მეთქი.

მაგრამ ჩემი სადარდებელი არავისთვის გამიმხელია და, რაღა თქმა უნდა, გულითადად შევუერთდი ამნისტიით გამოწვეულ საერთო აღტაცებას.

ეს იყო დიდი მოულოდნელობა.

ინვალიდობის გამო განთავისუფლების ფაციფუცი შეჩერდა, ამდენი ჯაფა და წყალება, ხელოვნურად დაავადყოფება, თვალის ამოთხრაც კი წყალში ჩაიყარა და განთავისუფლების ახალი, როგორც ჩეკისტები გვარწმუნებდნენ, უფრო ნაღდი საბუთი — ამნისტია გაინდა. ეს კი პატიმართა უმრავლესობამ მართლაც ირწმუნა.

ხრუსჩოვის სახელს უკავშირდებოდა ეს ამნისტია.

არა მგონია დიდი ჰუმანური იდეებით აღძრულიყო მასში ეს გადაწყვეტილება. ამგვარი ვრძნობით რომ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო ის შეპყრობილი, ამაში მადლე, რამდენიმე თვის შემდეგ, შინ, თბილისში ჩამობრუნებული დავრწმუნდი, როცა 1956 წლის 9 მარტს ჩემ თვალწინ რუსთაველის პროსპექტზე და ხანაპიროზე სტალინის ძეგლის მახლობლად მისი ბრძანებით რუსმა სალდათებმა უდანაშაულო ქართველი ახალგაზრდები უღმერთოდ ამოხოცეს ავტომატებით.

არა.

იმ კაცს, რომელსაც მთელი ქართველი ერის გაციმბირებაც კი ჰქონდა დაკვეხნებული, არ შეიძლებოდა ჰუმანური გზებით აფეთქებული გული ჰქონოდა.

ეს ყველაფერი მართლაც შემდეგ გამოქვლინდა, როცა მან ვრცელი მოხსენება გააკეთა პარტიის ფრილობაზე სტალინის მიხედვით და სტალინის კულტის წინააღმდეგ.

სტალინის, როგორც ქართველის ფე-

ნომენი საკმაოდ მომწიფებული გეგმით, ხეთში, რუსებში, ათეული წლების განმავლობაში ქართველი ტირანის დიდი ღვაწლი რუსული იმპერიის წინაშე წყალში გადაიყარა იმის გამო, რომ ეს ეროვნებით ქართველის ნაღვაწი იყო. ეს გულში დაგროვილი ნაციონალური ნიშნით გამოწვეული ღვარძლი ისტორიამ ხრუსჩოვის პიროვნებაში ააფეთქა, როცა მას ქვეყნის სადავეები ჩაუგდო ხელთ. ამავ დროს იმპერიის სადავეების ხელთ მყრობელს პირადი შეურაცხყოფაც გაახსენდა, ნიკიტუშა, ნიკიტუშას რო ემახდა ქართველი ტირანი, მისი ნებასურვილით რო ბუქნავდა „ახ, იაბლოჩკოსა“ და ისიც, მოხაგონრად ყველა დამცირებაზე უფრო მწარე, როცა მელიტ შუბლზე ჩიბუხი დაახალა და ფერფლი დააბერტა.

მაშინ მონურად ითმენდა ყველაფერ ამას, მაგრამ ახლა, როცა ქართველი ტირანის ტახტზე ბედმა თავად ის დასვა, იფეთქა შურისძიების რუსულმა გრძნობამ.

ღრმად ვარ დარწმუნებული, ის არავითარი ჰუმანური და დემოკრატიული მიზნებით არ ამოქმედებულა იგივე იმპერიის ახალ ეტაპზე. ამნისტია ქართველი ტირანისადმი სიძულვილით ნაბიძგები პირველი ნაბიჯები იყო. მილიონობით კატორღეებში ნომარი და ნაჯაფი ადამიანები, რა თქმა უნდა, დაუფასებდნენ ამ წყალობას და სტალინის კულტისადმი მომდევნო შეტევის მყარ და მსუფვე ნიადაგს მოუმზადებდნენ შინ დაბრუნებულნი. ყველა ამნისტირებული ხომ სტალინური რეჟიმის ღანძღვა-გინებით მოედებოდნენ მთელ ქვეყანას. ეს მართლაც ასე მოხდა. დაინერა საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე ტყვესავით აღმართული კატორღების სათვალთვალ კომპურები და ჩეკას ავტორიტეტი შეირყა.

მეც ამ საერთო ექსტაზით შეპყრობილი დავბრუნდი შინ 1956 წლის იანვარში და როცა 5 მარტს, სტალინის გარდაცვალების წლისთავზე ბელადის დასაცავად აბოპქრებული თბილისი

დავინახე, გულში გავიფიქრე, ხომ არ გაგივდა ეს ხალხი-მეთქი.

მაშინ ჯერ კიდევ ნათლად არ მქონდა გაცნობიერებული ხრუსჩოვის მიერ ჩატარებული აქციები. ეს მომდევნო წლებში უფრო გამოიკვეთა, გაანალიზების შემდეგ უფრო შესაძლებელი გახდა იმ მოვლენების გააზრება.

მე პოლიტიკურად მოაზროვნე არასოდეს ვყოფილვარ. ამ ნიშნით არ ვაფასებდი ამა თუ იმ ვითარებას. არც სტალინის ვუცქერდი ამ თვალთ, არც განსაკუთრებული ზიზღით ვიყავი მისადმი განწყობილი იმის გამო, რომ ოცდახუთი წლის კატორღა მომიხაჯეს მის მიერ აგრე ძლიერად გამტკიცებული იმპერიის მოხელეებმა. მათ წინაშე მე მართლაც დამნაშავე ვიყავი და რაკი არ დამხვრიტეს, ოცდახუთი წლის პატიმრობა უფრო წყალობად ჩავთვალე და მოთმინებით ვიხდიდი ამ სასჯელს უმკაცრეს პირობებშიც.

ერთ რამეში კი ღრმად ვიყავი დარწმუნებული, სტალინი და მისი გუნდი, სანამ ცოცხალი იქნებოდნენ, შეწყალებას არ გააღებდნენ. ოცდახუთ წელს კი ციმბირის კატორღებში გაძლება თითქმის შეუძლებელი იყო. მე რვა წელი მქონდა მოხდილი. კიდევ მრჩებოდა ჩვიდმეტი წელი, რასაც, რაღა თქმა უნდა, ვეღარ გადავიტანდი.

ამინსტიამ ჩვიდმეტი წლის კატორღული სასჯელი მომიხსნა და ეს ჩემთვის მეორედ დაბადებას ნიშნავდა.

ხრუსჩოვის პიროვნება იქამად ჩვენივის ამიტომაც ძალზე სიმპატიურად გამოიყურებოდა.

რაღა თქმა უნდა, მაშინ არცერთმა ჩვენთაგანმა არ ვიცოდით, რომ ის ისეთი ბრიყვი ყოფილა, რომელმაც მომაველ წლებში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ტრიბუნალზე მსოფლიო სახელმწიფოთა ხელისუფლების უპირველეს წარმომადგენლებს გაუბრაზებოდა, ფეხიდან ტუფულს გაიძრობდა და ტრიბუნალზე დაუბრაზუნებდა.

ჩვენივის, მილიონობით პატიმრისათვის და იმპერიის ვველა ხალხებისათ-

ვის ხრუსჩოული ამინსტიის უღიფთესი უჩვეულო აქცია იყო.

მოგვიანებით ნათელი გახდა, რომ ხრუსჩოვის ეს დიდი მასშტაბის პოლიტიკური აქცია თურმე დახაწყვის ყოფილა რუსეთის ჯოჯოხეთური იმპერიის ნგრევისა.

რუსი ხალხი არასოდეს აპატიებს ამას ხრუსჩოვს.

კაცობრიობის ისტორია კი ალბათ დაუფასებს, მიუხედავად იმისა, შერისძიებისა თუ სიბრიყვის გამო მიმართა ამინსტიასა და კულტის მსხვერველს.

მეც აღამიანური მოწყალე თვალთ შევეყურებ ამ პიროვნებას, რაკი კატორღული წამების ჩვიდმეტი წლის სახველი მომიხსნა, მაგრამ ვერასოდეს შეეუნდობ 1956 წლის 9 მარტს თბილისში ქართველი ახალგაზრდების გაჯლეტას. ამინსტიის მექანიზმი ამუშავდა.

პროსნელ კიდეკ ალეს

დაიწყო ჯგუფჯგუფად გამოძახება. ვისაც გამოიძახებდნენ, სურათს გადაუღებდნენ. ოქტომბრის ბოლოს პირველად გაუღეს ლაგერის ჭიშკარი რამდენიმე განთავისუფლებულ პარტიას.

საქმეებს იხილავდა ირკუტსკის ოლქის სამხედრო პროკურატურა, ამინსტირებულთა საბუთები მოდიოდა ლაგერის ადმინისტრაციაში, აქ აფორმებდნენ და ათავისუფლებდნენ კიდევ.

ვისაც გამოიძახებდნენ და სურათს გადაუღებდნენ, ეს იმას ნიშნავდა, რომ ამზადებდნენ მათ საბუთებს.

მთელი ბანაკი გაიტრუნებოდა, როცა შემოვიდოდა ზედამხედველი და დაიწყებდა სიის ამოკითხვას. ხუთი-ათი კაცის სიას წაკითხავდა და უნდა გენახათ, როგორი თვალებით მიმტერებოდა ფეხზე მდგარი მთელი ბარაკის ერთად შეჯგუფული პატიმრები ზედამხედველს.

ამ მოლოდინში იყო ყოველდღე ათასობით პატიმარი სოსნოვიკის ლაგერში.

ასე გაიარა ოქტომბერი, ნოემბერი და იწურებოდა დეკემბერიც. თითქმის დაცარიელდა ლაგერი და ჩემამდე ვერა

და ვერ მოაღწია ამ პროცესმა. ექვები მღრღნიდა, ვაი, თუ არ შემეხო ამნისტია-მეთქი.

შინიდან წერილებს ვეღებულობდი, მწერდნენ, ბევრი ჩამოვიდა, შენი ამხანაგებიც და შენ რატომ ავიკანებო.

1955 წლის 6 დეკემბერს მამამემს ვწერდი:

„სალამი მამა!

მე შაკვი გაცნობეთ წერილით, რომ გადმოვედი ახალ ადგილზე. მისამართიც გაცნობთ და ახლა მოუთმენლად ვვლი თქვენს წერილებს. ძველ მისამართზე გამოგზავნილ წერილებს მივიღებ, მარა ცოტა ალბათ შეაგვიანდებათ. კარგა ხანია არ მიმიღია წერილები. ახლაც, სანამ ჩემს წერილებს მიიღებთ და თქვენ ახალ მისამართზე მომწერთ, გვარიანი დრო გავა და ეს ჩემთვის ძნელია, მაგრამ, აბა, რას ეიზამ. ვფიქრობ, როგორც კი მიიღებთ ჩემ წერილებს ახალი მისამართით, მაშინვე მომწერთ.

ჩემი საქმე ჯერჯერობით ისეთივე მდგომარეობაშია, როგორც გწერდით. ჩემი საბუთები გადაგზავნილია სამხართელიში დასამტკიცებლად და უსცდი. ამ ახლო ხანში გაირკვევა ყველაფერი. ჩემი თავი ათასნაირი ფიქრით არის საეხე. საღერღელი რო ამეშალა წამოსვლისა, ათასნაირად წარმოვიდგენ ხოლმე ჩემს მდგომარეობას. თითქოს ყოველ ღამე ქუთაისში ვარ, ჩვენს სახლში. გუშინ, მაგალითად, იქ ვიყავი და რაღაც პატარა ქვეწარმავლები დასრიალებდნენ, ჭიკაყელას ოდენანი. ერთმა მიკბინა ორ ადგილას ხელზე, მუწუკივით ამომივიდა, წავედი და ნაცნობმა ფერშალმა ამომიწურა, მერე ვითომ, ერთი ქორუგვი ამხანაგი მყავს აქ და იმან ამომიწურა, ჩავხედე ნახვრეტში და სულ სუფთა იყო კანის პირი. გამიხარდა. ერთი სიტყვით, სიზმრებში სულ იქ ვარ, ფიქრებით კი — თქვენთან. ათასნაირად წარმოვიდგენ ხუტუსთან შეხვედრის სურათს. დრო კია, ღმერთმანი, მეყოფა, შემოვიარე ურალის აქეთა ქვეყანა სულ. დღეს ორმოცი გრადუსია ყინვა და ეს ჩემთვის, როგორც კალი-

მელისთვის, არც ისე საშინაარსია, მხოლოდ რომ თბილისის სიცხეები ცოტა პარკელ ხანებში ჩემთვის ძნელი იქნება, მარა ჯანდაბას, მაგ მზეში დამხრუკა და თუნდაც ფერფლად ვიქცე. ამ ახალ წლამდე იქნებ რაიმე იქნეს და მინამ, თქვენი ჭირიმეთ, წერილებს ნუ მომაკლებთ.

ორი თვეა ვმუშაობ ერთ პოემაზე, ვმუშაობ-მეთქი. რა მუშაობაა ეს?! სიუჟეტმა გამითრია და როგორც მე მინდა, ისეთი ვერ გამოდის ლექსი. მაგიდასთან ვერ მიეჯდები საწერად: ზოგი თამაშობს, ზოგი წერილს წერს, ზოგი თავს დაგჩერებია. აბა, რა უნდა დაწერო? წამოვწევი საწოლზე და ვწერ. ვწერ ისე, რომ ხტრიქონს არ ვამუშავებ. მოკლეთ, რეაას სტრიქონამდე დავწერ და გამომიდის ჩინჩი იმისა, რაც მინდა, რასაც ვვრძნობ, რომ დაწერო. ჩემს მაგიდას თუ მოვადწე, მერმისისთვის იყო ამაზე მუშაობა. საოცარ ძალას და აღტაცებას ვვრძნობ წერილს, თემებისა და სახეების ზღვაში ვცურავ და ერთი ათი წელი მაინც თუ დამშვიდებული ცხოვრება მერგუნა წილად, ვიცი, რომ ცოტაოდენ რამეს გავაკეთებ. ხედავ, რვა წელიწადი როგორ შემომადნა ხელში ამნაირი წვალებით. თავს გეფიცები, ამდენის ღირსი არა ვარ. ღმერთმანი, არა მშურს, მე შურიანი კაცი არასოდეს ვიყავი, როცა ჩემთა ამხანაგთა წარმატებებს ვხედავდი. მხოლოდ ისე დამაფიქრებს ცხოვრება: ზოგერთი ამ ომმა ერთი ტყვეითაც არ გაკაწრა და ცხოვრების კიბე მაინც შერჩათ ხელთ. მე კი, შემდგა ზურგზე და მთელავს უწყალოდ. ჯანდაბას, ოდინდ ჩემს აეთანდილს ამორდეს ყოველივე ეს.

წერილს ნუ დიზარებთ. მომწერეთ აეთოსა და გვანცას შესახებ. ჩემი გვანცულია დამიკონე მხურავლედ. რა იცის მაგ პაწაწინამ, რომ ბიძამისის გულში სულ მუდამ ეღურტულობს მაგი. ჩემი აეთოს ეღურტულივით მახარებს მაგის ეღურტული.

გაოცნით ორივეს — შენ და დედიკოს. მაგრად იყავით, ჩემო მოხუცებო. მალე განახავთ და მე რომ გამიხარდება, ისე

დამხედით. ერთი თქვენთან მაცხოვრეთ
კიდევ ცოტახანს, თორემ უთქვენოდ ისე
გამიჭირდება ცხოვრება, როგორც თე-
ლაესი გამიჭირდა 1941-ში, პირველად
რომ დაგშორდით, მას მერე.

დამიკონეთ თამარ და შოთიკო!
გკონით შენი ვალოდია“.

მალე კი, 1956 წლის 9 იანვარს,
მშობლებს ვწერდი:

„სალამი დედა და მამა!

დღეს გადამიღეს სურათი პასპორტი-
სათვის. ერთი კვირის შემდეგ, ან ცოტა
გვიან, ჩამომიტანენ საბუთებს და გა-
მოვალ. როცა გამოვალ, ვიდეპეშებთ.

სამტრედიასი გამოვივლი, მაგრამ
ცოლშვილთან ვერ გავივლი, პირდაპირ
ჩამოვალ თბილისში. აი, რატომ: ხუტუს
აღბათ თავისებურად აქვს წარმოდგენი-

ლი მამიკოსთან შეხვედრა და ამ სახით
როგორც ახლა ვარ, არ მინდა მოვეჩვენო.
ჩაკმული არა ვარ და ხუტუს ამ სახით
ვერ დავენახვები. ჩამოვალ მანდ ჯერ,
თქვენ ცოტას გაგრჯით, მაგრამ რა ვქნა,
მე მგონია ცოტას ხელს გამიმართავთ ამ
პირველ დღეებში, ჩავეცვამ და მერე მი-
ვადგები ჩემს ბიჭუნას.

ახე, რომ ეს ყველაფერი სხვათაშო-
რის, მთავარია გამოვიდე აქედან. ეს კი
ახლა საეჭვო აღარ არის, მაგრამ მე მა-
ინც სიზმარი მგონია.

ამ წერილს რომ მიიღებთ, აღბათ
უკვე გზაში ვიქნები.

დამიკონეთ ჩემი გვანცულია. მომიკ-
ითხეთ თამარ და შოთიკო!

ნახვამდით!

გკონით თქვენი ვალოდია“.

აღზარ კაპიუ

ღონეუანობა

რა იოლი იქნებოდა ყველაფერი, მხოლოდ სიყვარული რომ იყოს საკმარისი. რაც უფრო მეტად უყვართ, მით უფრო იკიდებს ფეხს აბსურდი. დონ ჟუანი ერთი ქალისგან მეორესკენ იმიტირებდა არ მიისწრაფვის, რომ სიყვარული აკლია. ისიც სასაცილოა, იგი ფანატიკოსად ან რაღაც ამალღებულ სიყვარულის მაძიებლად წარმოვიდგინოთ. ქალები მას ერთნაირი მგზნებარებით უყვარს და ყოველ მათგანს სულსა და გულს უძღვნის, ამიტომ იგი ძალაუნებურად მეორდება. ყოველი ქალიც სწორედ ამიტომ იმედოვნებს, რაღაც ისეთი მიუძღვნას, რაც მისთვის ჯერ არც ერთ ქალს არ მიუძღვნია. ეს ქალები ყოველთვის ცდიებიან და მხოლოდ იმას აღწევენ, რომ დონ ჟუანს ისევ უნდნება განმეორების სურვილი. „ბოლოს და ბოლოს, — შესძახებს ერთ-ერთი, — მე სიყვარული მოგიძღვნია!“ რა გასაოცარია, თუ ამაზე დონ ჟუანს გაეცინება. „ბოლოს და ბოლოს? — იტყვის იგი. — არა, კიდევ ერთხელ მხოლოდ.“ ნუთუ აუცილებელია გიყვარდეს იშვიათად, რათა შევიყვარო ძლიერად.

არის თუ არა დონ ჟუანი სევდიანი? არა, ამის წარმოდგენა შეუძლებელია. აქვს კი აზრი ქრონიკა გავიხსენოთ? სიცილი თუ გამარჯვების მოტანი თავ-

ხელობა, ფანჯრებიდან ხტომა და თეატრის სიყვარული — ეს ყოველივე ნათელია და სიხარული მოაქვს. ყველა ჯანმრთელი არსება ხომ გამრავლებას ეშურება. დონ ჟუანიც ასეთია. ვარდა ამისა, ორი მიზეზის გამო, ან არცოდნის ანდა აღუსრულებელი იმედების გამო ხლებიან სევდიანები. დონ ჟუანმა ყველაფერი იცის და არაფრის იმედი აქვს. იგი იმ შემოქმედს ემსგავსება, კარგად რომ უწყის თავისი ნიჭის ზღვარი და არახოდეს გადააბიჯებს; სამაგიეროდ ამ საზღვრებში თავს ღაღად გრძნობს. გენიოსი — სწორედ ის გონებაა, თავისი ზღვარი რომ იცის. დონ ჟუანის ზღვარი ფიზიკურ სიკვდილთან გადის, მანამდე კი სევდას არა სცნობს. მაშინაც კი, როცა ამ საზღვრის არსებობას გაიგებს, სიცილით მოკვდება და ამის გამო ყველაფერი ეპატიება. იგი სევდიანი იქნებოდა იმედი რომ ჰქონდეს. წამიერად, რომელიმე ქალის ბაგეებით შეიგრძნობს ამ განუმეორებელი ცოდნის მწარე და დამამშვიდებელ გემოს, თუმცა არის კი მწარე? არა მგონია. ბედნიერებას ხომ სწორედ ეს უცილობელი არასრულქმნილება განგაცდევინებს!

ყველაზე დიდი სიბრძევეა, ჩათვალთ, რომ დონ ჟუანი გამოკვება ვკლუზიასტემ, ამაოებას მხოლოდ მომავალი ცხოვრების იმედად რომ წარმოისახავს. ამის

დასტურია ის თამაში, რომელიც ღონ ქუანმა ზეცის წინააღმდეგ წამოიწყო. მისთვის უცხოა მონანიება თავისი თავის სიაპტკბილებაში, ყოველგვარი უძღურების ამ საერთო მორევში ჩანთქმის გამო. ამგვარი მონანიება უფრო შეეფერება ფაუსტს, ვისაც იმდენად სწამდა ღმერთის, რომ ეშმაკს სული მიყიდა. ღონ ქუანისთვის ყველაფერი უფრო მარტივია. მოლინას „ონავარს“¹ ჯოჯოხეთი ემუქრება, ის კი კვლავ იმეორებს, „მანამდე დიდი დროა“. რა მნიშვნელობა აქვს სიკვდილის შემდეგ რა იქნება, მანამდე ხომ ამდენი ხანგრძლივი დღეა თუ ცხოვრებას გემო გაუგე. ფაუსტი ამქვეყნიურ სიმდიდრეს ითხოვდა, უბედურს ხელის გაწვდენადა აკლდა. ვისაც არ შეუძლია გაიხაროს, სული უკვე გაფილული აქვს. ღონ ქუანი პირიქით, მოყვრების მომხრეა. ის ქალს იმიტომ კი არ ტოვებს, რომ მეტად აღარ სურს, მშვენიერი ქალი ფოველთვის სასურველია. ტოვებს იმიტომ, რომ სხვა უნდა, ეს კი ერთი და იგივე არაა.

იგი ხავსება სიცოცხლით და მის დაკარგვაზე უარესი მისთვის არაფერია. ეს გადარეული არსებითად სიბრძნით ხავსე აღმოჩნდა. ვინც იმედით ცოცხლობს. მძიმედ ეგუება სამყაროს, სადაც სიკეთე გულუხვობას, სინაზე ვაჟაკურ დუმალს, ურთიერთობა კი მარტოსულ სიმამაცეს უთმობს ადვილს. ამბობენ ხოლმე: „აი, ხუსტი ადამიანი, იდეალისტია ან წმინდანი.“ უნდა შეგეძლოს, თავი გამოიხსნა ამ შეურაცხმყოფელი სიდაილისაგან.

რამდენ აღშფოთებას (ან ნაძალადეკ სიცილს, იმასვე რომ ამდაბლებს, რითაც აღტაცებულია) იწვევს ღონ ქუანის სიტყვები, როცა ყველა ქალს ერთ-

1. ტირისო დე მოლინა — ესპანელი დრამატურგი, ავტორი პიესისა „სევილიელი ონავარი ან ქვის სტუმარი“, სევილიელ ონავარს იგი ღონ ქუანს უწოდებს.

თი და იგივე ფრაზით აცდუნებს. მაგრამ ის, ვისაც სიაპოვნებაში რაოდენობა აინტერესებს, ანგარიშს მხოლოდ ეფექტურობას უწევს. რა საჭიროა უკვე არაერთგზის გამოცდილი პაროლის გართულება? ამ სიტყვების შინაარსს ხომ არავინ უსმენს, არც ქალები და არც მამაკაცები. მთავარია ინტონაცია. სიტყვები მხოლოდ პირობითობის, თავაზიანობისა და თამაშის წესების დასაცავად საჭირო. მას უცებ ჩაილაპარაკებენ და შემდეგ ყველაზე მნიშვნელოვანი დარჩება გასაკეთებელი. ღონ ქუანი სწორედ ამისთვის ეშხადება. აბა რაში ჭირდება მორალური პრობლემები? იგი იმიტომ კი არ შეაჩვენებს, რომ მოლოდინს მანიარასავით² წმინდანად გახდომა სურდა. ჯოჯოხეთი მისთვის ისაა, რაც ორთაბრძოლაში უნდა გამოიწვიოს. ღეთის რისხვას იგი ღირსების ადამიანის პასუხით ეგებება. „საქმე ჩემს ღირსებას ეხება, — ეუბნება კომანდორს, — და მე შევასრულებ დაპირებას, როგორც ეს აზნაურს შეეფერება.“ მაგრამ ასევე შეცდომა იქნებოდა იგი იმორალისტად გამოკვეთადღებინა. ამ თვალსაზრისით ისეთივეა, „როგორც ყველა.“ მორალი მისთვის პირადი სიმპატიები და ანტიპატიებია. ღონ ქუანი მხოლოდ იმ შემთხვევაში გახდება ვასაკები, თუ მუდამ გაითვალისწინებ, რის ვულგარულ სიმბოლოდ გვევლინება: ჩვეულებრივი მაკდური და მექალითანეა. დაიხ, ის ჩვეულებრივი მაკდურია იმ ერთადერთი განსხვავებით რომ ეს გაცნობიერებული აქვს და ამიტომ აბსურდულია. რა ნათლადაც არ უნდა აზროვნებდეს მაკდური მაკდურად რჩება. ცდუნება ეს მისი მდგომარეობაა. მხოლოდ რომანებში შეიძლება შენი მდგომარეობა გამოცვალო და უკეთესი გახდე. აქ კი არაფერი იცვლება, მაგრამ გარდაისახება. ღონ ქუანი რაოდენობის ეთიკას ქადა-

1. ოსკარ მილოში — ფრანგი მწერალი, ავტორი პიესისა „მიკელ მანიარა.“ აღწერილია მარტოსული, მომნანიე ღონ ქუანი.

გებს და ამით უპირისპირდება წმინდანს, ვისაც ხარისხისაკენ სწრაფვა ახასიათებს. აბსურდული ადამიანი ნივთების ღრმა აზრს ურწმუნოდ შესცქერის. იგი ვაღიარბენს მათზე, მხურვალე და შესანიშნავი იერსახეების მოსავალს მოიმკის და შემდეგ დაწვავს მათ. დრო მისი თანამგზავრია, აბსურდული ადამიანი თავის თავს დროისაგან არ გამოყოფს. ღონ ჟუანი ხულაც არ არის ქალთა „კოლექციონერი“. იგი მხოლოდ ამოწურავს მათ რიცხვს და მათთან ერთად თავის შესაძლებლობებს. კოლექციონერობა — ეს ნიშნავს წარსულით ცხოვრება შეგვეძლოს. მას კი წარსული არ ენანება. სინანული იმედის ერთ-ერთი სახეობაა, მას კი წარსულის პორტრეტებში ჩახედვა არ ეხერხება.

არის თუ არა ეგოისტი? თავისებურად, რა თქმა უნდა, არის. არსებობენ ცხოვრებისთვის შექმნილი ადამიანები, არსებობენ სიყვარულისთვის შექმნილები. ყოველ შემთხვევაში თავად ღონ ჟუანს ასეთი თვალთახედვა აქვს. ჩვეულებრივ სიყვარულს ხომ მარადისობის ილუზიით აღამაზებენ, თუმცა ყველა ვნებათმცოდნე გაასწავლის, რომ არ არსებობს მარადიული სიყვარული მის გზაზე აღმართული წინააღმდეგობების გარეშე. არ არსებობს ვნება ბრძოლის გარეშე, მაგრამ სიყვარულის უკანასკნელი წინააღმდეგობა სიკვდილია. ან ვერტერი უნდა იყო, ან საერთოდ არ უნდა არსებობდე. აქ თვითმკვლელობის ნაირსახეობაცაა შესაძლებელი. მისი ერთ-ერთი ფორმაა, მთლიანად გასცე თავი შენი და საკუთარი პიროვნება დაივიწყო. ღონ ჟუანმა სხვაზე ნაკლებად კი არ იცის, რომ ეს ამაღლევებულია, ოღონდ იმ უმცირესობას ეკუთვნის, ვისაც ესმის, ეს არც თუ ისე მნიშვნელოვანია. ისინი, ვისაც დიდმა სიყვარულმა საკუთარი ცხოვრება წაართვა, თავად შეიძლება კიდევ გამდიდრდნენ, მაგრამ თავის რჩეულთა არსებობას აუცილებლად გააღატაკებენ. დედას ან უზომოდ შეყვარებულ ქალს ძალაუნებურად

რად მკაცრი გული აქვთ, რადღაც უკმაყოფილო ხარისხში უნდა იყოს, რადღაც უნდა არსებდეს, ერთმა სახემ ვეღვაფერო შთანთქა. ღონ ჟუანი სხვა სიყვარულით ცხოვრობს, ისეთით, თავისუფლებად რომ მოაქვს. იგი თავის თავში სამყაროს ნაირსახეობას იტყევს და სწორედ თავისი წარმავლობითაა ამაღლევებული. ღონ ჟუანმა არარა აირჩია.

ნათლად ხედავდეს — აი მისი მიზანი. სიყვარული სოციალური პირობითობის თვალთახედვით, რაც თავის მხრივ წიგნებითა და ლექსებით შეიქმნა, ჩვენი კავშირია სხვებთან მაგრამ შე არ ვიცი სხვაგვარი სიყვარულის გარდა, ნდომის — სინაზისა და ინტელექტის იმ ნაზავი-ხა, რომელიც მოცემულ, კონკრეტულ არსებას მიმაჯაკვავს. სხვა არსებისათვის ნაზავის, შემადგენლობაც სხვაგვარი იქნება, ამიტომ არცა მაქვს უფლება ვეღვა შემთხვევისათვის ერთი და იგივე სიტყვა გამოვიყენო, რაც თავის მხრივ საშუალებას მომცემდა მოქმედებაც ერთგვაროვანი გამხდადა. აბსურდული ადამიანი აქაც იმას ამრავლებს, რისი უნიფიცირებაც ვერ შეძლო. იგი აღმოაჩენს არსებობის ახალ საშუალებას, რომლის მეშვეობითაც იმდენად მანც თავისუფლდება, რამდენადაც მასთან მომსვლელებს ანთავისუფლებს. გულუხვად სწორედ ის სიყვარულია, რომელიც ერთდროულად შეიცნობს თავის განუმეორებლობასაც და წარმავლობასაც. ვეღვა ეს სიკვდილი და მკვდრეთით აღდგომა ღონ ჟუანის ცხოვრების თაიგულია. ეს ცხოვრების მისეული საშუალებაა. თავად განსაჯეთ შეიძლება თუ არა აქ ეგოიზმზე ლაპარაკი.

ახლა იმაზე ვფიქრობ, ვინც ღონ ჟუანისთვის უცილობლად მოითხოვდა სასჯელს, განა მართლ იმ ქვეყანას, ამ ქვეყანადაც. ვფიქრობ იმ ზღაპრებსა და ლექსებზე, იმ ანეგდოტებზე ზებერი ღონ ჟუანის შესახებ რომ შეიქმნა. მაგრამ ღონ ჟუანი ხომ უკვე მზადა ამის-

თვის. ცნობიერი კაცისთვის სიბერე და ყველა მისი წინაპირობა მოულოდნელი არაა. ადამიანი სწორედ იმდენადაა შეგნებული, რამდენადაც თავის თავს შიშს არ უმაღავს. ათენში სიბერის ტაძარი არსებობდა. იქ ბავშვები დაყავდათ. რაც მეტს დასცინიან ღონ ჟუანს, მით უფრო მეტად შეღავნდება მისი თვისებები. იგი უარყოფს რომანტიკოსების შექმნილ იერსახეს. გატანჯულ და გასაცოდავებულ ღონ ჟუანს ევრაიზ დასციინებს. თუ ადამიანები შეიცოდებენ, იქნებ ზეცამაც აპატიოს ცოდვები? მაგრამ არა, იმ სამყაროში, რომელიც ღონ ჟუანმა წინასწარ განჭვრიტა, დაციინვის ადგილიც გათვალისწინებულია. მან იცის, რომ უნდა დასაჯოს, ეს თამაშის წესია. გულუხვი სწორედ იმიტომაა, რომ თამაშის ყველა წესს აღიარებს იცის, რომ მართალია და ისიც იცის, რომ სასჯელს ვერ აიცილენს. ბედ-იღბალი სასჯელი არ არის.

ასეთია ღონ ჟუანის დანაშაული და რა გასაოცარია თუ ადამიანები მის დასჯას მარადისობას შეხთხოვენ. მან მიაღწია ცოდნას ილუზიების გარეშე და უარყო ყოველივე, რასაც ადამიანები ქადაგებენ. სიყვარული და დაუფლება, დამყრობა და გაფლანგვა — ასეთია შეცნობის მიხედული მეთოდი. (ხომ არსებობს აზრი, რომ თვით წერილიც კი „შეცნობას“ „სიყვარულის აქტს“ ეძახის.) ღონ ჟუანი ილუზიების უბოროტესი მტერია, სწორედ იმიტომ, რომ მათ უარყოფს. ერთი შემატებულ ამტკიცებს ნამდვილი „ონავარი“ ფრანკისკანელებმა მოკლესო. მათ სურდათ „ბოლო მოეღოთ ღონ ჟუანის უწესობისა და უღმერთობისათვის, რადგან მაღალი წარმოშობის წყალობით იგი მუდამ დაუსჯელი რჩებოდა.“ ასეთი უცნაური სასჯელი არავის დაუდასტურებია, თუმცა არც არავის უარყვია. მე ვიტყვოდი, რომ ეს ლოგიკურია, განურჩევლად იმისა მართალია თუ არა. ამ მატრიანეში მხოლოდ ერთ სიტყვაზე მინდა შევეჩერდე, „შობა“ და ეს სიტყვა გაუათამაშო. ცხოვრებამ დადასტურა ღონ ჟუანის უდანა-

შაულობა თავისი, დღევანდელი მდგომარეობის ლევენიდალური დანაშაული მან მხოლოდ სიკვდილისგან მიიღო.

რას წარმოადგენს ეს ქვის კომანდორი, ეს ცივი ქანდაკება, ვინც მხოლოდ იმისთვის ამოძრავებს, რომ დასაჯოს ცოცხალი სისხლი, ვინც აზროვნება გაბედა, რომ დასაჯოს ადამიანური სიამაყე? კომანდორი მარადიული გონების ყველა ძალის, წესრიგის, უნივერსალური მორალის და განრისხებული ღვთიური სიდიადის ნაზავია, რაც ასე უცხოა ადამიანისთვის. გიგანტური ქვა, აი სიმბოლო იმ ძალებისა, რომელსაც უარყოფდა ღონ ჟუანი. კომანდორის მთელი მისია მხოლოდ სიმბოლური როლია. ელვასა და ქუხილს კვლავ შეუძლიათ დაბრუნდნენ იმ გამოვლენებულ ზეცაში, საიდანაც გამოიხმეს. ჭეშმარიტი ტრაგედია მათი მონაწილეობის გარეშე თამაშდება. არა, ღონ ჟუანი ქვის ხელით არ კვდება. სიამოვნებით ვიჯერებ მის ლევენიდალურ ყოფილობას, უგუნურ ხარხარს გონიერი კაცისა, ვინც ორთაბრძოლაში არარსებული ღმერთი გამოიწვია. მაგრამ შეჩვენება, რომ იმ ხალამის ღონ ჟუანი ანახთან რომ ელოდებოდა, კომანდორი არ გამოცხადდა და ნაშუადამევს ეს უღმერთო ძალიან გაამწარა საკუთარმა სიმატილომ. მე ის ვერსია მირჩევნია, რომლის მიხედვითაც სიცოცხლის პოლოს იგი მონასტერში ჩაიკეტა, თუმცა ამ ისტორიის ზნეობრივი მხარე ჭეშმარიტებას მაინც და მაინც არა გაუს. აბა რა ხსნა უნდა ეთხოვა მას ღმერთისათვის? აქ უფრო იხატება ლოგიკური დასასრული ცხოვრებისა, რომელიც მთლიანად იყო გაუღნითილი აბსურდით, დიახ, პირქუში დასასრული არსებობისა, რომელიც მთლიანად შეეწირა სიხარულს და ზეალინდელი დღე არ ქონდა. სიამტკბილობა ასკეზით თავდება. აუცილებელია იმის მიხვედრა, რომ ეს ერთი შედღის ორი მხარეა. განა არსებობს უფრო საშინელი იერსახე: ადამიანი, რომელსაც სხეულმა უღალატა, ვინც ღროზე არ მოკვდა და სიკვდილის მოლოდინში კომედიას იმით ას-

რულებს, რომ შესცქეს ღმერთს, ვისაც თავიან არ სცემს და სწორედ ისე ემსახურება, როგორც ადრე ცხოვრებას ემსახურებოდა. იგი მუხლებზე ღვას სიყარიელის წინაშე, ხელები გავწვდილი აქვს მღუმარე ზეციისკენ, რომლის მიღმაც, თავადაც იცის, არაფერია.

მე დონ ფრანს ესპანეთის მთებში ჩაგრული ერთ-ერთი მონასტრის საკანში ვხედავ. თუკი ხაერთოდ შესცქერის

რამეს, მის თვალწინ წარსულს იხილავს რულის აზრდილება ნამდვილად რა იქნება. მზით გადახრუკული სათოფურიდან იგი ალბათ ესპანეთის მღუმარე ველს, დიად და უხულო მიწას გასცქერის და თავის თავს ხედავს, პო, ამ მელანქოლიურ და სხვიმოსილ იერსახეზე შეეწერდეთ. სიკვდილი, გარდაუვალი და მუდამ საძულველი სიკვდილი, ხომ მხოლოდ ზიზღის ღირსია.

თეატრი

„ეს წარმოდგენა მე გამიმხელს მეფის სინდისს,“ — ამბობს კამლეტი. კარგი ნათქვამია, გამიმხელს. სინდისი მხოლოდ წამიერად გაიფიქრებს ხოლმე და სწორედ იმ მოუხელთებელ წამს უნდა ჩაეჭიდოს, როცა მეფისეულად შეავლებს თვალს საკუთარ თავს. თანამედროვე ადამიანი მუდამ ჩქარობს და შევოუნება არ მოწონს. გარდა ამისა, მას მხოლოდ საკუთარი თავი აინტერესებს და კიდევ ის, თუ რად შეიძლება გადაიქცეს. ამიტომაც იზიდავს თეატრი, წარმოდგენა, სადაც ბედის მრავალსახეობას შესცქერის, მას კი შეუძლია პოეზიით დატკბეს და ტანჯვის სიმწარე უარყოს. აქ აშკარად მოჩანს გაუცნობიერებელი კაცი, რომელიც აჩქარებით მიისწრაფვის რაღაც იმედებისაკენ. ზოლო როცა გონება თამაშით ტკბობას შეწყვეტს და სიღრმეებს წაეპოტინება, გაუცნობიერებელი კაცი აღესრულება და მის ადგილს აბსურდული ადამიანი დაიჭერს. გარდასახვა სწორედ ცხოვრების მრავალგვარობის, მისი სახესხვაობის შეგვრძნებაა. მე არ ვამტკიცებ, თითქოს მსახიობები მუდამ ემორჩილებიან ამ მოწოდებას ან აბსურდულნი არიან. ერთი კი ცხადია, აბსურდულია ბედი მათი და

ამ ბედს შორსმჭვრეტელი გულის მიზიდავა და ცლუნებაც კი შეუძლია. ეს საკითხი აუცილებელი პირობაა, რათა ქვემოთ წარმოდგენილი აზრი სწორი მნიშვნელობით გავიგოთ.

მსახიობი წარმავლობის მეფეა, ცხადია მისი დიდება ყველაზე დღემოკლეა. ყოველ შემთხვევაში ასე ითვლება. მაგრამ ყველა სხვა დიდებაც ხომ წარმავალია. სირიუსის მკვიდრს² მიაჩნდა ათი ათასი წლის შემდეგ გოეთეს დაივიწყებენ, მის ნაწარმოებებს მტკვერი დაფარავს და ალბათ რამდენიმე არქეოლოგიცა მოიძიებს ეპოქის „ნაშთებსო“. ეს იდეა დამაფიქრებელია. თუ ჩაუღრმავდი, ამაოება გაქრება და თავის ადგილს კეთიშობილებით აღსავსე გულგრილობას დაუთმობს. იგი ჩვენს ყოველდღიურ საზრუნავს მხოლოდ უტყუარზე, უკვე არსებულზე გააერთილებს. ყველაზე ნაკლებად ხომ სწორედ სიცოცხლეში მოხვეჭილი დიდება გატყუებს.

მსახიობმა ის უზომო დიდება ირჩია, თავის თავს რომ აკურთხებს და გაამართლებს. თუ ყოველივე წარმავალია, მას საუკეთესო გამოსავალი მოუძებნია. მსახიობი მწვერვალებს იყრბობს ან ვერ ი-

2 ვოლტერის რომანის „მიკრომეგასის“ გმირი. უცხოძლანეტელი მიკრომეგასი დედამიწას და ადამიანებს სწავლობს. მას სირიუსის მკვიდრს ეძახიან.

1 თარგმანი ი. შანაბლიას.

2 „მსახიობი“ № 7-8.

ეროვნული

საქართველო

ყრობს. მწერალი, თუნდაც ნაკლებად ცნობილი, იმედით ცოცხლობს. იგი ვარაუდობს, რომ მისი შემოქმედება ადრე თუ გვიან წარმოაჩენს მის პიროვნებას, მსახიობი საუკეთესო შემთხვევაში, მხოლოდ ხატს გვიტოვებს, თავად კი შეუცნობელი რჩება. მისი ფესტები და დუმილი, გახშირებული ხუნთქვა თუ სასიფვარულო ოხვრა ჩვენამდე ვერ მოაღწევს, მსახიობი შეუცნობელია, ესე იგი ჩვენ არ ვიცით როგორ თამაშობდა, ასევერ მაინც არ გარდაეცვლილვართ იმ გმირებთან ერთად, ვისაც სულს უღვამდა და სცენაზე კვლავ აცოცხლებდა.

რალა გასაკვირია თუ მისი დიდება წარმავალია, ის ხომ ასე დღემოკლე ქმნილებებმა წარმოიშვეს. სამი საათით უნდა გარდისახოს მსახიობი იაგოდ, ალცესტად, ფედრად ან გლოსტერად და დროის ამ უმცირეს მონაკვეთში, ორმოცდაათ კვადრატულ მეტრ იატაკზე უნდა შობოს ან მოაკედინოს თავისი გმირები. არასოდეს ყოფილა აბსურდი ასე ღრმად და ამომწურავად წარმოდგენილი. როგორ მოჰფინოს ნათელი საუკეთესო გმირთა ცხოვრებას, როგორ შემოხნას რიდე გამორჩეულსა და სრულყოფილ ბედისწერას აქ, ამ კვლელთა შორის რომ იშვება და რამდენიმე საათში აღესრულება. სიგაზმუნდი ფარდის დახურვისთანავე ქრება, ის კი ვინც დარჩა, ორიოდე საათის შემდეგ ისე ხადილობს ქალაქში, თითქოს ცხოვრება სიზმარი იყოს, შემდეგ სხვა როლი ჩნდება და ურწმუნობით გატანჯულ გმირს შურისძიებით აღგზნებული გმირი შეცვლის. ამგვარად გადაუქროლებს მსახიობი საუკუნეებსა და ცხოვრებებს, გამოსახავს ადამიანს ისეთს, როგორც ის არის, ან როგორც შეიძლება იყოს და ამით კიდევ ერთ აბსურდულ პერსონაჟს — მოგზაურს დაემსგავსება. სწორედ მოგზაურავით ამოწურავს იგი რაიმეს და შეუწერებლივ გასწევს წინ. მსახიობი დროის მოგზაურია, მათ შორის საუკეთესონი კი სულელებს დასდევს. თუ რაოდენობის მორალს ხართოდ შეიძლება აქონდეს ნიადაგი,

ხაზრდოს მხოლოდ ამ ურწმუნოებაზე იპოვნის. ძნელი სათქმელია რაში ჭირდება მსახიობს თავისი გმირები და ამას არცა აქვს მნიშვნელობა. მთავარი ის არის თუ რა ზომით ერწყმის იგი მათ განუმეორებელ ცხოვრებას. ხანდახან ისე შეისისხლხორცებს გმირთა ხასიათებს, რომ გმირები გასცდებიან იმ დროსა და სივრცეს სადაც იშვინენ, შემდეგ მუდამ თან სდევს მსახიობს და ისიც ასე იოლად ვეღარ ელევა თავის ქმნილებებს. ხდება ხოლმე, ჭიქას იმგვარად ასწევს, თითქოს პამლეტმა ასწია თასი. მანძილი მასა და იმ არსებებს შორის, ვისაც სიცოცხლე მიანიჭა არც ისე დიდია. დღეებისა და მთელი თვეების მანძილზე იგი წარმოგვიდგენს იმ ნაყოფიერ ტეშმარიტებას, რომ არ არსებობს ზღვარი იმას შორის რაც სურს ადამიანს იყოს და რაც ის სინამდვილეში არის. თავიზი მუდმივი საზრუნავით უკეთ გამოისახოს, მსახიობი გვირევენებს თუ როგორ შეიძლება მოლანდება ყოფად გარდაიქმნას, რამეთუ ესაა მისი ხელოვნების არსი — სრულყოფილად გამოსახოს და სხვათა ცხოვრებათა გაითავისოს, რამეთუ ესაა მოწოდება — სულითა და გულით ეცადოს ვახდეს მრავალი ანუ არცერთი. რაც უფრო ვიწროა ჩარწო მოცემული გმირის შესაქმნელად, მით უფრო ჭირდება ზალასი ნიჭი. სამი საათის შემდეგ უნდა გარდაიცვალოს სახით, იმ წუთში რომ გაითავისა. ამ სამი საათის მანძილზე მან თავადც უნდა შეიგრძნოს და ჩვენც განგვაცდევინოს ამ ბედის განუმეორებლობა. ეს ნიშნავს დაკარგო თავი შენი, რათა კვლავ კპოვი იგი. ამ სამი საათის მანძილზე იგი გაივლის ჩიხით დამთავრებულ იმ გზას, რის გასასვლელადაც პარტერის მყურებელს მთელი ცხოვრება ჭირდება.

წარმავლობის ხატი მხოლოდ გარეგნულად იხვეწება და სრულიქმნება. თეატრის პირობითობა ისეთია, რომ ტანჯული გულის გამოსახვა ან შეცნობა მხოლოდ ფესტების და სხეულის მემკვობით შეიძლება, ან არადა ხმით,

რომელიც ხელს ისევე ეკუთვნის, როგორც სხეულს. ამ ხელოვნების კანონი პოითხოვს, რომ ყოველივე გამრავლდეს და სხეულის ენად გარდაიქმნას. სცენაზე რომ ისე გიყვარდეს როგორც სიცოცხლეში გიყვარს, როცა მხოლოდ გულის კანახს უსმენ, ისე რომ იყურებოდე როგორც შევარებულილებული შესცქერაინ ერთმანეთს, ენა სახიობისა გაუგებარი გახდებოდა. თეატრში დღემლიც მრავლისმეტყველი უნდა იყოს. სიყვარულის დასტური ხმამაღლა თქმული სიტყვაა და თვით უძრაობაც კი ხანახანობით უნდა გახდეს. ეს არის სხეულის შეუღება. გაუგებრობით პატრეფერილი სიტყვა „თეატრალურობა“ სრულად ახახავს თეატრის ესთეტიკასა და მორალს. ცხოვრების დიდი ნაწილი ადამიანი დღეს, ხელჩაქნული ყოველდღიურობაზე საუბრობს. მსახიობი მის ხელში იჭრება, მიჯაჭვულ ხელს ადამილღებს და ვნებებიც ბოლოს და ბოლოს მიაწყდებიან სცენას. ეს ვნებები ფესტებით ლაპარაკობენ და განა მხოლოდ ლაპარაკობენ — კვიან. სცენაზე წარმოსადგენად მსახიობი თითქოს თავიდან ქმნის ვიბრებს, გამოსახავს და აქანდაკებს მათ, გადაეშვება წარმოსახვით შექმნილ ფორმებში და საკუთარი სისხლით გამოკვებავს ამ ჩრდილებს. თავისთავად ცხადია, საუბარი დიდ თეატრს შეეხება, სადაც მსახიობი სისხლსახვე ცხოვრებით ცხოვრობს.

გადახედლოთ შექსპირს. პირველი გამოხვლისთანავე ამ თეატრში სხეულთა გახელებული ცეკვა მოჩანს. ყველაფერი ამით აიხსნება, უამისობა ყველაფერს დაღუპავს. მეფე ღირი შეშლილობის გზას ვერ შეუგვებოდა იმ მხეცური ფესტის გარეშე, რითაც კორდელია გაამევა და ეღვარი დასაჯა. სწორედ ამიტომ ტრაგედია სიჯივის ნიშნით ვითარდება. დემონებმა და მათმა სარაბანდამ მიიკუთვნეს სულები და ოთხი შეშლილი სახეზეა: ერთი ხელობით, მორე საკუთარი სურვილით, ორი უკანასკნელი კი ტკივილის გამო. ჩვენ წინაშეა ოთხი აუღაგმავი სხეული. ერთი და იგივე კონდი-

ციის ოთხი განუშორებელი იერსახე და მაინც, მხოლოდ სხეულის შესაძლებლობები არ კმარა. ნიღაბი და კონტურები, გრიმი, რომელიც ხაზს უსვამს სახის არსებით ელემენტებს, კონტუმი; რომელიც აზვიადებს ან ამარტივებს — მთლიანობის ეს პარმონია გარეგნობას ეწირება მსხვერპლად. აბსურდის სასწაული სწორე სხეულით შეცნობაა. ვერასოდეს შევივრძნობ იავოს თუ არ გამოვსახე, რამდენიც არ უნდა ეუსმინო, მხოლოდ მაშინ შევიცნობ, როცა დავინახავ. მსახიობს აბსურდულ პერსონაჟთან მონოტონურობაც აახლოვებს. უცხო და ამავე დროს გათავისებული ერთი და იგივე სილუეტი ყველა გმირის მიღმა ჯოტრად იჩენს თავს. დიდი თეატრალური ქმნილებების დამახასიათებელი ნიშანი სწორედ ტონის ერთიანობაა. ამიტომაც მსახიობი წინააღმდეგობრივი მოვლენაა: ის იგივეა და თანაც განსხვავებული. მის სხეულში ხომ ამდენი სული იყრის თავს. მაგრამ აბსურდის წინააღმდეგობრიობაც ხომ სწორედ ესაა: წინააღმდეგობრივია პიროვნება, ვისაც ყველაფრის განცდა და მიღწევა სურს, წინააღმდეგობრივია მისი ამოცდა და არაფრისმოძტანი ვინიანობა. და ამ ჩვეულებრივ წინააღმდეგობას მსახიობი გადაწყვეტს. იგი ისეთ მწვერვალს აღწევს, სადაც გონება და სხეული ერთურის ერწყმის და მთლიანობის პარმონიას ქმნის, სადაც მუდმივი დამარცხებით მოღლილი გონება თავის ერთვულ მოკავშირეს უბრუნდება. „ნეტავი იმას, ვინც ვერეა შეზავებული, გრძნობით, გონებით, ვინც საკრავად ბელს არ მსახურებს და იმის თითებს არ აყოლებს თავის გულისთქმას.“ — ამბობს ჰამლეტი.

უცნაურია, რომ ეკლესიამ არ აკრძალა მსახიობის სულისკვეთება. მან დაგმო ამ ხელოვნებაში სულთა ერეტიკული მრავალსახეობა, ვნებათა აღვირ-აახსნილობა, სკანდალური პრეტენზია გონებისა, ვინც ერთი ხვედრით ცხოვრება არ ისურვა და დაუოკებელი გახდა. ეკლესია კრძალავს დღევანდელიობისკენ

სტრუქტურული

სწრაფვას და პროტოს ამ ტრიუმფს, მის მოძღვრებას რომ ეწინააღმდეგება. მარადისობა თამაში როდია და თუ გონება იმდენად შლეგია რაღაც კომედიას ამჯობინებს, იგი ვერ ეზიარება ხსნას. „ყოველგანსა“ და „მარადს“ შორის შეურიგებლობის ზღვარი ძვეს. ასე რომ, ამ მდაბალ ხელობას უზომო სულიერი ტკივილის წარმოქმნაც შესძლებია „მთავარია მარადიული ცხოველმყოფლობა და არა მარადიული სიცოცხლე“, — ამბობს ნიცშე. ტრაგედია სწორედ ამ არჩევანშია.

აღრიანა ლეკუერერმა სასიკვდილო სარეცელზე აღსარება და ზიარება ინატრა, მაგრამ თავისი პროფესიისგან განდგომა არ ისურვა, თუმცაღა შენდობა დაკარგა. ამით ხომ ღმერთს ძლიერი გრძნობა დაუპირისპირა. მომაკვდავმა, თვალცრემლიანმა ქალმა უარი თქვა თავის შემოქმედებას განდგომოდა და იმ სიდიადეს მიადწია, სცენაზე ვერახოდეს რომ ვერ მოიპოვებდა. ეს მისი საუკეთესო და ურთულესი როლი იყო. მართლაც და აირჩიო ზეცის მეუღეა ან წარმავლისადმი სასაცილო ერთგულება, მიეკუთვნო მარადისობას ან ღვთისაგან შეჩვენებულმა დაასრულო სიცოცხლე, ეს მარადიული ტრაგედიაა, სადაც ყველამ თავისი ადვილი უნდა კპოვოს.

იმ ეპოქის კომედიანტებმა იცოდნენ, რომ ეკლესიისგან განკვეთილნი იყვნენ: მათი პროფესიის არჩევა ჯოჯოხეთის არჩევას ნიშნავდა. ეკლესია მათ უბოროტეს მტრებად თვლიდა. „როგორ, მოლიერის გამო მარადისობას მართმევთ?“ — ბოლოქრობდა ზოგიერთი ლიტერატორი, და მაინც, ასე იყო, განსაკუთრებით კი მათთვის ვინც სცენაზე

გარდაიცვალა და დანაშაულებრივად სიცოცხლე გრიმიანი სახით დაასრულა. ხსნას ყველა გენიაში ეძებს, რასაც ყველაფერი ეპატიება. მაგრამ თავად გენიალურობა არაფერს პატიობს, სწორედ იმიტომ რომ უარყოფს მიტევებას.

ამრიგად მსახიობმა იცოდა რაც ელოდა. მაგრამ უკანასკნელი სახეულის ბუნდოვანი მუქარა განა იმაზე სამიში იყო, რასაც თავად ცხოვრება უშაბებდა. ამას ხომ წინასწარ გრძნობდა და ემორჩილებოდა კადეც. მსახიობისათვის, ისევე როგორც აბსურდული ადამიანისათვის, ნადრევი სიკვდილი დიდი დანაკარგია. ვერაფერი აუნაზღაურებს სახეთა და საუკუნეთა იმ რიგს, რომელთა შექმნაც სცენაზე ვერ მოასწრო. და მაინც, ყველა გზა სიკვდილთან თავდება. თუმცა მსახიობი დროთა მიღმა დაქრის, მაინც თავისი დროის შეილია და ეს წარუშლელ დაღს ასეამს.

მცირეოდენი წარმოსახვაც საკმარისია, რათა მსახიობის ხვერდი შეიგრძნოს, იმ დროს, როცა ერთიმეორეს მიყოლებით ქმნის თავის გმირებს, ან როცა მათზე მეუფებას სწავლობს. რაც მეტად იცხოვრა მრავალსახოვან გმირთა ცხოვრებით, მით უკეთ მიჯნავს მათგან საკუთარ ცხოვრებას. და აი, დაღვება დრო, როცა უნდა გარდაიცვალოს სცენისთვისაც და მაყურებლისთვისაც. ყველაფერი, რითიც სულდგმულობდა მის წინაშეა. მზერა ნათელი აქვს. გრძნობს. მტკივნეული და განუშეორებელია მისი ხვედრი და ამ ცოდნით ეშაბდება სიკვდილისათვის. ხომ არსებობს მსცოვან კომედიანტთა თავშესაფარი!

თარგმნა მანანა შიქელაქი

პურაბა ბანაშვილი

გალაკტიონის პოეტური აზროვნების ირგვლი

ჩვენს წინაშეა ერთი უაღრესად საინტერესო მეცნიერული გამოკვლევა... ეს ის ბედნიერი შემთხვევაა, როცა თვით გამოცდილ ლიტერატორსაც კი ეძლევა საშუალება ბოლომდე ჩასწვდეს და გაიკნობიეროს მისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანი საკითხები, მთელის ლიტერატურისმცოდნეობაში არც თუ ბოლომდე შესწავლილი და ამიტომაც მეტ-ნაკლებად ბუნდოვან პრობლემათა მთელი სპექტრი.

საქმე ეხება თეიმურაზ დოიაშვილის საინტერესო გამოკვლევას, რომელიც ჩვენი საუკუნის უდიდესი ქართული პოეტის გალაკტიონ ტაბიძის შემოქმედების საკვანძო საკითხთა ანალიზს წარმოადგენს. „გალაკტიონ ტაბიძის სახეობრივი აზროვნება“ — ასეთია ამ ნაშრომის სათაური...

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ იგი წარმატებული ცდაა მთლიანობაში, სისტემურად იქნას შესწავლილი გ. ტაბიძის სახეობრივი აზროვნების განვითარების პროცესი, როგორც სინქრონულ (თეორიულ), ისე დიაქრონულ (ისტორიულ-ლიტერატურულ) ასპექტებში...

ქართულმა ლიტერატურისმცოდნეობამ. მიუხედავად ამ საკითხისადმი მიძღვნილ გამოკვლევათა სიმრავლისა, ბოლომდე მაინც ვერ შესძლო გაცნობი-

რებისა იმ ისტორიულ-ლიტერატურული პროცესის შინაგანი სული და ბუნება, რომელმაც შვა გალაკტიონის ფენომენი, ან და პირიქით, რომელიც შვა გალაკტიონის ფენომენმა...

კონკრეტული ეპოქის ანალიზი, ვერ იქცა იმ სულიერ-ინტელექტუალური იმპულსების სწორი წარმოდგენის საფუძვლად, რომელთაც ფაქტიურად განაპირობეს გალაკტიონის მსოფლშეგრძნებისა და სახეობრივი აზროვნების ურთულესი ტიპი...

ამ ალბათ მაინც ზედაპირული წარმოდგენებიდან იშვა ჩვენში ძალუმაღ მოარული თვალსაზრისი, ჯერ ერთი გალაკტიონის პირველი წიგნის ფსევდო-რომანტიკულობაზე, მის ერთგვარ ეპიგონურ ხასიათზე, ხოლო მეორე, პოეტის „არტისტული ყვაილების“, ანუ სიმბოლისტური პოეზიის ბოლომდე არაამოხსნად გამოცანაზე... რომელიც თურმე მარადიულ პოეტურ ალევორიად უნდა შემორჩეს საუკუნეებს...

ბუნებრივია, პოეტის შემოქმედების უმაღლეს მიღწევათა, მხოლოდ იდუმალებით მოხილ იდეა-სიმბოლოებად წარმოდგენა, უკარგავდა მათ რეალური განცდის შიშხიდველობას, სიმბოლურ-რეალისტური აღქმის წონასწორობას... „ორპლანაანობას“ მოკლებულნი, ისინი კარგადნენ გალაკტიონის პოეტური აზროვნებისათვის ორგანიულ სუვესტ-

ის ძალას და არც თუ იშვიათად იაზრებოდნენ თავის-თავში ჩაკეტილ, პერმეტ-იულ სიმბოლურ-ალეგორიული სტილის ქმნილებებად...

წინამდებარე ნაშრომში განხორციელებულია ერთგვარი გარღვევა პოეტის თითქოს გაუვალი ბურუსით მოცულ სახეობრივი აზროვნების იმ შრეებისაკენ, რომელთა მსოფლმხედველობრივი და ესთეტიკური კონტექსტების გაცნობიერებით, შესაძლებელი ყოფილა მათში „სინათლის“ წარმოჩენა.

ავტორი დიდის რუდუნებით წარმოაჩენს გალაკტიონის უნიკალური სიტყვიერი ხელოვნებით გაიდუმალებული პოეტური სამყაროს იმ ჭეშმარიტად ადამიანურ შინაარსს, პოეტის იმ ცოცხალ სულისკვეთებებსა და უნარს, რომელნიც უძვირფასეს სულიერ სამკაულებად შემორჩება ჩვენს შებღაღულსა და ღირსებაყრილ საუკუნეს...

ნაშრომის კომპოზიცია სრულიად ამოსწურავს პოეტის სახეობრივი აზროვნების განვითარების მთელს პროცესს. საკვლევი პრობლემის ისტორიის მიმოხილვისა და ნაშრომის პრეამბულის შემცველ შესავალს მოსდევს თავები:

1 — „გალაკტიონ ტაბიძის ადრეული ღირიკა; 2 — გალაკტიონ ტაბიძე და სიმბოლიზმი; 3 — სახეობრიობა და სახეები, 4 — მეორე პოეტური რეფორმა და დასკვნა...“

პოეტის ადრეული ღირიკის (1908-1914 წწ.) ანალიტიკური კვლევა პროცირდება 1914 წელს გამოცემულ ლექსების პირველ წიგნზე, რომელიც საზოგადოების მიერ მაშინვე იქნა აღიარებული როგორც უნიკალური მოვლენა როგორც ახალი პოეტური აზროვნების დასაბამი და ნიშანვცეტი განახლებისა. რომანტიკული ტრადიციის აღდგენა და უნივერსალიზმის სივრცეებისაკენ შემობრუნების ტენდენციები ამ წიგნს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენს დღესაც...

რას წარმოადგენდა ამ პირველ წიგნში განსახილველი ღირიკული ცნობიერების შინაარსი, რით იყო იგი „დაუ-

ალებული“ რომანტიკული აზროვნების სტილისაგან — ამ პრობლემის კვლევას ეძღვნება ერთი ქვეთავი.

მასში ვრცელადაა წარმოდგენილი სრულიად ახალგაზრდა პოეტის მსოფლგანცდისა და სულიერი ინსტიტუტების რომანტიკულ მიდრეკილებათა მთელი გამმა... ზუნების, სივარულის, არამქვეყნიურის ძიების, სამყაროსთან კონფლიქტისა და შინაგანი ტანჯვის მოტივები ამ წიგნში, ავტორის მართებული მოსაზრებით ნ. ბარათაშვილის რომანტიკული სამყაროდანაც უნდა იღებდეს თითქოს სათავეს... თუმც, ისიც სავარაუდოა, რომ ამ წიგნის თემატური რეპერტუარი და განსაკუთრებით მისი ესთეტიკური ორიენტაციის იმპულსები პოეტის შინაგანად განცდილი ტრაგიკული ეპოქის სულიერ სიძაღვთა თავისებურ გამოძახილსაც წარმოადგენდეს.

ახალგაზრდა მძიებელი შემოქმედის ცნობიერებაზე ალბათ მაინც შეუძლებელია, თუნდაც მერთალ ანარეკლად არ ასახულიყო, სულიერი განახლების ის ტალღა, რომელიც ევროპიდან და რუსეთიდან იღებდა სათავეს.

გალაკტიონის პირველი წიგნის ღირიკული გმირის ემოციური და მსოფლმხედველობრივი თვალსაწიერი რომანტიზმისა და ახალ ლიტერატურულ მიმდინარეობათა კლასიკური სულიკვეთებისკენაა მიმართული...

შესაძლოა, ეს სწორედ ის პერიოდი იყო გალაკტიონში მწიფდება და უნატიფეს ფორმებად ყალიბდება სიმბოლური მსოფლგანცდისა და ესთეტიკის კლასიკური მოდელი...

„ტრადიცია და ნოვატივი“ — ამ თავის კიდევ ერთი ქვეთავია. მასში დისერტანტი ქართულ ლიტერატურის მცოდნეობაში გამოთქმულ მოსაზრებათა გათვალისწინებით. წარმოადგენს საკუთარ შეხედულებებს ადრეული გალაკტიონის პოეზიის ტრადიციულობასა და ნოვატივზე...

მისი აზრით პოეტის ადრეულ შემოქმედებაში აშკარაა „სხვადასხვა წარმომავლობის სტილურ ელემენტთა თანა-

არსებობა, XIX საუკუნის ქართული რომანტიკული და რეალისტური პოეზიის ტრადიციებთან ერთად საგრძნობია რუსულ-ევროპულ რომანტიზმთან გარკვეული ნაცნობობა, აგრეთვე უშუალო კონტაქტი დემოკრატიულ სკოლასა და რუსული ნეორომანტიზმის ეპიგონობაში გადაზრდილ ქართულ „ახალ პოეზიასთან“.

ეს სტილური მრავალმანდიანობა, მკვლევარისაკვე აზრით, გალაკტიონმა მალევე ჩამოიცილა და ინდივიდუალურად გაიაზრა რომანტიზმის ფილოსოფიურ-ესთეტიკური პრინციპები... „შექმნა რომანტიზმის პოეტური სისტემის მისეული ვარიანტი“...

ავტორი აქვე მოიძიებს პარალელებს ადრეული გალაკტიონის პოეზიასა და ქართულ კლასიკას შორის, ცხადყოფს აშკარა გავლენებისა და გამოძახილის ნიშნებს, რომელნიც თანდათან ტრანსფორმირდებიან შეგნებულ რემინისცენციებად და აღუზიებად, ხოლო ზოგჯერ თვით დაპირისპირებადაც კი.

როგორც იგი აღნიშნავს „გალაკტიონმა უტყუარად აუღო ალღო „ახალი პოეზიის“ სულიერი განწყობილებებისა და უნივერსალური ტენდენციების მსგავსებას რომანტიზმთან და ქართულ პოეზიაში სწორედ იმ ეროვნულ საფუძველს დაეყრდნო, რასაც ნ. ბარათაშვილის ტრადიცია ჰქვია... გ. ტაბიძემ აღადგინა ბარათაშვილის ტრადიცია, შვარამ არ გაუმეორებია იგი. რომანტიკული კონცეფციის ფარგლებში მან განსხვავებული პოზიცია დაიკავა. სინამდვილისა და იდეალის დაპირისპირებამ „შერიგება“ კპოვა „მშვენიერი ტანჯვის“ კატეგორიაში, ხოლო ეთიკური იმპერატივი ესთეტიკურმა იმპერატივმა შეცვალა“.

ავტორი რომანტიზმის ახლებურ რესტაურაციას, იმ გარდამავალ ეტაპად წარმოადგენს, რომელსაც ბუნებრივი აუცილებლობით უნდა მოჰყოლოდა „ახალ ცნობიერებაზე“ და „ახალ პოეტიკაზე“ გადასვლა... ამ ევოლუციურმა პროცესებმა ერთის მხრივ მართლაც

სრულქმნეს გალაკტიონის პოეტური ფენომენი, მისი შინაგანი სუბსტანცია, ხოლო მეორეს მხრივ, მკითხველის ცნობიერება შეამზადეს პოეტურ აბსტრაქციათა თუ ზერეალობათა უკეთ წარმოსადგენად.

ამ პირველმა წიგნმა, როგორც „ახალი პოეზიის“ პირველი, უკვე აშკარად გამოკვეთა რომანტიკულ ცნობიერებაზე დაფუძნებულ „ახალი პოეტიკის“ უნიკალური შესაძლებლობები...

ასე და ამგვარად, ნაშრომის პირველი თავი, გალაკტიონის ადრეული, რომანტიკული ცნობიერებით გაჯერებული პოეტური ფაზის გონიერ ანალიზს წარმოადგენს...

ავტორის ღრმა რწმენით, გალაკტიონმა სიჭაბუკეშივე რაღაც გოლიათური ნაბიჯებით განვლო გზა ძველი, დაშტამბული ცნობიერებიდან ახალი ცნობიერებისაკენ და ფაქტიურად შესძლო ფართო სადინარი მიეცა იმ ეპოქალური პოეტური ევოლუციისათვის, რომელმაც თავის ლოგიკურ უმაღლეს გამოხატულებას მის „არტიტულ ყვაილებში“ მიაღწია... .

პოეტის ლექსების პირველი ბევრისათვის უჩინარი და უპრეტენზიო წიგნი, მისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილი რომ არ არის და რომ მთავრად აუცილებელი და ღირსსახსოვარი მომენტია დიდი გალაკტიონის, არც თუ უეცარი დაბადების წარმოსადგენად, ამაში ღრმად გვარწმუნებს ნაშრომში განხორციელებული კვლევის შედეგი...

„გალაკტიონ ტაბიძე და სიმბოლიზმი“ — ასეთია ამ გამოკვლევის მეორე თავის სათაური. ამ ფრიად საჭოჭმანო და პრობლემატურ საკითხს ქართველ ლიტერატურისმცოდნეთა არაერთი გამოკვლევა მიემდენა, ამიტომაც ლოგიკურია ქვეთავი, რომელიც ამ პრობლემის შესწავლის ისტორიას წარმოგვიდგენს. სამაგალითო ტაქტიკითაა მასში წარმოჩენილი ურთიერთგამომრიცხავ შეხედულებათა ფართო სპექტრი, რომელთა მიხედვით გალაკტიონის სიმბოლისტო-

ბა ან უარყოფილია და ან დადასტურებულ ფაქტად მიჩნეული.

დღევანდელი გადასახედიდან, ალბათ, გაცილებით ადვილია ერთ დროს ტაბუდადებული სიმბოლიზმის კუთხით აღმსარებლად გალაკტიონის წარმოდგენა.

სხვანაირად შეიძლება იყოს სწორედ სხვანაირად იყო ნებადართული ამ საკითხის „გაახრება“ გუშინ და გუშინწინ... აქედან გამომდინარე, არაერთი იქნებოდა წარსულის შეხედულებათა გამაფრებელი კრიტიკა და ანგარიშსწორება...

ბოლოსა და ბოლოს იყო თუ არა გალაკტიონი სიმბოლისტური მსოფლგანცდისა და ესთეტიკის ერთგული ადვოკატი, თუ იგი მხოლოდ მასთან წამიერი „გამიჯნურების“ ტკობით კმაყოფილდებოდა და მსუბუქი რევერანსებით ირთობდა თავს.

ამ კარდინალურ კითხვას თვით ავტორი ერთმნიშვნელოვან პასუხს სცემს. იგი წერს — „როდესაც უარყოფა გტაბიძის კავშირი სიმბოლიზმთან, ამით, ფაქტიურად, პოეტს „დროის, ეპოქისა და სიერის გარეთ“, გლობალური ლიტერატურული პროცესების მიღმა ვტოვებთ, რაც იმდენადვე გაუპართლებელია, რამდენადაც არ შეესაბამება ისტორიულ რეალობას.

გ. ტაბიძის პოეზია სიმბოლიზმის პოეტურ სისტემასთან კონტაქტში ჩამოყალიბდა. სიმბოლიზმი იყო ის უნივერსალური მოდუსი, რომლის მეშვეობითაც გალაკტიონმა მეოცე საუკუნის პოეტური სიტყვა თანადროულობის ბუკდით აღბეჭდა“ (გვ. 77).

მისივე განმარტებით ეს მოსახრება დასკვნას კი არ წარმოადგენს, არამედ მისივე „სამუშაო კიპოთეზაა“, რომელიც კონკრეტულ დასაბუთებას მოითხოვს...

ნაშრომის ეს თავი სწორედ დასაბუთებაა იმისა, თუ რა ძლიერი და ღრმად შეთვისებული იყო გალაკტიონის მიერ სიმბოლიზმის სახეობრივი აზროვნების უნიკალური ხელოვნება, პოეტის

დღევანდელი გაცხადებული ესეი მოძრაობის რაოდენ განმსაზღვრელ ფაქტორს წარმოადგენდა სიმბოლისტური პოეტიკა... და ბოლოს რა განუზომელი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ ლიტერატურულ სკოლას არა მხოლოდ გალაკტიონისათვის, არამედ ზოგადად XX საუკუნის პოეტური კულტურისათვის.

ნაშრომში მკვეთრი აქცენტებითაა განსაზღვრული სიმბოლიზმის ესთეტიკური ძიებათა მრავალპლანოვნობა. ხაზგასმულია ისიც, რომ „ტრანსცენდენტური სამყაროს მისტიური წვდომა არ ყოფილა ამ ლიტერატურული სკოლის უნივერსალური ნიშანი“ და რომ, ბოლოსა და ბოლოს თავის კლასიკურ გამოვლენებებში სიმბოლიზმი იყო „წმინდა მხატვრული მიმდინარეობა, რომელიც იცავდა ხელოვნების ავტონომიურობის პრინციპს“.

სხვათაშორის სიმბოლიზმის, როგორც მხოლოდ ლიტერატურული სკოლის უფლებამოსილების განგრცობა და მისი სრულიად ახალ მსოფლმხედველობად, და თქვენ წარმოიდგინეთ ახალ რელიგიად გამოცხადების მდებლობა, მხოლოდ და მხოლოდ რუს სიმბოლისტთა ორიგინალურ ძალიანხმეკად ითვლება. ანდრეი ბელის, დ. მერტკოვსკის, ზ. ვიპიუსისა და სხვათა თეორიული შრომები ამ სურვილით იყვნენ აღბეჭდილი... ბუნებრივია მათი „დონ-კიხოტური“ ილუზიები უკვალოდ გაქრა და უნაყოფო მეოცნებეთა სურვილად შემორჩა ლიტერატურის ისტორიას...

კლასიკური ფრანგული სიმბოლიზმი, არასოდესაა მსოფლმხედველობრივი ნოეციებით გატაცებულის როლში და უამისოდაც ბრწყინვალედ ასრულებს წმინდა პოეზიის უმაღლესი აპოლოგეტის ფუნქციას...

ფრანგი სიმბოლისტების მსოფლმხედვრძნება დროებით მივიწყებული რომანტიზმისა და პარნახელთა ახალ სულიერ მოთხოვნილებათა ლოგიკური განვითარების ნაყოფი იყო და არა რაღაც უცაბედი, უწინამორბედი, ყველასა და

ველაფრისაგან მოწყვეტილი „გასხივ-
ოსნების“ შედეგი.

ამ ორი გარდასული ლიტერატურუ-
ლი სკოლიდან ერთმა კერძოდ რომან-
ტაზმმა ინდივიდუალობისა და პიროვნ-
ული საწყისის უსაზღვროების აპოლო-
გიით, ხოლო მეორემ, ამ უდიდესი პრი-
ვილეგიის პოეზიაში ამტყვევლების უნ-
აღფეხი ფორმით, ჯერარნახული სიერ-
ცეები გაუხსნა ახალი ხულიერი სამყ-
აროს გამოხატვის ტინით შეპყრობილ
თაობას...

სიმბოლიზში, ფაქტურად სიტყვის
ინდივიდუალური განცდის ის აპოთეო-
ზია, რომელიც არსებითად უშუალო
წინამორბედთაგან იღებს სათავეს და
თავისშივე სამუდამოდ ამთავრებს პო-
ეტური სიტყვის ხელოვნების განვითა-
რების ერთ უძძლავრეს ეპოქას...

ასე რომ, რომანტიზმი, პარნასიზმი
და სიმბოლიზში, ლიტერატურულ სკო-
ლათა ეს მონუმენტური „ტრიადა“, არ-
სებითად ურთიერთიდან გამომდინარე,
ერთი დასრულებული ციკლია ვეებერ-
თელა შინაგანი ხულიერი „განგაშით“
აღბეჭდილი ეპოქისა...

არ ვიცი, რამდენად მართებულია ჩე-
მი ამგვარი ფიქრი, მაგრამ რატომღაც
ღრმად ვარ დარწმუნებული მოვლენა-
თა ამგვარ წარმოდგენაში...

მართალი ვითხრათ ამ ფიქრის თავი-
სებური მიზეზი ნაშრომის ამ საკითხე-
ბისადმი მიძღვნილი მონაკვეთიკაა. მე
მასში ამოვიკითხე არგუმენტირებული
კვლევით მიღწეული მეტად საყურადღე-
ბო შედეგები... კერძოდ, ჩემთვის გაცხ-
ადდა რომანტიზმისა და სიმბოლიზმის
მსოფლმხედველობრივი სიახლოვის
ზუსტი პარამეტრები, განმასხვავებელი
ნიშნები და მათი წარმოშობის სუბიექ-
ტური მიზეზები, ანუ გალაკტიონის სი-
მბოლისტური მსოფლგანწყობისა და
პოეტისის ის საფუძვლები, რომელთა
გარეშე წარმოუდგენელია პოეტის ჰე-
შმარიტი ხულიერებისა და ლექსის ბუ-
ნების განსახლერა...

„გალაკტიონ ტაბიძის პოეტური
სწერს ავტორი — სიმბოლიზმთან აახ-
ლოებს მოვლენათა გასაიდუმლოებუ-
ლი გადმოცემა — იღუმალების ესთეტი-
კა... გალაკტიონის პოეზიაში იღუმალე-
ბა ესთეტიკური ღირებულების მოვლე-
ნაა და თუ, ერთი მხრივ, იგი დაკავშირ-
ებულია რომანტიკული პოეზიის ტრა-
დიციებთან (გავიხსენოთ თუნდაც ნ. ბა-
რათაშვილი), მეორე მხრივ, აშკარა სი-
ახლოებს გვაგრძობიბებს სიმბოლისტ-
ურ პოეზიასთან (გვ. 99).

„იღუმალების ესთეტიკის“ ერცელი
ანალიზი ნათელს ფენს პოეტის ურთუ-
ლესი ხილვების, ახალი ფერებისა და
ნახევარტონების, ნიუანსებისა და მინ-
იმნებების, ანუ გამოუთქმელის გამოთქ-
მის დიდ ხელოვნებას.

ფურადლება ჯეროვნად ეთმობა გალ-
აკტიონის ლექსის ჯერარსმენილ კეთ-
ილხმოეანებას, მის შინაგანსა და გარე-
ვან იმპულსებს, მისი მოტივების, ინტ-
ონაციებისა და რიტმების უძდიდრეს
„პალიტრას“...

ნაშრომის ამვე თავში ხორციელდე-
ბა „არტისტული ვეაიელების“ ცალკეუ-
ლი, სიმბოლისტური ცნობიერებით გა-
სსაკუთრებულად გაჯერებული ლექსებ-
ის ანალიზი, პოეტის მსოფლგანცდის
ზუსტი აქცენტირება... ამ განსჯათა ერ-
თგვარი ციკლითნათელი ეფინება სიმბ-
ოლისტური სახეობრივი აზროვნებისა
და განწყობილებების იმ ფარულ ქვეტე-
ქსტთა სისტემას, რომლის ცნობიერი
აღქმა ჩვეულებრივად ზოგჯერ გადაუ-
ლახავ სიმნელებთან არის დაკავშირე-
ბული.

საგულისხმოა, რომ ლიტერატორის
განსჯა განსაკუთრებულ სიმალღეს
სწორედ მაშინ აღწევს, როცა მის წინა-
შე პოეტური ალგორიის უძმალღესი ნი-
მეში ამოიზრდება... აქ, ამ შემთხვევ-
აში მარტო პოეზია კი არ გვევლინება
უძმალღესი ტიპის ხელოვნებად, არამედ
ამ პოეზიის კითხვის, ანუ მისი სრულ-
ყოფილი წადომის ხელოვნებაც მნიშე-
ნელოვან მომენტად იაზრება... კიდევ
ერთხელ რწმუნდება, რომ გალაკტიონ-

ის პოეზია ვერ გულისხმობს უხეშ და პირდაპირ, სიტყვასიტყვით აღქმას და საკიროებს იმ პირობით სახეთა გახსნას, იმ ქარავმული ენის გაშიფრვას, რომელთა მეშვეობითაც, მასში დაშიფრული მასალა ფორმდება აბსოლუტურ იდეათა გამოსახატავად...

გალაკტიონის სიმბოლისტური სახეობრივი აზროვნების თეორიულ განხილვას ისახავს მიზნად ნაშრომის III თავი — „სახეობრიობა და სახეები“.

ამ თავის განსაკუთრებულ ღირსებას წარმოადგენს კვლევის ღრმა და ფართო არეალი, რომელიც მთელის სისავსით წარმოაჩენს გალაკტიონის ჯადოსნურ პოეტურ სახეთა ილუმალი ბუნების ნათელ კონტურებს. „ექსტრავაგანტური“ სახეთაშეტყველების რთულ „აღქიმი-ას“...

ამ რთული კვლევის მარეზიუმირებელია, დასკვნა „გ. ტაბიძის „რთული სახეები“ კომპლექსური ანალიზისას, როგორც წესი, გაშიფრვას ექვემდებარებიან, ხოლო თუ პოეტის წარმოსახვა ისეთ ინდივიდუალურ ასოციაციას ეფრდნობა, რომელიც მხოლოდ მისთვის არის გასაგები, ესეც თანამედროვე პოეზიის დამახასიათებელი ნიშანია...“

გ. ტაბიძის რთული პოეტური სახეები პოეტურ ეფექტზე გათვლილი ხერხი კი არ არის, არამედ გარე თუ შინაგანობის სუბიექტური, ინდივიდუალური აღქმის ვადმოცემის ერთადერთი ფორმა, რომელიც მიგვანიშნებს ხილვის განსაკუთრებულობაზე, უნიკალურობაზე“.

აქ მთავრდება ავტორის აზრით, გალაკტიონის სიმბოლისტური პერიოდი და იწყება განხორციელება ახალი, რიგით მეორე პოეტური რეფორმისა, რომელიც მისივე მოსაზრებით წარმატებით დავერგვინდა.

„მეორე პოეტურ რეფორმად“ იწოდება ნაშრომის ფაქტიურად დამამთავრებელი თავი...

„ცნობილი ფაქტია — წერს იგი ამ ნაკვეთის დასაწყისში — რომ 20-30-იანი წლების მიჯნაზე გ. ტაბიძის სტილურ განვითარებაში დიდი ცვლილებე-

ბი მოხდა. გამოინდა მსოფლგანცდის კრიზისისა და ახალი ტენდენციების ჩასახვის ნიშნები, პოეზიის ახალი შინაარსისა და მისი შესაბამისი გამომსახველობითი საშუალებების ძიებისა და დაუფლების სურვილი... მუსიკალური ექსტაზის შემდეგ სიტყვებს მოუნატრათ საგნები, მიწა, სიცხადე და ეონკრეტულობა, გ. ტაბიძემ ახალ ვითარებაში კლასიკური პოეტიკის ტრადიციების აღორძინება დაიწყო, რამაც მოქმედი პოეტური კანონის ფონზე ნოვაციის სახე მიიღო...“ (გვ. 158).

ამ ერთგვარი პრეამბულის ხორცშესხმას წარმოადგენს ეს ნაკვეთი.

მასში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ რეალობაში დაბრუნება პოეტისათვის ურთულესი პროცესი იყო, რადგან ეს ნიშნავდა ძველ, აგრერივად შესისხლ-ხორცებულ პრინციპებზე უარის თქმას.

ნაშრომის ავტორის აზრით გ. ტაბიძე — შინაგანად გრძობდა სინამდვილესთან მიხედვის აუცილებლობას, მაგრამ ეს პროცესი, სამწუხაროდ, ევოლუციის გზით კი არ ვადრძავდა, არამედ ისტორიულ-სოციალური გარეუთარების ზეწოლის გამო ფორსირებულად წარიმართა“ (გვ. 166).

გალაკტიონის მეორე პოეტური რეფორმის შინაარსი და ხასიათი, განსაზღვრა პოეტის შინაგანმა მოძრაობამ რომანტიკული მსოფლგანცდისაკენ...

როგორც შედეგი ამ რადიკალური შემობრუნებისა პოეტის ღირიკისათვის ნიშანდობლივი გახდა ახალი ენობრივი ორიენტაცია — შემობრუნება სასაუბრო ენისაკენ, რაც ნოვაციურულ პოეტურ მეტყველებასთან ერთად სინამდვილის ახალი შინაარსის დაუფლებასაც გული-სხმობდა.

პოეტი შეგნებულად აქცევს ზურგს სახეობრივი გართულებების ზელოვნებას და უკიდურესი სისადაეისაკენ მიიღტვის.

ნაშრომის ამ თავში წარმოდგენილია გალაკტიონის გამაფრებული ინტერუ-

სი ხალხური პოეზიის, ძველი ქართული ენის მიმართ...

გალაკტიონის ბოლო პერიოდის პოეზიის მნიშვნელოვან მიღწევათა შორის ზახვასმულია ე.წ. „კონტექსტის პოეტ-იკისადმი“ საგანგებო ყურადღება, საღიქვსო მეტყველების განტიერთვა „ტროპულობისაგან“ და სხვ...

ნაშრომის დასკვნა განმაზოვადებულ თეზისებადაა წარმოდგენილი...

ასეთია თეიმურაზ დოიაშვილის ნაშრომის პრობლემათა წრე და მისი ხორც-სუნთქვის კონტურები.

მნელია, რეცენზიაში მიახლოებით მაინც ამოწურო ამ ძალზედ სერიოზული გამოკვლევის სრული ღირსებები...

გალაკტიონის პოეზიის ურთულესი სახეობრივი სისტემის ამგვარი ტიპის კვლევა უნიკალურია ქართულ ლიტერატურის მსოფლიოებაში...

ყოველივე თქმულის შემდეგ, თავს უფლებას მიეცემ რამოდენიმე შენიშვნა თუ სურვილი გამოეთქვა ამ ნაშრომის მიმართ. მათ მხოლოდ სუბიექტური მოსაზრებების პრეტენზია ექნებათ და არაერთარ შემთხვევაში საყოველთაოდ გასაზიარებელი ჰქმნარიტების თუნდაც სურვილი...

ადრეული გალაკტიონის მსოფლშეგრძნებაზე მსჯელობისას, ავტორი რომანტიზებული ბუნების, გასულიერებული სინამდვილის პოეტისეულ მიდრეკილებებს უსვამს ხაზს.

იგი ფიქრობს, რომ „გალაკტიონის პოეზიაში ფუნქციონირებს კლასიკური რომანტიკული მოდელი პიროვნებისა და ბუნების შინაგანი თანხმობისა“ — რაც რა თქმა უნდა საესებით სწორია.

მაგრამ ამ განსჯას, თითქმის იქვე ენაცვლება სრულიად საწინააღმდეგო რამ, ბუნებასთან პარაზიული ერთობის კლასიკურ რომანტიკულ განცდაში გალაკტიონს ახალი შტრიხი შეუტანია. მას ექვეყემ დაუყენებია ადამიანისა და ბუნების სულიერი კავშირი...

ასე რომ ჭაბუკი გალაკტიონი რიგ ლექსებში ბუნების გატაცებული ქომაგია, ხოლო რიგ ლექსებში იმავე ბუნე-

ბისადმი ეჭვითა და უნდობლობამსჯელობისა ჰქვალული ნილილისტი...

ფიქრობ, ამგვარი გაორება რომანტიზმის კლასიკურ მსოფლშეგრძნებაში შეტანილი ახალი შტრიხი არ უნდა იყოს. ის ან წმინდა წყლის ეკლექტიზმია, ან რომანტიკული მსოფლგანცდისაგან რადიკალურად განზიდული სრულიად ახალი ცნობიერების შედეგი...

შუქმლებელია ბუნებასთან პოეტის მიმართების ნებისმიერი მოდუსი, რომანტიზმის რაღაც ახალ შტრიხად წარმოვიდგინოთ.

იქ, სადაც გალაკტიონი სულიერად ერწყმის ბუნებას, იგი შეიძლება ითქვას, „რომანტიკოსია“, სადაც არა, ანუ არ არის ამ კლასიკური მსოფლშეგრძნებიდან არეკლილი, ამ ცნობიერებას სხვა სახელი უნდა დავარქვათ.

გალაკტიონის „არტიტული ყვაილების“ მსოფლშეგრძნებასა და ესთეტიკას სიმბოლიზმის კლასიკურ გამოვლინებებს ნაშრომის ავტორი აკუთვნებს და სამართლიანადაც, მაგრამ ერთ ადგილას იგი თითქოს იმეორებს საკმაოდ ნაცნობ და არასასურველ, ფრახას „მაგრამ გ. ტაბიძისათვის მიუღებელი იყო ორთოდოქსალური სიმბოლიზმის უკიდურესობანი“.

ჯერ ერთი გამოდის, რომ „არტიტული ყვაილების“ შემდეგ, სულის „თავისუფალი“ არჩევანის ეპოქაში (ლაპარაკია 20-30-იანი წლების მიჯნაზე) გალაკტიონს შექმლო ერთგული დარჩენილიყო მიხთვის აგრეროვად ორგანიული სიმბოლიზმისა, მაგრამ სხვა გატაცებამ იმპლავრა და ზურგი შეაქცია ძველ „სიყვარულს“.

ორთოდოქსი სიმბოლისტის ცნებაში ავტორი რაღაც ღრმად ნეგატიურს გულისხმობს თითქოს და გალაკტიონს უწონებს არაორთოდოქსობას, რომელმაც მას რაღაც უკიდურესობანი ააცილა.

სტეფან მალარმეზე ორთოდოქსი სიმბოლისტი ჰქვეყნად არ არსებულა. თავისი ელევანტური ცხოვრების წესითაც და „უცხო სურნელით“ გაყვლითი-

ლი პოეტური მედიტაციებითაც, იგი მხოლოდ უსახვერო თავჯანსიერებას იმ-სახურებად თანამედროვეთა შორის (თუნდაც პოლ ვალერიის აპოლოგიება რად ღირს).

მაღარმეს წმინდა, სხვა უცხო მინარეკებისაგან „შეურვენელი“ სიმბოლისტური ცნობიერება, სიცოცხლის ბოლომდე ისეთ უნიკალურ შედეგებს ასხივებდა, რომელთა მსგავსი ძნელად თუ მოიძიება პოეზიაში.

ანალოგიურია პოლ ვერლენის, არტურ რემბოს, ლოტრეამონისა და სხვათა ორთოდოქსი სიმბოლისტობა...

გამოდის რომ კლასიკური სიმბოლიზმის თვისება არ ყოფილა რაღაც „უკიდურესობანი“. ე.წ. სიმბოლიზმად მონათლული დეკადენტური მსოფლგანცდისა და ცნობიერების გამოვლინებანი, უფრო სხვა. ეკლექტიკურ ლიტერატურულ სკოლათა ნიშან-თვისება იყო და არა ამ რაფინირებული ორდენის „ცოდვა“...

კლასიკური, ჭეშმარიტი სიმბოლიზმის ორთოდოქსობა, არც შეურაცხყოფელია და არც ზიანის მოტანი.

გალაკტიონის პოეზიის „პიკი“ „არტიტული ყვაილება“. თუ იგი სიმბოლიზმის „ნაყოფია“ (ამაში კი ავტორის მშვენიერი განსჯაც გვარწმუნებს), გამოდის რომ კლასიკური (და არა ეპიგონურ-ეკლექტიკური) სიმბოლიზმი ბრწყინვალე პოეტური სკოლა ყოფილა, რომლის ერთგულება შემოქმედის ღირსებად უნდა წარმოიდგინებოდეს და არა აპრიორულ ნაკლად...

წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლოა ვივარაუდოთ, რომ გალაკტიონის სიმბოლისტობა მხოლოდ მოულოდნელი და პარადოქსული აზროვნებით ქონვლირება, დაშტამპული საზოგადოებრივი ცნობიერების გაღიზიანება, ამადლებულით. თამაში და მკითხველზე გათვლილი აქტიორული ნიღბის კარგად დადგმული „მისტერია“ ყოფილა და არა უშინაგნესი სულიერ-ინტელექტუალური იმპულსებით ნასაზრდოები სახე-

ობრივი აზროვნებისა და მსოფლმხედველობის ტიპი...

მე კი მგონია, რომ ყოვლისდამთრგუნველ ობიექტურ მიზეზთა გამო მას უბრალოდ აეკრძალა მისთვის ბუნებრივ შეგრძნებათა იდუმალ-სამოსელში წარმოდგენის უფლება, და რადგან სრული დამუნჯება მისთვის წარმოუდგენელი იყო, იგი თავისი გენიალური შესაძლებლობებით აძვეს საყოველთაოდ დადგენილ უალტერნატივო რეალიზმის ტალღებს სოციალისტურსა თუ კლასიკურს, ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აღარც კი ჰქონდა მისთვის...

ასე, რომ ასე ხაზგასმული დაინტერესება მისი „ეპოქის დიდი სოციალური ქარტეხილებით, რევოლუციებით და ომებით“ უფრო ტრაგიკული აუცილებლობა იყო, ვიდრე ბუნებრივი მოთხოვნის ნაყოფი...

„სინამდვილის უარყოფა ნაიურ თავის მოტყუებას ჰგავდაო“ – წერს ავტორი, და რა თქმა უნდა მართალია, მაგრამ ისიც ხომ მართალია, რომ თვით ეს „უნიკალური სინამდვილე“ ამკვიდრება და „ნაიური თავისმოტყუების“ აუცილებლობას.

ამიტომაც წარმომიდგენია გალაკტიონის „მეორე პოეტურ რეფორმად“ წოდებული შემოქმედებითი ხანა, ზმანება. თა და ოცნებათა კოშკში ძველზე უფრო მეტად გაზიზნული პოეტური სულის იმ გამოტანჯული მონოლოგების ხანად, როცა „ნაიური თავისმოტყუებით“ ნაკარნახევ „დროის ქარტეხილებით“ გატაცებას, როგორც ჩაკლული სულის მოთხოვნილება, დრო და დრო სცვლიდა ხოლმე საკუთარი სულის კარნახით მოდელირებულ პოეტურ ფიქრთა მოძალებას...

სახეობრივი აზროვნების მეტი სინათლე და გამჭვირვალება, დროის მიმართ გაღებული ის ერთადერთი „ხარკი“ იყო, რომელმაც საბედნიეროდ ვერაფერი დააკლო „არტიტული ყვაილების“ მძაფრი იდუმალებით აღბეჭდილ ძველ სურნელებას... რადგან პოეტის გულწრფელი აღსარებისა არ იყოს:

„უძველეს დროის, მაინც ვერას გზით განცდებს ეს მუზა ვერ შევლია.“

მხოლოდ და მხოლოდ იმ ძველი, დაუწყყარი განცდებისა და სიზმრების უნეტარეს სამყაროში ლივლივებდა სინამდვილესთან სრულიად შეუთავსებელი, ყველასათვის თითქოს ძვირფასი და იმავ დროს „უცხო“ გალაკტიონის რომანტიკული სული. ბატონი ვახტანგ ჯავახიძისა არ იყოს, იგი „უცნობად“ მოველინა ამ სამყაროს, და კადვე უფრო „უცნობად“ გაეცალა მას... იგი იმ სულიერი კატეგორიის პოეტი არ იყო, ერთხელ მთელის არსებით განცდილი გადავიწყებინა და ახალი კატაქსებებით ავესო სული...

აღბათ ამიტომაცაა, რომ გებანი ზანის ლირიკულ მედიტაციებში, სახეობრივი აზროვნების უმდიდრესი სპექტრი, სწორედ სიმბოლისტური მსოფლგანცდისა და პოეტიკის უნატიფესი ანაბეჭდებითაა ხშირად დაღდასმული...

ბოლოს და ბოლოს რა მინდა ვთქვა... გალაკტიონი იმ სულიერი წყობის შემოქმედი იყო, რომელშიაც გასაოცარი ბუნებრივი აუცილებლობით განსახიერდა კლასიკური სიმბოლისტის მიუღი ხილვები და მშვენიერება. იმდენად ძლიერი და ორგანული იყო მისი პოეტის მთლიან არსებაში დამკვიდრების ხარისხი, რომ თვით დრო-ჟამის ჯოჯობითურ ზეწოლის მიუხედავად არსებითად იგი ბოლომდე ერთგულ რაინდად შემორჩა მისთვის სულით. ხორცამდე ახლობელი პოეზიის უცხო და უჩვეულო „თრთილვას“...

რომ არა, პოეტის სულში სიმბოლიზმის ბუნებრივი „ყვავილოვნების“ დაუსრულებელი პროცესი, ძალზედ ძნელი წარმოსადგენია მისი „მეორე პოეტური რეფორმის“ ასე წარმატებული განხორციელება... მისი პოეტური — მე „არტიტული ყვავილებით“ განისახლვრა, სხვა ყველაფერი, თვით უმაღლეს გამოვლინებებშიაც კი ამ ძლევამოსილი სულიერი მწვერვალის კალთებსაა „მეზრდილი“...

ასე რომ საკუთარი სულის სიღრმეებში იგი საყოველთაო დაუწყობისათვის განწირულ „სიმბოლისტს“ უკმკვდა გუნდრუკს და მისით შთაგონებული ქმნიდა მუქარდილებით აღბეჭდილ, ცენზურისათვის არც თუ ბოლომდე ნათელსა და სხვათა შორის, სინამდვილით არცთუ შთაგონებულ ლირიკულ შედეგებს... რაც შეეხება დროის მზამზარეული და აუცილებელი თემების გალექსილ ნიმუშებს, ისინი სწორედ „ნაიური თავისმოტყუების“ კლასიკურ მაგალითებს წარმოადგენენ და სხვას არაფერს...

რამდენადაც შესაძლო იყო გალაკტიონმა უერთგულა ძველ შთაგონებას, ორთოდოქსობა კი სხვა არაფერია.

რუსმა სიმბოლისტებმა ეხეც კი ვერ შესძლეს. ნაწილი მათი სამშობლოს სამუდამოდ გაეცალა, ნაწილი ბოლშევიკური სინამდვილის მშენებელთა რიგებში ჩადგა და დადუმდა, ხოლო ნაწილი სისხლზე დაფუძნებული იდეოლოგიის მხატვრულ მესიტყვედ გარდაისახა...

ამკარად გამოხატული „უკიდურესი ორთოდოქსი“ რომ იყო, „სულ ცოტა“ ფიზიკური განადგურება მაინც არ უნდა გამუქებოდეს ამისათვის...

გალაკტიონის ლექსის მუსიკალობის წარმოსადგენად არ უნდა იყოს ეთიკური სხვა ქვეყნის საყოველთაოდ ცნობილი პოეტის ბგერათმეტყველების დაწუნება „არტიტული ყვავილების“ ავტორის სასარგებლოდ.

„გ. ტაბიძის პოეზიაში — წერს ავტორი — მუსიკაურობის მიღწევის ეს პრინციპი (ბგერითი მაგიის) განხორციელებულია, ოღონდ მასთან როგორც წესი კ. ბალმონტის მარტივი ბგერითი გამეორებების ნაცვლად რთული პოლიფონია“.

ცოტა ბუნდოვანია, რას ნიშნავს მარტივი ბგერითი გამეორებები, და თუ იგი მაინც არსებობს, როგორც ლექსის ნაკლი, რაღა მაინცა და მაინც ერთ ყველაზე მუსიკალურ რუს პოეტს აღმოუჩინეთ ეს წუნი...

თვით გალაკტიონი — პოეზიის აღიარებული მეტრი და მეხეკამაადე, უკიდურესად გაფაქიზებული ყურთასმენის პატრონი, კონსტანტინე ბალმონტს თავის სათაყვანებელ მგოსნად სახავდა... ძნელი წარმოსადგენია გალაკტიონისათვის ყურთასმენას ვლალატა და „მარტივი ბგერითი გამეორებების“ ავტორისათვის რამოდენიმე ლირიკული შედევი მიეძღვნა...

ეს ალბათ ის ბედნიერი შემთხვევაა, როცა ჩვენი პოეტი მართლა გენიალურია, მაგრამ არა უცხოზე აღმატებული...

ნაშრომის ავტორი ფიქრობს რომ: „ნ. ბარათაშვილის ცნობილი გამოთქმა „მოკვდავს ენას არ ძალუძს უკვდავთა გრძნობათ გამოთქმა“ სიტყვის უძლეურების აღიარება და მასთან ერთგვარი შერიგებაა. ამიტომ ირაციონალურთან ზიარების იდეალური ფორმა არის ღუმილი „მაშა ღუმილიც მიმითვალე შენდამი ღოცვად“.

ქართველი რომანტიკოსის „პიკანტური“ გულისტკივილით წარმოთქმული შეხედულება, მისი ერთი სატრფიალო ხასიათის ლექსის თავისებური უკერტიურაა...

„არ უკივიხო, სატრფოო, შენსა
მგოსანსა გულისთქმა,

მოკვდავს ენას არ ძალუძს უკვდავთა
გრძნობათ გამოთქმა“

რასაც მოხდევს ენით თითქოს უთქმული რომანტიკული სიყვარულის ამოწურავი ახსნა...

პოეტი-მთავნური ლექსის ბოლოს იმასვე იმეორებს, რასაც თავში ამბობს.

ხომ ცნობილია, რომ რომანტიზმი სხვა არაფერია, თუ არა სიყვარულის უსაზღვრო გაიდგალება, სატრფოს ცამდე ამაღლება, საკუთარი თავის დამდაბლება და სატრფოს ღვთაებრივი მშვენიერების ჩრდილში ოხვრა — ვება... უმძიმესი სიმძიმელი იმაზე, რომ სატრფოს ხილამაზეს და მისდამი გადარეულ სიყვარულს, ვერავითარი ენა ვერ ამოსთქვამს, რადგან ამ სიწმინდეებს მოკვდავს სიტყვა (ანუ საყოველთაოდ

„კანონიზებული“ სიყვარულის (ანუ სიყვარულის) გაცვეთილი ფორმულები), მხოლოდ დაამდაბლებს და შეურაცხყოფს...

„სიტყვის უძლეურების აღიარებასა და მასთან შერიგებას“ ამ ლექსში თავისი მკაცრად განსაზღვრული რომანტიკული სამიჯნურო კონტექსტი გაანია და მისი უსაზღვროდ განზოგადება და სიტყვისადმი საერთო ნიდილიზმად წარმოდგენა ჩემის აზრით არამართებულია. არ შეიძლება სატრფიალო რვეერანსი პოეტის აზროვნების ქვაკუთხედად დაესახოთ და მას გლობალური კონცეფციის მნიშვნელობა მივანიჭოთ...

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ხატოვანი პოეტური ფრაზა — „მაშა ღუმილიც მიმითვალე შენდამი ღოცვად“, ერთგვარი დებლირებაა შავთელის „აბღულმესიანის“ ბოლოს დართული ტაეისა „გვედრებ თქვენ სულად, ქებისა წილად, ჩემგან ღუმილი თვით მიითვალეთ“. რაც შეეხება მთლიანად ლექსს, იგი ლუკას ხახარების ერთი პასაჟის შთავონებითაა შექმნილი...

უფიქრობ, შავთელიცა და ბარათაშვილიც ერთი საერთო წყაროდან ამოდიან, ეს არის მაცხოვრის შეგონება თავისი მრველისადმი... ის ბრძანებს: „ხოლო ღოცვისას ნუ იტყვიოთ ზედმეტს, წარმართთა მსგავსად, რომელთაც გონიით, რომ სიტყვამრავლობის გამო შესმენილ იქნებიან, ნუ ემსგავსებით მათ, ვინაიდან მამამ თქვენმა, ვიდრე სთხოვდეთ, მანამდე იცის რა გჭირდებათ“ (მათე. VI, 7,8).

უფრო ადრეული ბიბლიური დავითის ფსალმუნიც ამგვარად მეტყველებს „მხოლოდ ღმერთისადმი მღვმარება ჩემი სულისა, მისგან არის ჩემი ხსნა“... (61 (62), 2).

ნიკოლოზ ბარათაშვილის „ჩემი ღოცვა“ ღვთაებისადმი მიმართული ვედრებაა, მიანიჭოს მას „ქეშეცთომილსა“ და „ვნებათავან ბოროტ-ღელვილს“ განსვენება, სულის სიშვეიდე... ღოცვაში დანთქმული, თითქოს მალევე გამოვრკვევა, ახსენდება რა უფლის შეუვალი

პროეკტივა — მლოცველის გულისწადილთან ლოცვამდე განდგომილისა... დასასრული, მორჩილების გამოხატულებაა ღვთის ამ ნება-სურვილის მიმართ. სხვას არაფერს უნდა გულისხმობდეს პოეტის სიტყვები: „გულთა-მზილაყო, ცხად არს შენდა გულისა სიღრმე: შენ უწინარეს ჩემსა უწყი, რაც ვიზრახო მე და ჩემთა ბავთ რაღა დაუშთ შენდა სათქმელად? მაშა, ღუმილიც მიმითვალე შენდამი ლოცვალ!“.

„ირაციონალურთან ზიარების იდეალური ფორმა“ კი არ არის ამ შემთხვევაში ღუმილი, არამედ მაცხოვრის ნებისადმი მორჩილების ერთადერთი ფორმა...

სიტყვის უძღურებას კი არ გამოხატავს აქ ღუმილი, არამედ ღმერთის უსაზღვრო გონის წინაშე მოწიწებასა და თავგანისცემას... ბოლოსა და ბოლოს ღვთაების უსაზღვრო ავტორიტეტის აღიარებას...

ასე რომ, ჩემის აზრით, ნიკოლოზ ბარათაშვილის მიმართ ნათქვამი, არა-დამაჯერებელი თუ არა ყოველშემთხვევაში, საკამათოა... რაც მთავარია პოეტის შემოქმედება არ იძლევა ამგვარი ფიქრის საბაბსაც კი...

უხერხულად ვღერს ავტორის ერთი ასეთი ფრაზა: „არტიტული ყვაილები“ არაერთი პოეტური შედეგის მსოფლიო პოეზიის უმაღლესი სტანდარტების დონეზეაო შესრულებული“.

აღბათ, არავის დაუდგენია მსოფლიო პოეზიის უმაღლესი სტანდარტები, რადგან პოეზიას და ზოგადად ხელოვნებას ვერ მოუხერხებს, უფრო კი ვერ შეკადრეს სტანდარტიზაცია...

გალაკტიონის „არტიტული ყვაილები“ მსოფლიო პოეზიაში ერთადერთია და მას, თავისი „ზომა-წონითა“ თუ „გემოვნების“ ხარისხით, ანალიზი, ანუ ხასტანდარტო შესაწვეილებელი არ მოეპოვება... ამითა იგი განსაკუთრებულად „ბედნიერი“...

ავტორიც რომ ასევე ფიქრობს, ამაში კჭვი არ შეპარება... ერთ ადგილას იგი ამგვარ აზრს აკეთარებს: „ცნობილია,

რომ ბუნებაში ფერი თავისთვის არსებობს. საგანთა შეფერილობა მხოლოდ ილუზიაა, ერთადერთი წყარო ფერებისა არის მზე. რომელიც დროის ყოველ მონაკვეთში თავისებურ შეფერილობას აძლევს. საგნებს, საგნებს არა აქვთ საკუთარი ფერი, არსებობს მხოლოდ სინათლის მეტ-ნაკლები ვიბრაცია... ფოთოლი არ არის მწვანე, არც ხის ტოტია ფაფისფერი“...

აღბათ ერთობ მაინტრიგებელია ფერთა თეორიაზე მსჯელობის ამგვარი ფორმა. მეცნიერული კონცეფციის ასეთი უტრირება, ვფიქრობ რაღაც ოდიოზურ სახეს იღებს და ადამიანის ბუნებრივ შეგრძნებათა სრულ დისკრედიტაციას წარმოადგენს.

ამ განსჯიდან გამოდის, რომ უშეო ამინდში ბუნება ფერდაკარგული ყოფილა და მისი „ფსევდოფერადონება“, მხოლოდ ილუზია ანუ ჩვენი ცრუ თვალთახედვის „სიცულუტეს“ მიწერება... გამოდის, რომ სანამ მზე არ ამოვა ნუ ვიტყვი, რომ ბალახი და ფოთოლი მწვანეა, თოვლი თეთრია და სხვ.

მე კი ვფიქრობდი და მეგონა, რომ მზე ორგანიულ ფერებს ბუნებრივ გამოსახველობას ანიჭებდა, „ეხმარებოდა“ რა მათ საკუთარი ფერადონების სრულ გამოვლენაში... მზე, თავისებურ შეფერილობას, რაღაც იღუმალ ტონებს კი გადააფენს ზოლზე საგანთა ფერადოვან ზედაპირს, მაგრამ მზის აქტიურობის ტრადიციების მიუხედავად, ბალახი და ფოთოლი ჩვეულებრივად მაინც მწვანეა, თვით ღამის სიბნელეშიც კი...

საგნებს აქვთ საკუთარი ფერი და სინათლის მეტ-ნაკლები ვიბრაცია, მხოლოდ ამაფრებს თუ ანელებს მათ ბუნებრივ ფერთა გამომსახველობას.

დაუბრუნდება ნაშრომის არსებით საკვლევ პრობლემათა ანალიზებიდან მიღებულ შთაბეჭდილებებს და ღრმად დარწმუნებული ვფიქრობ, რომ თემურაზ დოიაშვილის წლების განმავლობაში გაწეულმა უადრესად ნაყოფიერმა და რაც მთავარია გონიერებით ღრმად

გაჯერებულმა შრომამ თავისი ლოგიკური დაგვირგვინება კოვია დღეს, ჩვენი განსჯის ობიექტად წარმოდგენილ მეცნიერულ გამოკვლევასი...

გალაკტიონის პოეზია უაღრესად მაცდუნებელი რამ არის ლიტერატურის ნებისმიერი მკვლევარისათვის... მისით დაინტერესება არც დღეს დაწყებულია და არც მომავალში დამთავრდება... მოვლენ თაობები, რომელნიც კიდევ უფრო ახლებურად გაიაზრებენ ამ დიდი შემოქმედის ღრმადიდულ მხატვრულ სამყაროს... მაგრამ ის, რაც თეიმურაზ დოიაშვილის ამ ნაშრომმა შესძლო, ჭეშმარიტად ანგარიშგასაწვეი იქნება გალაკტიონოლოგიით დაინტერესებული

ყოველი ლიტერატორისთვის. იგი ამოიკითხავს ეპოქის ურთულესი პოეტის მხატვრული გრძნობადობისა და ესთეტიკური რეალობის დამაჯერებელ და შთამაგონებელ წვდომათა შედეგებს, ერთის შეხედვით თითქოს უიმედოდ გათიშულ-დაპირისპირებულ, პოეტის მიწიერ და ზეციერ სამყაროთა, ადამიანისა და ღმერთის, რეალურისა და იდეალურის გამაერთიანებელ განსჯათა შინაგან სიმართლეს, თითქოს არამქვეყნიური იმბულსებით შობილი ხაზებრივი აზროვნების ცნობიერი აღქმის დიდ შესაძლებლობებს... სწორედ ამ კონცეპტუალურ წვდომაშია ამ მშვენიერი გამოკვლევის დიდ ღირსებათა სათავე...

რწმენის ტრაგედია?

პოემა „განდევილის“ ანალიზისას უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ მისი გმირი — ასკეტი ბერი არ წარმოადგენს განდევილობის განზოგადებულ სახეს და ამიტომ მისი დამარცხება არაერთარ შემთხვევაში არ ნიშნავს იმას, რომ ავტორის აზრით ბერობა, როგორც სულიერი ღვაწლი განწირულია და მან საერო მოღვაწეობას უნდა გადასცეს უპირატესობა.

მხატვრულ სახეთა ანალიზისას საუკეთესო დახმარებას გვიწევს ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით ავტორის შეხედულებების გაცნობა. ილიას პუბლიცისტიკაზე დაფრდნობით შეიძლება ითქვას, რომ პოემა „განდევილიდან“ ისეთი დასკვნის გამოტანა, თითქოს ავტორი მასში ასკეტური მოღვაწეობის მარცხს და რწმენის ტრაგედიას გვიჩვენებდეს, აუცილებლად მცდარი იქნებოდა. ამასვე მოწმობს პოემაში ის ფაქტი, რომ სადაც საუბარია მყინვარზე წუთისოფლისგან განსაღვლომად და ღვთის სადიდებლად ბერების მიერ გამოქვაბულ მონასტერზე, ამჟამად იგრძნობა ამ მოვლენისადმი ავტორის მოკრძალება:

„აქა გამდგარან, განწირებიან
ამ წუთისოფლის სამაცდუროსა,
აქ ჰღირსებიან მართალთა თანა
საგანება მას საუკუნოსა...“

და ის აღვილი, ის არემარე
ესოდენ წმინდად სწამს დღესაც
ერსა,
რომ ნასროლს ნადირს, მუნ
შეფარებულს,
მონადირეცა ვერ ახლებს ხელსა“.

მცირე ნიუანსებშიც კი არაფერი ჩანს იმაზე მიმანიშნებელი, რომ ამ წმინდა მამების ღვაწლისადმი ავტორს უარყოფითი დამოკიდებულება ჰქონდეს და მათ საქმიანობას, როგორც რაღაც ზედმეტს, უსარგებლოს და დასაღუპად განწირულს ისე უყურებდეს. რაც შეეხება ნაწარმოების გმირის — განდევილი ბერის სახეს, მასზე დაკვირვებისას გაცილებით მეტი სიფრთხილეა საჭირო სწორედ იმიტომ, რომ როგორც ვთქვით, საქმე გვაქვს მხატვრულ გმირთან და არა განდევილობასთან, როგორც ცხოვრებისეულ ფაქტთან. რა აზრი ჩადო მწერალმა ამ სახეში? რისი თქმა უნდოდა მისი დამარცხებით?

ავტორის ჩანაფიქრის კვლევისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ეს მხატვრული ნაწარმოებია და მისი ენა ანუ გამოხატვის ფორმა მხატვრული სიტყვაა. ისიც, უნდა გავითვალისწინოთ რომ ილიას შემოქმედებაში სიუჟეტურ მონახაზზე მეტი მნიშვნელობა აქვს ხოლმე გმირის სახეში ჩად-

ებულ იგაგურ მნიშვნელობას და თითოეული სიტყვის სტილისტურ ელფერს.

პოემის ძირითადი ამბავი ანუ ის, რაც გადახდა თავს განდევნილ ბერს ერთი ღამის განმავლობაში, იწყება ასე:

„ერთხელ, საღამოს, ლოცვით დაღლილი, გადმომდგარიყო ზღუდის კარებსა და დაფიქრებით გადმოჰყურებდა მწვანით დაფენილს მთისა კალთებსა“.

სიტყვები — „ლოცვით დაღლილი“ — თითქოს ერთგვარად გვაფიქრებინებს, რომ ბერი ლოცვისგან დასახვეწებლად გამოვიდა ზღუდის კარებთან.

ამის შემდეგ მწერალი ხატოვნად აღწერს ჩამავალი მზის სურათს და მის შემყურე განდევნილს. ბერი უყურებდა ამ სანახაობას, როგორც „უბიწო ხილვას“, „ვით ცხოველს ხატს ღვთის დიდებისას“, მაგრამ პოეტი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ის ამ ხილვით „განცვიფრებამი“ მოვიდა და „წარტყვევნილ იქმნა“ ანუ ამ სიტყვის სულხან-საბასეული განმარტება რომ მოვიშველიოთ, „სრულიად დატყვევებულ იქმნა“.

ამ ეპიზოდს რომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა, რაღაც ღრმად ჩადებული აზრი აქვს, ამას მოწმობს მოკვიანებით მწყემსი ქალის მონათხრობი, რომელშიც ჩანს, რომ ისიც — ეს ამქვეყნიური ყოფის მოტრფიალე არსება, ზუსტად ისევე უყურებდა ამ სურათს, როგორც ბერი. ქალი და განდევნილი ერთნაირად დაატყვევია მზის ხიბლმა. ქალი ამბობს:

„ღამაში იყო ამ დღის საღამო, რარივ ჰშვენიოდა მზე დამავალი! შევხედე თუ არ იმ მზეს. იმ ცასა, გაუმტვრდი, ვეღარ მოვსხლიტე თვალი“.

ღვთის სახესავეთ გარს შუქმოსხმული მთის წვერზედ დიდი მზე ბრწყინვალეობდა

და საკვირველი ის სანახაობა თვალთანა ერთად გულსა მტაცებდა“.

დავაკვირდეთ, რა მოჰყვა ამ სურათის ცქერას. ქალი გაუმტვრდა, ვეღარ მოსხლიტა მას თვალი და ამ ხილვამ თვალთან ერთად გულიც მოსტაცა. გავიხსენოთ, რა მოუვიდა სწორედ ამ დროს განდევნილს, საამო საცქერლით იგი „წარტყვევნილ იქმნა“. შემთხვევითი არ უნდა იყოს, რომ ამ ფრაზაში ნახმარია სიტყვა „განყენებული“, რომელიც ერთგვარი სამხილივით არის, რადგან ხაზგასმია იმისა, რომ არათუ უბრალო ერისკაცი, თვით განყენებული ბერი შეიტყუა საამო სანახაობამ. მწყემსი ქალი ამბობს:

„მაგრამ რას იზამ? მოდი, გულს უთხარ — კარგ სანახავზე ნუ ხარ-თქო ხარბი!“

იგი ერთგვარად თავს იმართლებს, ღამაში სახილველის ცქერაში თავიხი მოვალეობა რომ დაავიწყდა. მაგრამ მართო მას მოუვიდა ასე? ჩანს, რომ ვერც ბერმა უთხრა თავის გულს, კარგ სანახავზე ნუ ხარ ხარბიო და მასაც დაავიწყდა, რომ აქ სწორედ ამგვარი ხიბლებისგან განსარიდებლად და მარადიულ ჭეშმარიტებასთან საზიარებლად იყო ამოხული. ცდუნება რომ აქ სწორედ წარმტაცი ხილვით იწყება, ამაზე მიგვანიშნებს ავტორის სავანებო გაუთხოვილება წუთისოფლის შესახებ:

„...სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა, სად თვით სიტურფე და სათნოება ეშმაკის მახე და ცდუნებაა“.

განდევნილის თვალი გაიტაცა ჩამავალი მზის ცქერამ, როგორც ჩანს, იგი იმით ცდუნდა, რომ როგორც „ღვთის დიდების ხატს“, ისე უყურებდა ამ სურათს, მაგრამ განა ღვთის დიდების ჭერეტა შეიძლება ხორციელი თვალით? მზე მართოდენ ქმნილებაა ღვთისა. მოვა დრო, როდესაც ისიც დახნულდება და მოვარეც აღარ გამოისცემს ნა-

სურათი

ქვეყანა. მაგრამ განდევნილი თითქოს ამისთვისაც მზად არის: -

„მაგრამ იქნება ბედმა ეგე ჰქმნა
მისდა საცდელად თვით უფლის
ნებით!..

და კისრად იღო, ვით ნება ღვთისა,
სასოებით და გულდამშვიდებით.“

ხორციელი ადამიანია ეს ქალი, თუ მხოლოდ ხილვა, ბოროტისაგან მოვლენილი, ერთი კი ფაქტია, რომ იგი ბერის საცდუნებლად გამოიწვია და როგორც კი ეს აღასრულა, მისი ხსენება საერთოდ გაქრა.

ამ ქალის სახეში, მის ქცევაში, ღაპარაკში ჩანს ურწმუნოება. იგი ბერს ეუბნება: „შენ, შენი ღმერთი“ და ამით გამოხატავს, რომ ბერის ღმერთს თავის ღმერთად არ მიიჩნევს.

განდევნილი თანდათან კარგავს სიფხიზლეს, შეუფერებლად სიტყვაპირაულობს და უნებლიედ ღვთის სამდურავი დასცდება. ჯერ იტყვის:

„სხვა ვინ მოხედავს ქვეყნით
ერთს დაიწყებულს და განდევნილს
მწირს!“

შემდეგ კი:

„ხსნა ყველგან არის... ხოლო ვზა
ხსნისა
ესეთი მერგო მე... უბედურსა...“

ილია, როგორც ყველა დიდი მწერალი, კრიდება ცალმხრივი სახეების შექმნას, რადგან ბუნებაშიც არ არსებობს ასეთი მთლიანად უარყოფითი ან მთლიანად დადებითი ადამიანები, ამიტომ მწვემში ქალის გარეგნული სილამაზის აღწერა სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ ეს ხიტურფე სულიერ სილამაზეზეც უნდა მიაჩინებდეს და მისდამი მწერლის კეთილგანწყობას გამოხატავდეს. ეს „შეწების ჯადოა“ ბერის საცდურად მოვლენილი:

„და დაუწყნარდა ქალის შევენებას
იგი მწირიცა მწერალი,
გულმშრალი...
და უცოდველის გულისტკივილით
ქალს შეაწერა ტყვექმნილი თვალი“.

აქ ჯერ კიდევ მხოლოდ ტყვექმნილი ტყვექმნილი და გული უცოდველია, მაგრამ მალე ბოროტი იქაც შეაღწევს:

„ეს რა სურვილი გულს გაიტარა!..“
დაგძლიე თუ არ!..“ - ეს ვინ
გაჰკივის
გახარებული იმის მკედარ გულში!
ამას კი მოჰყვება კიდევ უფრო სამონელი რამ:

„სული გულს იწვევს ღვთისა
ვედრებად,
გული სხვას ამბობს, არა პნებდება...“

მწირს გულისთქმა უნდება და დაიხრება ქალის საკონცნელად. შემდეგ იგი უცებ მოგება გონს. მაგრამ ეს გულისთქმა, როგორც მათე მახარებულთან კითხულობთ, იგივე ცოდვაა: „ყოველნი, რომელი ჰხედვიდეს დედაკაცსა გულისთქმად მას, მუნვე იმრუშა მის თანა გულსა შინა თვისსა“ (მათე, 5.28)

კვლავ დაუბრუნდეთ მწვემში ქალის მონათხრობს. რა მოხდა, როდესაც ჩამავალი მზის ყურებამ მას თვალთან ერთად გულიც მოსტაცა? დააიწყდა მამის ნათქვამი:

„ნუ ენდობიო, შეილო, ამ მყინვარს,
ნახავ, მზე ადგას, უცებ გაწყრება
და წამოხეთქავს ციღამ ნიაღვარს“.

როგორც ამბობენ. ასეა ბერ-მონაზვნური ცხოვრებაც. იგი განსაკუთრებით სათნო და გამორჩეულია ღვთის თვალში სხვა ღვაწლთა შორის, მაგრამ ბრძოლებიც დიდი აქვს ბოროტისაგან და დაცემის შემთხვევაში - განსაცდელი - უფრო ძლიერი. როგორც ქალი ამბობს მყინვარზე:

„უცებ სამოთხეს ჯოჯოხეთად
ჰქმნის“.

იქნებ მწვემში ქალის ნათქვამით მწერალს აქ იმაზე უნდა მინიშნება, რომ ასევე თვალის ტყვექმნილობა ბერმაც დაიწყა ზეციური მამის მოწოდება სიფხიზლისაკენ, და გაფრთხილება სულიერი ამინდის მოხალოდნელ ცვალებადობაზე? ბოროტმა ჯერ თვა-

ლი მოსტაცა, მერე გული, ბოლოს კი სასოება დააკარგვინა.

როდესაც მწყემსი ქალი ვონს მოვევო, ცხერის გამობრუნება მოინდომა, მაგრამ გვიანდა იყო. ფარა სეტყვამ გააფრთხო და დაიღუპა. ატყდა თუ არა აედარი, ბერიც სენაკში შებრუნდა და „ცრემლით ალტობდა ღვთისმშობლის ხატს“, მაგრამ, როგორც ვხედავთ, მანაც დაიგვიანა, რადგან არა თუ მისი ლოცვის მოიშვედ მთელი ქვეყანა, თავიც კი ვეღარ გადაიარჩინა. რამდენად დასაშვებია, რომ მწყემსი ქალის ნათქვამი გულის წარტაცებაზე მამის ნათქვამის დავიწყებასა და ცხერის დაღუპვაზე ბერსაც ეხებოდეს? ბერის დაცემის შემდეგ პოემაში ეს ქალი თითქოს ქრება, ამიტომ საფიქრებელია, რომ მისი შემოყვანა ნაწარმოებში მთლიანად ბერის სახის ჩვენებას და მისი შინაგანი განცდების წარმოჩენას ემსახურებოდა. და თუ ეს ასეა, მაშინ მწყემსი ქალის ნაამბობიც თვალისა და გულის წარტაცებაზე, სიფხიზლის მოღუუებაზე, მამის ურწობასა და ფარის დაღუპვაზე შეიძლება იქნას აქმული, როგორც ბრალდება ბერისადმი. ეს ილიასათვის მეტად ჩვეული მხატვრული ხერხია. გმირის სახეს იგი ძალიან ხშირად ხსნის ამგვარი არაპირდაპირი მინიშნებებით. მაგალითად, მოთხრობაში „ოთარაანთ ქერივი“ იმისათვის, რომ მიკვანიშნოს შეილმკედარ ქერივთან თვალყურის საგდებად მისულ დედაკაცს თავისი მოვალეობა დაეიწყებოდა და „გულიანად ეძინაო“, რამდენჯერმე, აშკარად ზედმეტი დაფინებით, ხან თავად აქებს და ხან სხვა გმირს აქებინებს ძაღლს, რომელსაც იმ ქალისაგან განსხვავებით პატრონის შინიდან გასვლა არ გამოეპარა.

მოთხრობაში „სარჩობელაზედ“ ჩამოხრჩობის ეპიზოდში პირდაპირ არ ამბობს, ასეთი ნაყოფი გამოიღო დედის მიერ შვილის უპატრონოდ მიტოვებამო, მაგრამ იმდენჯერ ახსენებინებს სიკვდილით დასჯის მაყურებელ ბრბოს

სიკვდილისხელის * დედის საცრფაფურებას, რომ უნებლიეთ მოგვაგონებს მის მიერ აღუსრულებელ დედობრივ ვალს.

რა მოხდა შემდეგ? ბერი ელოდა მზის ამოსვლას და სასწაულის ვანმეორებას, როგორც თავის „უკანასკნელ ნუგეშს“. იგი კვლავ ითხოვდა ღვთისგან სასწაულს, რომელიც ღმერთმა „ნიშნად მადლისა“ მოუვლინა. მზე რომ ამოვიდა, იგი გაზარებული შეეკარდა სენაკში, მზის სხივი რომ დაინახა, გულზედ მოეშვა და სასოება დაუბრუნდა და როდესაც ღვთისმშობლის ხატზე კვლავ მადლით და ნუგეშით გადმოშვირალი დედა ღვთისა დაინახა და არა ის ქალი, იმედი მიეცა რომ ღვთისაგან ჯერ არ იყო შერისხული, მაგრამ დააყრდნო ლოცვანი სხივზე, სხივმა არ დაიჭირა და „უკანასკნელი ნუგეში“ გაქრა. ბერმა, გამშრალმა და ზარდაცემულმა შეკბლავლა ღმერთს და სული გაანუტტა.

მტკივნეული და შემზარავია ეს უკანასკნელი ეპიზოდი, მაგრამ ეს არ არის რწმენის დამარცხება. ეს არის რწმენის შესუსტების დამარცხება და მარცხდება ის, ვინც სიფხიზლე მოაღუნა, თვალი ტურფა სანახაობას დაუმონა, გული გულისთქმას მიანება, შეცოდებულმა კი უძღები შეილისაგან ვანსხვავებით მამასთან ერთბაშად ისეთივე პატივში დაბრუნება ისურვა როგორშიც შეცოდებამდე იყო. სასწაული მოინდომა კვლავ ღვთისგან და როდესაც ვერ მიიღო, სასოწარკვეთილებაში ჩაყარდა.

ათეისტურად მოაზროვნე მკითხველს ეჩვენება ზოლმე, რომ მწყემსი ქალის სიტყვებში, მის დამოკიდებულებაში ბერობისა და ერობისადმი:

„აქ სიკვდილია, იქ კი სიცოცხლე, აქ ჭირია და იქ კი ღვინია“ — ჩანს მწერლის პოზიცია. ლიტერატურულ ქმნილებაში მრავალი სხვადასხვაგვარი სახეა დახატული — დადებითიც და უარყოფითიც ანუ მწერლისთვის მოსაწონიც და არმოსაწონიც. ამიტომ ამგვარი მიდგომა და რომელიმე გმირის შეხედულებათა გაიგივება ავტორ-

ისაგან მკვეთრად გამოხატული ფაქტობრივ-დოკუმენტური მახალით არგუმენტირების ვარუშე, მხოლოდ იმ მოტივით, რომ ეს გმირი მწერლის შექმნილია, არ არის სწორი.

არც მწეყმში ქალის თვალთახედვის გაიგივება შეიძლება ილიას თვალსაზრისთან და არც დაცემული ბერის ცხვრებისა მის ცხოვრებასთან. ეს მართოდენ ლიტერატურული სახეებია და ისინი პირდაპირ კი არ გამოხატავს მწერლის ჩანაფიქრს, არამედ იკავურად — მხატვრული სიტყვით.

ილია მართლის პოზიცია ვანდევილობასთან დაკავშირებით სხეებით ცხადად და არაორაზროვნად ჩანს მის პუბლიცისტიკაში და ნებისმიერი დასკვნა, ამ მხატვრული ნაწარმოების ჩანაფიქრის შესახებ, რომელიც ეწინააღმდეგება ავტორისეულ პოზიციას, მის მრწამსს და შეხედულებებს, არასწორად უნდა ჩაითვალოს.

მხატვრულ ნაწარმოებში თითოეული სიტყვა ბევრად უფრო ღრმა აზრს იტევს, ვიდრე ამას მისი ლექსიკურ-სემანტიკური მნიშვნელობები ითვალისწინებს, აქ იგი იქცევა სულ სხვა ერთეულად — მხატვრულ სიტყვად, მთლიანი ლიტერატურული ქმნილების მცირე, მაგრამ მნიშვნელოვან ნაწილად. სიმბოლურ-ალეგორიული მნიშვნელობის მქონე სიტყვის სტილისტური დაკტირთულობის უგულბეულოფა კი არსებითად იგივეა, ხელოვნებათმცოდნემ ნიკორწმინდის ჩუქურთმების მხოლოდ გარეგანი კონტურები რომ დააფიქსიროს და შიგნით ნახეული ნაქარგობების სიღრმე-სინატიფეს ყურადღება არ მიაქციოს. ასეთი მიდგომით მკითხველი არა მარტო აკლდება დიდ ხელოვნებასთან ზიარებით მიღებულ ესთეტიკურ სიამოვნებას, არამედ ხშირად საერთოდ შორდება მწერლის ნაზრევს. ალბათ სწორედ მხატვრული სიტყვის სიღრმეებში ამგვარი ჩაუწვდომლობა არის მიზეზი იმისა, რომ ვერა და ვერ ამოგვიხსნია ილია ჭავჭავაძის უკანასკნელი

პოემის — „ვანდევილი“ ^{სტრუქტურული} ^{ჩანაფიქრის} თუმც არაერთხელ გამოთქმულა განსხვავებული აზრი, დღესაც გაბატონებულია თვალსაზრისი, თითქოს ამ ნაწარმოებში მწერალი ბერ-მონაზვნურ ღვაწლს და ქრისტიანულ ასკეტიზმს უპირისპირდებოდეს. არის კი ასე?

საოცარია, რომ პოემის ანალიზისას ლიტერატურათმცოდნეები იშველიებენ ფსიქოლოგთა, ფილოსოფოსთა, ეთიკოსთა, ესთეტიკოსთა, „ქრისტილოგთა“ და სხვათა და სხვათა აზრებს. მაშინ, როდესაც სრულყოფილად არ არის შესრულებული ის, რაც პირველ ყოვლისა უნდა გაკეთებულიყო მათ მიერ — თხზულების სტილისტური ანალიზი. მეცნიერების სხვა დარგები კი არ უნდა სთავაზობდნენ ლიტერატურის სპეციალისტს რეკომენდაციებს ტექსტის გასაგებად, არამედ ვერ ლიტერატურათმცოდნე უნდა იკვლევდეს თხზულებას, შემდეგ კი, თუ საჭიროა, მის შედეგებს ვერდნობდნენ სხვებს.

თუ კრიტიკოსმა ნაწარმოების ყველა მხატვრული სახე სისხვეით არ ამოიკითხა და ისე მიაწოდა თხზულება განსახველად სხვა დარგთა მკვლევარებს, რა თქმა უნდა, მათაც შეცდომაში შეიყვანს და დაედგებით ისეთივე ფაქტის წინაშე, ღვთისმშობლის საგალობელს — „შენ ხარ ვენახი...“ — მევენახეობის შესახებ დაწერილ სამეურნეო სიმღერად რომ აცხადებენ ხოლმე. ნაწარმოების სტილისტური ანალიზი — მხატვრულ-იკავურ სახეთა გახსნა არის საფუძველი თხზულების სწორი შემეცნებისა, მაგრამ იგი მყარი და უტყუარი რომ იყოს, პირველ რიგში, თვით მწერლის ნაზრევს და ნაწარმოების ტექსტობრივ მონაცემებს უნდა დავეყრდნეთ.

ჩვენ საოცრად გაკვიმართლდა იმაში, რომ ყველა იმ საკითხზე, რომელთა განსაზღვრაც უჭირთ დღეს მეცნიერებს მოგვეპოვება თვით ილიას შეხედულებები. იმ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, ვმობდა თუ განადიდებდა ილია ასკეტიზმს, რას უნდა დავეყრდნეთ,

მის ისეთ თანამედროვეთა აზრებს, რომლებსაც თვით ილია არ სცემდა პატივს (და რომლებსაც დღეს ასე უკრიტიკოდ ვერდნობა ლიტერატურათმცოდნეთა უმრავლესობა), დღევანდელ მეცნიერთა თვალთახედვას, რომლებიც ილიას სულიერებას მოკლებულნი, თავიანთი მსოფლმხედველობის შესაბამისად გვიპასუხებენ, თუ ამოვიკითხოთ თვით ილიას ნაწერებს? ნუთუ ილიას შემოქმედებითი ნააზრევის განსაზღვრისათვის სხვისი აზრი უფრო მნიშვნელოვანი უნდა იყოს ჩვენთვის. ვიდრე პირადად მისი?

1887 წელს დაწერილ სტატიაში, რომელსაც საზოგადოება იცნობს სათაურით „აკაკო წერეთელი და ვეფხვისტყაოსანი“, ილია წერს: „სეიმონ მუსვეტე სვეტზედ ავიდა და იქ მიეცა გაზრწნილებას სულის საოხად, და ნუთუ ეს სიზარმაცით მოუვიდა და ქვეყანას იმიტომ მოერიდა, რომ ქვეყანა ზღაფეხის მოძრაობას, გარჯას და მუშაობას პიხოულობდა და სვეტზედ კი უძრავად შექმლო დებულიყო.“ ამ რიტორულ შეკითხვას ზოგი კრიტიკოსი ალბათ თავის სასარგებლოდ შეატრიალებდა და იტყოდა, ასე დაგმო ილიამ სვეტზე უსაქმოდ დაყუდებო, მაგრამ ვაგვაშარტლა, რომ მწერალმა იქვე დააზუსტა თავისი აზრი სიტყვებით: „ამისთანა ამბავს სხვა მიზეზი აქვს, რომელიც თავს იმაღავს ადამიანის მრავალფერს ბუნებაში და, რამოდენადაც ეს ფარულნი მიზეზნი შორს არიან უზრალო სიკდილის შეიღთა თვალთათვის, იმოდენად მათი პოვნა და მიგნება მხვედრია მართო იმისთანა კაცებისა, როგორიც რუსთაველია და სხვანი“. ესე იგი აქ მესვეტის „სიზარმაცეში“ ან თუნდაც „არასწორი გზის არჩევაში“ კი არ ყოფილა საქმე, არამედ ჩვენს მიუხვედრელობაში. ალბათ ამიტომაც არ გამოადგათ ეს ციტატა იმ მეცნიერებს, რომლებიც კვიპტიკებენ, ილია ასკეტიზმს ვმობდაო და გვერდი აუარეს მას.

სხენებული სტატია ილიამ „განდევ-

ილზე“ გვიან დაწერა, მაგრამ მწერალი მანამდეც ასეთივე იყო, ჩანს მისი პირველივე კრიტიკული წერილიდან „ორიოდე სიტყვა...“ კაზლოვისა და ბაირონისეული ასკეტების მხატვრულ სახეთა შედარებისას მწერალი კიცხავს კაზლოვს ხელოვნობისათვის და ხოტბას ასხამს ბაირონს: „ბაირონის ვმირები კაზლოვის ბერისავით არ კნავიან და ჩივიან, რათა ნუგეში სცეს ვინმე, ისინი ისეთ აგებულებისანი არიან, რომ თავის ტანჯვების წვაში. ეკვების ღრღუნაში, თავის სულის წყურვილში ჰხედვენ უკადავების ღირსს ცხოვრებასა, ისინი არ შეეკედლებიან მონასტრის კედლებსა მოსასვენებლად, იმათ სულ მოძრაობა უნდათ, ისინი არ მირბიან გულის გაუთავებელ წყლულთა მოსარჩენად კაცთან, არამედ თავიანთთავე გულის სიღრმეში და სულის უკვდავებაში ეძებენ სასოწარკვეთილების წამალსა.“ აი, ილიასვე პასუხი კითხვაზე, თუ როგორ ჭვრეტდა იგი ბერ-მონაზვნურ ღვაწლს. სიტყვებში: „იმათ სულ მოძრაობა უნდათ...“ აშკარად ჩანს, რომ მწერალი ბერებს განსვენების მოყვარულებად არ თვლიდა და საერო ცხოვრებას და განდევნობას მოძრაობა-უმოძრაობის ნიშნით ერთმანეთთან არ დააპირისპირებდა. ქმედითობა მართო გარეგანი ფაცი-ფუციით არ გამოიხატება. ხშირად ადამიანის სულიერ სამყაროში უზარმაზარი ბატალიები და ძერები ხდება. ამრიგად ბერობა ილიასთან არ შეიძლება იყოს უმოქმედობისა და პასიურობის გამოიხატველი. ამასვე მოწმობს ეპისკოპოს ალექსანდრესადმი 1898 წელს მიმართული სიტყვა: თქვენი სიცოცხლე მთელი და განუწყვეტელი სათნოებაა სათნოება, რომლის მაგალითს მართო იმ მაღლით ცხებულ მღვდელ-მონაზვნებს შორის ვპოულობთ, რომელნიც ერთს დროს ყოფილან ჩვენში ჩვენდა საბედნიეროდ და ეხლა, ჩვენდა საუბედუროდ, აღარ არიან... თქვენ გწამთ, რომ ადამიანის მხსნელი მისი რჯული და სარწმუნოებაა და ამ გზაზე ღვაწლ-

მოსილობისათვის არა დაგიზოგიათ რა, ამისდა მოწმეთ თქვენს მიერ აღდგენილი მონასტრებია. ეს ნაშთი ჩვენის სულიერად ზუ-ალსაველობისა“. იმის კითხვა, რატომ დამარცხდა განდევნილი.

ამის გარკვევა სწორედ თითოეულ სიტყვასა და მხატვრულ სახეზე დაკვირვებით უნდა დაიწყო.

აღრევე იყო შენიშნული, რომ „მთას“ ილიას ნაწარმოებებში ალევროული მნიშვნელობა აქვს. ჩვენი აზრით, იგი სულიერ და ზნეობრივ სიმაღლეთა სიმბოლოურ სახეა. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას რომ მას ვველგან რაღაც ნაკლი დაჰყვება, რაც ერთგვარი უკმარისობის გრძნობას იწვევს. „აზრდილში“ მყინვარის შესახებ ვკითხულობთ:

„ქვესკნელს ძალთაგან იგი მთა
მედგარად
ციხის გასარღვევად აღმოზიდულა,
მაგრამ მის სრბოლა ცაში უეცრად
თითქო განგებით შეყენებულა.“

„მგზავრის წერილებში“ იგივე დიდებული მყინვარის შესახებ ვიგებთ, რომ „ქვეყნის ქარიშხალი, ქროლვა, ქვეყნის ავ-კარგი მის მაღალ შუბლზედ ერთ ძარღვსაც კი არ აატოკებს“, „მუკარებლად მაღალია“, სხვა იმას ვერ ასწვდება და ის სხვას ვერ ჩამოსწვდება.

მთების ასეთივე სიდიადეა აგრეთვე, ლექსში „ვეარლის მთებს“, მაგრამ აქაც მათი მიწვდენა მხოლოდ პოეტის ნატვრამაია, რეალურად კი ისინი ნუგუმსაც კი არ სცემენ ღირიკულ გმირს:

„თქვენ შეგნით, შეგტიროდით,
თუმც კი იმ ჩემს ცრემლს,
როგორცა ეხლა, ისე მაშინ არ
სცემდით ნუგუმს...“

სხვა ნაწარმოებებშიც ხშირად ჩნდება ან ამ მთების სიზმრისეული ჩვენება, (იხ. ლექსი „სიხმარი“) ან მათი ჩრდილი (იხ. „ელეგია“) და პოემა „რამდენიმე სურათი...“) ისინი ვველგან დუმან ან ყრუდ დუღუნებენ, ან ცრემლსა ღვრიან. „მდინარე აღაზანს პოეტი იხსენიებს, როგორც „მშობლიურ მთის

ცრემლით შემდგარს“, ლექსი „მთისწინურე“ კი ლეიტმოტივად გუყვება სიზმრები:

„მაგრამ მხოლოდ მთა, ნაღვლით
მზირალი, მას ყურს უდგებდა
და ჩამაფიქრველ მწუზარე ხმით
ბანს გამოსცემდა.“

თითოეულ ამ მხატვრულ სახეზე დაკვირვებამ და ცალკეულ ნაწარმოებთა შინაარსობრივ კონტექსტში მათმა გაანალიზებამ მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ეს დადუმებული, მტირალი, განზე გამდგარი მთების ჩრდილები ჩვენი წარსულია — სულიერად ამაღლებული, მაგრამ განწილილი, აწმყოში აჩრდილად, მირაჟად თუ ბუტაჟორიად ქცეული. ამიტომ არის, რომ ვერც იგი ვწვდება ჩვენ და ვერც ჩვენ — მას. ამას ერთგვარად აღასტურებს პოემა „აზრდილის“ აღრეულ ვარიანტში ამ მთისადმი მეორე მხატვრული სახის — „ველის“ დაბრუნებება. წარსულის სულიერ სიმაღლეებზე მდგომი აზრდილი ეხლანდელ საქართველოს („ეხლანდელს“ ვამბობ იმიტომ, რომ ჩვენს საუკუნეშიც ისეთივე მდგომარეობაშია. მ.ნ.) დაყინებით იხსენიებს, როგორც „ველს“, იხ.:

„ველო შენს თავზედ იყო მრავალი...“
„ველო, გქონია შენც დრო კეთილი...“
და სხვ.

ჩვენი აზრით პოემაში „რამდენიმე სურათი...“ ასევე არ უნდა იყოს შემთხვევითი ხსენებული „მთებისა ჩრდილის“ გვერდით ჩამინებული „ველის“ აღწერაც. მხატვრულ ნაწერებშიც და პუბლიცისტურ წერილებშიც ილიას პირდაპირაც არაერთხელ აქვს გამოთქმული გულისტკივილი იმის თაობაზე, რომ ოდესღაც სულიერად ამაღლებული საქართველო საშინელ დაცემას განიცდიდა. „აზრდილში“ მაგალითად ამის შესახებ ვკითხულობთ:

„აწ აღარა სჩქევს წყარო ცხოველი,
ხე ცხოვრებისაც იგი დამჭკნარა
და იგი დედაქალაქი ვრცელი
აწ სამიკიტნო დაბად გამზდარა“.

წარსულის წარმოჩენით ამაღლებული მითის სახეში და აწმყოს გაიგივებით მოხსწრებულ ველთან შწერალი ზუსტად იმასვე მიგვანიშნებს, რომ „მაიცოცხლებელი ხე“ დაჭვნა, „წყარო ცხოვრებისა“ დაშრა, დაიკარგა ღვთიური მადლი, დაეცა სულიერება, ზნეობა და ერი გადაშენების პირზე დადგა.

ვანა ილიას სიმაღლე და სისხეტაკე მოსწყინდა და ამიტომ თქვა, ვანზე გამდგარ დიდებულ მყინვარს „იგივე“, „ვა-დარეული“, „ორპირი“ თერგი მირჩევნიაო; ამ სიტყვებშიც იგივე აზრი დევს, რასაც შთაავონებდა შწერალი წარსულით მოტრაბაზე, თვითკმაყოფილ ღუარსახებს: „ერთი მაქვს სჯობს ათას მქონდასო“. თერგი არის ის, რაც საქართველოს აქვს, მყინვარი კი ის რაც მქონდა“.

რაც უფრო მალლიდან ეცემა ადამიანი თუ მთელი ერი, მით უფრო დიდია ნგრევა და ნგრევის ტკივილები. ამიტომ თავისთავად სპეტაკი და ამაღლებული ჩვენი წარსული შეიძლება მყინვარივით დამანგრეველად გვექცეს. მის „ფრთეთა ზეაგი“ რისხვით გვემუქრება, რადგან ის არის „სამხილი“, მაჩვენებელი მისა, რანი ვიყავით და რანი ვართ. შწერალი იმავე არდილის პირით გამოსავალსაც გვთავაზობს. „გაუქმებული ტაძარივით“ მიტოვებულ საქართველოს იგი ასე მიმართავს:

„ვიდრე ძე შენი არ გაიკვლევს
 ზოგად ცხოვრებას
 და, მცნების ნათილით ზეადზიდულ,
 ამაღლებული,
 ჭკვით არ განსჭერიტავს საზოგადო
 ცხოვრების დენას,“

მანამდე იგი არც კი ირწმუნებს შენს აღდგენასო. აქაც ჩანს მინიშნება იმ სიმბოლურ „გაუქმებულ ტაძარზე“ და დაკარგულ სიმაღლეზე, რომლებიც „განდევლიში“ შეგვხვდა.

პოემის სტილისტური და განსაკუთრებით კი შემოქმედებითი ასპექტების კვლევას არ შეიძლება წურადლება არ გამახვილდეს მის კომპოზიციაზე.

რამაც ძალიან ხშირად ვლინდება ღმერთის ნანაფიქრი. „განდევლის“ შესავალში ეხედეთ წარსულის სურათს — ცადაწვილ მთაში გამოქვაბულ „ბეთლემის“ მონასტერს, სადაც წმინდა მამები „ქებისა და ღაღალების“ მსხვერპლს სწირავენ მსჯავრისა და ჭეშმარიტების “ ღმერთს. პოემის ეპილოგში კი პოეტი გვიხატავს მისი თანამედროვე საქართველოს სურათს:

„აწ შორის ნანგრევთ და ნატამალთა
 მარტო ქარიღა დადის და ქშუის —
 და გამომუთხალი ჭეჭა-ქუხილით
 მუნ შეხვეწილი ნადირი ღმუის...“

დაპირისპირება რომ სწორედ წარსულსა და აწმყოს შორის არის, ამას მოწმობს ზმნების გრამატიკულ დროთა შედარებაც: ყოფილა, უწირავთ, უდიდები-ათ და დადის, ქშუის, ღმუის. პროლოგისა და ეპილოგის ეს სურათები ცხად-ად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ აქ ერთი ბერის კი არა, ზოგადად საქართველოს სულიერი დაცემის სურათია წარმოდგენილი. იგი, ოდესღაც თავის სიწმინდით ამაღლებული და ღმერთთან მიახლოებული, საწუთროს ხიბლმა აცდუნა, ხორციელმა გულისთქმამ დაამხო და უიმედობამ დალუპა. ამდენად ჩვენი აზრით, ბეთლემს შეფარებული განდევნილი ბერის ამბავი მთლიანად ალევორიულია.

ავტორისეული ნანაფიქრის — ევრეთ წოდებული შემოქმედებითი განზრახვის ჩასაწვდომად განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოემის ერთი სტროფი, რომელიც თითქოს წინასწარ ამზადებს მკითხველს იმისათვის, რომ სწორად დაინახოს ჩამავალი მზის სიღამაზის და შწყვემსი ქალის მომხიბველობის არსი. აქ პოეტი წუთისოფლის შესახებ ამბობს:

„სად ყოვლი ნიჭი მაცდურებაა,
 სად თვით სიტურფე და სათნოება
 ეშმაკის მახე და ცდუნებაა.“

რატომღაც ამგვარი აზრი ილიასათვის შეუფერებლად მიანდათ თუმც უნდა ითქვას, რომ საწუთროსადმი ასეთივე

დამოკიდებულება მწერალს არაერთგზის აქვს გამოთქმული, თვით ერთ-ერთი საუკეთესო ქმნილების „ოთარანთ ქერივის“ ავტორისეულ უკანასკნელ სიტყვებშიც: „უთაბოლო და უსწორ-მასწორო წუთისოფელი“.

მკვლევარები ზოგჯერ ზედმეტად აზვიადებენ სათქმელს — ილია მთელ საქართველოს ბერად შედგომისაკენ ხომ არ მოუწოდებდაო, რა თქმა უნდა, გონიერი კაცი არავის მოუწოდებს ისეთი რამისკენ, რაც არ ძალუძთ. მთელი ერი ბერობის უდიდეს ჯვარს ვერ იტვირთებს, მაგრამ ის მცირე ჯვარი მაინც რომ ეტარებინათ, რომელიც ყოველ ქრისტიანს მოეთხოვება მცნებათა აღსრულების სახით, რა თქმა უნდა, ილიას აზრით აუცილებელი იყო და თუ „განდეგილში“ მწერლის მოწოდება ჩანს მთელი ერისადმი, ეს ალბათ ამ

კუთხით უნდა გაეზიარებინა „მწერალში“ არც მარტო ერთი ბერის პრობლემაა წამოჭრილი და არც მარტო ბერობისა.

„ბეთლემი“ — ერის სულიერების სიმბოლო — მთლიანად დატარებულ-ია იმიტომ, რომ ერმა ერობა ვერ შესძლო და ბერმა — ბერობა... ღმერთთან სიახლოვეს, სულიერების მწვერვალზე დამკვიდრებას „თუ არ ღვთის ღირსი“, სხვა ვერ შესძლებს, თუ არ „მცნების ნათლით ზეაღზიდულ, ამადლებული“, ვერ შესწევდა. საერომაც და სასულიერომაც — მთელმა ერმა მისთვის წილ-ხედომილი ჯვარი უნდა იტვირთოს და სასოებით ზიდოს იმ მწვერვალისკენ თუ უნდა, რომ კვლავ „ღვთის ღირსი“ გახდეს, სულიერების მწვერვალი დაიბრუნოს და „ბეთლემი“ გამოაცოცხლოს.

უნივერსიტეტის წიგნის

მეგობრები

ნაწევრები წიგნიდან

„მეორე მსოფლიო ომი“

ავტორის წინასიტყვაობა

„მეორე მსოფლიო ომის“ ეს ტომები უნდა განვიხილო ვაგრძელებად პირველი მსოფლიო ომის ამბისა, რომელიც ვადმოვეცი წიგნებში „მსოფლიოს კრიზისი“, „აღმოსავლეთის ფრონტი“ და „შედევები“. წინამდებარე ნაშრომი თუ დაეხსრულე, ერთიანად ისინი მოიცავენ კიდევ ერთ ოცდაათწლიან ომს.

ამჯერადაც, ისე, ვით ადრინდელ ტომებში, შეძლებისდაგვარად ვიფიქრებდი დეფოსულ მეთოდს, რომელიც მოუშველიებია ავტორს „კავალერის ჩანაწერებში“, სადაც პიროვნების პირად გამოცდილებათა ძაფზე აუსხამს ფამთააღწერილობა და განსჯანი ღირსშესანიშნავი სამხედრო და პოლიტიკური მოვლენებისა. მე ალბათ უკვდაყოფილი ისტორიის ორი უდიდესი ქართველის მომსწრე ერთადერთი ადამიანი ვარ, რომელსაც ორჯერვე თვალსაჩინო თანამედრობა ეკავა მინისტრთა კაბინეტში. ამასთან, თუ პირველი მსოფლიო ომის დროს, მართალია, საბასუხისმგებლო, მაგრამ მაინც დაქვემდებარებულ თანამედრობებზე ვიფიქრე, გერმანიასთან ამ მეორე შერკინებისას ხუთ წელიწადზე მეტ ხანს მისი უდიდებულესობის მთავრობის მეთაური გახლდით. აქედან გამომდინარე,

ახლანდელ ნაწერს ჩემს ადრინდელ წიგნებს თუ შევადარებთ, თვალთახედვაც განსხვავებული მაქვს და მეტი დამაჯერებლობითაც შემიძლია ვწერო.

თითქმის მთელი ჩემი ოფიციალური სამუშაოს წარმართვისას ყველა წერილმანს მძივნებს ვკარნახობდი. პრემიერ-მინისტრობის დროს ჩემი ხელიდან გამოსული მეგობრანდუმები, დირექტივები, პირადი დეკრეტები, ჩანახატ-ოქმები საერთო ჯამში მილიონამდე სიტყვას მოიცავს. ეს დოკუმენტები, ვარძობათა გამაფრებისდა კვლადაკვალ ყოველდღიურად რომ იქმნებოდა მხოლოდ იმ წუთში ხელმისაწვდომ ცნობათა საფუძველზე, უეჭველია, მრავალმხრივ ნაკლებლოვანნი აღმოჩნდებიან. და მაინც, ერთად აღებულნი, წარმოდგენას გეიქმნიან მაშინდელ აუბედით ამბებზე, რამდენადაც მათში მფლანგება იმჟამინდელი თვალსაზრისის კაცისა, ვისაც ეკისრებოდა უმთავრესი პასუხისმგებლობა ომის წარმართვასა და ბრიტანული თანამეგობრობისა და იმპერიის პოლიტიკაზე. ვეჭვობ, რომ ან ახლა სადმე მოიძებნებოდეს ან ოდესმე შექმნილიყო სხვა მსგავსი ნუსხა საომარი ამბებისა და სახელმწიფო საქმეთა მესვეურების ყოვე-

ელი დღისა. მე მას ვერ ვუწოდებ ისტორიას, რადგან ეს სხვა თაობის საქმე ვახლავთ. მაგრამ დაბეჯითებით ვირწმუნები, რომ ესაა ისტორიაში შეტანილი წვლილი, რომელიც სამსახურს გაუწევს მომავალ თაობებს.

პრაქტიკული მოღვაწეობისა და საკუთარ შეხედულებათა ქადაგების ეს ოცდაათი წელი ჩემი ცხოვრების ქვაკუთხედაა, მის გამოვლენას ემსახურება და მზადა ვარ, განმსაჯონ მათი გათვალისწინებით. მუდამ წესად მქონდა, არ განმესაჯა რაიმე სამხედრო თუ პოლიტიკური ღონისძიება, თუკი იმთავითვე საჯაროდ ანდა ოფიციალურად არ გამოვთქვამდი აზრს მის შესახებ ან არ მივუთითებდი საშიშროებაზე. მართლაც, მოსახდენი რომ მოხდებოდა, ბევრჯერ შეძირბილებია კიდევ სიმწვავე გაჩაღებული დაჯაკამათისა. ჩემთვის მტკივნეული იყო ამ ადამიანთა შორის თავჩენილ განხეთქილებათა აქ მოხსენიება, რადგან ბევრი მათგანის მიმართ გულთბილი დამოკიდებულება მქონია და პატივისცემით, ვყოფილვარ განმსჭვალული. მაგრამ მართებულად ვერ მივიჩნევდი, რომ მომავლისათვის არ შემომენახა წარსულის გაკვეთილები. არაეისა აქვს უფლება, ქედმაღლურად გადმოჰხედოს ღირსეულ, კეთილი ზრახვებით საესე ადამიანებს, რომელთა ქმედებანი ამ ფურცელზე აღბეჭდილი, — ვიდრე თვის გულში არ ჩაიხედავს, საზოგადო ვალის მოხდის მისეულ ანგარიშს არ წარუდგენს საკუთარ თავს და სამომავლოდ თავის ქცევა-ყოფას წარსულის გაკვეთილებს არ მიუსადაგებს.

ნურავინ იფიქრებს, თითქოს ველოდე, რომ ვველა კერს დამიკრავს ან, მით უმეტეს, იმას, რომ მხოლოდ ისეთ რამესა ეწერდე, რაც სახელის მოსახვეჭადა მაქვს გათვლილი. ამ ჩვენებებს ვიძლევი ჩემ შესაძლებლობათა კვალობაზე. ვოველი ღონე ვიხმარე ამ ფაქტების შესაჯერებლად; ოღონდაც მოიძებ-

ულ-მოჩხრეკილი დოკუმენტებისა და სხვა მასალების გამოძხურებისას გამუდმებით თავს იჩენს ბევრი რამ ისეთი, რამაც, შესაძლოა, ახლებური ელფერთ წარმოგვიჩინოს ჩემ მიერ გამოტანილი დასკვნები. აი, რაოდენ მნიშვნელოვანია შესაბამისი ხანის უტყუარი ჩანაწერებისა და ჯერ კიდევ იმ დროს გამხედილი თვალსაზრისის საფუძვლიანად გაცნობიერება, როდესაც მართლაც ვველაფერი ბურუსით იყო მოცული.

ერთხელ პრეზიდენტმა რუზველტმა მითხრა, რომ იგი საჯაროდ ითხოვდა, შემოეტანათ წინადადებანი იმის თაობაზე, თუ როგორ მოხსენიებულყო ეს ომი. „უმაქნისი ომი“-მეთქი, — მიუვკე მყისვე. სხვა არც ერთი ომის თავიდან აცილება არ ყოფილა ისე იოლი, როგორც იმ ომისა, რომელმაც სულ ახლახანს გააცამტკვერა ის, რაც ჯერ კიდევ გადარჩენილიყო წინანდელი შერკინების შემდეგ. კაცობრიობის ბედუკულმართობის მწვერვალი ისაა, რომ მიუხედავად ამოდენა ძალისხმევისა და ასეულ მილიონობით შეწირული ადამიანისა, მიუხედავად მართალი საქმის გამარჯვებისა, ჩვენ ჯერაც ვერ მოგვაბოვებია მშვილობა თუ უსაფრთხოება და დღემდე გადატანილზე უარესი განსაცდელის ტყვეობაში ვიმყოფებით. მთელი გულით ვამყარებ იმედს იმაზე, რომ გარდასულზე ფიქრი და განსჯა სახვლიოდ მაინც სახელმძღვანელოდ გამოვადგება, ახალ თაობას შეაძლებინებს აიცდინოს წარსული წლების ზოგიერთი შეცდომა და, ამის წყალობით, გაუძღვეს მერმისში გამართულ შემზარავ სანახაობას კაცთა მოდგმის ღირსება-საჭიროებათა შესაბამისად. †

უინსტონ სენსერ
ჩერჩილი

ჩარტული უინსტერჰემი, კენტ
1948 წ. მარტი

გაბარჯიშვილია უზუნრეაა

1914 წლის მსოფლიო ომი რომ დასრულდა, ფესვი გაიდგა ღრმა რწმენამ და ლამის საყოველთაო იმედმა, რომ ქვეყნად მშვიდობა დამყარდებოდა. ყველა ხალხთა ამ გულისთქმას იოლად შეიძლებოდა ხორცი შესხმოდა, თუკი მავანი და მავანნი შედგრად დაიცავდნენ პირუთენელ მრწამსს, საჭირო ხალ აზრს გამოავლენდნენ და გონიერებას გამოიჩენდნენ. ფრაზა „ომი ომებისათვის ბოლოს მოსაღებად“ ყველას პირზე ეკერა და ტარდებოდა ღონისძიებანი ამის ხორცშესასხმელად. პრეზიდენტმა უილსონმა, რომელიც ყველას შეერთებული შტატების ავტორიტეტად ესახებოდა, იმდენი ქნა, რომ ერთა ლიგის შექმნის ნაწიშიც დაიპყრო ყოველი კაცის ჭკუა-გონება. ინგლისელთა დელეგაციამ ვერსალში ყალიბში მოაქცია და ხორცი შეასხა მის ზრახვებს იმ დოკუმენტის შექმნით, კაცთა მოღვმის მხელად საუფალ გზაზე საუკუნოვან დედაბოძად რომ დარჩება. გამარჯვებული მოკავშირენი ყოვლისშემძლენი იყვნენ იმხანად, თუკი საქმე გარეშე მტრებსზე მიდგებოდა. ისინი თუმც იძულებულნი შეიქნენ შექმნოდნენ მნიშვნელოვან შინაგან შეჭირვებებსა და არაერთგზის წამოჭრილ კითხვა-ამოცანებს, რომლებზეც, პასუხი ვერა და ვერ გაუცათ, მაგრამ ცენტრალურ ევროპაში გადაჭიმულ უზარმაზარ სიერცეში მათ ფებთქვეშ გართმულიყვნენ ტექტონთა ზესახელმწიფოები, ოდესღაც თავდაყირა რომ აყენებდნენ ყველასა და ყველაფერს; რუსეთს კი, შპკე დაცეხილს კერძანელთა საცეხველით, სამოქალაქო ომი ახანზარებდა და სულ უფრო და უფრო ექცეოდა ბოლშევიკური თუ კომუნისტური პარტიის მარწუხებში.

მათი ხიდისწინა პოზიციები კარგად ღრმად შეჭრილიყო ძლეული, განიარაღებული და დამშეული გერმანიის მიწა-წყალზე. გამარჯვებულ ზესახელმწიფოთა მეთაურები პარიზში ბჭობდნენ და მოძავლის განსჯით იყვნენ გართულნი. ვეროის რუკა გაეშალათ და ლამის საკუთარი ნება-სურვილისამებრ უპირებდნენ გადაკეთება-გადასხვაფერებას. განსაჯდელით საესე ორმოცდათორმეტოვანი ხელწართული ბრძოლის შემდეგ ტექტონთა კოალიციის ბუდი მათ მწყალობლობაზედა ვეიდა და მის ოთხ მონაწილეთაგან ვერც ერთი ოდნავაც ვერ შეეწინააღმდეგებოდა მათს ნებას. გერმანია, მარბიელ ძალთა მოთავე და მესვეური, რომელიც საყოველთაოდ შეერაცხათ მთელს მსოფლიოზე თავსდატეხილი უბედურების პირველმიზეზად, ახლა იმ გამარჯვებულ სახელმწიფოთა ნება-სურვილსა პმორჩილებდა მოწყალების მომლოდინე, თავადაც რომ ძლივს იბრუნებდნენ სულს ამდენ ჭირკარამგაღანაზადნი. უფრო მეტიც, კარდახსული რომი ხელისუფალთა კი არა, — ხალხთა ნების გამოვიდინება იყო. უდიდეს ერთა ცხოველყოფილობამ რისხეად ამოხეთქა და სისხლიან სასაკლად გარდაისახა. პარიზში შეკრებილი მხედართმთავრები იქით გადაისროლა კაცობრიობის ისტორიაში ჯერ არნახულმა უმძლავრესმა და უმძვინვარესმა ღვარციომა. წაეიდა დრო უტრეპტისა და ვენის შეთანხმებებისა, როცა არისტოკრატი სახელმწიფო მოღვაწეები და დიპლომატები — მძლეველნიცა და ძლეულნიც — თავაზიანი და მოკრძალებული განსჯა-კამათისათვის იკრიბებოდნენ და დემოკრატიისათვის ნიშნეული ყაყანისა თუ ენის ტარტარისაგან შორს მდგომნი უფლებამოსილნი იყვნენ სახე ეცვალათ პოლიტიკურა სისტემისათვის იმ საფუძველთა სა-

1919 წლის ზაფხულში მოკავშირე ჯარები რაინის გაყოლებაზე იდგნენ და

საქონის

ფუძვლების გათვალისწინებით, რომელთაც ყველა მათგანი ეზიარებდა. ახლა მათ გარშემო ტრიალებდა გახელებული და ლიანგის სულის შთამბერავი მოძღვრებებით აღტყინებული ათეულ მილიონობით ადამიანი და სისხლის წილ სისხლს მოითხოვდა. და ეპი წინამძღოლთ, ამჟამად ზარ-ზეიმით ატყორცნილთ თავბრუდამხვევ სიმღლეებზე, თუ კონფერენციის მაგიდასთან მსხდომნი ზახს გადაუხედადნენ იმ მონაგარს, რომლისთვისაც ჯარისკაცებს სისხლი დაედევართ ასობით ბრძოლის ველზე! წინამძღოლობა საფრანგეთს ეკისრა, რისი ღირსიც გამზადარიყო როგორც თავისი ძალისხმევის, ისე გადაებული მსხვერპლის წყალობით. დამპყრობელთან მორკინალი მილიონნახევრამდე ფრანგი გაწყდა საფრანგეთის მიწა-წყლის დაცვისას. ასე წლის მანძილზე პარიზის ღეთისმშობლის ტაძრის სამრეკლო ხუთჯერ — 1814, 1815, 1870, 1914, 1918 წლებში — გაეხვია პრუსიელთა ზარბაზნებიდან ავარდნილ ალში და შეიძრა მათი ქვემეხების გრიადით. ოთხი შემზარავი წლის განმავლობაში პრუსიელთა სამხედრო მმართველობის უღმობელ მარწუხებში იყო მოქცეული საფრანგეთის ცამეტი პროვინცია. ვეებერთელა რეგიონებს კვებამოხიერად აცამტკერებდა მტერი, ხოლო ჯარების შეტაკებისას მათგან ქვა ქვაზე აღარ რჩებოდა. ვერდენიდან ტულონამდე არათუ სახლი, ერთი ოჯახიც არ მოიძებნებოდა ისეთი, თავისი დაღუპული არა ჰყოლიდა დასატირებელი ანდა ხეიბართა სადგომად არ ქცეულიყო. 1870 წლის ომგადახდილ და ჰირგამოვილლ ფრანგებს — ასეთნი კი მრავლად იყვნენ ზედა ფენებში — ლამის სასწაულად ესახებოდათ ის, რომ გამარჯვება საფრანგეთს დარჩა ვაცილებით უფრო საზარელ ბრძოლაში, რომელიც ეხესა დახრულებულიყო. მთელი თავისი სიცოცხლე ისინი გერმანული იმპერიის შიშით იყვნენ დაზაფრულნი. მათი შეხსიერებაიდან არ წაშლილიყო პრევენტიული ომი, რომ-

ლის განადებასაც ლამობდნენ. 1875 წელს; ახსოვდათ მრავალგზის ტლანქი მუქარა, რის გამოც 1905 წელს დელკასე იძულებული გახდა თანამდებობიდან გადამდგარიყო. 1906-ში მარკოულმა საფრთხემ შეაზანზარა ისინი, 1908 წელს — ბოსნიის უთანხმოებამ, 1911-ში კი — ავადირის კრიზისმა. ინგლისსა და ამერიკაში სწორედაც რომ შეეძლოთ სიცილი აეტეხათ კაიზერის გამონათქვამებზე „ჯავშნიანი მუშტისა“ და „ლაპლაპა საჭურვლის“ შესახებ. ფრანგთა გულში კი ავად ხშიანობდნენ ისინი და საზარელ სინაძვეილეს მოახწავებდნენ. გერმანელთა იარაღით დაზაფრებულებმა ლამის ორმოცდაათი წელიწადი შიშში გაატარეს. და აი, დანთხეული სისხლის ფასად მოიშორეს უღელი, რომლის ქვეშ ამდენ ხანს დრტივანედნენ. აი, ისიც, წლობით ნანატრი მშვიდობა და უშფოთველობა. „მეტად აღარახოდესო!“ — შესძახა ერთიანი გზებით ანთებულმა ფრანგმა ზალხმა.

ვგაა, რომ ავი წინათვრძნობა ამძიმებდა მერმისს. საფრანგეთის მოსახლეობა გერმანიის მოსახლეობის ორ შესამუსხაც ვერ აღწევდა; თანაც, იგი რიცხოზობივად მდგრაღი იყო, გერმანიისა კი მატულობდა. ათი წლის შემდეგ, ან იქნებ, უფრო ადრეც, გერმანელ ახალწვეულთა ყოველწლიური ნაკადი ფრანგებისას ორჯერ გადაამეტებდა. გერმანია თითქმის მხოლოდ საკუთარი ძალების ამარა დარჩენილი ეომებოდა ლამის მთელ მსოფლიოს და ცოტა დააკლდა, არ გაიმარჯვა. სხეებზე უკეთ გათვითცნობიერებულთ მშვენიერად იცოდნენ, რომ რამდენჯერმე საქმე ისე წაივია, ვერკინ იტყოდა, რით დამთავრდებოდა ეს დიდი ომი, რომ არა უიღბლო, ან კიდევ იღბლიანი შემთხვევითობანი, რომელთაც გადასწონეს ბედისწერის სასწირო. სად იყო სამერმისოდ საწინდარი იმისა, რომ დიდ მოკავშირეთა მილიონიანი ლაშქარი კვლავ გამიწნებოდა ფრანგთა ბრძოლის ველებსა თუ აღმოსავლეთში?! რუსეთი ისე დაიქცა

და დაიზაფრა, რომ ნაშთიც აღარსად იყო მისი ძველი დიდებისა. იტალია, შესამძლოა, მოწინააღმდეგე მხარესაც შექკეროდა. დიდ ბრიტანეთსა და შვედეთებულ შტატებს ზღვები და ოკეანეები ჰყოფდა ევროპისაგან. თავად ბრიტანეთის იმპერია იმნაირი ზღარბებით ჩანდა შეკოწიწებული, თავისივე მოქალაქეების მეტი ვერაინ რომ ვერაფერს გაუკვებდა. მოვლენები ისე როგორ უნდა გადაჰხლართოდა ერთმანეთს, რომ საფრანგეთისა თუ ფლანდრიისაკენ მოებრუნებინა ვიმი რიჯის მრისხანე კანადლეები, სახელოვანი ავსტრალიელები; მედგარი ინდიელი მებრძოლნი, არმანტიერის სასახლერი ზოლი რომ დაიკავეს 1914 წლის მკაცრ ზამთარში; და კიდევ, ხტუნია სამხრეთ-ამერიკელები?! აწროდის დალაშქრავდა მშვიდობის მოყვარული, არხეინი, ომის მოძულე ბრიტანეთი არტუასა და ჰიკარდიის ველებს ჩორ-სამშვილიონიანი ჭაშქრით?! ჯდევროდის გადმოსხვრიდა ოკეანე ორ მილიონ სანაქებო ამერიკელ ვაჭაკს შამპანისა და არგონისაკენ?! გათანგული, ნახევრად ამოწვეტილი, თუმც იმ წუთების უდავო საჭუთმპურობელი ფრანგი ზალხი ნაადაგშიშნარევი მადლეერი გაოცების კრძნობით გამსჭვალული უმზერდა მერმისს. აბა, ხად იყო საწინდარი უსაფრთხოებისა, ურომლისოდაც ყველანაირი მონაბოვარი უფასურდებოდა და თავად ცხოვრება გამარჯვების ზარზეიმის წუთებშიაც კი გაუსამძისი ხდებოდა?! მშვიდობა უცილობლად და უსიკვდილოდ — აი, რა იყო მოსახვეჭელი! ყოველი დონის ხმარება და ყველა გზის მოსინჯვა, რაგინდ მკაცრი და უღმობელზე უღმობელიც არ უნდა ყოფილიყო ეს გზა!

საომარ მოქმედებათა შეწვევტისთანავე გერმანელთა ლაშქარმა წესისა და რიგისამებრ სამშობლოსაკენ გასწია. „ისინი კარვად იბრძოდნენ, — მხედრული შემართებით განაცხადა მოკავშირ-

ეთა ჯარების დაფნის გვირგვინდმეორეულმა გენერალისიმუსმა, მარშალმა ფოშმა, — მოდით, დაუთმოთ თავიანთი იარაღი!“ ოღონდ ის კი მოითხოვა, რომ საფრანგეთის საზღვარი ამას იქით რაინზე გასულიყო. ვერმანია კიდევ რომ განეიარაღებინათ — მის მორღვეულ სამხედრო სისტემას ნიადაგი შერყოდა და მისი ციხესიმაგრეები ნანგრევებად ქცეულიყო — იგი კვლავ მოიკრებდა ძალას... რაგინდ მძიმე ზარკიც არ უნდა შეეწერათ მისთვის, რაგინდ ძმათაშორისი შუღლის მსხვერპლი არ უნდა გამხდარიყო, — ეს ყველაფერი ჩაივლიდა და ათიოდე თუ ოციოდე წელიწადში კვლავ აღსდგებოდა შეურყეველი ძლიერება „ყოველთა გერმანელთა ტომთა“, კვლავ აელვარდებოდა და ავიზგიზდებოდა მარად უქრობი ცეცხლი მხედრული სულისკვეთებით გამსჭვალული პრუსიისა. ოღონდ რაინი — ვრცელი, ღრმა და სწრაფად მდინარე რაინი — მყის დაბრკოლებად და ფარად აღიმართებოდა, რის იმედითაც შვებით ამოისუნთქავდა და უშფოთველად განვლიდა წუთისოფელს ფრანგთა მრავალი თაობა. სულ სხვაგვარი გახლდათ განწყობილება და შეხედულებანი ინგლისურენოვან სამყაროში, რომლის შემწეობის გარეშე საფრანგეთი ვერარას გახდებოდა. ვერხალის ხელშეკრულების მუხლები ტერიტორიების შესახებ ვერმანიას პრაქტიკულად ხელუხლებლად ტოვებდა. იგი უწინდებურად რჩებოდა უდიდეს ერთგვაროვან ეროვნულ მასივად ევროპაში. მარშალმა ფოშმა ვერხალის სამშვიდობო ხელშეკრულების ხელმოწერის ამბავი რომ შეიტყო, საოცარი სიზუსტით შენიშნა: „ეს არ არის მშვიდობა. ესაა ოცწლიანი ზავი“.

ხელშეკრულების ეკონომიკური მუხლები იმდენი ღვარძლითა და სისულელით იყო გატლენთილი, რომ აშკარა სიტუტუსის ელფერი დაკრავდა. გერმანიას შეაწერეს საარაკო რეპარაციები. ამ დიქტატში გამგლანდა გამარჯვებულ სახელმწიფოთა მძევნარება და მათი

ხალხების უუნარობა გაეაზრებინათ ის, რომ ვერც ერთი დამარცხებული ერი თუ ადამიანთა ერთობლიობა ვერა და ვერ გაიღებდა ხარკს, ტოლფასს მისგან თავდატეხილი ომის მსხვერპლისა თუ დანაკლისისა.

ბრბო სრულ უმეცრებას აუღენდა უმარტივეს ეკონომიკურ საკითხებში, ხმების მაძიებელთ ლიდერებს კი ვაჟაკობა არ ჰყოფნიდათ, სიმართლე გაემხილათ ხალხისთვის. გახეთქები, როგორც ყოველთვის, გაბატონებულ თვალსაზრისს აპყლოდნენ და მასზე ამახვილებდნენ ყურადღებას. აქა-იქ თუ აიმაღლეს ხმა ვიღაც-ვიღაცებმა იმის განსამარტებლად, რომ რეპარაციის გადახდა მოსალოდნელი იყო მხოლოდ და მხოლოდ სახელმწიფოსაგან აღებული ვალების პროცენტული გადასახადის გამოყენების, ან საქონელ-ტვირთის გადაზიდვის გზით სახმელეთო საზღვრებთან მდგომი ვაგონებითა თუ საზღვაო საზღვრებთან ღუზაჩაშვებული გემებით. ცოტაოდენმა თუ ამოიღო ხმა იმის ასახსნელად, რომ როგორც კი ეს საქონელი იმ ქვეყნებში შევიდოდა, რომელნიც მის დანაკლისს განიცდიდნენ, მყის მოიშლებოდა ხოლმე ადგილობრივი მრეწველობა, თუ არ ჩავთვლით განვითარების ძალზე დაბალ საფეხურზე მდგომ ან მეტისმეტად მაკარ წესრიგს დაქვემდებარებულ საზოგადოებრივ გაერთიანებებს. საქმე ისაა, რომ როგორც თვით რუსებმაც კი სულ ახლახანს შეიგნეს, ძველი ერის მარცვა-გლეჯის ერთადერთი საშუალებაა ნებისმიერი გამოსადევი მოძრავი საქონლის ვაზიდვა და მამაცთა ნაწილის გარეკვა დროებით თუ საშუალო მონებად. ეგაა, რომ ამგვარ ქმედებათაგან მოტანილი ხეირი ვერას-გზით ვერ ამოავსებს ომით გამოწვეულ დანაკლისს. დიდად სახელმოხვეპილ კაცთაგან არაუის აღმოაჩნდა იმოდენა გავლენა, საზრიანობა თუ გონიერებას მოკლებული საზოგადოებისაგან განკერძოების უნარი, რომ ამომრჩეველთათვის ემცნო ეს არსებითი, უღმობელი ფაქტები. კიდევ რომ გამოჩენილიყო ვინმე

ამგვარი, მაინც არავინ მოზარხეიმი მოკავშირენი კვლავინდებურად ირწმუნებოდნენ, ისე წაუჭკვრთ ყელში ზელს გერმანიას, მისგან სველი წერტილია დარჩებაო. ეს ყველაფერი წარუშლელ კვალს ტოვებდა მსოფლიოს ხალხთა კეთილდღეობასა და გერმანული რასის გუნება-განწყობილებაზე.

თუმცა ამ დებულებებს ფაქტიურად ხორცი არ შესხმია; პირიქით, — მაშინ, როდესაც გამარჯვებულ ზესახელმწიფოებს მითვისებული ქონდათ ათას მილიონამდე ფუნტ-სტერლინგის ღირებულების გერმანული აქტივები, სულ რამდენიმე წელიწადში უმთავრესად შეერთებულმა შტატებმა და დიდმა ბრიტანეთმა გერმანიისათვის სესხად გაიღეს ათას ხუთას მილიონ ფუნტზე მეტი თანხა და ამით საშუალება მისცეს მას, ძალევე წაეშალა კვალი დამანგრეველი ომისა. მაგრამ ვინაიდან ამ თითქოსდა დიდსულოვან ქმედებებს ჯერაც თან სდევდა გამარჯვებული ქვეყნების გაუბედურებული და გაბოროტებული მოსახლეობის გოდება — შექანიკურად ისევ და ისევ რომ მეორდებოდა — და მათ სახელმწიფო მოღვაწეთა მტკიცებანი, რომ გერმანიას „უკანასკნელ გროშსაც კი გადაახდენინებდნენ“, გერმანელთაგან არანაირი მაღლიერებისა თუ კეთილგანწყობის იმედია, კი არაუის უნდა ქქონოდა.

კონტრიბუტია, რომელიც შემდგომში გამოძალეს, გერმანიამ გადაიხდა ან მისი გადახდისუნარიანი მაინც აღმოჩნდა მხოლოდ და მხოლოდ იმის წყალობით, რომ შეერთებული შტატები გულუხვად აძლევდა სესხს მთელ ევროპას, მეტადრე კი — მას. სამი წლის მანძილზე — 1926-დან 1929 წლამდე — შეერთებულ შტატებს ვალების დასაფარ შესატანთა სახით ყველასაგან ერთად შემოსდიოდა სულ რაღაც ერთი მეხუთედი იმ თანხისა, რასაც სესხად აძლევდა გერმანიას და რისი უკან დაბრუნება არც კი ეოცნებებოდა. და თითქოს მაინც ყველა კმაყოფილი ჩანდა იმ ფიქრით გამსჭვალული, რომ სულ მუდამ ასე იქნებოდა. და თითქოს მაინც კმაყოფილი ჩანდა

იმ ფიქრით გამსჭვალული, რომ სულ მუდამ ასე იქნებოდა.

ისტორია ყველა ამ გარიგებას უგუნურებად შერაცხავს. მათი გამოისობით ატყდება ხომლე ომის ვაი-უბედურებაცა და „ეკონომიკური ქარიშხლებიც“. მაგრამ ამაზე ქვემოთ. გერმანია ახლა ყველასაგან სესხს იღებდა და ხარბად ნთქავდა ვაშლილი ხელით შემოთავაზებულ ყველანაირ კრედიტს. ძლეული ქვეყნის შემწეობაზე დამკვიდრებულმა მკდარმა თვალსაზრისმა, რასაც თან სდევდა სესხზე მომგებიანი პროცენტული წილით დაინტერესება, ინგლისელი მეზანობრებიც ჩართო საქმეში, თუმცა ამერიკელებს გვარიანად ჩამორჩებოდნენ ამ ამბავში. ასე რომ გერმანიამ სესხის სახით მიიღო ორი ათასი მილიონი ფუნტ-სტერლინგი ათასი მილიონი სტერლინგის კონტრაბუციის წილ, რაც ამა თუ იმ სახით გადაიხდა კიდევ უმნიშვნელოვანესი აქტივებისა თუ ვალუტის უცხო სახელმწიფოთათვის გადაცემის, ან კიდევ ამერიკისაგან ნა-სესხები ვეებერთელა თანხის შნოიანი მოზმარების გზით.

ასეთია ხვედიანი ამბავი ამ ჩახლართული აბდაუბდისა, ამოდენა ძალიხხმევიტა და გარჯა-წვალებით რომ შეითითხნა.

● მეორე ყოვლისმომცველი ტრაგედია გახლდათ ავსტრია-უნგრეთის იმპერიის სრული დაშლა სენ-ჟერმენისა და ტრიანონის ხელშეკრულებათა დაღების შედეგად. მრავალი საუკუნის მანძილზე წმინდა რომის იმპერიის განსახიერების ეს ნაშთი თანახიარო ცხოვრებისა და, ამასთანავე, ვაჭრობისა თუ უსაფრთხოების სიკეთით უზრუნველყოფდა მიღეთის ხალხებს, რომელთაგან ჩვენს დროში არც ერთს არ გააჩნდა საიმი-სო ღონე თუ სიცოცხლისუნარიანობა, რომ საკუთარი ძალებით გამკლავებოდა კვლავ აღმდგარი გერმანიისა თუ რუსეთის ზეწოლას. ყველა ერსა თუ რასას სწაღდა ვაერღვია ფედერაციისა თუ

იმპერიის ზღუდეები და მათი ზამთრის წახალისებას ლიბერალურ პოლიტიკურ კურსად მიიწვედნენ. მიმდინარეობდა სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის სწრაფი ბალკანიზაცია და ამის კვალობაზე მომძლავრება პრუსიისა და გერმანული რეპისა, ქანცაწვეტილსა და ომის იარებმოუშუშებელს მიიწევდა რომ შეენარჩუნებინა მთლიანობა და ძალთა სიჭარბე იმ მხარეში. პაბსბურგთა იმპერიაში შემავალმა ყველა ამ ხალხებმა, ყველა პროვინციამ ისეთი ტანჯავწვალების ფასად მოიპოვეს დამოუკიდებლობა, როგორსაც ძველი პოეტნი და ლეთისმეტყველნი სამარადისოდ კრულთა წილხვედრად მიიწვედნენ. მაღლით ცხებული დედაქალაქი ვენა — კერა ამდენ ხანს დაცული კულტურისა და ტრადიციებისა, საგზატკეცილო, სამდინარო და ხარკინიგზო მიმოსვლათა შუაგული — სიცივისაგან გასათოშად და სამშშშილოდ გაიწირა, როგორც ერთი დიდი რამ სადახლო მცხოვრებთაგან თითქმის მიტოვებულ გატიალებულ უზანშო.

გამარჯვებულთ გერმანელებს თავს მოახვიეს დასავლეთის ლიბერალურ სახელმწიფოთაგან ოდითვანვე ნალოლი-აეები იღებენ. გერმანიას ჩამოხსნეს სავალდებულო სამხედრო სამსახურის ტვირთი და თავიდან ააცილეს მძიმე შეიარაღების საჭიროება. სესხად თავს მოახვიეს ვეებერთელა ამერიკული თანხები იმის მიუხედავად, რომ მათ არ გააჩნდათ არანაირი კრედიტი. ვაიმარში გამოცხადდა დემოკრატიული კონსტიტუცია, რაც ხეუბებით ესატყვისებოდა ყველა ბოლოდროინდელ ნაღვაწვეს. იმპერატორები გააძევეს და არარაობანი აირჩიეს. ამ სიფრთფანა საფარველს მიღმა ბობოქრობდა ვნებანი ღონიერი, ძლეული, მაგრამ ბალავარშეურყვეული გერმანელი ერისა. მონარქიის ათვალწუნებამ ამერიკელთაგან, რის წინააღმდეგ გალაშქრება მისტერ ლიიდ ჯორჯს არც უფიქრია, ამკარად დაანახვა ძლეულ იმპერიას, რომ მას — არა მონარქიად დარჩენილს, არამედ რესპუბლიკად

საქონეული

სახეცვლილს — მოკავშირეთაგან უკეთესი დამოკიდებულების იმედი უნდა ჰქონოდა. ბრძნული პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში ვაიმარის რესპუბლიკის განსამტკიცებლად კაიხერის მცირეწლოვანი შვილიშვილი კონსტიტუციურ მონარქად უნდა ეკურთხებინათ და სარეგენტო საბჭო მიეინათ მისთვის. ამის სანაცვლოდ ვერმანელი ხალხის ევროპულ ყოფაში პირდაყენილი სიცარიელე ამოიზარდა. მხედრობისა და ფეოდალთა მთელი ეს მძლავრი ამაღლა, რომელსაც შეეძლო კონსტიტუციური მონარქიის განსამტკიცებლად დარახმულიყო და მისი გულისთვის პატივით მოჰკიდებოდა და მზარი დაეჭირა ახლებური დემოკრატიული და საპარლამენტო პროცესებისათვის, იმხანად გარიყული აღმოჩნდა. ვაიმარის რესპუბლიკა, მთელი მისი ლიბერალური ცოუნებებითა და სიამე-სიკეთებით, მტრისაგან ხელდასხმულად ირაცხებოდა. მან ვერც ვერმანელი ხალხის თანაგრძობა მოაიოვა და ვერც მის აზრს დაეპატრონა. წყალწაღებულის არ იყო, ერთხანს იმასა ცდილობდა, მცოვან მარშალ პინდენურგს ჩასჭიდებოდა. მერე და მერე ეს მძლავრი ამაღაც დინებას დაჰყვა; სიცარიელე გაიარდა და, ხანი რომ გამოხდა, შიგ შეიჭრა ხალხის ნიჭით ცხებული მძვინვარე მანიაკი — მატარებელი და გამოიმეტველი ჯერ არნახული ღვარძლით გაჟღენითილი, კაცის გულის დამღრღნელი მძულვარებისა; ეს იყო კაპრალი პიტლერი.

საფრანგეთი ომს სისხლისაგან დაეწრიტა. ამ თაობამ, 1870 წლიდან მხედრულ შურისგებაზე რომ ოცნებობდა, გამარჯვება იზეიმა, მაგრამ სანაცვლოდ ერისათვის სასიცოცხლო ქმედიონარიანობის მომაკვდინებელი ზარკი გაიღო. გამარჯვების აღიონს საფრანგეთი ქანცვაწვეტილი შეეგება. ამ თვალისმომჭრელი წარმატების მეორე დღესვე ფრანგ ხალხს გერმანიის წინაშე დამორგუნველმა შიშმა დარია ხელი. სწორედ ამ შიშმა უკარნახა მარშალ ფოშს,

რაინზე საზღვრის გადგმობის შესახებ წამოეჭრა, რათა საფრანგეთს თავი დაეხლებია გაცილებით მრავალრიცხოვანი მეზობლის თავდასხმისაგან; თუმცა ინგლისელ და ამერიკელ სახელმწიფო მოღვაწეებს მიანდათ, რომ ვერმანელებით დასახლებული რაიონების შთანთქმა საფრანგეთის ტერიტორიისათვის მიერთების გზით ეწინააღმდეგებოდა თოთხმეტ პუნქტსა და, აგრეთვე, ნაციონალიზმისა და თვითგამორკვევის პრინციპებს, რომელთაც უნდა დაჰფუნებოდა სამშვიდობო ხელშეკრულება. გამომდინარე აქედან, ისინი წინ აღუდგნენ ფოშსა და საფრანგეთს. კლემანსოს თავი მოუქონეს დაპირებებით: შეჰპირდნენ, ჯერ ერთი, საფრანგეთის დაცვის ანგლო-ამერიკულ გარანტიას; მეორე, დემილიტარიზებულ ზონას; და, მესამე, ვერმანიის სრულ და ხანგრძლივ განიარაღებას. ფოშის პროტესტისა და იმის მიუხედავად, რომ საკუთარი ალღოც სულ სხვა რამესა ჰქარანახობდა, კლემანსო მაინც დაჰკაბულდა. ასე რომ, უილსონმა, ლიდ ჯორჯმა და კლემანსომ ხელი მოაწერეს საგარანტიო ხელშეკრულებას. შეერთებული შტატების სენატმა უარი განაცხადა ხელშეკრულების რატოფიცირებაზე. მან უგულბებელი უილსონის ხელმოწერა. ჩვენ კი — ვინც ესოდენ დიდ ანგარიშს ვუწვევდით მის თვალსაზრისსა და მოწადინებობას, მიმართულს ქვეყნად მშვიდობის დასამყარებლად — ყოვლად უბოდიშოდ გამოვიცხადეს, რომ ვეპართებდა ამერიკის კონსტიტუციის უკეთ ათვისება-გაახრება.

შეშინაჰამმა, გამწვრალმა და თავგზაბნებულმა ფრანგმა ხალხმა მვის მოიკვეთა პირქუში, გავლენიანი, მსოფლიოში სახელმოხვეჭილი და პრიტანეთისა თუ ამერიკის წრეებში საგანგებო ურთიერთობებით გამოინებულ კლემანსოს პიროვნება. „უმაღლრობა თავისივე სასიქაღლო შეიღებისადმი ძლიერ ხალხთა ნიშან-თვისებაა“, — ამბობს პლუტარქე. საფრანგეთმა არაკეთილგონიერულიობა გამოიჩინა, ამ თვისების გამოვლ-

ენის ნება რომ დართო საკუთარ თავს ასე საჯალალოდ დამაბუნებულმა. მის მომძლავრებას მნიშვნელოვანწილად აფერხებდა ინტრიგების ხელახალი განაღება სხვადასხვა დაჯგუფებებს შორის — რაგინდ სახეირო თუ სახეირო არ უნდა ყოფილიყო ეს მათ გამაზღებელთათვის — და შესამე რესპუბლიკისათვის ეგზომ ნიშანდობლივი გაუთავებელი მონაცვლეობა მთავრობებისა თუ მინისტრებისა.

პუნკარე კლემანსოს შემცვლელი ეს უძლიერესი ფიგურა, შეეცადა შეექმნა საფრანგეთის მფარველობისა და მეთვალყურეობის არეალში მოქცეული დამოუკიდებელი რაინლენდი (რაინის დამოუკიდებელი სახელმწიფო), რაც იმთავითვე განწირული იყო წარუმატებლობისათვის. მან არც აცია, არც აცხელა და რურის ოლქში შეჭრით გერმანიისათვის რეპარაციების გამოძალვა სცადა. რასაკვირველია, ეს ღონისძიება გერმანიას ხელშეკრულების ვალდებულებათა შესრულებას აკისრებდა, მაგრამ ბრიტანეთისა და ამერიკის საზოგადოებრივმა აზრმა მკაცრად განსაჯა იგი. გერმანიის საერთო ფინანსური და პოლიტიკური არეულობის შედეგად, რასაც თან სდევდა რეპარაციების გადახდა 1919-დან 1923 წლამდე, მარკის კურსი სწრაფად და მკვეთრად დაეცა. საფრანგეთის მიერ რურის დაპყრობის გამო გერმანიაში აგორებულმა რისხვამ გამოიწვია უთაბოლო ბეჭდვა აუარება რაოდენობის ქაღალდის ფულის ნიშნისა, რაც გამიზნული იყო ფულის მიმოქცევის მთლიანი საფუძვლის მოსაშლელად. ინფლაციის ბოლო სტადიებში მარკის კურსი ფუნტ-სტერლინგთან მიმართებაში იყო ორმოცდასამი ათასი მილიარდი. ეს ინფლაცია მომაკვდინებელ და შორს მიმავალ სოციალურ და ეკონომიკურ შედეგებს მოასწავებდა. სადღაც გაქრა საშუალო ფენების დანაზოგი; ასე რომ, ამ ვეულაფრის ბუნებრივი ვაგრძელება ნაციონალ-სოციალიზმის მეზარაბტრეთა წისკვილზე ასხამდა წყალს. გერმანიის მრეწველობის

ერთიანი სტრუქტურა მოიშალა მსოფლიო ებივით მომრავლებული კრედიტის გამოიხობით. მთლიანად აორთქლდა ქვეყნის საბრუნავი კაპიტალი. აღმოიფხვრა შიდა ეროვნული ვალი, რასაც თან სდევდა მყარი კაპიტალური დანახარჯებისა თუ გირაოთა სახით წარმოების დავალიანების პროცესის შეჩერება, ან კიდევ დავალიანებაზე უარის თქმა. მაგრამ ეს ვერ ინაზღაურებდა საბრუნავი კაპიტალის დანაკარგს. გაჩანაგებულ ქვეყანას ეს ყველაფერი უცილობლად მიაქანებდა დიდძალი სესხების აღებისაკენ საზღვარგარეთიდან, რაც შემდგომი წლებისთვის ეგზომ ნიშნული მოვლენა გახლდათ. გერმანელები სულ უფრო და უფრო ებმებოდნენ სიმწარე-შეჭირვებათა ფერხულში, რისგანაც დღემდე ვერ დაუღწევიათ თავი. ინგლისელთა გააკება გერმანელთადმი, ესოდენ მძაფრი თავდაპირველად, ერთბაშად ასევე განუსხვლად სულ სხვა, საპირისპირო სადინარით წარიმართა. ლოიდ ჯორჯსა და პუნკარეს შორის — რომლის უკმეხობაც ზღუდელ აღმართულიყო მისი მტკიცე და აწონ-დაწონილი პოლიტიკის გზაზე — ბზარა რამ გაჩნდა. ეს ორი ერი როგორც აზრით, ისე საქმით დასცილდა ერთმანეთს და ბრიტანელებმა არათუ ძალუმი სიპათიით, არამედ აღტაცებითაც კი იბრუნეს პირი გერმანიისაკენ.

ერთა ლიგა შეიქმნა თუ არა, ლამის მომაკვდინებელი დარტყმა მიაყენეს. შეერთებულმა შტატებმა ხაზი გადაუსვა პრეზიდენტ უილსონის მონაგარს. თავად პრეზიდენტს კი, თვის იდეალთათვის ხორცშესახსმელად ბრძოლად შემართულს, საარჩევნო კამპანიაში ჩართვისთანავე დამბლა დაეცა და ფუჭ უსასობაში გაათრია ლამის ორი გაწელილი და წყვეული წელიწადი, რომელთა მიწურუსაც როგორც მის პარტიას, ისე მის პოლიტიკურ კურსს ნიადაგი გამოაცალა რესპუბლიკელთა გამარჯვებამ 1920 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებზე. რესპუბლიკელთა წარმატების მეორე დღეს-

ვე ატლანტიკის გაღმის იზოლაციონისტურმა აზრებმა იმპლაგრა, — უნდა ვაცალთ ევროპას საკუთარ წვენი იზარმოს და როგორც წესი და კანონია, ისე იხადოს ვალებიო. იმავედროულად გაიზარდა ტარიფები იმ საქონლის შემოღინების შესაფერხებლად, ამ ვალების გადახდის ერთადერთ საშუალებას რომ წარმოადგენდა. 1921 წლის ვაშინგტონის კონფერენციაზე შეერთებულმა შტატებმა სახლავო განიარაღების თაობაზე შორსგამიზნული წინადადებანი წამოაყენა და ბრიტანეთისა და ამერიკის მთავრობები დიდის ამბით შუღლენ თავითონი სახაზო ვეშების ჩაძირვასა და სამხედრო ბაზების მოშლას. უცნაურ ლოგიკაზე იყო დამყარებული მტკიცება იმისა, რომ უხუნობა იქნებოდა დამარცხებულთა განიარაღება, თუ გამარჯვებულნიც არ შევლედნენ იარაღს. ცოტაც და, ინგლის-ამერიკის მიყვედრებული აზრი თავს მოეხვეოდა საფრანგეთს, რომელიც შევლოდა როგორც სახლვარს რაინზე, ასევე ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ გარანტიას, რათა ერთობ შეზღუდული სახათ მაინც შეენარჩუნებინა საყოველთაო სამხედრო სამსახურზე დაფუძნებული საკუთარი არმია.

შეერთებულმა შტატებმა აგრძნობინა ბრიტანეთს, რომ იაპონიასთან მისი ვაჭიანურებული აღიანსი, რასაც უადრესი სიფაქიზით ეკიდებოდა და მზარს უბამდა იაპონია, ზღუდედ აღიმართებოდა ანგლო-ამერიკულ ურთიერთობათა გზაზე. პოდა, აღიანსიც ამით დასრულდა. აღიანსის გაუქმება, რამაც სულით ზორცამდე შეძრა იაპონელები, დასავლეთის სამყაროსაგან აზიური სახელმწიფოსათვის ნათავაზე პანდურად იქნა გააზრებული. ვაწყდა არა ერთი და ორი შემაკავშირებული რგოლი, რომელთაც შემდგომი მშვიდობიანობისათვის ეგებ ვადამწყვეტი, ფასეული მნიშვნელობაც კი ჰქონოდათ. ამავე დროს, იაპონიას შეეძლო იმით ენუგეშებინა თავი, რომ გერმანიისა და რუსეთის დაქცევამ გარკვეული ხნით წარჩინებულთა შორის შესამე ადგილზე მოაქცია იგი ზღვათა გა-

ნმებელ ზესახელმწიფოთა კორკონიაში. თუმც ვაშინგტონის სახლვაი შეთანხმება იაპონიის სახაზო ვეშების უფრო მცირე თანაფარდობას გულისხმობდა ბრიტანეთისა და შეერთებული შტატების ვეშებთან მიმართებაში (5:5:3), ამ ქვეყნისათვის განუსაზღვრელი ხვედრითი წილი კიდევ მრავალ წელს იკმარებდამის აღმშენებლობით თუ ფინანსური შესაძლებლობათა კვლობაზე; პოდა, ისიც გაფაციცებით ადვენებდა თვალურს იმას, თუ როგორ ურყვედა ერთობის საფუძველს ზღვაზე გაბატონებული და სხვებზე აღმატებული ეს ორი სახელმწიფო იმაზე ვაცილებით მეტი თავამოღებით, მათი შესაძლებლობანი და მათზე დაკისრებული პასუხისმგებლობანი რომ ითვალისწინებდა. ასე რომ, როგორც ევროპაში, ისე აზიაში გამარჯვებული მოკავშირენი გამალებით ქმნიდნენ იმეგარ პირობებს, მშვიდობიანობის სახელით გზას რომ უხსნიდა იმის განახლებას.

ვიდრე ატლანტიკის გაღმა-გამოღმა ამტყდარ ამ გაუთავებელ, კეთილი ზრახვებით გაჯერებულ უხამს ენის ტარტარში ეს ამდენი ვაი-უბედურება ტრიალებდა, ევროპაში განდდა განხეთქილების ახალი წყარო, კიდევ უფრო შემადრწუნებელი, ვიდრე იმპერიალიზმი ცარეისა და კიზერებისა. სამოქალაქო ომი რუსეთში დამთავრდა ბოლშევიკური რევოლუციის სრული გამარჯვებით. პოლონეთის დასაყრობად დამრული საბჭოთა ჯარები ვარშავის ბრძოლაში კი უკუაღდეს, მაგრამ გერმანია და იტალია ლამის იყო არ მოექცნენ კომუნისტურ ზრახვათა თუ ქადაგებათა ტყვეობაში. უნგრეთი დროებით მართლაც დაკვეა კომუნისტი დიქტატორის ბელა კუნის ნებას. თუმც კი ვინივრულად შენიშნა მარშალმა ფომმა, „ბოლშევიზმს არასოდეს ვადმოულახავს გამარჯვებულთა სახლვრებით“, ომის შემდგომი წლების დამდეგს მაინც შეირყა ფუძე ევროპული ცივილიზაციისა. ფაშაზმი ვახლდათ ანრდილი თუ მახინჯი პირმშო კომუნისზმისა. ვიდრე კაბრალი ჰიტლერი იმის

მეცადინეობაშია იყო, რომ გერმანელი ოფიცრებისათვის საჭირო კაცად ქცეულიყო მიუნჰენში და ამისათვის მუშებსა და ჯარისკაცებში კომუნისტთა და ებრაელთადმი სასტიკ სიძულელს აღვივებდა — ვინაიდან სწორედ მათ სდებდა ბრალს ვერმანის დამარცხებაში, — კიდევ ერთმა ავანტიურისტმა, ბენიტო მუსოლინიმ, მმართველობის ახალი წესი შესთავაზა იტალიას, რომელმაც, ვითომ იტალიელი ხალხის კომუნიზმისაგან გადასარჩენად, თავად მუსოლინი აღაზრვა დიქტატორ-ხელისუფლად. როგორც ფაშისში იშვა კომუნიზმისაგან, ისე ნაციზმში აღმოცენდა ფაშისმისაგან. ასე აიდგა ფეხი ამ ორმა მონათესავე მოძრაობამ, განგების ნებით ძალე რომ უნდა ჩაეთრია მსოფლიო კიდევ უფრო საზარელ ბრძოლაში, რომელსაც მათი აღმოფხვრის მერეც კი ვერავინ მიიჩნევდა დასრულებულად.

და მაინც, ჯერ კიდევ რჩებოდა მყარ საფუძველზე დამყარებული იმედი მშვიდობიანობის შენარჩუნებისა. გერმანია განაიარაღეს. მისი არტილერია და საჭურველი მთლიანად გაანადგურეს. ფლოტი თავადვე დანთქმულიყო სკაპა-ფლოუში. მისი უზარმაზარი არმია დაიშალა. ვერსალის ხელშეკრულების თანახმად, გერმანიას ნება დართეს ქვეყნის შიგნით წესრიგის დასაცავად ჰყოლოდა მხოლოდ გრძელვადიანი სამსახურის, არა უმეტეს ასი ათასი კაცის შემადგენლობის პროფესიული არმია, რის საფუძველზეც იგი მოკლებული იქნებოდა სათადარიგო ჯარის თავმოყრის შესაძლებლობას. ყოველწლიურად ვასაწვევ რეკრუტთა ნაწილები ამიერიდან აღარ გაივლიდნენ სამხედრო წვრთნას; საკადრო შემადგენლობა დაიშალა. ყოველი ღონე ხმარდებოდა ოფიცრთა კორპუსის ათჯერ და მეტად შემცირებას. მას ჩამოერთვა უფლება ჰყოლოდა რაიმე სახის სამხედრო ავიაცია: ეკრძალებოდა წყალქვეშა ნავების ყოლა; გერმანიის სამხედრო-საზღვაო ფლოტი კი უნდა

შემოფარგულიყო უზადრუკი რაოდენობით ხომალდებისა, რომელთა ტონაჟს ათი ათასი ტონისათვის არ უნდა გადაეჭარბებინა. საბჭოთა რუსეთს დასაკლებთ ვეროპისაკენ გზას უღობავდა კორდონი ბოლშევიზისადმი სასტიკი სიძულელით გამსჭვალული სახელმწიფოებისა, რომელთაც ყოველგვარი კავშირი გაწყვეტეს ცარების ფოფილ იმპერიასთან, ახლებური, კიდევ უფრო ამაზრზენი იყრი რომ მიეღო. დამოუკიდებლობა მოპოვებულ პოლონეთსა და ჩეხოსლოვაკიას თავი ძალდა აღედრათ და თითქოს საიმედოდ ზურგგამაგრებულნი ლაღად გრძნობდნენ თავს ცენტრალურ ვეროპაში. განცხრომა-ნებევრობას მიცემული ფრანგთა არმია ყველაზე მძლავრ სამხედრო ძალად ქცეულიყო, რომლის ბადალიც არ მოიძებნებოდა ვეროპაში; რამდენიმე წლის მანძილზე პირველხარისხოვნად მიიჩნეოდა საფრანგეთის ავიაცია.

1934 წლამდე არათუ ვეროპაში, მთელს მსოფლიოშიც კი ვერვინ გახდიდა სადავოს გამარჯვებულთა ძლევაში სილებას. ამ თექვსმეტი წლის მანძილზე ერთი წუთი არ ყოფილა ისეთი, ერთა ლიგის სახელითა და მისი ზნეობრივი თუ საერთაშორისო გავლენით ზურგგამაგრებულ ყოფილ სამ მოკავშირეს — ან თუნდაც ბრიტანეთსა და საფრანგეთს თავის ვეროპელ თანამეინახეებთან ერთად — ოდნავ მაინც რომ ხელი გამოედლოს და ვერ მოეთოკოს ვერმანიის შეიარაღებული ძალები. ამის ნაცვლად 1931 წლამდე გამარჯვებული სახელმწიფოები, მეტადრე კი, შეერთებული შტატები, ძალ-ღონეს არ იშურებდნენ საიმისოდ, რომ უცხოეთისაგან მეთვალყურეობით თავდაპირველი ვერმანიისათვის ყოველწლიური რეპარაციული გადასახადები გამოეცინცლათ. ვინაიდან ამ თანხის გადახდა ხერხდებოდა მხოლოდ გაცილებით უფრო მოზრდილი ამერიკული სესხის წყალობით, მთელი ეს ქმედება სრულ უაზრობამდე მიდიოდა. მტრულ ვნებათა გავლივების მეტი, ამას არანაირი ნაყოფი არ გამოუღია. არადა, 1934

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

წლის დადგომამდე — ნებისმიერ დროს, განიარაღების თაობაზე სამშვიდობო ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული მუხლების ზუსტი მიწოლა კაცობრიობისათვის ყოველგვარი ძალადობისა და სისხლისღვრის გარეშე მოპოვებული მშვიდობისა და უსაფრთხოების საწინდარი შეიძლება გამხდარიყო განუსაზღვრელი ვადით. ეგაა, რომ ვიდრე წერილმანი დარღვევები კვლინდებოდა, ამ ამბავს სათვალავში არავინ ავლებდა, მერე და მერე კი, ამ ყველაფერმა სერიოზული ხასიათი რომ მიიღო, შეეცადნენ საფრთხისათვის თავის არიდებას. ასე იქნა უგულბელებიყოფილი ხანგრძლივი მშვიდობიანობის უკანასკნელი საწინდარი. ძლეულთა დანაშაულებრივ ქმედებებს დასაბამი ეძლევა და, რა თქმა უნდა, არა გამართლება, არამედ ახსნა მოიძებნება მძლეველთა უგუნურებაში. ეს უგუნურება რომ არა, არ იქნებოდა არც ცთუნება და არც შესამძლებლობა დანაშაულებრიობისა.

ვცდილობ ამ ფურცლებზე აესახო ზოგი რამ იმ მოვლენათა და შთაბეჭდილებათაგან, ჩემს ცნობიერებაში რომ ყალიბდება ამბავ კაცობრიობას თავდატეხილი ყველაზე შემზარავი ტრაგედიისა მისი მშფრთვარე ყოფის დასაბამიდან დღემდე. იგი გამოვლინდა არამარტო ადამიანთა სიცოცხლის ზელოფასა თუ ავლადილების განადგურებაში, რაც ნიდავ თანამდევია ომისა. პირველ მსოფლიო ომს თან სდევდა ჯარისკაცთა შემადარწუნებელი ზოცვა-ფლგა და ქვეყნებსა თუ ხალხებში დაუნჯებულ დიდწილ ფახეულობათა აღგვა პირისაგან მიწისა. და მაინც, რუსეთის რევოლუციის წრეგადასულობას თუ არ ჩავთვლით, ევროპული ცივილიზაციის ძირითადი ჩონჩხი მყარ ნიდავზე იდგა ბრძოლის დასრულებისას. ქვემუხთა გრილისაგან ავარდნილმა მტკერმა და გრივალმა მოულოდნელად რომ გადაიარა, ერთურთისადმი მტრობით ანთებულმა ხალხებმა კვლავაც შესძლეს ერთ-

მანეთის, ვით ისტორიულად ჩამოყალიბებულ რასობრივ ინდივიდუალობათა აღიარება. საერთო ჯამში, იგრძნობოდა ომის კანონებისადმი მოკრძალებული დამოკიდებულება. ერთმანეთთან ნაომარ სამხედრო მოსამსახურეთათვის საგანგებოდ გამოიყო ერთი საერთო თავყრილობის ადგილი. როგორც ძლეულნი, ისე მძლეველნი კვლავაც ინარჩუნებდნენ ცივილიზებულ სახელმწიფოთა იერსახეს. სასუფეველი კიოეა მშვიდობამ, რაც — ფინანსურ საკითხებში იძლეობით თავსმოხვეულ შეხედულებებთან შეუგუებლობას თუ არ ჩავთვლით — იმ წეს-კანონებს ეთანადებოდა, მეცხრამეტე საუკუნეში თანმიმდევრულად მწიობრში რომ მოაქცია განათლებას ნაზიარებუ ხალხთა ურთიერთობანი. საჯაროდ გამოცხადდა უზენაესობა კანონისა და შეიქმნა ქვეყნიერების ფარი, რათა ჩვენ ყველას — და, მეტადრე, ევროპას — დარაჯად დაგვედგომოდა, კვლავაც რომ არ შეგვეყოფოდა ფეხქვეშ ნიდავა.

მეორე მსოფლიო ომში უნდა გამწვდარიყო ყველა ის ძაფი, ადამიანებს ერთმანეთთან რომ აკავშირებდა. პიტლერის ულელქვეშ თავმოდრეკილმა გერმანელებმა იმგვარი დანაშაულებანი ჩაიდინეს, რის მსგავსსაც თვისი ყოვლისმომცველობითა და ბოროტეულობით არ მოიწრებია კაცობრიობა. ექვსი-შვიდი მილიონი კაცის, ქალისა და ბავშვის ერთდროული და გვემზომიერი ზოცვა-ფლგა გერმანელთა სასიკვდილო ბანაკებში თავისი შემზარაობით ჩრდილავს ჩინგიზ-ხანის მიერ სახელდახელოდ გამართულ სასაკლაოებს, რომელთა მასშტაბები უხადრეკობად მოჩანს ზემოხსენებულთა ფონზე. აღმოსავლეთის ომში გერმანია და რუსეთიც იმთავითვე იმას ელტვოდნენ, რომ ზორცი შეესხათ მთელი მოსახლეობის ძირფესვიანად ამოძირკვის მათეული ჩანაფიქრისათვის. გერმანელთაგან ატეხილ ამ ამბავსენ საკერო დაბომბვას გაოცებებულნი ძალით მიავგეს სულ უფრო და უფრო ძალამოკრებილმა მოკავშირეებმა, რისი დაგვირველებაც ვახლდათ ატომუ-

რი ყუმბარების გამოყენება და შედეგად ხიროსიმასა და ნავასაკის ადგვა პირისაგან მიწისა.

და აი, გავეცალეთ ნივთიერი განადგურებისა და ზნეწარკვეთილობის იმგვარ სურათს, რის მსგავსსაც არასოდეს დაუნელებია ადამიანთა წარმოსახვა გარდასულ საუკუნეებში. ყოველივე განცდილისა და მიღწეულის შემდეგ ჯერ კიდევ ვდგევართ არათუ ნაკლები, არამედ ვაცილებით უფრო დიდმნიშვნელოვანი პრობლემებისა და შემადრწუნებელი საფრთხის წინაშე იმათთან შედარებით, რომელთაც ასეთი გაჭირვებით დაუვლწიეთ თავი.

როგორც ერთ-ერთ იმათგანს, ვინც იმხანად ცხოვრობდა და იღვწოდა, მიზნად ღამისახავს იმის წარმოჩინება, თუ რა ადვილად შეიძლებოდა მეორე მსოფლიო ომის ტრაგედიის თავიდან აცილება; თუ უზნეთა ბოროტგანზრახულობას როგორ ესხმებოდა ფრთები ზნეკეთილთა უსუსურობის შემწეობით; როგორ აკლიათ დემოკრატიული სახელმწიფოების სტრუქტურებსა და წეს-ჩვეულებებს — უფრო მოზრდილ ორგანიზმებად თუ შეირწყნენ — სიმტკიცისა და სასიკეთის ის ელემენტები, რომელთაც ერთადერთ ხელწიფებად მშვიდობიანობის უზრუნველყოფა უბრალო მოკვდავთათვის; როგორ ხდება, რომ ათითხუთმეტი წლითაც კი არანაირი პოლიტიკური გეზი არ მოინიშნება ხოლმე თუნდაც საკუთარი ტყავის გადარჩენის მიზნით; ენახავთ, თუ გონიერება-თავშეკაგების შესანარჩუნებლად გამიზნული რჩევა-ღარიგებანი როგორ იქცევა ხოლმე მომკვდინებელი საფრთხის უმთავრეს წყაროდ; თუ როგორ შეიძლება პირდაპირ უბედურების სამიზნისაკენ წარიმართოს შუალედური კურსი, უსაფრთხოებისა და მშვიდობიანი ცხოვრებისადმი სწრაფვის სურვილით რომ შეიძინა. დავინახავთ სრულ აუცილებლობას ფართო ასპარეზის მომცველი საერთაშორისო ქმედებებისა, წლების მანძილზე ერთობლივად რომ უნდა ახორციელებ-

დეს მრავალი სახელმწიფო ერთმანეთს ხედავად, დაღმასვლას აუ აღმავლობა ეროვნულ პოლიტიკაში.

დიდი პოლიტიკოსობა არ სჭირდებოდა იარაღაყრილი ვერძანისა და სათანადოდ შეიარაღებული გამარჯვებული ქვეყნების ამ სახით შენარჩუნებას ოცდაათი წლის განმავლობაში; ხოლო ამასობაში, მაშინაც კი, თუ არ მოხერხდებოდა გერმანიასთან შერიგება, უნდა შექმნილიყო უფრო ძლიერი, კემმარტი ერთა ლიგა, რომელსაც ექნებოდა უნარი, უზრუნველყო ხელშეკრულებათა ურღვევობა, ან კიდევ მათი შეცვლა მხოლოდ მსჯელობა-შეთანხმებათა საფუძველზე. როცა სამმა თუ ოთხმა ერთიანი სულისკვეთებით გამსჭვალულმა ძლიერმა ხელისუფლებამ თავის ხალხისაგან ყველაზე შემზარავი მსხვერპლ-შეწირვა მოითხოვა და ხალხმაც ეს მსხვერპლი ნებაყოფლობით გაიღო საერთო მიზნისათვის, როცა ამან ბოლოს და ბოლოს ნანატრი ნაყოფიც გამოიღო, ალბათ გონიერული იქნებოდა კვლავაც ერთიანობა-თანადგობა, რათა ყველაზე არსებითი მაინც არ გადაყრილიყო წვალში. მაგრამ მორტყულობასთან, ცივილიზაციასთან, ცოდნა-განსწავლულობასა თუ მეცნიერებასთან ნაზიარებ მძლეველთ ამ მცირედი მოთხოვნის დაკმაყოფილებაც არ ხელეწიფებოდათ. მათ დღიდან დღემდე, ერთი არჩევნიდან მეორემდე როგორღაც გაჰქონდათ თავი მანამ, ვიდრე სულ რაღაც ოცი წლის შემდეგ არ გაისმა ავის მომასწავებელი სიგნალი, მეორე მსოფლიო ომის დაწყებას რომ თუწყებოდა. და ჩვენ კალმით სიტყვა უნდა შევანიოთ ერთგულ მეომრებსა და ბრძოლის ველზე ღირსეულად დაცემულ შვილებს: მტკივანი ბეჭვებით ერთმანეთის მხარში მდგომნი, ერთმანეთის ვკერდიგვკერდ, გაჭირვებით მიაბოტებდნენ შარავანდელით მოსილი ფართო სარბიელიდან წუთისოფლითა.

აღმსახურებელი პარტია

უღანაგაულო მსხვერპლი

დიდებულ ადამიანსა და სწავლულს ალექსანდრე პაპავას (1902-1990) ჩვენი საზოგადოების წინაშე წარდგენა არ ჭირდება, მაგრამ წინამდებარე პუბლიკაციას ორიოდე სიტყვა მაინც უნდა წაუშვებოდეს. მილიონობით პატიოსან ადამიანთა მსგავსად, იგიც უღანაშაულოდ იქნა დაპატიმრებული 1936 წელს და თითქმის ოცი წელიწადი გულაგის ჯურღმულებში იტანჯებოდა. გადასახლებიდან დაბრუნების შემდეგ კვლავ შეუდგა თავის საყვარელ საქმიანობას (პოლიტიკური ეკონომიის კურსს კითხულობდა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში) და კიდევ არაერთი თაობის აღზრდა მოასწრო. იყო დიდად განათლებული, ენამკვეერი, უაღრესად გონებახათელი, სამართლიანი და შეუპოვარი პიროვნება; მუდამ მზად იყო, უმსგავსობას, ბოროტებას შებრძოლებოდა. ტანმადალს, ახოვანს, ხანდაზმულობის ემსხვერპლად მიმზიდველი გარეგნობა ჰქონდა. მისი უნიკალური პიროვნული თვისებების წარმოსადგენად ისიც იკმარებს, რომ ჭაბუკა ამირეჯიბს თავისი ბრწყინვალე, გახმაურებული რომანის მთავარი გმირის — დათა თუთაშვიას — სახე ალექსანდრე პაპავამაც შთააგონა.

ძია საშა, როგორც შინაურობაში ვეძახდით, მაძინემის, ექიმ დავით კვიციანიშვილის უახლოესი მეგობარი და ჩვენი ოჯახის ხშირი სტუმარი იყო. მასზე უფრო საინტერესო მოუბარი ძნელად წარმოგიდგენია. კალამიც საკმარისად უჭრიდა. ერთხელ გაკადნიერდი და ვთხოვე, თავისი ცხოვრების წიგნი დაეწერა. მიიხრა, რომ თავადაც ჰქონდა ეს განზრახული. რეზო ჭყიშვილს ძალზე აინტერესებდა რეპრესიების წლების ფაქტები და ერთხელ ერთად ვეწვიეთ. მისებურად გაკვირვებულნი ვიყავით. მოგვიყვა ბერიას არაერთი ავანტიურის შესახებ, მიუკერძოებლად დასატა მისი მართალი, დამაჯერებელი პორტრეტი. რეზო ნაწილობადაც, რომ თან ხმის ჩამწერი არ ჰქონდა წამოყვებოდა. მაშინ კიდევ შევახსენე, რომ წიგნზე მუშაობა დაეწყო. უკვე ვეგმაც შეეღვინა. სანამ უშუალოდ თავისი ცხოვრების ეპიზოდებს მოუთხრობდა მკითხველს, გადაწვეტილი ჰქონდა ბირფესვიანად ემხილებინა ცრუ მოძღვრება, მარქსიზმ-ლენინიზმი, რომელმაც მსოფლიოს ამდენი უბედურება დაატეხა თავს. მე, როგორც დილექტანტმა, ვკითხე, მარქსის მოძღვრებას სახელი დამახინჯების გამო რომ არ გაუტყდა-შეთქი. უარის ნიშნად ხელი გააქნია, ბოროტების სათავე სწორედ მარქსია და შევეცდები, ეს გაუგონარი სიყალბე გავაშინებო, ვკითხნა. სამწუხაროდ, ვერ შეხებო განზრახულის განხორციელება; მძიმე ავადმყოფობამ ლო-

გინს მიაჯაჭვა და მხოლოდ ორიოდ თაბახის დაწერა მოასწრო. ამ შემთხვევაშიც ჩანს მისი უნათლესი ანალიტიკური გონება, მოვლენების შეფასებისა და ანალიზის იშვიათი უნარი.

ალექსანდრე პაპავა ხედავდა — წითელი იმპერია უნდა დაშლილიყო და საქართველოს ნანატრი თავისუფლება ღირსებოდა. დიდი მღელვარებით ელოდა ამ დღეს. კიდევ კარგი, არ მოეხსნო საშინელ უბედურებებს, „ეროვნულ მოძრაობად“ სახელდებულმა სამარცხვინო ძალებმა ჩვენს ბედურულ სამშობლოს რომ არგუნეს. სწორედ იმ ჯოჯოხეთური ნერვეის შედეგია, რომ დამძვნილი, გაპარტახებული საქართველო დღემდე ვერ დამდგარა ფეხზე, ქრილობები ვერ მოუშუშებია.

ალექსანდრე პაპავა 1990 წლის 28 ოქტომბერს გარდაიცვალა. „დეფორმაცია თუ კანონზომიერება“ ერთი თავია დიდი წიგნისა, რომლის დაწერა ამ უკეთილშობილეს, გმირული სულის ადამიანს, ჩვენმა სამწუხაროდ, არ დასცალდა.

მეზარ კვიციანიშვილი.

დეფორმაცია თუ კანონზომიერება

(ფიქრები ხამალა ჩვენს წარსულსა და აწმყოზე)

უწინარეს ყოვლისა ცოტა რამ „Pro domosua“

ამ სტრუქტურების ავტორი 88 წლისაა. კომუნისტური პარტიის რიგებში 1917 წლიდანაა. ამ 73 წლის მანძილზე სრული 26 წელიწადი — 1936 წ. ოქტომბრიდან 1962 წ. სექტემბრამდე — პარტიიდან გარიცხული ვიყავი. აქედან 19 წელი გავატარე ჭეშმარიტ კომუნისტურ სამყაროში — ბანაკებსა და იზოლატორებში. სამშობლოში ნახევრად რეაბილიტირებული დავბრუნდი 1955 წლის მაისში. აქ პირველი „ნასამართლების“ (1936 წელს ე. წ. „особое совещание“ — მ რასაკვირველია, დაუსწრებლად 5 წლით მიმაციმბირა) საქმის განხილვასთან დაკავშირებით რესპუბლიკის კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობასთან კონფლიქტის შედეგად 3 წელი უმუშევარი ვიყავი. 1962 წლიდან ვმუშაობ საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში — პოლიტიკური ეკონომიის კათედრის დოცენტი ვარ. ეს წოდება ჯერ კიდევ 1932 წელს მომანიჭეს.

1921 წლიდან ვიდრე დაპატიმრებამდე (1936 წლის ოქტომბერი) ვმუშაობ-

ბდი პრესაში, ხელმძღვანელ პარტიულ ორგანიზებში, მეტწილად ვეწეოდი სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას. 1934-35 სასწავლო წელს თბილისის უნივერსიტეტის პრორექტორი ვიყავი სასწავლო ნაწილში. 1935-36 სასწავლო წელს ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის რექტორის თანამდებობა მეჭიქრა.

ჯერჯერობით დაკმაყოფილდეთ ამ ანეკდოტით მონაცემებით. თუ ჯანმა არ მიღალატა; ვაძირებ მოვონებების გამოქვეყნებას. ამის არა მარტო უფლება მაქვს, არამედ ვალდებულიც ვარ.

რა შემზარავიც უნდა იყოს აპრილის ტრაგედია, 1989 წლის 9 აპრილის გამთენიისას დაღვრილი ქართული სისხლი მცირე შენაკადია იმ სისხლიანი მდინარისა, რომელიც საქართველოში 1921 წლის 11 თებერვლიდან მეტნაკლები სიუხვით მოედინება. ამ წლებში საზოგადოებრივი ცხოვრების აქტიური მონაწილე ვიყავი, მოვლენების შუაგულში ვტრიალებდი, მე განველე გზა მარქსიზმ-ლენინიზმის ფანატიკური მიმდევრისა და დამცველიდან ამ მოძღვრების ხელაღებით უარყოფამდე. მკო-

სერკუნული

თხელს ამ მეტამორფოზის მიზეზი მი-
ნდა აუუხსნა, იქნებ ვინმემ აქედან რა-
იმე სასარგებლო დასკვნა გამოიტანოს,
იმის იმედით მაქვს, რომ ჩემი თაობის
ტრაგიკულ ბედს გულგრილად ვერ მოე-
კიდება მომავალი შველევარი.

ჩემი თაობადან ცოცხალი არავინ
არის. დიდი ნაწილი დახვრიტეს. ნაწი-
ლიც ყველას მიერ მივიწყებული წაეი-
და ამ ქვეყნიდან. დაერჩი მე. აბა ვინ
უნდა თქვას სათქმელი, თუ არა მე?

მაგრამ ჯერჯერობით გადავლით მო-
გონებებს და თანამედროვეობას მივხე-
დით, თუ რა მდგომარეობაა ქვეყანაში,
ყველა ხედავს. რა მოგველის ხვალ —
ეს კითხვა ყველას პირზე აკერია და
პასუხს ელის. დამაჯერებელი პასუხი
კი არ ჩანს, და არც შეიძლება ჩანდეს,
ვინაიდან ტოტალური კრიზისის მიზე-
ზების საფუძვლიანი კვლევა არ სწარ-
მოებს. საყოველთაოდ აღიარებული ჭე-
შმარიტება, რომ შედეგებთან ბრძოლა
უნაყოფოა, თუ ღრმად არ ჩაუვკვირდე-
ბით და არ შევისწავლით მათ გამომწე-
ვე მიზეზებს, — მივიწყებულია, ბოლო
ხანებში რუსულ პრესაში ბევრი საინ-
ტერესო მასალა ქვეყნდება ამ საკითხე-
ბზე. მაგრამ ქვეყნის ხელმძღვანელობა
კატეგორიულად ერთ ძირითად მიზეზს
ასახელებს: სტალინის მიერ ლენინის
მემკვიდრეობის უგულვებელყოფას, ლე-
ნინური პოლიტიკის გაშრულებას, რა-
საც მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრე-
ბის დეფორმაცია მოჰყვა. მოკლედ,
მთელი ჩვენი უბედურების მიზეზი სტა-
ლინისა და მისი გარემოცვის მიერ მა-
რქისიზმ-ლენინიზმის თეორიისა და
პრაქტიკის დამახინჯება ყოფილა.

ი. სტალინის მიერ ჩადენილი ბორო-
ტება ჭეშმარიტად უსაზღვროა. მაგრამ
ისმუბა კითხვა: თვით სტალინი ვინაა,
საიდან მოვიდა იგი? სტალინი ხომ ოქ-
ტომბრის რევოლუციის თვალსაჩინო
მოღვაწე და ლენინის თანამებრძოლია,
თვით სტალინი თავისთავს ლენინის
მოწაფედ თვლიდა, გენერალურ მდივ-
ნად ლენინის დროს აირჩიეს. როგორ
მოხდა, რომ მან ლენინის სიკვდილის

შემდეგ მთელი ძალაუფლება ხელში ჩაე-
დო და პირისპირი ტირანი გახდა?
შემთხვევითი იყო სტალინის აღზევება,
თუ კანონზომიერი? ვინ და რამ შექმ-
ნა ის პოლიტიკურ-ფსიქოლოგიური
ატმოსფერო, რომელმაც განაპირობა
ტირანის ტახტზე ასვლა?

აქ პასუხი ერთია: ოქტომბრის რე-
ვოლუციამ და ბოლშევიკურმა პარტიამ
შექმნეს და განამტკიცეს ის სისტემა,
რომლის დროსაც გახდა შესაძლებელი
გლობალური განუკითხაობის დამკვიდ-
რება.

მთელი ის უკეთურობა და სიბავე,
მთელ ქვეყანას რომ დაუფლა სწორედ
ოქტომბრის რევოლუციიდან მოდის.
მაგრამ ოქტომბრის რევოლუცია გარკ-
ვეული იდეოლოგიის მატერიალიზაცია-
ა. ამიტომ იმ იდეოლოგიას უნდა მი-
ვაკითხოთ, რომელიც ოქტომბრის რე-
ვოლუციამ თავის კრედიტ აღიარა. ეს
იდეოლოგია მარქსიზმ-ლენინიზმი გახ-
ლავთ. სწორედ იგია ჩვენი ტრაგიკულ-
ი ბედის სათავე.

რაკი მარქსიზმ-ლენინიზმის ანტი-
დამიანური ბუნება, მისი მანკიერება
სწორედ ოქტომბრის რევოლუციის
მსვლელობაში გამოვლანდა, მოდით თ-
ნავ გადავუხვიოთ ჩვენი თხრობის უშუ-
ალო სვანს და ზოგადად მაინც ვაკერ-
კვთ იმ ძალების ხასიათსა და ბუნება-
ში, რომელთაც გადამწვევტი როლი
ითამაშეს რევოლუციის მომზადებასა
და ხელმძღვანელობაში.

ხანგრძლივმა დაკვირვებამ, რევოლუ-
ციებში მოქმედ პირთა ცხოვრების შე-
სწავლამ იმ დასკვნამდე მიმიყვანა, რომ
რევოლუციამდელი ე. წ. პროფესიონა-
ლი რევოლუციონერები სულ სხვადას-
ხვა მიზეზით და მოტივით მივიდნენ
რევოლუციურ მოძრაობასთან.

ერთი, ძალზე მცირე ნაწილი დაბე-
ჩავებული ხალხის ბედით გულწრფე-
ლად იყო შემწრუნებული და მისი ინ-
ტერესების დასაცავად მზად იყო სიცო-
ცხლაც შეეწირა. ეს არის პროფესიო-
ნალ რევოლუციონერთა ჰუმანისტური
ფრთა.

მეორე, ბევრად უფრო მრავალრიცხოვანი ნაწილი რევოლუციასთან მივიდა პირადი ამბიციების, პატივმოყვარეობის, კარიერის, პირადი „შეს“ დამკვიდრების მიზნით. ეს ის ხალხია, ვისაც პატივმოყვარეობის ჭია დრღინდა, მაგრამ მათი წრიდან გამოსულებს, შესაბამისი ინტელექტის უკმარისობის გამო, არავითარი შანსი არ რჩებოდათ რაიმე სარბიელზე თვალსაჩინო როლი ეთამაშათ. ეს ცხოვრებაში ხელმოცარული ხალხია.

იყო აგრეთვე მეტად მრავალრიცხოვანი დიდი ნიჭისა და განათლების მქონე ჯგუფი, რომელსაც ნებისმიერ საზოგადოებაში შეეძლო ფრიად თვალსაჩინო ადგილი დაეჭირა. მაგრამ კაპიტალიზმის მახინჯ მოელენებს მათი მაღალი ზნეობა ვერ ეგუებოდა და ცხოვრების შინაარსად კაცობრიობის ბედნიერი მომავლისათვის ბრძოლა გაიხადეს.

არ შეიძლება კიდევ ერთი ძალზე მცირერიცხოვანი ჯგუფი არ მოვიხსენიოთ. ეს არის რევოლუციის რომანტიკით გატაცებული და დაბრმავებული ახალგაზრდობა, განსაკუთრებით სტუდენტობა.

ასეთი კლასიფიკაცია იქნებ გამართივებული და არასრულია, მაგრამ რევოლუციამდე რუსეთში არსებულ რევოლუციონერთა ჯგუფების სურათს დაახლოებით მაინც ასახავს. რაც შეეხება თვით რევოლუციის პროცესს, აქ მის შონაწილეთა შორის ვის არ შეხედებით — დაწყებული თავდადებული პრინციპული მებრძოლებიდან სისხლის სამართლის დამნაშავეებით დამთავრებული.

ვ. ლენინი იხემათ ტერფამდე რევოლუციონერი იყო, უაღრესად პრინციპული და იდეური მოღვაწე. ასეთად დაიბადა და მთელი ცხოვრების მანძილზე პარტიისა და რევოლუციის ინტერესით სულდგმულობდა. მაგრამ მხოლოდ რუსეთის რევოლუციით როდი იფარგლებოდა. ლენინი დიდი ინტერნაციონალისტ იყო, მას ფანატიკურად

სწამდა, რომ მხოლოდ ჭეშმარიტ სტური რევოლუცია გარდაუვალია.

ვ. ლენინი ღრმად განათლებული კაცი იყო, საფუძვლიანად ფლობდა ეკონომიკას, ფილოსოფიას (თუმცა ფილოსოფოსები დიდი წარმოდგენის არ იყვნენ ლენინის ფილოსოფიურ შრომებზე). მთელი მისი ენერჯია მიმართული იყო რკინისებური დისციპლინის საფუძველზე აგებული პარტიის შექმნისაკენ. აქ, ამ საკითხში იგი შეურიგებელი, ნამდვილი დიქტატორი იყო (ინტერესოკლებული არ იქნება შევნიშნით, რომ ჯერ კიდევ 1904 წ. მარტომა და ტროცკიმ კარგად შენიშნეს ლენინის ეს თვისებები და მას ბონაპარტიზმში დადეს ბრალი). სამაგიეროდ, დიდ მზრუნველობას ავლენდა ვეულებს მიმართ, ვინც მასთან იყო, მის იდეებს იზიარებდა და იცავდა. მათდამი ხშირად ღმობიერებას იჩენდა, მაშინაც კი, როცა ისინი სხვადასხვა ფუტემდედღურ საკითხებში მას ედავებოდნენ. საკმარისია გავიხსენიოთ ზინოვიევისა და კამენევის დელატის ტოლი პოზიცია ოქტომბრის დღეებში. ვ. ლენინის ასეთი დამოკიდებულება თავისიანებისადმი მისი ნაზი ჯრძნობებით კი არ ახსნება (ასეთი თვისებებისაგან იგი თავისუფალი იყო), არამედ მისი ადგილით პარტიაში და პარტიის ინტერესებით. მისი ავტორიტეტი პარტიაში იმდენად შეუვალი იყო, რომ მას არავითარი საფუძველი არ ჰქონდა ვინმესადმი უნდობლობა და ეჭვი გამოეჩინა.

ახლა, მოდით, სტალინს მივხედოთ. მე არ ვაპირებ ლენინისა და სტალინის ადამიანური და პოლიტიკური პორტრეტის დახატვას. მაგრამ რაკი ამ ორი მოღვაწის სახელთანაა პირდაპირ და უშუალოდ დაკავშირებული მთელი ის უბედურება, რაც საბჭოთა ხალხს თავს დაატყდა, ამით მიერ შექმნილი ტოტალური სისტემა ჩვენი ბედუკუღმართობის სათავე, არ შემიძლია ზოგადად მაინც არ შევხზო მათ საერთო და განსხვავებულ ბუნებას, ინტელექტს, აგრეთვე წარმოშობას.

ყველა, ვინც სტალინს ოდნავ მაინც ობიექტურად ახასიათებს, ერთხმად შენიშნავს, რომ სტალინი შეპყრობილი იყო საშინელი სენით — პიპეტროფიული ამბიციითა და პატივმოყვარეობით. მისი თანდაყოლილი ტრაგედია და შინაგანი წინააღმდეგობა იყო სწორედ წინააღმდეგობა მისი ინტელექტის არასრულყოფასთან და განუსაზღვრელი პატივმოყვარეობისა და ძალაუფლებისადმი მისწრაფებას შორის. სად უნდა მოქმედებდა ამ აკვიატებული ოცნებისაკენ მიმავალი საშუალებები და გზები? ვ. ლენინი, ლ. ტროცკი, ლ. კამენევი, ა. ლუნჩარსკი, ვ. ჩიჩერინი და სხვები მომადლებული ნიჭისა და ფართო და ღრმა ერუდიციის წყალობის ნებისმიერი საზოგადოების მშვენება იქნებოდნენ. ი. სტალინს ამ მხრივ არავითარი შანსი არ გააჩნდა, ამისთვის მას არავითარი მონაცემები არ ჰქონდა. დასახელებულ მოღვაწეთა (გარდა ლენინისა) სიტყვები რამდენიმეჯერ მომიხმენია. არავითარი შედარება! სტალინის მოსმენა ნამდვილი ტანჯვა იყო, უადვილო პაუზები, ყოვლად უშნო მისტიკულაცია, მიხვრა-მოხვრა. მისი პუბლიცისტიკა უფერული და დაშტამპულაა. ამას დაუმატებ მისი წარმოშობაც! გორის ქუჩის ღოთი მეჯღანის შვილს მხოლოდ ერთი უდიდებო მომავალი ელოდა: ან მღვდლის ანაფორაში გახვეულს, ანდა წერილი ჩინოვნიკის საწერ მაგიდასთან გაელა თავისი ცხოვრების გზა. ამბიციით გაბრუებულ ახალგაზრდა სტალინს ასეთი პერსპექტივა სულს უხუთავდა. სად იყო გამოსავალი, რა გზას უნდა დადგომოდა? პროფესიონალი რევოლუციონერის სა-

1. არსებობს იმის დამადასტურებელი ფაქტები, რომ იოსები ბესარიონის შვილი არ იყო. დედა ეკატერინე (კეკე) გორის მეორე გილიის ვაჭრის იაკობ ენატაშვილის ოჯახში მსახურობდა. ასეთ ვითარებაში ცნობილი განწყობის დროს კეკემ სული წაიწმინდა, უღალატა ბესარიონს და ურჩხული დაბადა.

ხიფათო, მაგრამ დიდი შესაფერხებლობის მქონე „სტატუსი“ ერთადერთი გამოსავალი იყო.

სტალინმა საღად შეაფასა ვითარება და არჩევანი გააკეთა, რაიმე კეთილშობილურ იდეას არ მიუყვანია სტალინის რევოლუციონერთა რიგებში. მას ყველა და ყველაფერი ძულდა და ეხიზლებოდა, რა თქმა უნდა, საკუთარი თავის გარდა. სხვა სფეროში ზელმოცარული კაცის თავშესაფარი რევოლუცია იყო. სტალინიც იქ მივიდა. ამ როლის თამაშისათვის, როგორც ეს შემდეგ გამოჩვენდა, მას ყველა მონაცემი უზუად გააჩნდა: თავზელობა, სიცრუე, თვალთმაქცობა; ცინიზმი, დემაგოგია, ვერაგობა, გაუტანლობა, სისასტიკე, სადიზმი და, პირველ რიგში, ადამიანისადმი სიძულვილი; დაუოკებელი ზიზღი. ასეთი თვისებების მქონე უიდეო ადამიანისათვის რევოლუცია ნამდვილი სტიქია იყო. მთელი არსებით ჩაეფლო იგი ამ სტიქიაში და გაუმართლა კიდევ ისე, როგორც არავის. ათეული მილიონების გვაძებზე მიაბრჯება სტალინი განდილებისაკენ. ზღვა სისხლის დაღვრით დამიკვიდრა „ხალხთა მამის“ და „გენიოსთა შორის პირველის“ „ტიტული“.

ვინ და რამ შეუქმნა სტალინს უსახვლო განუკითხობის ატმოსფერო? ნი-ადავი, რასაკვირველია, საბჭოთა კავშირის ხალხების, უწინარეს რუსეთის მონური სულისკვეთება იყო. მონები ქმნიან ტირანებს და არა პირუკუ. მაგრამ საჭირო იყო ამ სულისკვეთების შესაფერისი იდეოლოგია.

ასეთი იდეოლოგიად მარქსიზმ-ლენინიზმი მოგვევლინა. ოქტომბრის რევოლუცია და ის სახელმწიფო სტრუქტურები, რაც ამ რევოლუციის შემდეგ ჩამოყალიბდა და ვ. წ. „პროლეტარიატის დიქტატურის“ სახელწოდებით რომ არის ცნობილი, მარქსიზმის რეალიზაციის, დამკვიდრების ცდა იყო. რა გამოვიდა ამ ექსპერიმენტიდან, დღეს ყველასათვის ცნობილია. მის შედეგებს ყველა ჩვენ დღეს ასე მწვავედ განვიცდით. მარქსიზმ-ლენინიზმის კრიზისზე,

მეტიც, ამ მანკიერი იდეოლოგიის გაკოტრებაზე დღეს საბჭოთა კავშირშიც გაბედულად წერენ და ლაპარაკობენ. ერთადერთი ძალა, რომელიც დღემდე ვერ შედეგია ამ იდეოლოგიას, — კომუნისტური პარტიაა. ბუნებრივია: რაკი პარტია კომუნისტურის სახელს ატარებს, მარქსიზმ-ლენინიზმის ერთგული დამცველი და მიმდევარი უნდა იყოს. ისიც ცნობილია, რომ კომუნისტური პარტია და სახელმწიფოს ხელმძღვანელობა, ცდილობენ რა მარქსიზმ-ლენინიზმის რეაინაციას, იმ კატასტროფას, ქვეყანა რომ განიცდის, მხოლოდ იმით ხსნიან, რომ ლენინის მემკვიდრეებმა დაამახინჯეს და გაამრუდეს მართებული ლენინური პოლიტიკა. მათ დღესაც არ უნდათ, თუ უნარი არ შესწევთ, დაინახონ ის, რაც მარქსის სიცოცხლეშივე დაინახეს მისმა ოპონენტებმა, რომლებმაც კატეგორიულად დაგმეს და უარყვეს მარქსის მოძღვრება პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ.

ამიტომ, პატივცემულო მკითხველო, ვფიქრობ ინტერესმოკლებული არ იქნება მოვიტანო მარქსის შთაბრძნობითი ცნობილი რუსი ანარქისტის მ. ბაკუნინის კრიტიკული შენიშვნები პროლეტარიატის დიქტატურის კონცეფციის თაობაზე.

თვით მარქსი და შემდეგ ლენინი მარქსიზმის დედაარსად აღიარებდნენ მოძღვრებას პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ. ამიტომ მ. ბაკუნინის კრიტიკაც სწორედ ამ მოძღვრებას ეხება უმთავრესად. დღეს რომ ბაკუნინსეულ კრიტიკას ეცნობი, პირდაპირ განცვიფრებაში მოდიხარ: იგი თითქოს დღეს დაიწერა.

მარქს-ენგელსის მოძღვრების ყოველისშემკველი იდეა კაპიტალიზმის კრახის აუცილებლობაა. მათ ის ძალაც აღმოაჩინეს, რომელიც კაპიტალიზმს მიწას მიაბარებს, — ეს ძალა პროლეტარიატია, დაამბობს რა კაპიტალიზმს,

ამ უკანასკნელის შესაფლავებელი პროლეტარიატი იწყებს კაცობრიობის ბედნიერი მომავლის — კომუნიზმის მშენებლობას. კაპიტალისტურსა და კომუნისტურ საზოგადოებებს შორის ძვეს პირველის მეორედ გარდაქმნის პერიოდი. ამ პერიოდის სახელმწიფო არ შეიძლება სხვა რამ იყოს, თუ არა პროლეტარიატის რევოლუციური დიქტატურა. ეს პერიოდი იქნება კომუნიზმის პირველი სტადიის — სოციალიზმის აშენების პერიოდი. ამ ახალი წარმოებითი ურთიერთობის საბოლოოდ გამარჯვების შემდეგ პროლეტარიატის დიქტატურა თანდათან დათმობს იძულების ფუნქციებს, საბოლოო ანგარიშით სახელმწიფო მოკვდება და აღამაინთა საზოგადოება გადავა აღთქმულ სამყაროში-კომუნიზმში.

მკითხველთან ბოდიშს ვიხდი ამ მომბეზრებელი პოსტულატების გახსენებისათვის, მაგრამ ერთხელ კიდევ მოვიგონოთ, თუ რა ბედნიერებას პირდაპირ ბოდა მარქსიზმი კაცობრიობას.

ახლა, მოდით, ბაკუნინს მოვუსმინოთ. ანარქისტებზე საერთოდ და კერძოდ ბაკუნინზე დღემდის ობიექტულური წარმოდგენა ბატონობს. ანარქიზმი ვაიგივებულა კაოსთან, „ანარქიასთან“; უწყსრივობასთან, არეულობასთან. ნამდვილად კი ანარქისტები მიზნად ისახავდნენ აღამაინის ყოველმხრივ განთავისუფლებას ყოველგვარი იძულებისაგან: პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური ჩაგვრისაგან. მ. ბაკუნინი პირიქით თავისუფლებას განიხილავს როგორც მიზანს, ისე საშუალებას, მისი აზრით, არ შეიძლება მომავალში თავისუფლების მოპოვება, თუ დღეს მას დაუთრუნავთ. ამიტომ იგი კატეგორიულად უარყოფს მარქსის კონცეფციას პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ.

მ. ბაკუნინი, 1814—1876. მისი კრიტიკული შენიშვნების გადმოცემისას შევისარგებლე ვაზ. საფ“-ის 1990 წლის №12-ში გამოქვეყნებული მასალებით.

ხებ. დიქტატურა, რა სახელსაც უნდა ატარებდეს იგი, ისეთი საზოგადოებაა, სადაც ერთი ნაწილი ჩაგრავს მეორეს. ამიტომ იგი არ შეიძლება თავისუფლების საწინდარი გახდეს. მარქსის მტკიცებას, რომ დიქტატურა დროებითაა და იგი მოკვდება, ბაკუნინი ძალზე უარყოფითად უყურებს. მისი აზრით, ყოველგვარ დიქტატურას სხვა მიზანი არა აქვს, გარდა იმისა, რომ იგი მარადიული გახდეს; ყოველი მოქმედი აპარატი მიიხსნარაფვის თავის გადარჩენისაკენ და არა თვითლიკვიდაციისაკენ; გარდა ამისა დიქტატურას შეუძლია მხოლოდ მონობა დამაკვიდროს, ძალზე უარყოფითად იმოქმედებს დიქტატურა გლეხობაზე. რომელსაც მარქსი არ წყალობს; მუშათა კლასის მისწრაფება თავისი იდეალი გლეხობას მოახვიოს, უსამართლო და დამლუპველია; მუშათა კლასის მიერ გლეხობის ხელმძღვანელობა იმ მოტივით, რომ იგი უფრო განათლებული და ორგანიზებულია, ყოველად მიუღებელია; ბურჟუაზია ხომ ბევრად უფრო განათლებული და ორგანიზებულია, ვიდრე მუშათა კლასი, აქედან ხომ შეიძლება დაეასკვნათ, რომ ბურჟუაზიას უფლება აქვს იბატონოს მუშათა კლასზე. თუ სახელმწიფოს ხელმძღვანელი სოციალისტები, — განაგრძობს ბაკუნინი, — შეეცდებიან გლეხობას კომუნისტური მოახვიოს, ეს გამოიწვევს გლეხობის აჯანყებას, რომლის ჩასაქრობად დიდი არმია იქნება საჭირო, რაც სახელმწიფოს შემანქანეს-დიქტატორს—გაუხსნის გზას ტირანიისაკენ, განუსაზღვრელი ხელისუფლებისაკენ.

პირდაპირ განსაცვიფრებელი სიცხადით აგვიწერს ბაკუნინი ხოფლის მუერმეობის კოლექტივიზაციის შედეგებს: კომუნისტური სახელმწიფო, წერს იგი, თვით დაიკავებს თავისუფალ მიწათმოქმედთა ასოციაციის ადგილს და შეუდგება მიწათმოქმედთა შრომის ცენტრალურ ადმინისტრირებას, სახელმწიფო თავის ბიუროკრატობას დაავალებს უხელმძღვანელოს მიწის და-

მუშავებას, რაც გამოიწვევს სახელმწიფო უწყსრიგობას, საყოველთაო დატაცებას და სახიზლარ ღესპოტიზმს (ხაზი ჩემია — ა. პ.)

ყველაზე უფრო არსებით არგუმენტად პროლეტარიატის დიქტატურის წინააღმდეგ მას მიაჩნია მისი განუხორციელებლობა. მთელი კლასი დიქტატორი ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნება, იგი იძულებული იქნება მართოს სახელმწიფო თავისი რწმუნებულების საშუალებით. ამგვარად, ის რასაც პროლეტარიატის დიქტატურას ეძახიან, სინამდვილეში იქნება ერთი მუჭა პრივილეგიებული ბიუროკრატობის ბატონობა, რომელიც, გახდება რა სახელმწიფოს მმართველი, მშრომელ მახებს ქედმალურად მოეკიდება და, ამგვარად, იქნება არა ხალხის, არამედ საკუთარი ინტერესებისა და პრივილეგიების დამცველი. ყველაფერი ეს, ასევე ბაკუნინი, მიგვიყვანს პროლეტარული სახელმწიფოს გადაგვარებაამდე. ამასთანავე, ეს პროცესი ძალზე სწრაფად განვითარდება, ვინაიდან მარქსისტებს სოციალისტური რევოლუცია წარმოუდგენიათ როგორც წარმოების საშუალებათა სახელმწიფოს ხელში კონცენტრაცია, ხოლო ეს აუცილებლად მოითხოვს ხელისუფლების ცენტრალიზაციას. ეს პროცესი მიგვიყვანს შესაუთრეთა კაპიტალების ექსპროპრიაციამდე, მთელი კაპიტალისა და მიწის სახელმწიფოს მიერ მთავისებამდე და რომ თავისი გრანდიოზული ეკონომიკური მისია შეასრულოს, სახელმწიფო უნდა გახდეს ძალზე ცენტრალიზებული. ამ პროცესების შედეგად პროლეტარიატის დიქტატურა ააღორძინებს უთანასწორობას და ექსპლოატაციას. სისტემას, რომელიც ამ ექსპერიმენტის შედეგად ჩამოყალიბდება, ბაკუნინი უწოდებს „ავტორიტარულ კომუნისტურ“ ან „სახელმწიფო სოციალიზმს“, რომელსაც ხალხის ინტერესებთან სერიოზო არაფერი ექნება.

შემდეგ ბაკუნინი გვიხატავს პროლეტარიატის დიქტატურის გადაგვა-

რების მკაფიო სურათს: სახელმწიფო აპარატი თანდათან გაძლიერდება და განმტკიცდება, ხოლო ძალაუფლება გადავა წინოვნიკების ხელში, წინოვნიკებისა, რომელიც მოგვევლინება, როგორც ახალი პრივილეგირებული წოდება. წითელი ბიუროკრატის ბატონობის ეკონომიკურ საფუძველად იგი მიიწვევს სწორედ სახელმწიფო საკუთრებას. ასეთი საზოგადოების მართვის ერთადერთი მეთოდი შეიძლება იყოს „წითელი ბიუროკრატის“ ხელში მთელი ეკონომიკური, პოლიტიკური და იდეოლოგიური ძალაუფლების ზეცენტრალიზაცია, რაც უსათუოდ არა მარტო პოლიტიკურ, არამედ იდეოლოგიურ დიქტატურად მოგვევლინება. თავის მხრივ, წერს ეს წინასწარმეტყველი, ეს მიგვიყვანს მოქალაქეთა მორალურ და ინტელექტუალურ დეგრადაციამდე. ასეთი საზოგადოება იქნებოდა არა ადამიანთა, არამედ პირუტყვთა საზოგადოება, რომელიც სწრაფად დაეცემა იდოლიტის უკანასკნელ საფეხურამდე.

მ. ბაკუნინი განსაკუთრებულ აღშფოთებას გამოთქვამდა მარქსის უმაგალითო პრეტენზიის გამო, რომ მისი — მარქსის-თეორია ერთადერთი ჭეშმარიტად და მეცნიერული მოძღვრებაა და მოითხოვდა საზოგადოება გარდაქმნილიყო მისი სქემის მიხედვით.

ჩვენ „ბედნიერება“ მოგვეცა, პატივემულო მკითხველო, თანამედროვენი ვყოფილიყავით იმისა, თუ როგორ მიიღო ლენინმა მარქსის სქემა და რა მოჰყვა ლენინისა და სტალინის მიერ ამ სქემის მიხედვით საზოგადოების გარდაქმნის ცდას.

მე არ ვაირებ მ. ბაკუნინის მოძღვრების დაწერილებით განზილვას, მაგრამ, დასასრულ, რამდენიმე სიტყვა იმის შესახებ, თუ რას ვეთავაზობს თვით ბაკუნინი.

მ. ბაკუნინი უარყოფს არა მართვას ხაერთოდ, არამედ ცენტრალიზებულ მართვას, ერთ ცენტრში კონცენტრირებულ განუსაზღვრელ ძალაუფლებას.

ასეთი სტრუქტურის ნაცდელ-გვითავაზობს ფედერაციულ თავისუფალ ორგანიზაციას ქვემოდან ზემოთ: მუშათა ასოციაციების, ჯგუფების, ოლქების, თემების და, ხაერთოდ, ხალხების თანამშრომლობას და კავშირებს. მისი აზრით, თავისუფალი საზოგადოება მხოლოდ ისეთი საზოგადოებაა, სადაც ხალხის თვითმმართველობის პრინციპია გაბატონებული.

(ხომ ვერ ამჩნევთ რაიმე ხაერთოს, პატივემულო მკითხველო, ბაკუნინის ამ იდეასა და დღევანდელი გარდაქმნის კონცეფციებს შორის?)

მართლაც განსაკვიფრებელი, პირდაპირ გენიალური წინასწარგანჭვრეტის უნარი გამოსჭვავის ბაკუნინის ყოველი შენიშვნიდან. 125 წლის წინათ დაწერილი კი არ გეგონება მარქსის კრიტიკა, არამედ ჩვენი დაკვირვებული თანამედროვისა, ვინც საკუთარი თვალთ ხედავს, თუ რა მოჰყვა ლენინ-სტალინის „სოციალიზმის“ მშენებლობას და „კომუნისტურ ორიენტაციას“.

ვინ გაამართლა და ვინ უკუაგდო ისტორიამ, „მეცნიერული კომუნისმის“ ფუძემდებელნი მარქსი და ენგელსი და მათი იდეოლოგიის მართლმორწმუნე ადვოკატი ვ. ლენინი, თუ დღეს თითქმის დავიწყებული მ. ბაკუნინი, თავის დროზე მარქსისტების მიერ განკიცხული და უკუგდებული ანარქიზმის ერთ-ერთი გამოჩენილი იდეოლოგი?

რატომ მოეატანე ასე ვრცლად ბაკუნინისეული კრიტიკული შენიშვნები? ჯერ-ერთი, იმიტომ, რომ იქნებ მაინც წარმოვიდგინოთ იმ წლების ვნებათა ღელვა და ატმოსფერო, რომელშიაც იბადებოდა კაპიტალისტური საზოგადოების სოციალისტურად გარდაქმნის მრავალგვარი კონცეფციები, კერძოდ მწვავე პოლემიკა სწორედ პროლეტარიატის დიქტატურის ცნების ირგვლივ, იმ პროლეტარიატის დიქტატურისა, რომელმაც იმდენი „ბედნიერება“ მოგვითანა, და რასაც პირდაპირი და უშუალო კავშირი აქვს დღევანდლობასთან. წარსულის ცოდნა არა-

ვის აენებს. ისტორიაში უკვალოდ არაფერი იკარგება და არცთუ იშვიათად თითქმის მივიწყებული მოვლენები დღეს მოგვაგონებენ თავს, მეორე, ის, რაც ბაკუნინისათვის, და არა მარტო მისთვის, ნათელი იყო მეტხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის დამდეგს, მეორე საუკუნის დამდეგს ვერ შეუვნიათ ჩვენი ქვეყნის ხელმძღვანელებს, იმ ქვეყნის, რომელმაც, როგორც არავენ, იწვინა ყბადღებულ პროლეტარიატის დიქტატურის სუსხი. აბა როგორ უნდა გავივით XXVIII ყრილობის საპროგრამო ვანცხალებაში დადასტურებული სკკპ-ის პოზიცია მარქს-ენგელს-ლენინის მოძღვრებისადმი ერთგულების შესახებ?!

ერთი სიტყვით, სკკპ პოზიცია ასეთია: მარქსიზმ-ლენინიზმი გააყალბა და გამრუდა სტალინმა და მისმა გარემოცვამ და ქვეყნის ტრაგიკული ბედი სწორედ ამის შედეგია; უნდა დავიბრუნოთ ლენინი, უნდა დაუბრუნდეთ ლენინს, ამით არაორაზროვნად აღიარებულია, რომ ლენინი და ლენინიზმი იყო და რჩება პარტიის სამოქმედო პროგრამად.

● ლენინზე კიდევ გვექნება ვრცელი ლაპარაკი. ახლა ისევ მარქსს დაუბრუნდეთ.

მარქსისა და ენგელსის ავტორობით ცნობილი „კომუნისტური მანიფესტის“ გამოქვეყნებიდან თითქმის ერთნახევარი საუკუნე გავიდა მერე როგორი კატაკლიზმების ეპოქა-ობების, რევოლუციების, თანაც მეცნიერებასა და ტექნიკაში განსაკუთრებული აღმოჩენების ეპოქა. აი, როგორ აღასებდა ამ დოკუმენტს ვ. ლენინი, რომელიც სწორედ ამ ეპოქაში მოღვაწეობდა: „მანიფესტში“ გენიალური სინათლითა და გარკვეულობით მიხაზულია ახალი მსოფლმხედველობა, თანმიმდევარი მატერიალიზმი, რომელიც სოციალური ცხოვრების დარგსაც მოიცავს, შემდეგ დიალექტიკა, როგორც ყოველმხრივი და უღრმესი მოძღვრება განვითარებაზე.

ბოლოს თეორია კლასთა მშობლივად ახალი კომუნისტური საზოგადოების შემოქმედის, პროლეტარიატის მსოფლიო-ისტორიული როლისა... შემდეგ ისინი აანალაზებენ კაპიტალიზმის გარდევალ და მსხვერვის მიზეზებს მის შეურევებელ წინააღმდეგობათა გამო და ასახულებენ მუშათა კლასის საბოლოო მიზანს — კომუნისმს. ბურჟუაზიის დაღუპვა და პროლეტარიატის გამარჯვება ერთნაირად ვარდუვალა... პირველ ნახევს მუშათა რევოლუციაში წარმოადგენს პროლეტარიატის გადაქცევა ვაბატონებულ კლასად. „მანიფესტში“ მოცემულია ფორმულირება სახელმწიფოს საკითხში მარქსიზმის ერთ-ერთი უშესანიშნავესი და უმშვენიერესი იდეისა, სახელდობრ, „პროლეტარიატის დიქტატურის“ იდეისა. ლენინი ამით არ კმაყოფილდება. იგი განაგრძობს, „მანიფესტის“ მეორე თავი მიძღვნილია ძირითადად კომუნისტური პარტიის, როგორც მუშათა კლასის განუყრელი ნაწილისა და მოწინავე რაზმის როლის გამორკვევსადმი და კომუნისტური პარტიის პროგრამის ვადმოცემისადმი, წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრების მოხშობა და საზოგადოებრივი საკუთრების დამკვიდრება, რომლის ბაზაზეც ყველა შესაძლებლობა იქმნება ადამიანის პიროვნების თავისუფალი და ყოველმხრივი განვითარებისთვის, კულტურისა და მეცნიერების აწეუებისათვის, — ასეთია კომუნისტების ბრძოლის ძირითადი საპროგრამო მიზანი... კომუნისტებს ერთი წუთითაც არ ავიწყლებათ ძირითადი ამოცანა — გამოიმუშაონ მუშებში ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის მტრული წინააღმდეგობის ნათელი შეგნებისა... კომუნისტები აშკარად აცხადებენ, რომ მათი მიზნის მიღწევა შეიძლება მხოლოდ დღეს არსებული წყობილების ძალდატანებით დამხობის გზით“ (ზაზი ჩემია — ა. პ).

მარქსი, ენგელსი და მათ შემდეგ ლენინი მთელი სიცოცხლის მანძილზე ანვითარებდნენ და „სრულყოფდნენ“

„მეცნიერული კომუნიზმის“ თეორიას. ამ მოძღვრების დედარსი იყო კაპიტალიზმის დაღუპვის გარდუვალობის დასაბუთება, კაპიტალიზმის მესაფლავის — მუშათა კლასის ისტორიული როლის განსაზღვრა. მარქსიზმ გეოგრაფიაც კი მოხაზა — ხად, რომელ ქვეყანაში უნდა დაწვებულიყო სოციალისტური რევოლუცია. ასეთ ქვეყნად მას ინგლისი ესახებოდა, აქ არ შეიძლება არ შეეწინააღმდეგებოდა, რომ მარქსის ეს თვალსაზრისი გარკვეულ გაკვირვებას იწვევს. საქმე იმაშია, რომ რევოლუციები თუ დიდი სოციალური მოძრაობები ყოველთვის ისეთ ქვეყნებში ხდება, რომლებიც მწვევე პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ კრიზისს განიცდიან. ხოლო ინგლისი მთელი მეცხრამეტე საუკუნე და მეოცე საუკუნის დასაწყისში მსოფლიოში თავისი კეთილდღეობით გამოირჩეოდა. იქნებ ამ შუესაბამისობის შედეგი იყო ლენინის მიერ მარქსის შესწორება. ლაპარაკია ლენინის თეორიაზე ერთ ცალკე აღებულ ქვეყანაში, ისიც ჩამორჩენილში, სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებს შესახებ.

ვ. ლენინმა შეძლო კიდევ თავისი თეორიის მატერიალიზაცია. ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვება, პროლეტარიატის დიქტატურის სახელმწიფო სტრუქტურების შექმნა, სამოქალაქო ომის მოვება, რუსეთის იმპერიის ხალხების წინააღმდეგობის დათრგუნვა, კომუნისტური პარტიის ხელში მთელი ძალაუფლების მოხვეჭა-ლენინის ტრიუმფად შეიძლება ვაღიაროთ. შემდეგ, მოგვიანებით სტალინის მიერ მრავალ ქვეყანაში რევოლუციის ექსპორტირება ტანკების გამოყენებით, სოციალიზმის გამარჯვების დეკლარირება, ბოლოს, „განვითარებული სოციალიზმის“ ამეწინება, ერთი სიტყვით, მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობის გამარჯვება. სამოცდახუთა წლის მანძილზე ასეთი „წარმატებების“ შემდეგ, ერთბაშად ირკვევა, რომ ვეველაფერი თავზე გვეწგრევა, გლობალურმა კრიზისმა მოიციკა 12. „წათობა“ № 7-8.

საზოგადოების უკლებლივ ყველა სფერო. ამჟვე დროს „დასაღუპად განწირული“ კაპიტალიზმის აფუკება, მეცნიერების უმაკაღიით მიღწევები, დოვლათის სიუხვე, ცხოვრების დონის მკვეთრი ზრდა...

მოკლედ, მარქსიზმ-ლენინიზმის თეორიისა და პრაქტიკის სრული კრახი. რამ განაპირობა მარქსიზმ-ლენინიზმის გაკოტრება, ხად უნდა ვეძიოთ იმ უბედურების სათავე, რომლის მსხვერპლი ასეული მილიონები გახდნენ?

მარქსიზმის ძირითადი მანკიერება ისაა, რომ მას გამოირჩა ადამიანი, სავსებით უგულვებელყო ადამიანი როგორც ბიოლოგიური ფენომენი. განსაკვირვებულ პარადოქსთან გვაქვს საქმე: მოძღვრება, რომელიც პრეტენზიას აცხადებს, რომ იგია ადამიანთა საზოგადოების ბუნებრივი მომავლის ერთადერთი ჭეშმარიტი მოდელი, ადამიანის ბუნებას არ იცნობს. ადამიანის სულიერი სამყაროს, მორალის, ზნეობის, მსოფლმხედველობის, ქცევის ფორმირების ერთადერთ ფაქტორად მარქსიზმი სოციალურ-ეკონომიკურ გარემოს მიიჩნევს. მარქსის სიკვდილის შემდეგ ერთ წერიალში მეგობრისადმი ენგელსიც აღიარებს ამ შეცდომას. მაგრამ დაგვიანებული და ისიც ცალიებით აღიარებული შეცდომა არაფერს არ ცვლის.

აქედან გამოდის მარქსიზმის კონცეფცია საკუთრების შესახებ: მოისპობა კერძო საკუთრება, მოისპობა ექსპლოატაცია და ადამიანიც გარდაიქმნება. მარქსის ასეთი „ურევვი“ პოსტულატი ხავსებით შეითვისა ლენინმა და ბოლშევიკურმა პარტიამ. ასე მარტიალ და წრიმიტულად წვეტს მარქსიზმ-ლენინიზმი ურთულეს პრობლემას — ადამიანის ვადადამიანების პრობლემას, რომელიც დღესაც XX საუკუნის დამლევს, უადრესად აქტუალურია, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირისათვის.

ადამიანთა საზოგადოების ჩამოყალიბების მომენტიდან სწარმოებს პიროვნულად დაბადებული ადამიანის მხეცური ინსტინქტების დაძლევის პროცესი. ხალხებში არსებული მითები, ლეგენდები, ზღაპრები, ფილოსოფიური ტრაქტატებში, რელიგიური ქადაგებანი და ღოგებში მეტწილად სწორედ ადამიანის გაკეთილშობილებისკენაა მიმართული. რადღირს მართო ქრისტეს მოძღვრება მოყვასის სიყვარულისა და შემწენარებლობის შესახებ. ეს პროცესი დღესაც უჩვეულო ინტენსივობით მიმდინარეობს, და შეიძლება ითქვას, რომ იგი უსასრულო პროცესია. ყოველი ჰუმანიზმის ცდისა და სურვილის საწინააღმდეგოდ ეს პროცესი ჯოჯოხეთურად ნელა მიზოხინებს, მაგრამ გარკვეული წარმატებები მაინც შეიძენება.

განსაკუთრებული სიგრძე-სიგანით ადამიანის პრობლემა დაისვა რენესანსის ეპოქაში, რომელიც ახალგაზრდა ბურჟუაზიის მსოფლმხედველობას ასახავდა და თავისი მახვილით მიმართული იყო ფეოდალური სქოლასტიკის წინააღმდეგ. ადამიანის პიროვნების დამცირებისა და გათლევის წინააღმდეგ მიმართული ეს მოძრაობა გამსჭვალული იყო ადამიანისადმი სიყვარულით, ადამიანის ღირსებაზე, მის ბედნიერებაზე ზრუნვით.

შემდეგ მოდის მეორე მუხტე საუკუნე-საფრანკეთის განმანათლებელთა, ბრწვინვალე ფილოსოფოს-ჰუმანიზმთა ჰუმანიზტად სწორუპოვარი პლეადა, რომელმაც იდეოლოგიურად მოამზადა საფრანკეთის დიდი რევოლუცია. კაცობრიობის ისტორიის ახალი ეპოქა ამ რევოლუციით იწყება. სწორედ ამ რევოლუციის მიერ საქვეყნოდ გამოცხადებულ დეკლარაციაში ყველა პირობლემათა შორის ადამიანის პირობიტუტია აღიარებული, ხოლო ადამიანის თავისუფალი შემოქმედებისა და დამოუკიდებლობის საფუძვლად კერძო საკუთრებაა მიჩნეული. გავიხსენით, როგორ იცავდა კერძო საკუთრების პრინციპებს რობესპიერი: „სიკვდილი მას, ვინც კე-

რძო საკუთრების წინააღმდეგ ხელს აღმართავს“. საქმე ისაა, რომ ახალგაზრდა ბურჟუაზიის რადიკალურ ფრთას კარგად ჰქონდა გააზრებული, რომ თუ ჩადამიანი მატერიალურად სახელმწიფოს სტრუქტურებისაგან არის დამოკიდებული, იგი ვერავითარ შემთხვევაში თავისუფალი მოაზროვნე და შემოქმედი ვერ იქნება.

მე შორსა ვარ იმისაგან, რომ კერძო საკუთრება იდეალურ წყობად ვაღიარო. კერძო საკუთრებასთან, მომხვეჭილობასთან ცოტა მანკიერება როდია დაკავშირებული. კაპიტალის პირვანდელი დაგროვების გზა ადამიანთა სისხლითაა მორწყული, მას თან ახლავს გაუთავებელი ქიშობა და ომები, სხვა მსგავსი მოვლენები. მაგრამ, როგორც ჩანს, ისტორია სხვა გზით ვერ წაივლიდა. ახლის აღმოცენება და გამარჯვება ყველგან და ყოველთვის მწვავე წინააღმდეგობათა გზით ხდება. მაგრამ, საბოლოო ანგარიშით, ბურჟუაზიულმა საზოგადოებამ, ძირითადად კერძო საკუთრებაზე რომაა დაფუძნებული, დროთა ვითარებაში ბევრი უკეთურობა ჩამოიცილა. საზოგადოების განვითარება სწორხაზოვნად როდი ხდება, აქ ვარდაუვალია ზიგზაგები, მანევრები, დროებითი უკანდახვევა და სხვ. მაგრამ გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე ისაა, თუ როგორია განვითარების ტენდენცია, მიმართულება, რომელი სჭარბობს - ნათელი თუ ბნელი.

პიროვნების თავისუფლებისა და მასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ კერძო საკუთრებაზე იმიტომ მინდა შევაჩერო მკითხველის ყურადღება, რომ სწორედ ამ ფაქტების ჩგნობრებამ განაპირობა კაპიტალიზმის ვარდუვალი კრახისა და მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის მარქსისტული თეორიის სრული გავრცობა.

კ. მარქსი კაპიტალიზმის დაღუპვის აუცილებლობას იმავე კანონებითა და მიზეზებით ხსნიდა, როგორითაც კაპიტალიზმის წინამორბედ სოციალურ ეკონომიურ სისტემათა განვითარებას. უაღრესად პრინციპული, არსებითი თვისებრივი განსხვავებაა ადამიანის ადგილისა და როლის თვალსაზრისით. კაპიტალიზმის წინა ეპოქებში ადამიანი — საზოგადოების მთავარი მწარმოებლური ძალა — მოკლებული იყო ყოველგვარ ინტერესსა და სტიმულებს, პირუტყვის ღონემდე იყო დაყვანილი. ამ ანბანური ჭეშმარიტების განმეორება იმიტომ მიხდება, რომ მსურს ხაზი გაუსვლა ისეთი ვადამწვევები მნიშვნელობის ფაქტორს, როგორიცაა კერძო საკუთრება, რისი წყალობითაც ადამიანი ხდება დამოუკიდებელი მწარმოებელი და შემოქმედი.

კიდევ და კიდევ, ადამიანის უფლებათა დაცვის პრობლემა დღესაც ერთ-ერთი გლობალური პრობლემაა, მაგრამ საფრანგეთის დიდი რევოლუციით იწყება ადამიანის ემანსიპაციის ისტორიული პროცესი. ეს იყო ჭეშმარიტად გრანდიოზული ნახტომი ადამიანთა საზოგადოების განვითარებაში, მატერიალურ წარმოების სფეროშიც და ცნობიერებაშიც. ამ ეპოქას ემთხვევა სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის ძალზე მნიშვნელოვანი ეტაპი.

კ. მარქსიც ამ ეპოქის შეილი იყო. მაგრამ მიმდინარე პროცესების დაკვირებისა და განზოგადებისას იგი ვერ გახტდა აკვიატებულ კლასთა ბრძოლის თეორიას და ამის შედეგად დაასკვნა, რომ ორი ანტაგონისტური კლასის — პროლეტარიატისა და ბურჟუაზიის — ინტერესები შეურთავებელია და პროლეტარიატის ისტორიული მისია ისაა, რომ მან ბურჟუაზიას საფლავი გაუთხაროს.

პროლეტარიატსა და ბურჟუაზიას შორის იმ ეპოქაში თითქოს ცოტა რამ იყოს საერთო, ბრძოლა ხშირად მეტად მძაფრდებოდა. არ იყო გამორიცხული, ეს ორი კლასი ანტაგონისტურ

ძალებად დაესახათ, მაგრამ კ. მარქსის გენიოს მოაზროვნეაა აღიარებული მისი მიმდევრების მიერ, და თუ მართლა ასეთი ღონის მოაზროვნე ხარ, მეტი მოვეთხოვება, უფრო შორს უნდა იხედებოდე და კლასების ინტერესთა დაპირისპირებაში საერთო საკაცობრიო ფასეულობანიც დაინახო. კ. მარქსს ამის უნარი არ აღმოაჩნდა, მან ვერ დაინახა, თუ რა პოტენციური ძალის მქონეა ბურჟუაზია, ვერ შეაფასა მეცნიერების, ტექნიკის, საწარმოო ძალთა უჩვეულო აღმავლობა და მოსალოდნელი შედეგები, ვველაფერი ექსპლოატაციასე დაიფვანა, ვველაფერი ზედმეტი ღირებულების მოთვისებით ახსნა და, რაც მთავარია, ვერ შეაფასა თავის უფალი ადამიანის განუსაზღვრელი შემოქმედებითი შესაძლებლობა. ამიტომ უარყო და გარიყა იგი ისტორიამ.

იხე წერავენ გაშაგებს, რომ მეოცე საუკუნის დასასრულის გადასახედიდან საყვედურით მინდა მიემართო მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის მოღვაწეს — ეს რატომ ვერ განჭვრიტე, ის რატომ ვერ გაითვალისწინეო. მე მხოლოდ იმის ხაზგასმა მინდა, რაც დღეს ასე ნათლად ჩანს.

კ. მარქსის შეცდომები ნათქვამით არ ამოიწურება. მისი ნიჰილისტური დამოკიდებულება ისეთი ფენომენისადმი, როგორც სამშობლოა, მისი ცნობილი თეზისი, რომ პროლეტარიატს სამშობლო არა აქვს, დიდ სიბუცესთან ერთად ისტორიული ფაქტების უგულვებლყოფაა, ამის დასადასტურებლად პარიზის კომუნაც კმარა. აბა გავიხსენოთ, ტიერის მთავრობის პრუსიელებთან დაზავების შემდეგ თავგანწირულად ვინ იცავდა პარიზს, თუ არა სწორედ პარიზის პროლეტარიატი?! თვით

კ. მარქსი ხომ ამ ამბების თანამედროვე და მოწმე იყო! უფრო მოგვიანებით, პირველი და მეორე მსოფლიო ომების დროს საფრანგეთის, გერმანიისა და მრავალი სხვა ქვეყნის მუშებმა ვანა ცოტა სისხლა გაიღეს სამშობლოსათ-

ვის?! იქნებ ისიც მოვიხსენიოთ, ქართველი ყმა-გლეხი თავისი საგზლითა და იარაღით მარად მზად რომ იყო ურდოთა შემოსევებისაგან დაეცვა თავისი მიწა-წყალი, ენა და სარწმუნოება, ვანა იმის ნათელი დადასტურება არაა, რომ ყოველი ნორმალური ადამიანისათვის სამშობლოა უწმინდესი და უზენაესი ფენოზენი? მარქსის ამ თეორიაზე აღიზარდნენ ისეთი სიბილწენი, როგორც იყო სერგო ორჯონიკიძე და მძანი მისნი, რომლებმაც ამდენი უბედურება მოუტანეს ქართველ ხალხს. სამშობლოს ცნების უარყოფა შეუძლია მხოლოდ ისეთ კაცს, ვისაც სამშობლო არა აქვს და, ცხადია, არც მისი სიყვარული იცის. ასეთი უთვისტომო იყო სწორედ კ. მარქსი.

კიდევ ერთი მომენტი მარქსის „უკვდავი“ მემკვიდრეობიდან. იგი კატეგორიულად აცხადებს, რომ სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის დროს ხაწარმოო ძალების განვითარებისა და შრომის ნაყოფიერების დონე ვერასოდეს მიაღწევს მრეწველობაში არსებულ დონეს. ისტორიამ ამ საკითხშიც დასცინა მარქსიზმს: დღეს მთელ რიგ ქვეყნებში — აშშ, საფრანგეთი, პოლანდია და სხვ. — კაპიტალის ორგანული შედგენილობა სოფლის მეურნეობაში ბევრად უფრო მაღალია, ვიდრე მრეწველობაში. და საერთოდ: მარქსიზმს ახსიათებს სოფლის მეურნეობის მიმართ მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება. გავიხსენოთ თუნდაც ცნობილი ფრაზა „კომუნისტური მანიფესტიდან“, სოფლის ცხოვრებას რომ იდიოტიზმად ნათლავს.

არ შეიძლება კიდევ ერთი „ურყვევი“ დებულება არ მოვიტანოთ მარქსის ეკონომიკური მოძღვრებიდან ლაპარაკია ე. წ. კაპიტალისტური დაგროვების საყოველთაო კანონზე. ამ კანონის თანახმად, რაც უფრო მეტი სიმდიდრე გროვდება საზოგადოებაში, მით უფრო მეტს ითვისებენ კაპიტალისტები, ხოლო ამ სიმდიდრის მწარმოებელი პროლეტარიატი შეფარდებით და აბსოლუტურად

დატაკდება. აქვე მინდა შევნიშნო, რომ ლენინი, რასაკვირველია, წაუწყობია იზიარებდა ამ კანონის მოქმედებას და დაფინებით იმეორებდა: დაიხ, აბსოლუტურადაც, დღითიდღე უარესდება პროლეტარიატის ცხოვრების პირობებიო. პატივცემულო მკითხველო, ნეტავ დღეს, შვიდი ათეული წლის შემდეგ, საბჭოთა კავშირში ღირსეულ პროფესორს ცხოვრების ისეთი დონე ჰქონდეს, როგორც იმ „გადატაკებული“ საშუალო კვალიფიკაციის მუშას აქვს კაპიტალისტურ ქვეყნებში! სხვას ვველაფერს რომ თავი დაეანებოთ, ამ ერთი „კანონის“ მიხედვითაც შეიძლება წარმოვიდგინოთ, თუ როგორი პროგნოზირებისა და შორსმჭკრეტელობის უნარის მქონენი იყვნენ მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუძემდებლები.

სამაგიეროდ მარქსმა დაგვიტოვა „ბედნიერი და ნათელი“ მომავლის-კომუნისტური საზოგადოების მოდელი. მართლაც, ვის არ მოხიბლავს კომუნისმის იდეალი: სახელმწიფო თავისი იძულებითი ფუნქციებით უკვე მკვდარია, საზოგადოებაში მხოლოდ საყოველთაო ბედნიერება სუფევს და, რაც ყველაზე განსაკვირვებელია, ადამიანია ძირფესვიანად გარდაქმნილი: იგი სულ სხვა ბუნების არსებაა, სულ სხვა გეგმების მატარებელი, მან არ იცის არც სიხარბე, არც შუღლი, არავითარი მტრობა, მისთვის უცხოა პატივმოყვარეობა, ამბიცია, ქურდობა... იგი მხოლოდ საზოგადოების ინტერესებით სულდგმულაობს, საზოგადოებას აძლევს ცოდნას, ნიჭს, ხოლო მიიღებს მხოლოდ იმას და იმდენს, რაც მისი აუცილებელი მოთხოვნილობის დასაკმაყოფილებლად საჭირო. და ასეთი ურთიერთობანი და ცხოვრების წესი მთელ პლანეტაზე დამკვიდრდება: სოციალისტურმა რევოლუციამ ხომ მთელი დედამიწა უნდა მოიცვას!

მარქსისტები ვერ ჩაწვდნენ ადამიანის უცნაურ თავისებურებას: ადამიანი ახდენს რევოლუციას, საზოგადოების ძველ სტრუქტურებს ძირფესვიანად

ამხერვეს, მაგრამ მისი ბუნება არსებითად უცვლელი რჩება. ვვლახე ჰუმანურ საზოგადოებასაც არ ძალუძს გაათავისუფლოს ადამიანი ქვენა გრძნობებისაგან... შეიძლება მხოლოდ ისეთი საზოგადოების შექმნა, სადაც ამ ინსტინქტების გამოვლენას ნაკლები ნიადაგი ექნება, ასეთ საზოგადოებად სწორედ სამართლებრივი, ჰუმანური, დემოკრატიული საზოგადოება შეიძლება მივიჩნიოთ. მაგრამ ადამიანი ცოცხალი დედამიწის მშენებაც არის, მას შეუძლია ისე ამაღლდეს, რომ დემტოს გაუტოლდეს. სწორედ ამ უანგარო თვისებების დამკვიდრებას და განმტკიცებას უნდა ემსახურებოდეს ჰუმანიტარულ ჰუმანური საზოგადოება და სახელმწიფო.

ძალზე ცოტა, როგორც იტყვიან, თითზე ჩამოსათვლელია ამაღლებული ხელის ადამიანები, მაგრამ გარკვეულ ვითარებაში ერთის თაღაღებული საკითხი ლანჩრებსაც გმირებად აქცევს.

მე ათასების დაცემის, გახრწნის მოწმე ვყოფილვარ, მაგრამ გულგატეხილს ერთი რიგითი პატიმრის კეთილშობილი მოქცევა მიბრუნებდა ნდობას ადამიანისადმი.

ოცნების უფლებას ვერავის წაართმევ. კაცობრიობის ბედნიერ მომავალზე ბევრი ფიქრობდა და ოცნებობდა. მაგრამ თვალსაჩინო ჰუმანისტმა ინგლისელმა სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწემ თომას მორმა (1478-1535) ისტორიაში პირველმა სცადა დაესახა იდეალური სოციალისტური საზოგადოება. მან 1516 წელს გამოაქვეყნა წიგნი სახელწოდებით: „წიგნი იმდენადვე სასარგებლო, რამდენადც გახართობი სახელმწიფოს საუკეთესო წიგნისა და ახალ კუნძულ „უტოპიის“ შესახებ“. წიგნის ავტორს კარგად ესმოდა, რომ მისი იდეალი განუხორციელებელი იყო. ამტომაც ნაწარმოებს „უტოპია“ (არაარსებული) უწოდა.

სულ სხვა ვითარებასთან გვაქვს საქმე, როცა მარქსისტულ „მეცნიერულ კომუნისმს“ ვვხებით. კომუნისტური საზოგადოების მიხედული მოდელის მიმართ მარქსს რაიმე შენიშვნების გაგონებაც კი არ სურდა. იგი ოდნავ ეჭვსაც გამოიციხებოდა მისი მოძღვრების განხორციელების შესაძლებლობის მიმართ. თავისი ოპონენტების მიმართ მარქსი დაუნდობელი და სასტიკი იყო. „მეცნიერული კომუნისმის“ თეორია ჰუმანიტარების უკანასკნელ სიტყვად მიაჩნდა. მარქსის ასეთი შეურიგებელი და ქედმაღლური პოზიცია საფუძვლიან აღმფიქვრებას იწვევდა მის ოპონენტთა შორის.

მაგრამ თეორიას თავისთავად, რაიმე მცდარიც არ უნდა იყოს იგი, საზოგადოებისათვის დიდი ზიანის მოტანა არ შეუძლია. ძირფესვიანად იცვლება მდგომარეობა, როცა ეს მცდარი თეორია მახებს დაუფლდება და მატერიალურ ძალად იქცევა. სწორედ ასეთ მოვლენასთან გვაქონდა საქმე 1917 წ. რუსეთში, როცა ვ. ლენინმა და ბოლშევიკურმა პარტიამ მიზნად დაისახეს მარქსის უტოპია რეალობად ექციათ.

ჩვენი დღევანდელი ტრაგედიის თეორიული ფესვები სწორედ მარქსიზმია, ხოლო საყოველთაო დაცემულობა ლენინისა და კომუნისტური პარტიის თეორიისა და პრაქტიკის პირდაპირი და უშუალო შედეგია.

ამიტომ გემართებს საფუძვლიანად გავერკვეთ იმ მიზეზებში, რომელთა შედეგად ამ ვეებერთელა და თავისი რესურსებით უმდიდრესი ქვეყნის თითქმის 300 მალიონი მცხოვრები დღეს შიშველ-ტიტყელი და დამშეულია, მორალურად გახრწნილი და გადაკვარებულია.

დღეს, „პერესტროიკის“ ეპოქაში არავინ უარყოფს იმ ჰუმანიტარულ რომ ვვლავრის თავიდათავე მონიპოლიზმია.

წარმოების საშუალებებზე სახელმწიფოს აბსოლუტურმა მონოპოლიამ ეკონომიკა გააჩანაგა, პარტიული აპარატის მიერ ხელისუფლების აბსოლუტურმა მონოპოლიამ თვით აპარატი და საზოგადოება გაათახსირა.

საიდან მოდის ვველა ამ უბედურების სათავე — აბსოლუტური მონოპოლიზმი? ლენინიდან, კომუნისტური პარტიიდან, ოქტომბრის რევოლუციიდან. სხვაგვარი პასუხი არ არსებობს. ამავე დროს სკკპ ხელმძღვანელობა, სკკპ XXVIII ყრილობა, პირადად პარტივეცემული მ. გორბაჩოვი ცდილობენ ლენინის მოხსნას ყოველგვარი პასუხისმგებლობა და ვველაფერი ე. წ. დაფორმაციას გადააბრალონ. არგუმენტაცია ასეთია: ვ. ლენინს ვველაფერი ვათუღილი და ვათუღისწინებული ჰქონდა: მიზანი, მოქმედების პროგრამა, ბრძოლის მეთოდები და ფორმები. იყო შეცდომებიც, მაგრამ მათი ბუნება და ხასიათი იმით აიხსნება, რომ ჩვენ უვალი გზით მივდოდით და ზოგიერთ შეცდომას ვერ ავცდებოდით. მაგრამ ლენინი ამ შეცდომებს სწრაფად შეიცილობდა და ასწორებდა. ლენინის შემდეგ სტალინმა და მისმა გარემოცვამ ლენინის მიერ დასახულ გზას გადაუხვიეს, მისი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა, პარტიისა და სახელმწიფოს ურთიერთდამოკიდებულების პრინციპები შებღალეს, დაამახინჯეს. ერთი სიტყვით, ვველაფერში სტალინიც და მისივე სტალინის იმდენი ბოროტება აქვს ჩადენილი, რამდენიც ვველა ეპოქის ტირანებს თავსაყრელად ეყოფოდა. ამ შეჩვენებულ სახელს ჩვენ კიდევ დაუბრუნდებით, ჯერჯერობით კი ლენინს, მის თეორიულ პოსტულატებს, სტრატეგიასა და ტაქტიკას ჩავუვირდით.

ოქტომბრის რევოლუცია და მისი მომდევნო წლები — ეს იყო ლენინის მეთაურობით ფანატიკოს-უტოპისტების ცდა უტოპია სინამდვილედ ექციათ, ლენინის საბედისწერო შეცდომაც და დანაშაულიც ის იყო, რომ მან ნახერადფეოდალურ და მონური ფსიქო-

ლოგიით დაავადებულ რუსეთს თავს მოახვია სისტემა, რომელსაც არავითარი ნიადაგი არ ჰქონდა არც რუსეთში და არც, საერთოდ, ნებისმიერ ადამიანთა საზოგადოებაში. ეს იყო სისტემა და იდეოლოგია, ადამიანის ბუნების წინააღმდეგ მიმართული, იგი უარყოფდა ყოველგვარ კანონებს: ეკონომიკურს, სოციოლოგიურს, ყოფითს. იგი არაფრად ავადებდა ისტორიის გაკვეთილებს და მხოლოდ ერთ მიზანს ისახავდა: რუსეთი გადაექცია მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის კრალ და სწორედ მოსკოვიდან დაწყებული მსოფლიო პროლეტარიატის განმათავისუფლებელი მოძრაობის ტრიუმფალური ხელა.

მაგრამ ეს ამოცანა დაიხსნა რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ. რევოლუციის მზადების პერიოდში სოციალიზმზე კრინტიც არავის დაუძრავს, არავითარ სოციალისტურ არჩევანზე არ იყო ლაპარაკი. 1917 წლის აპრილიდან ლენინმა ფრიად მომგებიანი და სწორი ტაქტიკა აირჩია: მან ხალხს ისეთი პროგრამა შესთავაზა, რომელიც დიდი უმრავლესობის სასიცოცხლო ინტერესებს ემთხვეოდა. ეს იყო ლოზუნგები: მთელი ხელისუფლება მუშების, გლეხებისა და ჯარისკაცების მიერ არჩეულ საბჭოებს, ძირს ომი და მშვიდობა ხალხებს, მიწა-გლეხებს, ფაბრიკა-ქარხნები-მუშებს. ამას დაუმატეთ დროებითი მთავრობის სრული უნიათობა, ბოლშევიკების ფართო ორგანიზატორული და პროპაგანდისტური საქმიანობა და ლ. ტროცკის ბრწყინვალე ორატორული ნიჭი. (ამასთან დაკავშირებით ზედმეტი არ იქნება მოვიტანოთ ერთი ადგილი ი. სტალინის მიერ ოქტომბრის პირველ წლისთავზე გამოქვეყნებული სტატიიდან: „თუ ჩვენ ოქტომბერში ასე უხისხლოდ და შედარებით ადვილად გავიმარჯვებთ, ამას პირველ რიგში ლ. ტროცკის უნდა ვუმაღლოდეთ“ საგულისხმოა, რომ ამას წერს ლ. ტროცკის შესახებ მისი პირადი შეურავებული მტერი).

ოქტომბრის რევოლუციის მეორე დღეზე დაიწყო საბედისწერო ექსპერიმენტი. ლენინი ჯიქურ ეკვეთა დამყაყებულ რევომს და ნათელი მომავლისაკენ — კომუნიზმისკენ მიმავალ გზას უყოყმანოდ დაადგა. ვისი და რისი იმედით? რა ძალებით უნდა მოეთხარა ძირფესვიანად არსებული წყობილება? ეს იარაღი იყო პროლეტარიატის დიქტატურა.

ცნობილია, რომ მარქსის მოძღვრების თანახმად სოციალიზმის მშენებლობის წინაპირობად ორი მომენტი უნდა არსებუდყოფო: შესაფერი, მაღალი დონის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა და იდეოლოგიურად გათვითცნობიერებული პროლეტარიატი, რომელიც კაპიტალიზმის დამხობით სისხლხორცეულად იქნებოდა დაინტერესებული. რუსეთში ამის მსგავსიც კი არაფერი არსებობდა.

ამ უხერხულობას ლენინი, რასაკვირველია, გრძნობდა და ჯერ კიდევ ოქტომბრამდე და მომდევნო წლებშიც ცდილობდა დაესაბუთებინა, რომ იმპერიალიზმის დროს, მარქსის ეპოქისაგან განსხვავებით, კაპიტალიზმის განვითარება ხდება ნახტომისებურად, და ამიტომ შესაძლებელია ცალკე აღებულ ჩამორჩენილ ქვეყანაშიც სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვება. მაგრამ ლენინის ახალი თეორია საქმის ვითარებას ოდნავადაც არ ცვლიდა. მამ რაღა დარჩა? პარტია, პროლეტარიატის მოწინავე ნაწილი, მისი ავანგარდი, უადრესად ორგანიზებული, ერთი იდეოლოგიით გამსჭვალული, ერთ მუშტად შეკრული ძალა, რომელსაც ძალუძს ისტორიული ამოცანის გადაჭრა. ბრძოლის რა ფორმები და მეთოდები შეიძლება აერჩია პარტიას ასეთ სიტუაციაში? მხოლოდ ძალმომრეობა, რეპრესიები, მასობრივი ტერორი, ამასთანავე თავშეუკავებელი პროპაგანდა ბედნიერი მომავლის — „კომუნიზმის“ მშენებლობის შესახებ.

მასებზე ზემოქმედების მიზნით, დასაშვებ თუ დაუშვებელ ხერხებს მიმართავდა, რთავდნენ: დემაგოგიას, სიცრუეს, თვალთმაქცობას, ფაქტებისა და მოვლენების გაყალბებას, თვით ვ. ლენინი 1919 წელს მოურიდებლად აცხადებს, დღევანდელი თაობა კომუნიზმში იცხოვრებსო. საინტერესოა, მართლაც სჯეროდა მას, რასაც ხალხს უმტკიცებდა, თუ ეს ჩვეულებრივი სატყუარა იყო? თუმცა რაა აქ გასაოცარი: ვანა ნ. ბრუსილოვი 1961 წელს არ ამტკიცებდა და პარტიის პროგრამაშიც კი შეიტანა მუხლი იმის შესახებ, რომ 80-იან წლებში ჩვენში უკვე კომუნიზმი იქნებოდა, ხოლო ნეტარხსენებული ლ. ბრეჟნევი გვარწმუნებდა, რომ 70-იან წლებში ჩვენში განვითარებული სოციალიზმის ეპოქა დაიწყო. ეს იმ წლებში, როცა უკვე მკვეთრად იგრძნობოდა სურსათის დეფიციტი და დაკვირვებული თვალისთვის ნათელი იყო, რომ ქვეყნის ეკონომიკა უფსკრული-საკენ მიექანებოდა.

აქვე ისიც უნდა აღვნიშნო, რომ ლენინისდროინდელ ზოლშვეიკებს მართლაც სჯეროდათ, რომ ისინი მსოფლიო პროლეტარიატის განმათავისუფლებელი რევოლუციის პიონერები არიან და ამ საკაცობრიო იდეალისათვის სიცოცხლესაც არ იშურებდნენ. მით უფრო ტრაგიკულია მათი ბედი!

იმის შესახებ, თუ როგორ გამოიყურებოდა ქვეყნის მფლობარეობა რევოლუციის პირველ წლებში, საკმაოდ ვრცელ ინფორმაციას გვაწვდის ისეთი ავტორიტეტი, როგორიც იყო მაქსიმ გორკი. მეც მინდა გავაცნო მკითხველს გორკისეული აზრები და მოვიტანო ამონაწერები მისი ჩანაწერებიდან, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით «несвоевременные мысли».

„ფანატიკოსებმა და ქარაფშუტებმა მუშათა კლასს ჩაუნერგეს იმედი, რომელიც ყოვლად განუხორციელებელია ახლანდელ ისტორიულ

პირობებში და რომელსაც პროლეტარიატი მიჰყავს შეუხსერისა და განადგურებისაკენ, რაც გამოიწვევს ხანგრძლივ და უკუ რეაქციას". ასე აფასებს შექმნილ ვითარებას მ. გორკი. რომელიც რევოლუციამდე ლენინის დიდ მშობრად ითვლებოდა და არა მხოლოდ რუსეთში დიდი პატივით სარგებლობდა.

მ. გორკი განაგრძობს—სმოლნის რევორმატორებს ფეხებზე ჰკიდიათ ხალხის ინტერესები, ისინი გულცივად მსხვერპლად სწირავენ მას მსოფლიო რევოლუციის გულისათვის, რუსეთის დღევანდელ პირობებში არა აქვს ადგილი სოციალისტურ რევოლუციას. სახალხო კომისრებს დაღუპვისკენ მიჰყავთ ხალხი. რუსეთი მათთვის ის ცხენია, რომელსაც შეცინიერი ბაქტერიოლოგები ტიფს უცრიან იმისათვის, რომ გამოიმუშავოს ანტიტიფოზური შრატი და იმაზე კი არ ფიქრობენ, რომ ცხენმა შეიძლება ფეხები გაჭიმოს. გული გაკვდება, როცა ხედავ, რომ ქვეყნის ჯანსაღი ძალები ერთმანეთს წყვეტენ და იღუპებიან და ამავე დროს ათეული ათასები, თითქოს საკუთარ თავს დასცინიანო, გაყვირიან: „მშვიდობას გაუმარჯოსო!“ ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლებთან ერთად საპატიმროში გამოაწვევდნენ არიან ათეული ათასი მუშები და ჯარისკაცები. სულ უფრო მეტად მე ის მაშინებს, რომ რევოლუციას ადამიანის ხულიერი აღორძინების ნიშნებიც კი არ გააჩნია. ადამიანი ისევე გაუფასურებულია, როგორც წინათ იყო. ახალი უფროსობა უფრო უხემიც კია, ვიდრე ძველი მოხელეები, ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ ძველი უფრო თავაზიანი იყო. ქრთამებს ისევე იჯიბავენ, როგორც ძველი ჩინოვნიკები. ძველი საძაგლობა არ ქრება, მხოლოდ სახეს იცვლის. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მოხდა ფიზიკური ძალის გადანაცვლება და არა ხულიერი ძალების გაძლიერება.

მ. გორკი განაგრძობს: მრჩენენ მუქი ძველი სახამართლოები ~~მხოლოდ~~ ატის სახელით, ბატონმა სახალხო კომისრებმა გზა გაუხსნეს მხეცურ ინსტიტუტებს — თვითგასამართლებას, განუკითხაობას, ქვედა გრძნობებს, ქუჩის „კანონების“ გაბატონებას, ბრბოს აღვირაწვევტილ თარეშს. ცხოვრებას მართვენ ფანატიკოსები და სექტანტები, რომლებიც აღვივებენ ბნელი მასების განუხორციელებელ იმედებს, თიშავენ ინტელიგენციას ხალხისაგან და ანადგურებენ მის საუკეთესო წარმომადგენლებს. რაც დრო გადის, მით უფრო ძლიერდება სახელმწიფოს ძალაუფლება ხალხზე, თანაც ივიწყებენ, რომ არ არსებობს უფრო საშინელი შხამი, ვიდრე ადამიანებზე ბატონობა. ძალაუფლება ჩვენ მოგწამლავს და გადაგვაქცევს უფრო საზიზღარ კაციჭმობად, ვიდრე ისინი იყვნენ, ვისაც მთელი სიცოცხლე ეუბრძოდათ.

მ. გორკის მიერ დახატული სურათი, ცხადია, იმ პოლიტიკის შედეგია, რომელსაც ვ. ლენინი ატარებდა. როგორია რევოლუციის პირველ წლებში მისი საგარეო და საშინაო პოლიტიკა? საგარეო პოლიტიკა ძალზე შეზღუდული იყო. არცერთი სახელმწიფო საბჭოთა მთავრობას არ ცნობდა. პირიქით, ყოფოველგვარ საშუალებას მიმართავდნენ რევოლუციის ჩასაბრძოლად — ბლოკადას, ინტერვენციას, შეთქმულებებს, ცილისწამებას, ლეზინფორმაციას, ათასხვარ პროვოკაციებს. მაინც მსოფლიო რევოლუციის მოლოდინი ოდნავადაც არ იჩრდილება. მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის წარმართვისა და დაქარების მიზნით ლენინი აარსებს შესავე კომუნისტურ ინტერნაციონალს. მისი პირველი კონგრესი 1919 წელს გაიმართა და პირველ ხანებში ყოველწლიურად იმართებოდა. გამოფიტული ქვეყანა უკანასკნელ კაკიკს არ იშურებდა კონგრესების მოსაწყობად. კონგრესის სხდომებზე დაუსრულებელი დისკუსიაა მაშინდინარებოდა იმის თაობაზე, თუ საყოველთაო კრიზისის რომელ

სტალიაში შევიდა კაბიტალიზმი. ვინ შევიდა და ვინ გამოვიდა კრიზისიდან — ეს ცხოვრებამ განსაჯა და კომინტერნამაც თქვენი ჭირი წაიღო. კიდევ ერთი უტოლია დასამართლა.

ქვეყნის შიგნით ურთულესი პრობლემები აღმოცენდა: პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური. სხვაგვარი ვითარება არც შეიძლებოდა შექმნილიყო. გაუვალ გზაზე სირთულეს რა გამოიღვეს!

ყოველ რევოლუციას, ისეთსაც კი, როგორც ოქტომბრის რევოლუციას იყო, რომელიც ისტორიაში უარყოფითი ნიშნით შევიდა, უფლება აქვს თავი დაიკავს. ეს აქსიომაა. რევოლუცია ღებულობს კიდევ დამსჯელ ზომებს მოსალოდნელი მტრების წინააღმდეგ. ოღონდ საქმე ისაა, თუ რამდენად აუცილებელი და გამართლებულია იმ ზომების ხასიათი, ფორმები, მეთოდები, და მასშტაბი, რომელთაც რევოლუცია მიმართავს.

ოქტომბრის რევოლუციის შესამდეგ დღესვე აკრძალეს ოპოზიციური კრება. დეკრეტში აკრძალვის შესახებ ნათქვამია, რომ იარაღი ბომბებზე და ტყვიამფრქვევებზე უფრო საშიშიაო. „ჩეკას“ სახით შეიქმნა აპარატი, რომელიც მოწოდებული იყო კონტრრევოლუციის, სპეკულაციისა და საბოტაჟის წინააღმდეგ საბრძოლველად, და რომელსაც რევოლუციის გაშიშვლებულ მახვილს უწოდებდნენ. ასეთი დაწესებულებების გარეშე მშრომელთა ხელისუფლება ვერ იარსებებდა, — ამბობდა ლენინი. 1918 წლის იანვრის დამლევს მთავრობის განკარგულებით საპარტიმრობებში საგრძნობლად იზრდება ადგილები: ცოტა მოგვიანებით საბჭოთა ხელისუფლების დაცვის მიზნით იზოლაცია უყვეს საეჭვო პირებს, აღმინისტრაციული წესით კონტანაკებში მოათავსეს ე. წ. კლასობრივი მტრები და იძულებით შრომითს საქმიანობაში ჩააბეს ისინი.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს „ჩეკას“ კოლექციასთან არსებული

«Особое совещание», რომელსაც წესსაზღვრული უფლებამოსილება მიენიჭა: მას შეთავსებული ჰქონდა საგამომძიებლო და სასამართლო ფუნქციები. ყველაზე საშინელი ის იყო, რომ ამ ორგანოს არავინ კონტროლს არ უწევდა. იგი ბრალდებულს დაუსწრებლად „სამართლებდა“, ხოლო სამოქალაქო ომის დროს განაჩენთა უმრავლესობა დახვრეტა იყო. ერთი უწიგნური გამომძიებლის მოხსენების საფუძველზე ერთ სხდომაზე მრავალ ათეული ექვმიტანილისათვის, თუნდაც მცირედი დანაშაულისა თუ შეცდომისათვის სასიკვდილო განაჩენი გამოჰქონდათ, რასაკვირველია, ყოველგვარი დაცვა და კასაცია გამორიცხული იყო. არავითარი კოდექსის მუხლით არ სარგებლობდა გამომძიებელი, მისი კანონი საკუთარი რევოლუციური სინდისი იყო. ასეთი ვანუკითხაობა რევოლუციური მართლმსაჯულების ნიშნად ითვლებოდა. (პირადად მე სწორედ „სოვემჩანბე“ სამჯერ „გამასამართლა“ და მომიხაჯა: 1936 და 1942 წელს — ხუთ-ხუთი წელიწადი, ხოლო 1946 წელს — 8 წელიწადი. მე მხოლოდ გამომძიებლებდნენ გამომძიებლის დამთავრების შესახებ. რამდენიმე თვის შემდეგ კი განაჩენს ხელს მოვანერდი და ამით მთავრდებოდა ყველაფერი).

ვერ იმაში დასდებ რევოლუციას ბრალს, რომ ბევრი უდანაშაულო ადამიანის ზიცოცხლე შეიწირა. მოქმედების მოზომვა ადვილი საქმე არ არის. მაგრამ მსხვერპლის რაოდენობის განსაზღვრისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, თუ რა შედეგი მოჰყვა ამ მსხვერპლს. იაკობინელები გადაუდგნენ ცხოვრების გზას და ამით თავის თავს სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანეს. ისინი ვარიყა ისტორიამ, მაგრამ მათ დატოვეს არა მხოლოდ დაღუპულთა გვამების მთები, არამედ განახლებული საფრანგეთი, რომელმაც უზრუნველყო მაშინდელი დროისათვის ერთადერთი ეფექტური წარმოების წესის გამარჯვება და განმტკიცება.

„ჩეკა“ და მისი განსტობული უმაღალითო მოცულობის სტრუქტურები გახდა და დღემდის დარჩა განუკითხაობის, პროვოკაციების, ტერორის, შეთქმულების სულისჩამდგმელი, ადამიანის პიროვნებისა და ყოველგვარი ადამიანურის შეურაცხველი მტერი, რომლის უპატიურესი მონაწილეობით პარტიამ შემლო ჩვენი საზოგადოება გადაგვარებინა.

რევოლუციის მეორე დღეზე მთელი სიგრძე-სიგანით დაისვა პურის, სურსათის, ქვეყნის გამოკვების საკითხი. როგორი ეკონომიკური პოლიტიკა აირჩია ვ. ლენინმა ამ ურთულეს პრობლემის დასაძლევად? თუ საფრანგეთის რევოლუცია ეკონომიკური მიზნებისათვის ძალადობასა და ტერორს მიმართავდა, უსასყიდლოდ ართმევდა გლეხობას თავისი შრომის ნაყოფს, ეს წარმოადგენდა რევოლუციის ამოცანებისაგან დროებით გადახრას, ეპიზოდს, იძულებით ზომას. იაკობინელები კერძო საკუთრების თავგამოდებული დამცველები იყვნენ.

სულ სხვა ვითარება შეიქმნა სოციალისტური რევოლუციის დროს. კერძო მწარმოებლობის, სასაქონლო მეურნეობის ამოძირკვა, აქ უკვე მიზანია და არა დროებითი ზომა და გადახრა. მოუუსმინოთ თვით ვ. ლენინს: „დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს გაფაქცილთ მემამულეები, ნაციონალიზაცია უწყობს მსხვილ წარმოებებს. მაგრამ ეს არ წყვეტს ამოცანას“. შემდეგ იგი განაგრძობს: მაგრამ დაეთურგნით კი ბურჟუაზიას მსხვილი კაპიტალის მოსპობით? ყველამ, ვისაც მარქსიზმის ანბანი უსწავლია, იცის, რომ ასეთიანად ბურჟუაზიას ვერ დაეძლევთ, რომ ბურჟუაზია იბადება სასაქონლო წარმოებიდან, როცა ასეთ მეურნეობას აქვს ასეული ფუთი პური, რომელიც მას არ სჭირდება, ხოლო მუშათა სახელმწიფოს არ აბარებს მშვიერი მუშის დასახმარებლად

და სპეკულანტობს, ეს განაწილებს არ არის?! აი ეს არის საძინელეა, აქ არის რევოლუციის უდიდესი საშიშროება. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, დაეძლევთ თუ არა წერილობრივად სტიქიას, თუ ვერ დაეძლევთ, ჩვენ გადაგვარდებით ისე, როგორც გადაგვარდა საფრანგეთის რევოლუცია. ეს გარდაუვალია.

ვ. ლენინს არ მოსწონს იაკობინელების ბრძოლის მეთოდები: ცალკე ჯგუფების დახვით და დეკლარაციებით საქმეს არ ეშველება. ჩვენ მშვენივრად ვიცით, ამბობს იგი, რომ სპეკულაციის ეკონომიკური საფუძველია წერილობრივად კუთრული, კერძომწარმოებელი კაპიტალიზმი. როგორ შევკადრო დიდ ბელადს და შევახსენო ის ელემენტალური ჭეშმარიტება, რომ სპეკულაციის საფუძველი საქონლის ლეგიტიმია და არა სასაქონლო წარმოების არებობა. განა ჩვენი დღევანდელი ამის საუკეთესო ილუსტრაცია არ არის? და კერძომწარმოებლობის მიუღებლობის თეორიული მტკიცებიდან ლენინი გადადის პრაქტიკულ საქმიანობაზე.

1917 წ. 10 ნოემბერს სპეკულანტები, ე. ი. ყველა, ვინც პურს ყიდის და უსასყიდლოდ სახელმწიფოს არ აბარებს, გამოცხადნენ ხალხის მტრებად, ხოლო სამი თვის შემდეგ ლენინის ხელმოწერით დაგზავნილ ინსტრუქციებში პირდაპირი მოთხოვნაა, რომ სპეკულანტები ადგილზე იქნან დახვრეტილი. ერთი სიტყვით, ყველა, ვინც სახელმწიფოს არ აბარებს პურს, გამოცხადებულია ხალხის მტრად, მათ აძევენ თემიდან მთელი ქონების კონფისკაციით.

ზოგიერთები დღესაც მიიჩნევენ, რომ ასეთი საგანგებო ზომები გამოწვეული იყო საგანგებო ვითარებით, შიმშილით, სამეურნეო შექანისმის მოშლით. მაგრამ ეს შეხედულება მცდარია. აქ ლაპარაკია არა დროებით, იძულებით ზომებზე, არამედ პრინციპულ საპროგრამო პოზიციაზე: თუ სასაქონლო მეურნეობა და მისგან განუყოფელი ბაზარი არ

იქნა ლიკვიდირებული, რევოლუცია დაიღუპებაო. ამიტომ ბაზრის მოსპობა ლენინმა უღმობელი რეპრესიებით გადაწყვიტა. შიმშილს კი არ გამოუწვევია რეკვიზიციები, არამედ, პირუკუ, მასობრივ რეკვიზაციებს მოყვა შიმშილი. გლეხობისაგან მოითხოვდნენ მუქთად გამოეკვება ქვეყანა. გლეხმა ამ უგუნურ პოლიტიკას შესაფერისი პასუხი გასცა: ან ნათესებს ამცირებდა, ანდა, უარეს შემთხვევაში, თოფით ხელში აჯანყებულთა რიგებს უერთდებოდა.

დადწია თავი ტყვეობას და ტყვეობა იმყოფებოდა. ამ აჯანყების ჩახრჩობას ბოლოს თვით ტროცკი მეთაურობდა. ვინაიდან გლეხობისაგან შემდგარი არმია სანდოდ არ გამოიყურებოდა, ტროცკიმ მათ წინააღმდეგ ყოფილი უნგრული ტყვეები, ლატვიის ნაწილები და სხვ. უცხო ძალა გამოიყენა. შეიძლება კიდევ დამატებითი ცნობების მოტანა, მაგრამ საერთო სურათისათვის ესეც კმარა. ისე კი უნდა ითქვას, ეს მოვლენები შეუსწავლელია და თავის მკვლევარს ელის. ნათქვამს ოღონდ ის უნდა დაუმატოთ, რომ დიდ უკმაყოფილებასა და გაფიცვებს ადგილი ჰქონდა დიდ ქალაქებში — მოსკოვში, პეტროგრადში, დონეცკის აუზში, ურალიის ქალაქებში. ეს ყველაფერი აბათილებს იმ მითს, თითქოს ოქტომბრის რევოლუცია მშრომელთა ერთსულოვანი მხარდაჭერით სარგებლობდა.

მცდარია შეხედულება, რომ სამოქალაქო ომის დროს მხოლოდ ორი ძალა უპირისპირდებოდა ერთმანეთს — წითელი და თეთრი. იყო კიდევ მესამე ფრონტი, რომელიც ხან ერთისაკენ იხრებოდა, ხან მეორისაკენ, მაგრამ სავსებით გამოკვეთილი მესამე, დამოუკიდებელი მოძრაობა იყო. სამოქალაქო ომი კიდევ მძვინვარებდა, როცა ლენინი შეშფოთებით წერდა: ურალიის, ციმბირის, უკრაინის გლეხობამ კოლნაკისა და დენიკინისაკენ იხრუნა პირით. თეთრი მოძრაობის დამარცხების კვალობაზე გლეხთა აჯანყებები იხრდებოდა. ტამბოვის გუბერნიის და მიმდინარე რაიონების გლეხობის შრომისუნარიანი ნაწილი თითქმის მთლიანად ანტონოვის არმიას შეუერთდა. დადასტურებულია, რომ მათ შექმნეს 18 პოლკი. ტუხაჩევსკის მეთაურობით წარგზავნილ წითელ არმიას ნამდვილი ფრონტი გაუხსნეს. უღმობელი იყო ტუხაჩევსკის შურისძიება. ათეული სოფელი გადაბუგა, ათასები დახვრიტა. უჩვეულო სიმძაფრით გამოირჩეოდა ბრძოლები უდმურტიაში, გლეხობასთან ერთად აჯანყდა ცნობილი იევსკის ქარხნების მუშათა კლასი, რომელმაც თავისი რიგებიდან გამოჰყო შესანიშნავი მებრძოლი მეთაურები. მათ წინააღმდეგ წითელი არმიის ნაწილები ბლიუხერისა და ვ. ანტონოვ-ოვსენკოს მეთაურობით პირდაპირ განადგურებული იქნა, ბლიუხერმა ძლივს

ცხადი იყო, რომ მხოლოდ სამხედრო ძალით სოფლის მეურნეობის დიდი პრობლემა ვერ გადაწყდებოდა, მიზანი გარკვეულია: სოფლად სასაქონლო მეურნეობა სწორედ კულაკური მეურნეობა იყო, სადაც გამოყენებული იყო დაქირავებული შრომა. კულაკობა კი, ლენინის აზრით, ყველაზე მზევური, ყველაზე ტლანქი, ყველაზე პარაზოისი ექსპლოატატორია. სოფლად მივიღინებულ ავიატორებს ლენინი პირდაპირ დავალებას აძლევდა: მუქთახორები და კულაკები მოახრჩვეთო.

ასეთ პირობებში სოფლად ხელისუფლების დასაყრდენი მხოლოდ დარიბ-ლატაკი გლეხობა შეიძლებოდა ყოფილიყო. 1918 წლის ივნისში ჩამოყალიბდა „კომბედები“. მათი დახმარებით კულაკობას ჩამოართვეს 50 მლნ კექტარი საჯაროელები, ეს კი შეადგენდა მაშინდელი სახნავ-სათესების მესამედს. ამგვარად, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ კულაკობის ლიკვიდაცია მოხდა „სამხედრო კომუნისმის“ დროს და არა 20-30-იანი წლების მიჯნაზე.

მაგრამ საშუალო გლეხობასაც სურდა თავისი შრომის ნაყოფით ევაჭრა.

ლენინის აზრით ვაჭრობა. პირდაპირ კაპიტალიზმში გადადის. „თუ გლეხი მიწის ცალკე ხავეთს ამუშავებს, — წერს ლენინი, — და ითვისებს ზედმეტ პურს, ე. ი. არც მას და არც მის პირუტყვს არ სჭირდება და ამ პურს ყიდის, იგი ექსპლოატატორი ხდება“. ლენინი არც საშუალო გლეხობას ამოღებს უფლებას თავის შრომის პროდუქტით ივაჭროს, მას გამოსავალი ხად უნდა ვუძებოთ? პასუხი ასეთია: სოციალისტური რევოლუციის ამოცანების გადაჭრა შეიძლება მხოლოდ იმით, რომ გლეხობა საერთო მიწაზე იმუშავებს. თვით ლენინმა მოჰკიდა ხელი წერილი გლეხური მეურნეობის გაერთიანებისა და მიწის საერთოდ დამუშავების საქმეს. შესაფერი კანონებიც იქმნება. ყოფილი მემამულეების მიწებზე ყალიბდება საბჭოთა მეურნეობები, ხოლო გლეხურ მეურნეობებს აერთიანებენ კომუნებში, კოლმეურნეობებში. მიუხედავად იმისა, რომ მათ საუკეთესო მიწები გამოუყვეს და ინვენტარსაც უფასოდ ურიგებდნენ, გლეხობა ნებაყოფლობით არ შედიოდა ამ გაერთიანებებში. დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, 1918-1919 წლებში ჩამოყალიბდა 5 ათასი საბჭოთა მეურნეობა და 6 ათასამდე კოლმეურნეობა. მაგრამ თვით ლენინი აღიარებდა, ეს გაერთიანებები, კერძოდ კოლმეურნეობაში საკვალალო — მღვობარეობაში არიანო. ამას ლენინი შესაფერისი ტექნიკის უქონლობით ხსნიდა. ცნობილია მისი სიტყვები: 100 ათასი ტრაქტორი რომ მოგვცა, ყველა გლეხი იტყვის მე კომუნის მომხრე ვარო.

ადამიანის ბუნების მცოდნე მოაზროვნეთათვის მაშინაც ცხადი იყო ლენინის არგუმენტაციის უხუსურობა, ხოლო ჩვენმა დღევანდელმა სინამდვილემ სულ გააკამტვერა ლენინის „ბრძნული“ წინდახედულება. ჩვენ დღეს ამერიკაზე მეტ ტრაქტორებს ვაწარმოებთ, მაგრამ იგივე ამერიკის სოფლის მეურნეობა რომ არ გვაწვდიდეს ათეულ მილიონ ტონა პურს, შიშობილით ამოვწყ-

დებოდი. ის, რაც ეკონომიკის კანონებისა და, საერთოდ, ეკონომიკური მეცნიერების ისეთ „ღრმა მცოდნეს“, როგორც იყო ლენინი, არ ესმოდა, რევოლუციამდე ბევრად ადრე კარგად გაეგებოდა არაკონომისტ გენიოს ლ. ტოლსტოის. „მთავარია არა აზოტი და ვანებადი, — ამბობს ტოლსტოი, — რაც საკმაო რაოდენობითაა ჰაერსა და ნიადაგში, არც განსაკუთრებული გუთანის და იარაღები, არამედ ის გადამწყვეტი ძალა, რის მეშვეობითაც მოქმედებს აზოტიც, ფანებადიც, გუთანიც-მწარმოებელი-მუჭიკი“.

როცა გორკიმ ლენინთან საუბარში ცნობილი ჰუმანისტი კოროლენკო ახსენა და იგი დაახასიათა როგორც ერის სინდისი, ლენინმა გაბრაზებდა. შენიშნა — იგი ერის „ГОВНО“-ა და არა სინდისიო, ზუსტად ასეთი სიტყვით მოიხსენია მოელი რუსეთის ინტელიგენციაც. შეიძლება ამის შემდეგ რაიმე ფასი ჰქონდეს ლენინისავე გამოჩნთქვამს იმის თაობაზე, რომ ნამდვილი კომუნისტი შეიძლება ის იყოს, ვინც მსოფლიო კულტურის მიღწევები შეითვისაო?!

ტოტალური ტერორი კომუნისტური პარტიის იდეოლოგიის ერთი მთავარი შემადგენელი ნაწილია. მაგალითად, ტროცკის მოელი მონოგრაფია აქვს მიძღვნილი ტერორისადმი. ტერორის წინააღმდეგ კომუნისტური პარტიის არც ერთ მოღვაწეს, არც ერთ ოპოზიციურ დაჯგუფებას ხმაც არ ამოუღია. ვისაც აინტერესებს დაწვრილებით გაეცნოს ლენინის გამოჩნთქვამებს, წერილებს, შენიშვნებს ტერორის შესახებ, ვურჩევ წაიკითხოს რუსი მწერლის ვ. სოლოუხინის წიგნი „Читая Ленина“. მე კი მხოლოდ სამიოდე ფაქტს მოვიტან. მიმდინარე წლის აპრილში პრეზიდენტმა მ. გორბაჩოვმა პოლონეთის მთავრობას სამძიმრით მიმართა იმის გამო, რომ 1940 წელს კატინის ტყვეში სტალინ-ბერიას მიერ დახვრეტილ იქნა 10-12 ათასი პოლონელი ტყვე იფიცერი. დიდხანს უარყოფდა საბჭოთა ხელმძღვანელობა ამ ბრალდებას, მაგრამ

უტყუარ ფაქტებს ბოლოს და ბოლოს ვერ გაეცა და იძულებული გახდა სიმართლე ეღიარებინა. მეოცე საუკუნის ერთერთი ყველაზე შემზარავი დანაშაული.

ზუსტად 20 წლით ადრე, 1920 წლის შემოდგომაზე ვრანგელის დამარცხების შემდეგ დარჩენილ ნაწილებს მოსკოვმა წინადადებით მიმართა დაეყარათ იარაღი და სატყუა მისცა, რომ ყველას სიცოცხლეს შეუნარჩუნებდა. კაპიტულაციისთანავე ლენინის დავლებით ყირიმში ჩავიდა პიატაკოვი და, რასაკვირველია, ლენინის მითითებით, ექვსი ათასი უიარაღო ოფიცერი დახვრიტა. იქ ჯერ კიდევ არ იყვნენ სტალინი და ბერია, იყვნენ ლენინი და პიატაკოვი.

იმავე ხანებში თითქმის მთელი ტამბოვის გუბერნია აჯანყდა ანტონოვის მეთაურობით. აჯანყებული კლუხების წინააღმდეგ ჯარის ნაწილები გაგზავნეს ტუხანევის ხელმძღვანელობით. რამდენიმე ათეული სოფელი გადაბუგეს და ათასობით ადამიანი დახვრიტეს. არც იქ იყვნენ სტალინი და ბერია; იყვნენ ლენინი და ტუხანევისკი.

ცნობილია, რა სისასტიკე გამოიჩინა ტროცკიმ კრონშტატის აჯანყების ჩაქრობის დროს.

მაგრამ ყველაფერს აჭარბებს 1922 წელს ეკლესია-მონასტრების წინააღმდეგ მიმართული აქცია. მთავრობის განკარგულების თანახმად „ჩეკას“ ორგანოები შეუდგნენ ეკლესია-მონასტრების განძეულობის მიტაცებას. სამღვდელეობამ, ბუნებრივია, წინააღმდეგობა გაუწია. აღშფოთებული ლენინი დეპეშას დეპეშაზე აგზავნის — არ დაინდოთ, დახვრიტეთ, რაც-მეტს დახვრეტო, მით უკეთესო, არც აქ იყვნენ სტალინი და ბერია. იყო მსოფლიო პროლეტარიატის ბელადი ვ. ლენინი.

ლენინი, ეკონომიკის სფეროში ფრიად გათვითცნობიერებული მოღვაწე, ეკონომიკას ისეთივე ძალადობის მე-

თოდით წარმართავდა, როგორც მთელი სახელმწიფო პოლიტიკას. მკვლამ, როგორც ჩანს, ლენინი მარქსის დოგმების ტყვეობაში იყო, სახელდობრ, რომ სოციალიზმის მშენებლობა შეუთავსებელია საკუთრების სხვა ფორმებთან, გარდა სახელმწიფო საკუთრებისა და, რასაკვირველია, ხავსებით გამორიცხავდა სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების არსებობას. ლენინი, რომელსაც გენიალურ მეცნიერად მიიჩნევდნენ, ვეველინება როგორც მოძალადე ვალუტარისტა, რომლისთვისაც იდეოლოგიური დოგმა მთავარი და არა მილიონების ინტერესები, შევლარი აბსტრაქტული სქემა და არა ობიექტური ეკონომიკური კანონზომიერებანი.

1921 წლის მარტში X ყრილობაზე ლენინი იტყვის: ჩვენი ტაქტიკა მცდარი გამოდგა, პირდაპირი იერიშით ვერ ავიღეთ ციხე-სიმაგრე, ახლა საჭიროა უკან დაეხიოთ, მოვიკრიბოთ ძალები, დავირახმოთ, შევამკვიდროთ რიგები და გაათქვამებული კანონი შევუტვიოთ, ალფა შემოვარტყათ და ავიღოთ სიმაგრეო.

უკანდახვევა იმით გამოიხატა, რომ ე. წ. „პროდრაზვიორსტკა“ „პროდნალოგი“ შეიცვალა. მიღებული გადაწყვეტილება სწორი იყო, თუმცა, არასაკმარისი, X ყრილობაზე ჯერ კიდევ არავითარ ახალ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე — „ნეპზე“ არ იყო ლაპარაკი, პირველად ეს სიტყვა 1921 წლის შემოდგომაზე გაისმა.

„ნეპმა“ განსაცვიფრებელი შედეგო გამოიღო. თუ 1922 წელს რუსეთში ისეთი შიმშილი იყო, რომ ღვლები შეიღების ხორცს ჭამდნენ, 1924 წელს რუსეთმა ევროპაში 5 მლნ ფუთი პური გაიტანა, მაგრამ ლენინი შემფოთებას გამოთქვამს: დიდი სიფრთხილე და წინდახედულება გემართებს, ამბობს იგი XI ყრილობაზე, არ დაევიწყოთ, რომ წერილი სასაქონლო მუშურნობა ყოველღლე და ყოველ საათში ბადებს ახალ ბურჟუაზიას, კულაკობასო. ერთი

მხრივ, ქვეყნის ეკონომიკა აღმავლობას განიცდის, მეორე მხრივ, ახალი ბურჟუაზია სულ ნეტ პოზიციებს იპყრობს, კრძოდ ვაჭრობაში. აქედან ლენინის ცნობილი... უკანდახევა შეტი აღარ შეიძლება, თანაც НЭП всерьез и надолго. ლენინი აქვეყნებს სტატიებს კოოპერაციის შესახებ, სადაც დასახულია სოფლის მეურნეობის სოციალისტური განვითარების პროგრამა, რომლის რეალიზაციაში გადამწყვეტ როლს უ. წ. ცივილიზებულ კოოპერატორებს აკისრებს. ამ ცივილიზებულ კოოპერატორებში ვის გულისხმობდა, კაცმა არ იცის.

ლენინს არ დასცალდა ჩანაფიქრის ხორცშესხმა. გადამწყვეტ შეტევას კაპიტალისტურ ელემენტებზე მისი ერთგული მოწაფე განახორციელებს. ჯერ იყო და თანდათანობით შეიზღუდა „ნების“ მოქმედება, მერე კი „დაიდა გარდატეხის წელს“ — 1929 წელს დიწყო ვლენური მეურნეობის დივიდაციის პროცესი, რომელიც ძირითადად 1936 წელს დასრულდა და აღიარებულ იქნა გარდამავალი პერიოდის დამთავრება...

1918—1922 წლებში ლენინი თითქმის ყოველ ზეპირ თუ წერილობით გამოსვლაში დაუნდობელ ბრძოლას უცხადებს ბიურკრატიზმს, მექრთამეობას, ყოყინობას, მაგრამ არც ერთი სიტყვით არ ახსენებს იმ მიზეზებს, რომლებმაც წარმოშვეს ეს ნეგაციები. მიზეზი კი ცხადი და ნათელი იყო: პარტიისა და სახელმწიფოს აბსოლუტური მონოპოლიზმი როგორც სოციალურ-ეკონომიკურ, ისე იდეოლოგიის სფეროში. როგორ შეიძლება დავუშვათ, რომ ლენინმა ეს არ იცოდა? მაგრამ ის ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ელყოდა პარტიული და სახელმწიფო აპარატის გლობალურ ბატონობას, რადგან პროლეტარიატის დიქტატურა...

იმევე წლებში ლენინს პოლიტიკა მილიანად განისაზღვრებოდა მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის ინტერესებით. ლენინი არსებს კომუნისტურ ინტერნაციონალს — მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის შტაბს. კომუნისტური ინტერნაციონალის კონგრესები 1919 წლიდან ყოველწლიურად იმართებოდა, რასაკვირველია, საბჭოთა რუსეთის გამოფიტული ფინანსების ხარჯზე. ლენინის ერთადერთი იმედი მსოფლიოს სოციალისტური რევოლუცია იყო. ხსნის! სხვა გზა მისთვის არ არსებობს. მას ეშვეოც არ ეპარებოდა, რომ მსოფლიო სოციალისტური რევოლუცია უახლოესი წლების, შეიძლება თვეების საქმეა. მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის აუცილებლობა გამომდინარეობს და ყერდნობა ლენინის თეორიას იმპერიალიზმის შესახებ. ამ თეორიის მიხედვით იმპერიალიზმი დალბა და ამგვარად ყველა პირობა მომწიფდა მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციისათვის (შეადარეთ მარქსის მოძღვრებას კაპიტალიზმის შესახებ). რადაც არ უნდა დაგვიჯდეს, უნდა გაკძლოთ მსოფლიო რევოლუციამდე. ამ რევოლუციის ინტერესებისათვის არავითარი მსხვერპლი ზედმეტი არ იქნება. ასეთია ბოლშევიკების კატეგორიული პოზიცია. ხოლო გაძღებისათვის ყოველგვარი შეთოდი მისაღება: უკანონობა, უსამართლობა, სიცრუე, ძალადობა, ერთი სიტყვით — სისხლი, სისხლი, სისხლი და შიში, შიში, შიში...

როგორც ითქვა, ლენინის თეორია — ეს არის უტოპია-მისწრაფება სადაც შორეულ გაურკვეველ „ბედნიერი“ მომავლისადმი, ხოლო პრაქტიკა და პოლიტიკა — აი სოციალისტური იდეოლოგიის ექსტრემისტული გამოვლინება, რომლის აუცილებელი შემადგენელია დიქტატურა, სამოქალაქო ომი, კონფრონტაცია, კლასთა ბრძოლა; ე. ი. საზოგადოების ერთი ფენის მეორესა-

100
13/01
99

●
ახალი რუსთაველის ქ. № 29

●
ბელაშტინები; ში. რედაქტორის — 99-91-81,
ში. რედაქტორის მოადგილის 99-91-00, პ/მგ.
მდივნის 99-91-09, და განყოფილებებს —
99-91-00.

გადაეცა ასაწყობად 30. 04. 96 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბუჯლად 10. 08. 96 წ., ასაწყობის ზომა
71/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108. ფი-
ზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირობითი ნა-
ბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრ.-საგამომცემლო
თაბახი 16,8. ტირაჟი 700. შეკვეთა 495.
ვურნალ-გაზეთების გამომცემლობა „საშობლო“,
კოსტავის ქ. № 14.

1-96

662/2

97-100

საქართველოს
საბჭოთავო
ინფორმაციის

70125

საბჭოთავო ინფორმაციის